

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरिग्रन्थमाला. ५० थी ५३.

समाचारी समाश्रित—

श्रीसप्तपदीशास्त्र

संपादकः—

आचार्यदेवश्रीसागरचंद्रसुरीश्वरजी.

आचार्यदेवश्रीभ्रातृचंद्रसूरीश्वरजी ग्रन्थमाळा.

पुस्तक ५०, ५१, ५२, ५३.

युगप्रधान श्री पार्श्वचन्द्रसूरीश्वरजी प्रणीत-

सामाचारी समाश्रित-

श्रीसप्तपदीशाख.

मूल-अर्थ

आदिग्रन्थ ४

संपादक तथा अनुवादक-

आचार्यदेवश्रीसागरचन्द्रसूरीश्वरजी साहेब.

प्रकाशक-मांडल संघ तरफथी-

वहोरा-मोहनलाल जीवराज-मांडल.

अमदावाद-धी डायमंड ज्युबिली प्रिन्टींग प्रेसमां

परीख गुरेशचंद्र पाण्टलाले छाप्युं.

वि. सं. १९९६
आवृत्ति १ ली

सने १९४०
प्रतः १०१

किंमत १ रुपीओ टपालखर्च ६ आना अलग.

प्रभु प्रार्थना—

ॐकारध्येयरूपः प्रथमजिनपतिः शान्तिकृत्
 श्रीमान् श्रीनेमिनाथो यदुकुलतिलकः पार्ष्णहर्त्ता जैनानाम् ॥
 मायाबीजात्मरूपः सकलसुखकरः पार्श्वदेवाधिदेवो ।
 देयाच्छ्रीवर्द्धमानो ग्रहगणधरयुग्ं वर्द्धमानं पदं मे ॥ १ ॥

श्रुतदेवी स्मरण

जिनपतिप्रथिताखिलवाङ्मयी, गणधराननमण्डपनर्तकी ।
 गुरुमुखाम्बुजखेलनहंसिका, विजयते जगति श्रुतदेवता ॥ १ ॥

श्रीसरस्वती स्तुति (अनुष्टुप् श्लोक-अष्टपदी)

“ श्वेतपद्मासना देवी, श्वेतपद्मोपशोभिता ।

श्वेताम्बरधरा देवी, श्वेतगन्धानुलेपना ॥

अर्चिता मुनिभिः सर्वैः, ऋषिभिः स्तूयते सदा ।

एवं ध्यात्वा सदा देवीं, वाञ्छितं लभते नरः ” ॥ १ ॥

॥ श्रीपरमगुरुदेव-स्तुतिः ॥ (स्रग्धरा-वृत्तम्)

श्रीमत्पार्श्वेन्दुसूरिः सकलमुनिजनैरर्च्यपादारविन्दो,
 भक्तेभ्यस्सत्प्रबोधं सपदि भवगदच्छेदशक्तिं ददानः ।
 सोऽयं गच्छाधिनाथो जयति जिनमते भव्यसौभाग्यकीर्तिं,-
 स्तं भक्त्या भो पुमांसो ! नमत नतिगुणश्रेणिपं तत्त्वधीशम् ॥ १ ॥

अर्थः—समस्त मुनिजनोन्मी सेववायोग्य चरणकमल-
 वाळा, भक्तोने उत्तम उपदेश आपनारा, तत्काळ संसाररूप
 रोगने छेदवानी शक्ति उत्पन्नकरनारा, विशाल सौभाग्य तथा
 कीर्तिने धरावनारा, ते आ नागपुरीयतपागच्छना अधिपति
 श्रीमान् पार्श्वचन्द्रसूरि जैनशासनमां जय पामे छे. हे पुरुषो !
 नमस्कार करवायोग्य गुणोनी पंक्तिने धारणकरनारा अने तत्त्व-
 ज्ञानमां बृहस्पति जेवा तेओश्रीने भक्तिथी नमस्कार करो. १

जगत्श्रेष्ठिगुरु श्रीहर्षचंद्रसूरीश्वरचरणानुचर—
पंडितप्रवर महर्षि श्रीमुक्तिचंद्रगणिसुशिष्य—

श्रीमन्नागपुरीयवृहत्पागडाधिराजश्रीभातृचंद्रसूरिसिद्धसंन्योमः॥

युगप्रवर भट्टारकोत्तम भ० पूज्यपाद जैनाचार्यवर्य—
श्रीभातृचंद्रसूरीश्वरजी महाराज.

સાદર-સમર્પણ.

તત્ત્વજ્ઞં શ્રોબ્રાતૃચંદ્રં, દીવ્યં સ્યાદ્વાદવાદિનમ્ ।

પદસ્થં નયનિષ્ણાતં, વંદે શ્રીમુક્તિનંદનમ્ ॥ ૧॥

પરમપૂજ્ય પ્રાતઃસ્મરણીય જગત્શેઠગુરુ શ્રીવટતપગચ્છના-
યક શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરીશ્વર સંતાનીય શ્રીજૈનશ્વેતામ્બરાચાર્યવર્ય
શ્રીહર્ષચંદ્રમૂરીશ્વરજી મહારાજસાહેબના શિષ્ય પંડિત પ્રવર
મહર્ષિશ્રીમુક્તિચંદ્રગણીના ધર્મપુત્ર સુશિષ્ય પ્રાતઃસ્મરણીય
પરમોપકારી સંવેગરંગરંગિતાત્મા વિ૦ સં૦ ૧૯૩૭માં ક્રિયો-
દ્ધારકારક પરમકૃપાલુ શાન્તરસપયોનિધિ ચારિત્રપાત્રચૂડા-
મણિ સ્વનામધન્ય શ્રીમન્નાગપુરીયવૃહત્તપાગચ્છાધિરાજ આચા-
ર્યદેવ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીબ્રાતૃચંદ્રસૂરીશ્વરજીમહારાજસાહેવ !
આપશ્રીજી! ગચ્છના નાયક લાયક હતા, યુગપ્રવરજૈનાચાર્ય હતા
અને કોમલવિદ્યાવંત સંતમહંતહતા. આપશ્રીજી! પવિત્ર શ્રી
જિનાગમનીવાણીથી વિદ્વત્તામરી શાન્તિમય ઉપદેશકરવાની
પદ્ધતિથી અને મુનિજનને શોભેતેવા અમેક ધાર્મિક શુભકાર્યો
કરવાથી ઘણાભવ્યાત્માઓને મોક્ષમાર્ગસન્મુખ બનાવ્યાછે.
આપશ્રી પૂજ્યજી! ઉત્તમ જોવનજીવી અન્યધન્યાત્માઓને
ઉત્તમજીવન જીવવાની છાપપાઢી સ્વર્ગવાસીથયા. પણ
અનેક ઉત્તમગુણોને ધારણકરનારા આપશ્રીજીતરફ આક-
ર્ષાયીને અનેવલી આપશ્રીજી! પરમગુરુદેવશ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરી-
શ્વરજીમહારાજ સાહેબના વચનામૃતોપર પરમશ્રદ્ધાને ધારણ
કરનારાહતા, તેથી તેમના રચેલા “સત્પદી” તથા
“ચિચારપટ્ટ” નામક આગ્રન્થો આપશ્રીજી સાહેબને સાદર
સમર્પણકરી હું મ્હારા આત્માને કૃતાર્ય માનું છું.

લી. આપશ્રીજીનો પ્રશિષ્યમુનિવૃદ્ધિચંદ્ર.

निवेदन.

“ प्रबलेऽपि कलिकाले, स्मृतमपि यन्नाम हरति दुरितानि ।
कामितफलानि कुरुते, स जयति जीरावलिपार्श्वः ” ॥१॥

आ ‘ समाचारीसमाश्रित-सप्तपदीशास्त्र आदिग्रन्थः’
परमपूज्यपरमगुरुदेवश्रीनागपुरीयवृद्धत्तपागच्छाधिराज युग-
प्रधान श्रीपार्श्वचंद्रसूरेश्वरजी महाराजे रचेल छे. ते ग्रन्थनी
हस्तलिखित प्रतियो-नकलो बहुओछी जोवामां आववाना
कारणे आ ग्रन्थने छपावी प्रसिद्ध करवामां आवे तो घणाने
वांचवानो अनुकुलता थाय, तेथी परमोपकारी प्रातःस्मरणीय
आचार्यदेवश्रीभ्रातृचंद्रसूरेश्वरजी महाराजना मुशिष्य
पू० आचार्यवर्यश्रीसागरचंद्रसूरेश्वरजीमहाराजे पोतानी देख-
रेखनीचे पोतानाशिष्य मुनिराजश्रीवृद्धिचंद्रजीमहाराजपासे
प्रेसकोपी तैयारकरावी अने तेओश्रीनाज उपदेशथी मांडल
गाम निवासी श्रीपार्श्वचंद्रसूरिसद्गुरुचरणकमलोपासक
श्रीसंघे आपेल द्रव्यसहायताथी आग्रन्थ प्रसिद्ध करवामां
आवेलछे. आ ग्रन्थना प्रुफ सुधारवा विगेरेनी कालजी पण
उपरोक्त आचार्यश्री तथा मुनिराजे संपूर्ण राखेल छे छातां
पण मुद्रायंत्रना दोषथी बीबाओ उढी जवाथी के टूटी जवाथी,
दृष्टिदोषथी अथवा भ्रांतिथी जे कांइ अशुद्धि रहीगएल होय
तेने सुधारी लेवा समजु गुणग्राही विद्वान वर्गने विनति छे.
आ ग्रन्थना संपादक गुरु-शिष्यने भूरिवंदनकरी अने सहा-
यकोनो उपकारमानी हुं विरमुं लुं. ली० प्रकाशक.

ધન્યવાદ.

પરમપૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રીસાગરચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજને માંડલગામના શ્રીસંઘની ચાતુર્માસ માટે અત્યંત આગ્રહ ભરી વિનતી થવાથી વિ. સં. ૧૯૯૩ ના આષાઢ સુદિમાં અત્ર પધાર્યા, અને અહિંના શ્રાવકોને ચોમાસામાં શ્રીભગવતીજી સૂત્ર પંચમાંગ વંચાય તો બહુ સારું આવો ઉત્સાહ થવાથી શા. તુનિલાલ મલુકચંદ તથા વ્હોરા મોહનલાલ જીવરાજ તરફથી અને ચોમાસા બાદ પન્નર દિવસ સુધી શા. મલુકચંદ સ્વેમચંદ તરફથી વંચાવામાં આવેલ અને વિ. સં. ૧૯૯૪ ની સાલના ચોમાસામાં ગાંધી મોહનલાલ નથુભાઈ તરફથી વંચાવામાં આવેલ, તે નિમિત્તે જે કાંઈ જ્ઞાનદ્રવ્યની આવક થઈ તે પરમગુરુદેવ યુગપ્રધાન શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ વિરચિત ગ્રંથ છપાવામાં વાપરવી. એમણે શ્રીપાર્શ્વચંદ્રગચ્છના આગેવાનોની ઇચ્છાથવાથી તે રકમ આ ગ્રંથ છપાવામાં વાપેલ છે. તેથી પરમગુરુદેવના વિરચિત આ ગ્રંથોને પ્રસિદ્ધ કરવામાં ઉત્સાહ ધારણ કરી દ્રવ્યસહાય આપનારા માંડલગામનિવાસી શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરિગચ્છના અનુયાયીશ્રાવકોને ધન્યવાદ આપવામાં આવેલે તેમજ સ્વંભાતવંદર નિવાસી પ્રાગ-વાટવંશીય શેઠ દલસુખભાઈ વીરચંદ તરફથી સપ્રેમ આ ગ્રંથમાં રૂ. ૨૫ ની સહાય આવેલ છે તેમને તથા પ્રેસકામ સંબંધી શા. વાડીલાલ લલ્લુભાઈ મદદ સારી કરીલે.

તેથી તેમને પણ ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે. ઇતિ શ્રમ.

સંવત્ ૧૯૯૫ જ્ઞાનપંચમી,	}	લી. સંતચરણરજ -
મુ. માંડલ.		મુનિવૃદ્ધિચંદ્ર.

પ્રસ્તાવના.

શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરીન્દ્રાઃ, કલૌ કલ્પદ્રુમોપમાઃ ।

સદાચારા ગુણૈર્વ્યાપ્તા, ભવંતુ શાંતિદાયકાઃ ॥ ૧ ॥

આ અપાર સંસારમાં જન્મ-મરણના દુઃસ્વોથી બચવાનો શ્રેષ્ઠ ઉપાય શ્રીવીતરાગ-પરમાત્માની પવિત્રવાણીની ઉપાસના-સેવના છે. તે સદ્ગુરુના કથનથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. શ્રી વીતરાગની આળા પ્રમાણે કથન કરનાર અને પોતે શ્રીવીતરાગની આળાના અનુસારે યથાશક્તિ સમ્યક્ચારિત્રમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરનાર હોય તે સદ્ગુરુ કહેવાય છે, સદ્ગુરુ ધર્માચાર્યો પોતે ઉત્તમ ચારિત્રવાળા હોય છે અને પોતાના અનુયાયિઓને ઉત્તમ ચારિત્રવાન બનાવવાસારૂ સૂત્રાનુસારે અનેક રચનાઓ કરનારા હોય છે, તેથીજ તે પરમોપકારી કહેવાય છે. પરમોપકારી પરમગુરુદેવ યુગપ્રવર આચાર્યવર્ય સ્વનામધન્ય પ્રાતઃ સ્મરણીય યુગપ્રધાન શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજે જેની આરાધના સેવના કરવાથી જીવનું કલ્યાણ થાય એવી સમાચારી આશ્રિત આ “સસપદીશાસ્ત્ર” રચેલ છે. જેમાં મુખ્ય સાત બીનાઓનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. (૧) પ્રથમ ગચ્છ-સ્થિતિ-ગચ્છની મર્યાદા, ગચ્છ કોને કહેવાય તે સંબંધિ સ્વરૂપ વર્ણવેલું છે. (૨) બીજી બીના સંભોગાસંભોગવિધિની છે. કેવા મુનિઓ-ચારિત્રિયાઓ સંભોગી-એક બીજાની સાથે આહાર-

પાળી વિગેરેનો વ્યવહાર રાખી શકે ? અને ક્યાં સુધી સંભોગી પળું ચાલ્યું ? અને ક્યારે સંભોગ અસંભોગીપળુંથયું ? એ વિગેરેનું વર્ણન જેમાં કરવામાં આવેલ છે, (૩) ત્રોજી બીના રાત્રિ-દિવસમાં મુનિરાજોએ કેવી પ્રવૃત્તિ કરવી, રાત્રિસંબંધી ક્રિયાઓ, દિવસસંબંધી ક્રિયાઓ-આચરવાની વિધિઓ સૂત્રાનુસારે बताववामां આવેલ છે. (૪) ચોથી બીના પાંચે પ્રતિક્રમણની વિધિઓ સૂત્રપંચાંગીના આધારે बताववामां આવેલ છે, (૫) પાંચમી બીના ઉદયતિથીનું સ્વરૂપ સૂત્રવૃત્તિઓના અનુસારે बतावेલ છે. (૬) છઠી બીના શ્રાવકોના ઉપધાનનો વિધિ આગમાનુસારે बताववामां આવેલ છે. (૭) સાતમી બીના ઉપદેશવિધિ મુનિરાજોએ કેવા પ્રકારનો ઉપદેશ આપવો ? તે સૂત્રાનુસારે बताववामां આવેલ છે. આ ગ્રંથમાં મુખ્ય બીનાઓ જે આ ઉપર बताવી તે સાત છે. તે સિવાય પેટાભેદે ઘણી બીનાઓ बतावेલ છે. શ્રી સમાચારી સમાશ્રિત-શ્રીસપ્તપદી શાસ્ત્રની એકપ્રત પરમપૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રીઆતૃચંદ્રસૂરી-શ્વરજી આશ્રિત અમદાવાદ સામલાની પોઢના મોટા ઉપાશ્રયના જ્ઞાન ખંડારમાંથી પ્રાપ્તથઈ, તે પ્રાયઃ શુદ્ધ ત્રણસોવર્ષ પહેલાની લઘેલ ૨૬ પત્રવાલી હતી અને બીજી પ્રત મારીપાસે હતી, તેના પત્ર ૨૭ છે. તે પ્રત પોળા બશે વર્ષ પહેલાની લઘેલ જણાય છે અને તે પળ ઘળા ભાગે શુદ્ધ છે. એ બન્ને પ્રતોના આધારે માંડલ ગામમાં મુનિશ્રીવૃદ્ધિચંદ્રજીએ પોતાના અવકાશના સમયમાં મ્હારી દેવરેલ નીચે લગભગ આઠ મ-

હિનામાં પ્રેસકોપી તૈયાર કરી હતી. તે મૂલગ્રન્થમાં જે જે સિદ્ધાન્ત-સૂત્રોના મૂલપાઠો આવ્યા, તે તે મૂલપાઠોને આગમની પ્રતો ખંડારમાંથી કાઢી, તેની સાથે મેલવી લખ્યા છે. તે સૂત્ર-આગમના મૂલપાઠો મુશ્કેલી સમજાય એટલા માટે તેની ટોકા-વૃત્તિ પણ જ્યાં જ્યાં મૂલગ્રન્થમાં ન હતી ત્યાં ત્યાં નાના ટાઇપની અંદર કૌંસમાં લીધેલ છે. ૨૭ પાનાવાળી પ્રતમાં કેટલીક જગાએ પંક્તિઓ પાનાની કાંઠીમાં બારીક અક્ષરોથી ટિપ્પણીરૂપે લખેલ હતી, તે પણ નાના ટાઇપમાં લીધેલ છે, જ્યાં જ્યાં લીધેલ છે, ત્યાં ત્યાં આ પ્રમાણે સૂચન કરવામાં આવેલ છે કે આ બીના લખેલ પાનાની કાંઠીમાં છે. એ ટિપ્પણીઓ પાછલના થપ્લા આચાર્યોની કરેલી જણાય છે. આ ગ્રન્થ આચાર્યદેવે વિ. સં. ૧૬૯૧ના કાર્તિક સુદી પૂર્ણિમાના દિવસે રચી સંપૂર્ણ કરેલ છે, તે બીના સૂરિજીએ ગ્રન્થના અંતમાં પોતેજ આ પ્રકારે જણાવેલ છે—

“સસિનંદતિહિપમાણે, વિક્રમસંવચ્છરાઝ વરિસંમિ ।

કત્તિયપુન્નિમદિવસે, લિહિયમિણં પાસચંદેણ ॥ ૨૮૫ ॥”

બીજો ગ્રન્થ “ઉત્સૂત્રતિરસ્કારનામા-વિચારપટ”

જેમાં સૂત્ર-સિદ્ધાન્તના અનુસારે મુનિરાજોનો ઉપદેશ કેવા પ્રકારનો હોય? શું શું આચરી શકે? અને શું શું ન આચરી શકે? इत्यादि ઘણા વિચારો જણાવ્યા છે. તે વાંચવાથી વાચકને અનુભવ થઈ શકે તેમ છે, તેથી એ સંબંધિ વિશેષ જાણ-

૯

વાની ઇચ્છાવાળાં વિચારપટ વાંચી જોવો “ઉત્સૂત્રતિરસ્કાર નામા-વિચારપટ” ની નકલ એકજ પરમપૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રીભ્રાતૃચંદ્રસૂરીશ્વરજીસાહેબ આશ્રિત માંડલ ગામમાં રહેલ જ્ઞાનભંડારમાંથી પ્રાપ્ત થઈ તેના આધારે પ્રેસકોપી મુનિશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીએ તૈયાર કરી છે. તે વિચારપટ પળ ત્રણશે વર્ષ ઉપરાંતનો લખેલ માલમ પડે છે. તે વિચારપટના પહેલા કે છેલ્લા ભાગમાં સંવત્ કે લેખકનું નામ નથી. વલ્લખ પર લખેલ છે લગભગ પોળો ફુટ પહોળો અને પ્રાચે પનર ફુટ લાંબો છે. એક ઇંચ પ્રમાણના શાસ્ત્રિલીપીના પઢિમાત્રાવાળા અક્ષરોથી લખાણ છે, અને તે જીર્ણતાને પામ્યો નથી પણ સારી સ્થિતિમાં છે. લખાણ પણ તેમાં પ્રાચે કરી શુદ્ધ છે. આ ‘ઉત્સૂત્રતિરસ્કારનામા-વિચારપટ’ મટારક યુગપ્રધાનશ્રોપાર્શ્વ-ચંદ્રસૂરિવરે વિ. સં. ૧૫૭૫ ના કાર્તિક સુદી બોજના દિવસે પાટણમધ્યે લખેલ છે. તેથીના વિચારપટની આદિમાંજ યુગ-પ્રધાન આચાર્યદેવે આ પ્રકારે જણાવેલ છે:-

“સ્વસ્તિશ્રોસંવત્ ૧૫૭૫ વર્ષે કાર્તિકશુક્લદ્વિતીયાયાં મંગલે વિહિત મંગલે મૈત્રીપવિત્રે મૈત્રીનક્ષત્રે શ્રીપત્તને સુરત્રાણ-શ્રીમદ્ પુરસાહિરાજ્યે વિજયિનિ નિજનિજનિશ્રિતગુરુનોદિત સંજાતનિઃકારણમત્સરરણરણકહાજીવિકાનુચરો કેશવંશજ લોક કતિપયદિવસસ્થાયિપુરોગતાઽમદમત્તપક્ષરહિત ભિક્ષુકો-પરિપ્રકટિતગાઢપ્રવલ્લલશાલિ સાં વત્સરાજ સાંરાજ દેવચન્દ્રૈઃ પ્રસન્નપ્રારબ્ધસ્વાપાયોપાયઃ શ્રીવીતરાગપ્રણીતદયારસમયશ્રી-

૧૦

સમયપ્રરૂપણાતિરસ્કરણં સમાલોક્ય શ્રીજિનાજ્ઞાપાલનવિત-
ન્દ્રેણ શ્રીઅષ્ટાપદતીર્થાધિપતિશ્રીજિનનામસ્મરણસંજાતભદ્રેણ
સૂરિ પાર્શ્વચન્દ્રેણ પત્રમિદમલેખિ, યાત્રિકાનેકદેશયાત્રિવે-
કિલોકૈઃ શ્રીપત્તનનગરનિવાસિભિર્જિનાજ્ઞાવાસિતચિત્તૈર્જનશ્ચ
વાચ્યમાનં ચિરં નન્ધાત્ ॥ ”

ત્રીજો ગ્રન્થ “ શ્રી સ્થાપનાપંચાશિકાપ્રકરણ ” જેમાં
સ્થાપના સંબંધી વિના સૂત્ર--સિદ્ધાન્તના પુરાવા બતાવવા પૂર્વક
જણાવેલ છે, “ શ્રી જિનપ્રતિમા જિન સારસ્વી ” એ વસ્તુ
શાસ્ત્રાનુસારે સિદ્ધ કરી લોકાના મતને અનુસરનારાઓને
શુદ્ધ શ્રદ્ધાવાળા કરવા યુક્તિપુરઃસર સમજાવવા માટે આચાર્ય
વર્યે આ ગ્રન્થની રચના કરી છે. આ “શ્રીસ્થાપનાપંચા-
શિકા પ્રકરણ ” બારીક અક્ષરથી લખાઈલ એકજ પત્રમાં
સંપૂર્ણ હતો, તેનું લખાણ શુદ્ધ પણ અક્ષરો કેટલીક લેનોમાં
ઘસાઈ ગઈલા અને બહુજીળા હતા. પત્ર પણ જીર્ણ-વિશીર્ણ
જેવો થઈ ગઈલ હતો. બનતા પ્રયત્ને વિચારપૂર્વક તે પરથી
સુધારો પ્રેસકોપી કરવામાં આવેલ હતો. તેના અન્તભાગમાં
પુષ્પિકા આ પ્રમાણે લખેલ છે. “ ઇતિ શ્રીસ્થાપનાપંચા-
શિકા સંપૂર્ણા ॥ સંવત્ ૧૫૭૪ વર્ષે જ્યેષ્ઠમાસે ચતુર્થી તિથી
શનિવાસરે લિખિતા સૂરિ પાર્શ્વચન્દ્રેણ સાં નાહુપુત્ર સાં
સધારણ પઠનાર્થમ્ ॥ શ્રોઃ ॥ ” આ સ્થાપનાપંચાશિકાપ્રકરણ
આચાર્યશ્રીએ વિં ૦ સં ૦ ૧૫૭૪ માં બનાવેલ છે તેજ વીના
પ્રકરણના અન્તમાં આપકારે જણાવેલ છે:—

૧૧

“વેદમુણિતિદ્વિસુવરિસે, પંડિયસિરિસાહુરયણસીસેણ ।

પાસચંદેણ વિહિયા, ઢવણા પંચાસિયા એસા ॥ ૫૩ ॥”

આ ગ્રન્થો રચવાનો પ્રયોજન-તે વસ્તે જૈનોમાં વાતા-વરણ ઘણોજ કલુષિત થયેલ પરસ્પર દ્વેષ, ઇર્ષ્યા, સત્ય વસ્તુને ઢાંકનારા, સાધુ-મુનિઓને ન છાજે તેવો બાહ્યધમાધમ-આઢંબરને સેવનારા વેષધારીઓની પ્રબલતા વધી ગયેલ હતી, તેમજ સત્યવસ્તુને ઓલવનારા પ્રગટ થયા હતા. કારણકે સોલસેનીસદીમાં જૈન વેષધારીઓની અંદર શીથિલતા, ક્વચિત્ ક્રિયાજડતા, કેટલાએકની સાવચક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્તિ, અને કેટલાએકની આગમપ્રતિપાદિત વસ્તુસ્વરૂપમાં અનાદરતા ફેલાયેલ હતી. એજ ટાઈમમાં સૂત્ર આળા ઓલંઘી સ્વચ્છંદપણે લોકામતી, વિજયામતી અને કઢવામતી વિગેરે પ્રગટ થઈ પોતાની માન્યતા ફેલાવી રહ્યા હતા. તેવા સમયમાં સૂત્ર-આગમની વાળીના વિચારક સંપૂર્ણવૈરાગી, શુદ્ધચારિત્ર પાલન કરવામાં મહાન ઉત્સાહી, પોતાના ગચ્છની મર્યાદામાં રહીને સિદ્ધાન્તતત્ત્વના વિવેકપુરઃસર ગવેષક આત્માર્થી આ પરમપૂજ્યઆચાર્ય મહારાજે મુનિમાર્ગની શુદ્ધ દેશના નિર્ભય-પણે કરવા માંડી, તેને જોઈ ઘણા શિથિલાચારી-સ્વચ્છંદી-ઓને ઇર્ષ્યા પેદા થઈ, યદ્વા તદ્વા ફાવે તેમ બોલવા માંડ્યા “એમણે તો નવો મત કાઢ્યોછે, પોતાનો ગચ્છ ચલાવવાનો આગ્રહ છે, તેથી ઉત્કૃષ્ટક્રિયા કરી લોકોને રંજન કરેછે. શિથિલાચાર કાંઈ આજકાલનો થોડોજ છે, એતો ચાલતોજ

આવે છે. એમના બોલવાપર આપણે ધ્યાન આપવું નહીં, આપણે જે કરતા હોઈએ તે કરતા રહીએ ” આ પ્રકારે સમજણ વિનાના અજ્ઞાનીલોકોના આચાર્યશ્રી ઉપર વચનના (વાચિક-લેખિત) હુમલા થયા પણ સમર્થ આત્માઓ આવા કાકારવથો ઢરતા નથી. પ્રતિપક્ષીઓ ફાવે તેમ કહે તેમની તેઓને તમા હોતી નથી, તેમને ભય માત્ર જિનેશ્વર-પરમાત્માની આણા-નોજ રહ્યા કરેછે, તે વીતરાગની આણા કોઈ રીતે પણ વિરાધાય નહીં અને કેમ આરાધાય એનામાટેજ સદા સાવ-ધાન-ઉજમાલતાને ધારણકરનારા હોય છે. લોકો તરતમાં એમને અથવા એમના વચનોને માનો યા ન માનો પણ તેમના કાને સૂત્રાનુસારે સ્વ-પરના હિતની સ્વાતર તેમનું કર્તવ્ય શું છે ? તે જણાવવુંજ જોઈએ, આવો નિશ્ચય એ મહાપુરુષોના અંતઃકર-ણમાં રહેલ હોયછે, તેથી શ્રીવીતરાગદેવની આજ્ઞા શી રીતે આરાધાય ? શુદ્ધ દેવ-ગુરુ અને ધર્મની સેવના શી રીતે થઈ શકે ? શ્રીજિનેશ્વરની પ્રતિમાને કેવા વિધિએ વંદન પૂજન કરવું ? આરાધવા યોગ્ય પર્વતિથીઓ આગમ-સિદ્ધા-ન્તમાં કઈ કઈ બતાવેલ છે ? સૂત્ર-પંચાંગીમાં પ્રતિક્રમણ કર-વાનો વિધિ શો છે ? અને હાલ જે કરાયછે તે વિધિ આગ-માનુસારી છે કે કાંઈ ફેરફાર છે ? સાધુની કરણી કેવી હોય ? તેમ સાધુ-મુનિરાજનો ઉપદેશ કેવો હોય ? સર્વવિરતિમુનિ સાવચનો ઉપદેશ કરી શકે કે નહીં ? હાલમાં કેટલાએક આગમમર્યાદા સમજ્યા વિના ઉપદેશ કરેછે તે નિરવચન-ઉપ-

૧૩

દેશ કહેવાય કે કેમ ? ઉપધાન શેના વહેવા ? કોણ વ્યવરાવે ? તેનો વિધિ કેવો ? સાધુને સ્ત્રીઓના પરિચયમાં રહેવાથી કેવા દોષ લાગે ? તેનો પરિચય કરવો કે છોડવો ? પ્રતિષ્ઠા અંજન-શલાકા કોણ કરાવે ? એ કરણી કોની છે ? ત્યાગીને કલ્પે ? પોતપોતાના ગચ્છની મમતા ધારણ કરવી કે વીતરાગદેવનો આળા આરાધવી ? इत्यादि बीनाओ संभलावनारने शुं जुदो मत-पंथ काढ्यो एम कही शकाय खरूं ? गड्डरीप्रवाह के अंधपरंपरा जेने चलाववी होय तेने भले एम लागे के आ जुदो पंथ छे, परंतु सूत्र-आगमना अनुसारे उपदेशकरनार अने पोते चालनार जे होय ते वीतरागप्रणीत मार्गे चालनार गणाय छे, तेने जुदा पंथे चालनार न कहेवाय. “ तेज साचुं अने शंका विनानुं जे जिनेश्वरोए कहेल होय ” आवी श्रद्धा ज्यारे थाय त्यारेज सम्यक्त्वसन्मुख जीव थयो गणाय. आ दर्शनमां पोतपोतानी मरजी मुजब स्वीकारेल मत-पंथ के गच्छो कोई कांइ काम आवता नथी. हां, जे वीतरागनी आणाना अनुसारे-सूत्र-सिद्धान्तमां बतावेल मर्यादा प्रमाणे चालनार गच्छ होय ते तो त्रणे काल वंदनीय-सेवनीय अने आराध्यछे, ते सिवाय होय तो संसारनी आल-पंपालनी माफक ए पण एक जीवने आलपंपाल छे, कारणके वीतरागनी आणा बिना जीवनी कांइ पण कार्यसिद्धि थइ शक्ति नथी. जो केवल खोटो गच्छकदाग्रहज पोषाय तो तेथी संसारनी वृद्धि थाय छे, माटे सूत्र-सिद्धान्तमां जणावेल वीत-

૧૪

રાગવાણીપ્રતે પૂરેપૂરો આદર ધારણ કરવો જોઈએ, એના આ-
ધારેજ જ્યારે ત્યારે આ જીવનું કલ્યાણ થશે, સંસારના સર્વ
દુઃસ્વોનો નાશ કરી પરમસુખોને આત્મા ત્યારેજ પામશે. આ-
પ્રકારે સમજાવનાર આચાર્ય ભગવાન વંદનીય-પૂજનીય છે.
સદ્ગુરુ વિના સાચો માર્ગ બીજો કોણ બતાવે ? જે વીતરાગ
પ્રરુપિત મોક્ષમાર્ગ બતાવે તેજ સદ્ગુરુ, તેથીજ સદ્ગુરુ આરા-
ધનીય છે. તે મહાપુરુષે પોતાના નામે નવો ગચ્છ કે પંથ ચલા-
વેલ નથી, જે ગચ્છમાં હતા તેજ ગચ્છને વીતરાગની આજ્ઞા-
નુસારે અજવાલ્યો છે જે જે તેમણે ગ્રંથો કર્યા છે, તેની સમા-
પ્તિમાં જે પોતાનો ગચ્છ હતો તેજ જળાવેલ છે પણ નવીન
પોતાના નામે ગચ્છ જળાવેલ નથી. જુઓ તેમણેજ રચેલ
અજિતશાંતિસ્તવનો બાલાવબોધ, વિક્રમ સં. ૧૬૦૧ માં
કરેલ છે તેની પ્રશસ્તિમાં આ પ્રમાણે જળાવેલ છે:—

“ શશિશ્વરસધરણિસંખ્યે, તપોભિધે માસિ શિતૌ ચતુર્દશ્યામ્ ।

વારે સવિતુઃ પૂર્વા, -ષાઢર્ષે હર્ષણે યોગે ॥ ૧ ॥

શ્રીમદ્ બૃહત્તપાગચ્છે, -ઽજિતશાંતિસ્તવસ્ય ચ ।

શ્રીસાધુરત્નશિષ્યેણ, પાર્શ્વચંદ્રેણ વાર્ત્તિકમ્ ॥ ૨ ॥

ચક્રે બાલાવબોધાય, વાચનાય ચ હર્ષદમ્ ।

વાચ્યમાનમિદં નન્ધાત્, તાવદ્ યાવજ્જિનાગમઃ ॥ ૩ ॥ ”

બલી તેમણે જે જે આગમોના બાલાવબોધ કરેલા છે,
તેની પ્રશસ્તિઓમાં પણ કોઈ જગાએ પોતાના નામે નવીન
ગચ્છ બતાવેલ નથી. જુઓ તેમણે રચેલ શ્રીતંદુલવેયાલીય

૧૫

પયન્નાના બાલાવબોધની આદિમાં આ પ્રમાણે જણાવેલ છે:-

“ કલ્યાણવલ્લીતતિવારિવાહં, શ્રીસિદ્ધિદુર્ગ પ્રતિસાર્થવાહમ્ ।

સકેવલં લોકદિનેશતુલ્યં, શ્રીવર્દ્ધમાનં પ્રયતઃ પ્રણમ્ય ॥૧॥

શ્રીમત્તપાગચ્છસરોમરાલઃ, શ્રીસાધુરત્નાભિધર્મશિષ્યઃ ॥

પ્રકીર્ણકસ્યાસ્ય કરોતિ વાર્તા-રૂપં પ્રવચ્નં કિલ પાર્શ્વચંદ્રઃ॥૨॥

યાવત્તન્દુલભોજી-વર્ષશતાયુનરસ્તદ્વિચારાન્ ।

સ્થ્યાતં પ્રકીર્ણકમિદં, તન્દુલવિચારિકં નામ્ના ॥ ૩ ॥ ”

આ બીના લખતી વચ્ચે જે જે તેઓશ્રીની કૃતિઓ હાજર હતી અને જોવામાં આવી તેમાંથી લખી જણાવેલ છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે મહાપુરુષે પોતાના નામનો લોભ રાखેલ નથી, અને આગમવસ્તુ પ્રસિદ્ધ કરવામાં કોઈ જાતનો સંકોચ ધારણ કરેલ નથી, નિર્ભયપણે સત્યવસ્તુ જણાવેલ છે. તેમનામાં વિદ્વત્તા-પ્રાકૃત, સંસ્કૃત અને ગુર્જરભાષામાં કવિત્વશક્તિ, લેખનકલા અને તેની શુદ્ધતા, સૂત્રોના બાલાવબોધ સરલ ભાષામાં કરવાની શક્તિ અપૂર્વ હતી. તેમજ જિનવચન પર શ્રદ્ધા, જ્ઞાનની જાગૃતિ-તીક્ષ્ણતા તેને અંગે તીવ્રવિચારશક્તિ અને ચારિત્રની નિર્મલતા વગેરેમાં અલૌકિક હતા. એમના ગ્રંથોનો અભ્યાસ, મનન ચિંતન જેમણે કરેલ હોય અને પોતે વિચારશીલ વિવેકી હોય તો તેમને ઉપરની બીનાઓ આપો આપ માલમ પડી આવે એમ છે, તેથી એ વિષયમાં વિશેષ લખવાની જરૂર જણાતી નથી. સજ્જન હશે તે સાર ગ્રહણ કરી લેશે. કહ્યું છે કે:-

૧૬

“ગુણાનમૃદ્ધસ્વજનો ન નિર્વૃત્તિ, પ્રયાતિ દોષાનવદન્ન દુર્જનઃ ।
ચિરંતનાભ્યાસનિબંધનેરિતા, ગુણેષુ દોષેષુ ચ જાયતે મતિઃ ॥૧૥
સ્વલઃ સર્સપમાત્રાણિ, પરચ્છિદ્રાણિ પશ્યતિ ।

આત્મનો બિલ્વમાત્રાણિ, પશ્યન્નપિ ન પશ્યતિ ॥૨॥ ”

અર્થાત્-સજ્જન ગુણ ગ્રહણ કર્યા વિના અને દુર્જન દોષ બોલ્યા વિના તૃપ્તિ પામતો નથી કારણકે લાંબા કાલના અભ્યાસના સંબંધે પ્રેરાણી મતિ ગુણોમાં અને દોષોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ૧ તેમાં પણ દુર્જન પુરુષ સરસવ જેવડા પરના નાના દોષોને જુદા છે અને પોતાના મોટા મોટા બિલીના ફલ જેવડા દોષો જોવા છતાં જોઈ શકતો નથી. એવો દુર્જનનો સ્વભાવ છે. ૨ તેથી પોતપોતાના સ્વભાવના અનુસારે પ્રવૃત્તિ કરે છે. માટે એમાં વિશેષ જણાવા જરૂર નથી. યુગપ્રધાન શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરિજીને જ્ઞાનોઓના વચનપર સંપૂર્ણ આસ્તા હતી. તેને લઈ પંડિતવીર્યની જાગૃતિના અંગે સંસારમાયાજાલપર ઉત્પન્ન થયેલ તોવ્ર જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યના યોગે ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રવંત, વચનગુપ્તિ અને ભાષા સમિતિથી તે સેવાયેલ હતા.

યુગપ્રધાન શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરિજીની ટુંકી જીવનરેखा જન્મ-શ્રીઆબુતીર્થના પવિત્ર પહાડના નીચે લગોલગ પશ્ચિમ દિશામાં રાયહમીરે વસાવેલ હમીરપુર નામના શહેરમાં જેમાં હાલ પણ પાંચ પવિત્ર જિનાલયો જીર્ણ અવસ્થામાં રહેલા જોનારને નજરે પડે છે. ત્યાં વોસા પોરવાહ જ્ઞાતીય શ્રાવકકુલમાં શિરોમણી ધર્મિષ્ઠપુરુષોમાં અગ્રેસર

૧૭

બેલગસાહ નામે ધાવક હતા, તેની ધર્મસહચારિણી પતિ-
વ્રતા શીલાલંકારધારિણી વિમલાદે નામની સ્ત્રી હતી. તેની
કૂચથી વિ. સં. ૧૫૩૭માં આ આપણા પૂજ્ય મહાપુરુષનો
જન્મ થયો. તેમના જન્મથી સૌ સંબંધિયોને આનંદ થયો.
તેમનું નામ પાર્શ્વકુમાર આપવામાં આવ્યું. અનુક્રમે વૃદ્ધિ
પામતાં આઠ વરસની સમજણવાળી વયને પામ્યા. સુગુરુ
સમાગમ-પૂર્વ પુણ્યના ઉદયે સદ્ગુરુમહારાજનો સમાગમ થયો,
તે દ્વારા પરમાત્માની પવિત્ર વાણીનું શ્રવણ થયું, તેથી આત્માની
જાગ્રત દશા પ્રગટ થઈ. મોહજાલ ગઈ અને વૈરાગ્ય પ્રગટ થયો.

દીક્ષા-માતા-પિતા સંબંધિઓની અનુજ્ઞા લઈ શ્રીમન્નાગ-
પુરીયવૃહત્પાગચ્છમાં પંડિતશિરોમણી તરીકે પંકાતા શ્રીસાધુ
રત્નજી ધર્માચાર્યની પાસે વિ. સં. ૧૫૪૬ માં પોતાની
નવવરસની નાની વયમાં ઓચ્છવપૂર્વક માતા-પિતાના હાથે
દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ગુરુરાજે તેમનું નામ શ્રીપાર્શ્વચંદ્રમુનિ
સ્થાપન કર્યું. શ્રીસદ્ગુરુની સાનિધ્યમાં રહેતાં વિનયપૂર્વક
વિદ્યાભ્યાસ કરતાં સર્વ શાસ્ત્રોના પારગામી થયા.

ઉપાધ્યાયપદ-તીવ્રબુદ્ધિશાળી પવિત્ર વર્તણુકવાળા
શ્રીપાર્શ્વચંદ્ર મુનિને જાણી અત્યંત પ્રેમથી ગચ્છાધિપતિ
તેમને ઉપાધ્યાયપદે વિ. સં. ૧૫૫૪ માં વિભૂષિત કર્યા.
સ્વારબાદ સિદ્ધાન્ત-આગમનો અભ્યાસ કરાવતા પોતાને
વિશેષ જાગ્રતદશા પ્રાપ્ત થઈ.

ક્રિયાઉદ્ધાર-જૈનવેષધારિઓમાં રહેલ શિથિલતા દૂર

૧૮

કરવાનો ઉત્સાહ જાગ્રત થયો. ગુરુઆજ્ઞા-ગુરુશિષ્યનો પરસ્પર અત્યંત પ્રેમ હતો, તેથી ગુરુરાજને પોતાની વિચારણા જણાવી. ગુરુરાજે પળ તેમનો ઉત્સાહ વધારવા કહ્યું કે-“શૂર-વીર પુરુષોનો એ માર્ગ છે, માટે સુશીથી ક્રિયાઉદ્ધાર કરી પવિત્ર માર્ગને દીપાવો અને તે દ્વારા ભવ્યાત્માઓનો ઉદ્ધાર કરી જય વિજયને પામો ” આ પ્રકારે ગુરુરાજના આશિર્વાદથી વિ. સં. ૧૫૬૪માં ઉપાધ્યાય શ્રીપાર્શ્વચંદ્રજીએ ક્રિયા ઉદ્ધાર કર્યો. શુદ્ધ ઉપદેશને આપતા સાધુમાર્ગમાં વિચરનારા થયા.

આચાર્યપદ:—સર્વત્ર તેમનો મહિમા વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. વિ. સં. ૧૫૬૫ માં વિચરતા જોધપુર નગરમાં પધાર્યા દેશનાશક્તિને ધારણ કરનાર, અત્યંત મનોહર મૂર્તિમાન અને પવિત્ર ચારિત્રધર્મથી શોભતા ગુરુરાજને દેસી ત્યાંના મહારાજા પળ અત્યંત પ્રેમી બન્યા. શ્રીસંઘને પળ આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. શ્રીસંઘની વિનતી અને આગ્રહથી વિ. સં. ૧૫૬૫ માં આચાર્યપદ ધારણ કર્યું. દિનપ્રતિદિન શુદ્ધ પ્રરૂપકપણાને લઈ અને શુદ્ધ આચરણાને લઈ તેમની સ્થિતિ વધવા લાગી અને પોતાના હૃદયમાં ભવ્યોનો ઉદ્ધાર કરવાની લાગણીઓ પળ વધવા લાગી. શ્રીસિદ્ધાન્ત-આગમોના ગુર્જરભાષામાં બાલાવ-બોધ અર્થ કર્યા વિના સર્વત્ર ભવ્યાત્માઓને આગમવાળી શ્રવણનો લાભ નહિ થઈ શકે તેથી સૂત્ર-સિદ્ધાન્તોના અર્થ ટીકા-વૃત્તિને અનુસારે કરવા પ્રયત્ન આદર્યો અને ઓછી બુદ્ધિવાળાથી ન સમજાય એવા આગમોના બાલાવબોધ કર્યા,

૨૯

કે જેથી સામાન્ય બુદ્ધિવાળા સાધુ-મુનિરાજો પળ તે વાંચી
 ભવ્યાત્માઓને સંભળાવા સમર્થ થયા, અને શ્રાવકો પળ
 કેટલાક સાંભળી આગમવાળીના જાણકાર થવા લાગ્યા કે
 જેથી આગમમાં સાધુમાર્ગ શું બતાવેલ છે અને હાલમાં સાધુઓ
 એમ કેમ ચાલે છે, એ બીના જાણવામાં આવી, તેથી શિથિલા-
 ચાર્યો પરથી ધર્મપ્રેમની વૃત્તિઓ તેઓની ઓછી થવા લાગી
 અને શિથિલાચારિઓને શુદ્ધપ્રરુપક તરફ દ્વેષ ઉત્પન્ન થયો.
 આ પવિત્ર આચાર્યને જોડે બીજા ગચ્છોમાં પળ જાગૃતિ આવી,
 સૂત્રમાર્ગની પ્રવૃત્તિ તરફ આકર્ષાયા અને કેટલાકોએ ક્રિયા
 ઉદ્ધાર કરી શિથિલાચારને છોડ્યો. જોકે સાત પેઢી સરસ્વી
 તો કોઈની ચાલતી નથી તોપણ તરતમાં આ મોટામાં મોટો
 લાભ આચાર્યશ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરિજીએ તે સમયમાં મેળવેલ છે
 તે સમયમાં સર્વને જાગૃત કરનાર આ પવિત્ર આત્મા હતા.
 વળી તેમણે ભવ્યાત્માઓના ઉદ્ધારને માટે અનેક ગ્રન્થ, પ્રકરણ,
 કુલક, સજ્ઞાય, સ્તવન, ચર્ચાઓ, પટો અને વિચારો વગેરેની
 રચના કરી લખ્યા છે. મારવાડ જોધપુર પટ્ટીમાં વસનારા
 મુળોત્તગોત્રીય રજપુતોને મહારાજા માલદેની સંમતિથી જૈન
 ધર્મી શ્રાવકો બનાવ્યા. જે મુળોત્તગોત્રીય શ્રાવકો હાલમાં પળ
 મારવાડમાં વિદ્યમાન છે. રજપુતોને જૈનધર્મી શ્રાવક બનાવનારા
 આ છેલ્લા આચાર્ય થયા છે. માલવામાં ઘણા શ્રાવકોને શુદ્ધ ધર્મમાં
 જોડ્યા. નવસેં ચંદાલોને સમજાવી ચંદાલકર્મથી મુક્ત કરાવ્યા.

ઉનાવા ગામમાં મ્હેસરી વાળીઓને ઉપદેશ આપી

૫૦૦ ઘર જૈનધર્મી કર્યા. અમદાવાદમાં મરકીના રોગને અટકાવી શાંતિ ફેલાવી. સંભાતમાં ગૌવધ બંધકરાવ્યો. વિરમગામમાં ધર્મચર્ચાની અંદર ૩૦ વિદ્યાસાગરના અભિમાનને ઉતારી શ્રાવકોને શુદ્ધમાર્ગે ચઢાવ્યા. કાઠીયાવાડમાં કપાસી મોત્રીયને શુદ્ધજૈનધર્મી કર્યા. મુસિંદાવાદ, કલકત્તા, બુરાનપુર વિગેરે અનેક સ્થલોએ પોતાના તપ-સંયમના પ્રભાવથી શ્રીજૈનધર્મને દીપાવ્યો. મારવાડ, મેવાડ, માલવા, પૂર્વ, દક્ષિણ, ગુજરાત અને કાઠીયાવાડ વિગેરે અનેક દેશોમાં વિચર્યા. વિ. સં. ૧૫૯૯ વરસે સલક્ષણપુર મધ્યે ચતુર્વિધ શ્રીસંઘે આચાર્ય શ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરીશ્વરજીને યુગપ્રધાનપદે સ્થાપન કર્યા અને તેમના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિરાજ શ્રીસમરચંદ્રજીને ઉપાધ્યાયપદે સ્થાપન કર્યા. હવે યુગપ્રધાન શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરીશ્વરજી પોતાના શિષ્ય સમુદાય સહિત ગામાનુગામ વિચરવા લાગ્યા. વિ. સં. ૧૬૦૪ ની સાલમાં પોતાના શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી સમરચંદ્રજીને આચાર્યપદે સ્થાપ્યા. એમ અનેક શુભ કાર્યો પોતાને કરવા યોગ્ય તેમણે કર્યા છે. પોતાની જીંદગીમાં છેવટ મુઘી શુભ પ્રયત્નપૂર્વક સ્વ આત્મ ઉદ્ધાર કરવા સારુ અનેક તપો કર્યા છે. ધ્યાનાવસ્થામાં આત્મસ્મરણ કરતાં અનેક રાત્રિઓ સાવધાનીપણામાં ગુજારી છે.

સ્વર્ગગમન-નિસ્વાલશહૃદયથી સત્યધર્મનો મહિમા વધારતા ગામાનુગામ વિચરતા મારવાડ દેશમાં જોધપુર નગરે પધાર્યા. ભાવુક આત્માઓને આનંદનો પાર રહ્યો નહીં. ગુરુ-

૨૧

રાજના દર્શન કરી, તેઓશ્રીના મુખકમલથી પ્રકાશ પામતી પવિત્ર સિદ્ધાંતની વાણી સાંભળી પોતાના આત્માને ભાગ્યશાળી માનવા લાગ્યા. શ્રીગુરુદેવની પાસે વ્રત-નિયમ ગ્રહણ કરી પાલન કરવા તત્પર થયા. આચાર્ય ભગવાન પોતે પંડિતવીર્યે આત્મરમણતામાં તલાલીન થયા. ત્યારપછી વાહ્ય શરીરની ચેષ્ટાઓથી, શ્રુતજ્ઞાનની પ્રવલતાથી અને પોતાના જાત અનુભવથી સ્વઆયુષ્ય અલ્પ જાણી પોતાના આશ્રિત ચતુર્વિધ શ્રીસંઘને શાંતિનો ઉપદેશ આપ્યો, પોત-પોતાના આત્મકલ્યાણ માટે સાવધાન રહેવા સૂચના કરી અને સર્વને મૈત્રી પ્રમોદ ભાવના ધારણ કરી પ્રેમપૂર્વક વર્તવાની ભલામણ કરી. શ્રીચતુર્વિધસંઘસમક્ષ સર્વ જીવોને સ્વમાત્રી, અઢારે પાપ સ્થાનોને આલોવી પંચમહાવ્રત, પંચાચાર, અષ્ટપ્રવચનમાતા, દશવિધયતિધર્મ, સત્તર પ્રકારે સંયમ અને શીલાંગરથના સ્વરૂપને ચિંતવી ધારણ કરી ભક્તપચ્ચરુલાણ નામના અણસણને ઉચ્ચરવા શક્રસ્તવાદિકે દેવવંદન કરી, પોતાના પરમોપકારી ગુરુદેવને નમસ્કાર કરી અણસણ ગ્રહણ કર્યું. મુશ્રાવકોષ શ્રીજિનાલયોમાં પૂજા-પ્રભાવનાઓ શરૂ કરી, દીન, દુઃખી, અને અનાથોને દાન અપાયા, ભાવુક આત્માઓ શ્રી આચાર્ય ભગવાનના હેલ્લા દર્શનને માટે દેશ-પરદેશથી સ્વચ્છ મલતાં જલદી ત્યાં આવ્યા ચાર શરણને ગ્રહણ કરી પંચ પરમેષ્ઠીના ધ્યાનમાં તલાલીન થયા થકા વિ. સં. ૧૬૧૨ ના માગસર સુદી ત્રીજ રવિવારની મધ્ય રાત્રે ૭૫ વર્ષનું સર્વ

આયુષ્ય પૂર્ણ કરી સમાધિપૂર્વક આ ઔદારિક શરીરને છોડી સ્વર્ગવાસી થયા. પરમગુરુદેવના વિરહથી અનુયાયીવર્ગને ઘણો આઘાત થયો. પવિત્ર ભૂમિમાં ચંદનાદિ ઉત્તમ પદાર્થોથી આ-ચાર્યદેવના શરીરનો રહતા હૃદયે સુશ્રાવકો તરફથી અગ્નિ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યો અને તેજ સ્થાનકે એક શિશ્વરબંધી દેહરી કરવામાં આવી, તેમાં સૂરીશ્વરદેવની પાદુકાની સ્થાપના પ્રતિષ્ઠા વિધિપૂર્વક કરવામાં આવી. અઢાઈ મહોત્સવ, શાંતિસ્નાત્ર વિગેરે બહુ ધામધૂમથી થયા. બીજા ગામ-નગરોમાં પણ અઢાઈ મહોત્સવો ગુરુદેવની ચરણપાદુકાની સ્થાપનાઓ, ગુરુદેવની મૂર્તિની સ્થાપનાઓ વિધિપૂર્વક કરવામાં આવી. તે હાલ પણ ઘણે સ્થાને પાદુકાઓ વિદ્યમાન છે અને પૂજાય પણ છે તેમજ પરમગુરુદેવની મૂર્તિઓ પણ કેટલાક સ્થાને છે અને કેટલાક સ્થાને સુગુરુદેવના પવિત્ર નામાક્ષરોના યંત્રો મકરાણાના આરસ પથ્થરમાં કોતરાયા છે પણ પૂજાય છે. આ ટુંક બીના જણાવેલ છે, વિશેષ જાણવાની ઇચ્છાવાળા-મહાનુભાવો તેઓશ્રીના જીવનચરિત્રથી બીના જાણવી.

ચોથો ગ્રંથ શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતી ભાષાનુવાદ-આ સપ્તપદીશાસ્ત્ર સર્વ-સાધુ-સાધ્વીઓને એક સરખો રોતે ઉપયોગી તથા સ્વપર આત્મહિત કરતા થશે એમ જાણી તેમજ સાધ્વીચંદનશ્રી વગેરેની સ્વાસ પ્રેરનાથી મેં પોતાનો બુદ્ધિના અનુસારે સુગમ અર્થ (ભાષાનુવાદ) તૈયાર કરેલ છે તેમાં કોઈ પણ જગ્યાએ સૂત્રથી વિરુદ્ધ કે મૂળ ગ્રંથકારના આશય વિરુદ્ધ

૨૩

લસાળ થયું હોય તો તેનું મિથ્યાદુષ્કૃત આપું છું અને ઉપરોક્ત ચારે ગ્રંથો સુધારવા છતાં તેમાં દ્રષ્ટિદોષથી અથવા પ્રેસદોષ સંબંધી કોઈ પણ ભૂલો રહી ગયેલ હોય, તેને સુધારી વાંચવાની ભલામણ કરી વિરમું છું.

લે.-પરમપૂજ્ય આચાર્યવર્ય શ્રીભ્રાતૃચંદ્ર સૂરીશ્વરજીના
શિષ્ય-સાગરચંદ્રસૂરિ.

ધ્રાંગધ્રા.

} વિ. સં. ૧૯૯૫

} નાની બજાર, મોટો ઉપાશ્રય. } દ્વિતીય શ્રાવણ સુદ ૩ ગુરુવાર.

-: અનુક્રમણિકા :-

- ૧ શ્રીસતપદીશાસ્ત્ર પૃષ્ઠ ૧-૧૩૫
- ૨ ઉત્સુત્રતિરસ્કારનામા વિચારપટ ... પૃષ્ઠ ૧૩૬-૧૭૮
- ૩ શ્રી સ્થાપના પંચાશિકા પૃષ્ઠ ૧૭૯-૧૮૩
- ૪ શ્રી સતપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતી ભાષાનુવાદ ... ૧૮૪-૨૬૩
- યુગપ્રધાન શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરીશ્વર દાદાનો છંદ ... ૨૬૪

શુદ્ધિપત્રક

પાનુ લીટી અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પાનુ લીટી અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૨ ૬ સક્કંતિ	સક્કંતિ	૬૦ ૨ પમાઈ	પમાઈ
૧૬ ૧૮ સદ્ધિ	સુદ્ધિ	૬૦ ૨ ચારતિ	ચારેતિ
૧૬ ૨૧ ગંતુ	ગંતું	૬૪ ૨૨ થપે	થુપે
૩૫ ૧૬ ૧૯	૧૮	૬૫ ૫ માદ	માદા
૪૧ ૨૪ શાવત્ત	શાવત્ત	૬૫ ૧૯ દુક્કળે	દુઝલે
૫૦ ૧૩ આચાર્યા	આચાર્યો	૬૭ ૧૧ ભોસળો	ભીસળો
૫૪ ૨૧ પૂર્વા	પૂર્વો	૭૦ ૩ 'સયંજણ'	'જયંસળ'
૫૪ ૨૧ શ્રત	શ્રુત	૭૨ ૧૯ સર્વ	સર્વે
૫૬ ૧ સ્તોકં	સ્તોકં	૭૩ ૭ તસ્સવિહી	૦
૫૯ ૭ મ(સ)રદ્	સમરદ્	૭૩ ૧૫ અક્ક	અક્ક
૫૯ ૧૫ મુક્ક	મુક્ક	૭૫ ૧૪ બચ	વચ

गानु लीटी अशुद्ध	शुद्ध
७६ ९ पडिक्क	पडिक्क
७६ १२ सक्क	सक्क
७६ १७ पडिक्क	पडिक्क
७९ ४ पणु	पण
८० ९ खाम	खामि
८२ २ पाठं	पाठं
८२ ३ कारो	कारो
८३ ७ याउ	याऊ
८३ ७ सुयं	स्सुयं
८३ ८ साहु	साहू
८३ १८ खिखत्त	खित्त
८३ १८	"
८४ ४ इक्किक्के	इक्किक्के
८५ ३ पडिक्क	पडिक्क
८६ ३ भणिउ	भणिओ
८६ ३ सेसा	सेसो
८६ १० चउसु	चउत्थं
८६ १३ पुच्छइ	पुत्थयं
८६ १८ राउनहो	साहुवंदणो
८७ ११ स्कंध	खंध
८७ १२ सुया	सुए
८७ १३ सुद्धं	सिद्धं
८७ २२ सीउ	सीऊ
" " श्याउ	श्याऊ
८८ ४ किहवि	कयावि
८८ १७ पडिक्क	पडिक्क
८८ २० भणिय	भणियं
८९ ४ जथ्ये	होइ जथ्ये

पानु लीटी अशुद्ध	शुद्ध
८९ ४ पडिक्क	पडिक्क
९१ २४ पञ्च	पञ्च
९३ १९ पञ्च	पञ्चदश
९६ १४ पडिक्क	पडिक्क
९६ १६ सुत्तुत्तं	सुत्तुत्तं
९६ १९ जंजूसरि	जंजू-सर
९६ २२ याइ	या
९७ १७ हवउ	हवउपच्छा
९८ ३ अन्नंच	०
९८ ११ साहुव्व	साहुव्व ।
१०२ २३ अणंगपविट्ठस्सवि	
	उहेसो जावपवत्तइ ? , ०
१०४ २१ वाउ	वाओ
१०४ २२ उवपसा	उवपसो
१०५ १ उस्सगो	उस्सग्गे
१०६ ६ वादरं	बादरं
१०९ ३ शब्दा	शब्दो
१०६ २० धर्मा	धर्मो
१२९ ४ नाव	नानव
१३१ ११ मुणीणं	मुणीणं नायव्वो
१३२ १ मिच्छ	मिच्छा
१३२ १ अविरइ	अविरइं
१३४ ११ सूत्रार्था	सूत्रार्थो
१८० १८ तंव	तंच
१८० १९ अहयं	अहियं
१८० २१ वित्तनावेण चित्तभावेण	
१९७ ७ पूवक्क	पूर्वक्क
१९७ ७ अशा	आशा

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं.

परमगुरुदेव श्रीपार्श्वचन्द्रसूरीश्वर विरचितं—

श्री सामाचारी समाश्रितं—

श्री सप्तपदी शास्त्रम्.

मूल—वीरजिणं नमिऊणं, अमरिंदनरिंदपणयपयजुयलं ।
 साहूण सामायारिं, सुयाणुसारेण वुच्छामि ॥ १ ॥
 गच्छट्ठिं^१ संभोगा—संभोगविहिं^२ मुणीण दिणचरियं^३ ।
 पंचपडिक्कमणविहिं^४, उदयतिहीए सरूवं च^५ ॥ २ ॥
 सट्ठाणुवहाणविहिं^६, उवएसविहिं^७ सुयाणुसारेण ।
 सुगुरूण वयणवयणं, सोऊणमहं पवक्खामि ॥ ३ ॥
 इति दारगाहादुगं ॥

(अथ गच्छस्थितिः—)

गणहरइकारसगं, गणनवगं आसि वीरनाहस्स ।
 सत्तण्हं च गणाणं, सत्तगणी वायणं दिति ॥ ४ ॥
 दो दो एगेगस्स य, गणस्स गणहारिणो जुगप्पवरा ।
 दितिय वायणमेवं, गणगणहरसंखमाणंति ॥ ५ ॥
 भेएण वायणाए, गणभेउ तेसिमिक्कसंभोगो ।
 भणिउ दसासु पढमो, निसीहचुणीउ तह बीउ ॥ ६ ॥

२ श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

श्री दशाश्रुतस्कंधेऽष्टमाध्ययने-‘तेणं कालेणं तेणं समणं
समणस्स भगवओ महावीरस्स नवगणा इकारसगणहरा हुत्था से
केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चंति-समणस्स भगवओ महावीरस्स नव-
गणा इकारसगणहरा हुत्था? समणस्स भगवओ महावीरस्स जेठे
इंदभूई अणगारे गोयमगुत्तेणं पंचसमणसयाइं वाएइ, मज्झिमए
अग्गिभूई अणगारे गोयमगुत्तेणं पंचसमण सयाइं वाएइ, कणी-
यसे अणगारे वाउभूई गोयमगुत्तेणं पंचसमणसयाइं वाएइ, थेरे
अज्जवियत्ते भारद्वाएगुत्ते पंचसमणसयाइं वाएइ, थेरे अज्जसु-
हुम्मे अग्गिवेसायणेगुत्तेणं पंचसमणसयाइं वाएइ, थेरे मंडिय-
पुत्ते वासिठेगुत्तेणं अधुट्ठाइं समणसयाइं वाएइ, थेरे मोरियपुत्ते
कासवगुत्तेणं अधुट्ठाइं समणसयाइं वाएइ, थेरे अकंपिए गोय-
मगुत्तेणं थेरे अयलभाया हारियायणे गुत्तेणं पत्तेयं एते दुन्नि-
वि थेरा तिन्नि २ समणसयाइं वाएंति, थेरे अज्ज मेइज्जे-थेरे
अज्ज पभासे एते दुन्निवि थेरा कोटिन्नागुत्तेणं तिन्नि २ समण
सयाइं वाएंति. से तेणट्ठेणं अज्जो एवं वुच्चंति समणस्स भगव-
ओ महावीरस्स नवगणा इकारसगणहरा हुत्था सव्वे एते सम-
णस्स भगवओ महावीरस्स इकारसवि गणहरा दुवालसंगिणी
चउदस पुविणो सम्मत्तगणिपिडगधारगा रायगिहे नगरे मा-
सिएणं भत्तेणं अपाणएणं कालगया जाव सव्वदुक्खप्पहीणा ॥

थेरे इंदभूई थेरे अज्ज सुहुम्मेय सिद्धिगए महावीरे पच्छा दु-
न्निवि थेरा परिनिव्वुया, जे इमे अज्जत्ताए समणा निगंथा बिह-
रंति एएणं सव्वे अज्जसुहुम्म अणगारस्स आवच्चिज्जा, अव-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ३

सैसा गणहरा निरवच्चा बुच्छिन्ना." अयं वाचनाभेदाद्वर्णभेदवि-
चारः मूलसूत्रोक्तः क्वचिद्वृत्तौ समाचारीभेदाद्वर्णभेदस्ततः
केचिदिति प्ररूपयंति गणे २ भिन्न २ सामाचार्योऽभूवन् भिन्न-
सामाचार्या परस्परमसंभोगित्वं चेति ।

(अथ संभोगासंभोगविधिः-)

तत्र श्रीनिशीथचूर्ण्यक्षराणि लिख्यंते-“ सिरिघरसिव-
पाहुडैयसंभुत्ते ” इति वचनात्-“ सीसो पुच्छति कति पुरि-
सयुगे एकसंभोगो आसी कंमि वा पुरिसजुगे असंभोगो
पयट्ठो केण वा कारणेण ततो भणंति वद्धमाणसामिस्स
सीसो सुधम्मो तस्स जंजुणामा तस्स वि प्पभवो तस्स
सिज्जंभवो तस्स सीसो जसभद्दो जसभद्दस्स सीसो संभूओ
संभूयस्स थूलभद्दो थूलभद्दं जाव सव्वेसि इक्कसंभोगो आसी
थूलभद्दस्स दो सीसा अज्जमहागिरी अज्जसुहत्थीय पीतिव-
सेण एकओ विहरंति” इत्यादि जाव अज्जमहागिरीसिरिघरा-
यणे आवासिओ, अज्जसुहत्थी सिवघरे आवासिओ, ततो राया
सैपई अज्जसुहत्थि पज्जुवासेति, पवयणभत्तीए अप्पणो विसए
अणि पिंडिऊण भणति तुब्भे साहूणं आहारं पाउग्गं देह अहं-
मोहं दाहामि अज्ज सुहत्थी सीसाणुरायेण साहू गिन्हमाणे
सातिज्झति, नोपडिसेहति तं अज्जमहागिरी जाणिज्झा अज्ज
सुहत्थि भणति, अज्जो कीस रायपिंडं पडिसेवह । ततो अज्ज
सुहत्थिणा भणियं, जहा राया तहा पयाण एस रायपिंडो तेल्लि-
वा तिल्लं घयगोलियाउ घयं दोसियाउ वच्छाईं पूइया भक्ख-

४ श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

भोज्ञं एवं साहूणं अज्ज्ञ महागिरिवरो अज्ज्ञसुहृद्भि भणति,
अज्ज्ञप्पभितं तुमं मम असंभोगिओ, एवं पाहुडं जायं इत्यर्थः ।
एध्थ पुरिसे असंभोगो उप्पन्नो ॥”

एवं श्रीवीरे विजयमाने नवगणेष्वपि एक संभोगित्वात्
सामाचारीभेदो नावबुध्यते पुनर्गीतार्था मध्यस्था वदन्ति
तदेव प्रमाणं । सांप्रतीन साधूनामेकगणत्वं विशेषतो
दर्शयति-

मूल-संपइ विहरंत मुणी, सव्वे सीसा सुहम्मसामिस्स ।

अवसेसा निरवच्चा, वुच्छिन्ना गणहरा दसवि ॥ ७ ॥

सूत्राक्षराणि पूर्वं लिखितान्यवगंतव्यानि ।

मूल-एएण कारणेणं सुहम्म सामिस्स गच्छमणुलगा ।

अन्नुन्नमसंभोगा भिन्नायारा कहं हुंति ॥ ८ ॥

असंभोगिनः सूत्रोक्तिन्यायेनाचारहीना एवोच्यन्ते, नतु
सुद्धाचाराः सामाचारीभेदेनैवासंभोगिनः । यदुक्तं-श्री स्था-
नांगे द्वितीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकस्य प्रान्ते “दोदिसाओ
अभिगिज्झ कप्पति निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पव्वावित्तए ।
पादीणं चेव उदीणं चेव, एवं मुंडावित्तए, सिक्खावित्तए, उवट्ठावि-
त्तए, संभुंज्झित्तए,” इति वचनात् । अत्र संभोगः श्रीसूत्रकृदंगे
त्रयोविंशत्यध्ययनेपि वर्तते, संभोगिनः सुद्धाचाराः ।

अन्यसंभोगिनो यथा-श्रीपार्श्ववीरापत्यसाधवः परस्परं श्रीआ-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रचरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० सुं. ५

चारांगवचनात् सामाचारी भेदतः सुद्धा असंभोगिनो न भवन्ति,
ये हीनाचारा ज्ञानदर्शनचारित्रैस्त एव असंभोगिनः इत्यर्थः ।

अथासंभोगः—श्रीस्थानांगे तृतीयस्थानस्य तृतीयोद्देशके—“ तिहिं ठाणेहिं समणे निगंथे साहम्मियं संभोगियं विसंभोगियं करेमाणे णातिकमति, तं०—सयं वा दहुं ‘सद्धस्स वा निसम्म, तच्चं मोसं आउट्ठति चउत्थं नो आउट्ठति’ ”

(अत्र वृत्तिलेशः—‘साहम्मियं’ ति समानेन धर्मेण चरतीति साधर्मिकस्तं सम्-पक्व भोगो-भोजनं सम्भोगः—साधूनां समान सामाचारीकतया परस्परमुपध्यादिदानग्रहण-संव्यवहारलक्षणः स विद्यते यस्य स साम्भोगिकः तं, विस-म्भोगो-दानादिभिरसंव्यवहारः स यस्यास्ति स विसम्भोगिकस्तं कुर्वन् नातिक्रामति-न लङ्घयत्याज्ञां सामायिकं वा बिहितकारित्वादिति, स्वयमात्मना साक्षात् दृष्ट्वा सम्भोगिकेन क्रियमाणामसंभोगिकदानग्रहणादिकामसमाचारी, तथा ‘सद्धस्स’ ति श्रद्धा श्रद्धानं यस्मिन् अस्ति स श्रद्धः—श्रद्धेयवचनः कोऽप्यन्यः साधुस्तस्य वचनमिति गम्यते ‘निशम्य’ अवधार्य, तथा ‘तच्चं’ ति एकं द्वितीयं यावत् तृतीयं ‘मोसं’ ति मृषावादं अकल्पग्रहणपार्श्वस्थदानादिना सावधविषयप्रतिज्ञाभङ्गलक्षणमाश्रित्येति गम्यते, ‘आवर्त्तते’ निवर्त्तते तमालोचयतीत्यर्थः, अनाभोगस्तस्तस्य भावात् प्रायश्चित्तं चास्योचितं दीयते, चतुर्थं त्वाश्रित्य प्रायो नो आवर्त्तते-तं ना लोचयति, तस्य दर्पत एव भावादिति, आलोचनेऽपि प्रायश्चित्तस्यादानमस्येति, अतश्चतुर्थसम्भोगकारणकारिणं विसम्भोगिकं कुर्वन्नातिक्रामतीति प्रकृतम्, उक्तं च—

६ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

“एगं व दो व तिञ्जि व, आउट्टंतस्स होइ पच्छित्तं ॥
आउट्टंतस्स वि तओ, परिणे तिण्हं विसंभोगो ॥ १ ॥” इति

एतच्छ्रुतिः—“स संभोइओ असुद्धं गिण्हंतो चोइओ
भणइ-संता पडिचोयणा, मिच्छामि दुक्कडं, ण पुणो एवं करि-
स्सामो, एवमाउट्टो जमावन्नो तं पायच्छित्तं दाउं संभोगो ।
एवं वीयवाराएवि, एव तइयवाराएवि, तइयवाराओ परओ
चउत्थवाराए तमेवाइयारं सेविऊण आउट्टंतस्सवि विसं-
भोगो ” इति, ॥)

पुनस्तत्रैव पंचमाध्ययने-

“पंचहिं ठाणेहिं समणे णिगंथे साहम्मितं संभोतितं
विसंभोतितं करेमाणे णातिक्रमति, तं०-सकिरितठाणं पडि-
सेवित्ता भवति १ पडिसेवित्ता णो आलोएइ २ आलोइत्ता
णो पट्टवेति ३ पट्टवेत्ता णो णिविसति ४ जाइं इमाइं थेराणं
ठितिकक्काइं भवंति ताइं अतियं चिय २ पडिसेवेति से हंदइ
पडिसेवामि किं मं थेरा करिस्संति ? ” ५ ।

(वृत्तिः—साम्भोगिकं-एकभोजनमण्डलीकादिकं विसा-
म्भोगिकं-मण्डलीबाह्यं कुर्यन्नातिक्रमति आज्ञामिति गम्यते,
उचित्तत्वादिति, सक्रियं-प्रस्ताबादशुभकर्मबन्धयुक्तं स्थानं-
अकृत्यविशेषलक्षणं प्रतिषेधिता भवतीत्येकं, प्रतिषेध्य गुरवे
नालोचयति-न निवेदयतीति द्वितीयं, आलोच्य गुरुपदि-
ष्टप्रायश्चित्तं न प्रस्थापयति कर्तुं नारभत इति तृतीयं, प्रस्थाप्य
न निर्विशति-न समस्तं प्रवेशयत्यथवा ‘निर्वेशः परिभोग’
इति वचनात् परिभुङ्क्ते-नासेवत इत्यर्थः इति चतुर्थं, यानी-
मानि सुप्रसिद्धतया प्रत्यक्षाणि ‘स्थविराणां’ स्थविरक-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० सुं. ७

स्त्रिकानां 'स्थितौ' समाचारे' प्रकल्प्यानि प्रकल्पनीयानि योग्यानि विशुद्धपिण्डशय्यादीनि स्थितिप्रकल्प्यानि अथवा स्थितिश्च-मासकल्पादिका प्रकल्प्यानि च-पिण्डादीनि स्थितिप्रकल्प्यानि तानि 'अइयंचिय अइयंचिय' स्ति अति-कम्यातिक्रम्येत्यर्थः, प्रतिषेधते तदन्यानीति गम्यते, अथ सङ्गाटकादिः साधुरेवं पर्यालोचयति-यथा नैतत्प्रतिषेधितुमुचितं गुरुनो बाह्यौ करिष्यति, तत्रेतर आह-'से' इति तद-कल्प्यजातं 'हंदे' स्ति कोमलामन्त्रणं वचनं हमित्यकारप्र-श्लेषाद्दं प्रतिषेधामि किं मम 'स्थविराः' गुरुवः करिष्यन्ति, ? न किञ्चित् रुष्टैरपि मे कर्तुं शक्यते इति बलोपद-र्शनं पञ्चममिति ॥)

पुनस्तत्रैव नवमाध्ययने-

“नवहिं ठाणेहिं समणे णिगंथे संभोतितं विसंभोतितं करेमाणे णातिक्रमति, तं०-आयरियपडिणीयं उवज्झायपडि-णीयं थेरपडिणीयं कुल० गण० संघ० नाण० दंसण० चरि-त्तपडिणीयं.”

(वृत्तिः—'नवहिं ठाणेहिं समणे' इत्यादि, अस्य च पूर्वसूत्रेण सहायमभिसम्बन्धः-पूर्वसूत्रे पुद्गला वर्णितास्तद्वि-शेषोदयाश्च कश्चिच्छ्रमणभाक्मुपगतोऽपि धर्माचार्यादीनां प्रत्य-नीकतां करोति, तं च विसम्भोगिकं कुर्वन्नपरः सुध्रमणो नाज्ञामतिक्रामतीतीहाभिधीयत इत्येवं सम्बन्धस्यास्य व्या-ख्या, सा च सम्बन्धत एवोक्तेति.)

एभिरक्षरैराचारवैपरीत्येनासंभोगित्वं प्रतिपादितं नतु सुद्धसाधूनां सामाचारीभेदेनासंभोगित्वं संभवति ॥
अथ साधूनां गणनिष्ठां विना धर्मो न प्रवर्तते-

८ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

मूल-पणनिस्साठाणाई, समणाणं जिणवरेण भणियाई॥

ठाणंगे गणनिस्सा, चारिणो साहुणो तेणं ॥ ९ ॥

श्रीठाणांगे पंचमज्झयणे—

“ धम्मं चरमाणस्स पंच णिस्साठाणा पं० तं०-छक्काए
गणे राया गिहवती सरीरं ”

(वृत्तिः—‘धम्म’ मित्यादि, धम्मं-श्रुतचारित्ररूपं, णमित्य-
लङ्कारे. चरतः-सेवमानस्य पंच निष्ठास्थानानि-आलम्बनस्था-
नानि उपग्रहहेतव इत्यर्थः, घट्कायाः-पृथिव्यादयः, तेषां च
संयमोपकारिताऽऽगमप्रसिद्धा, तथाहि-पृथिवीकायमाश्रि-
त्योक्तम्—

“ ठाणनिसीयतुयट्ठण, उच्चाराईण गहणनिक्खेवे ॥

घट्ठणडगललेवो, एमाइ पओयणं बहुहा ॥ १ ॥

अप्कायमाश्रित्य—

परिसेयपियणहत्थाइ, ओयणे चीरधोयणे चैव ॥

आयमणभाणधुवणे, एमाइ पओयणं बहुहा ॥ २ ॥

[स्थानं निषीदनं त्वग्घर्त्तनं उच्चारादीनां ग्रहणे
निक्षेपे घट्टके ढगले लेपो बहुधैवमादिप्रयोजनं पृथग्व्याः ॥१॥

परिषेकः पानं हस्तादिधावनं चीरधावनं चैव

आचमनं भांडधावनं बहुधैवमादिप्रयोजनमद्भिः ॥ २ ॥]

तेजःकायं प्रति—

ओयण वंजणपाणग, आयामुत्तिणोदगं च कुम्मासो ॥

डगलगरक्खसूइय, पिप्पलमाई य उवओगो ॥ ३ ॥

वायुकायमधिकृत्य—

दइपण वत्थिणा वा, पओयणं होज्ज वाउणा मुणिणो ॥

गेलन्नम्मिधि होज्जा, सच्चित्तमीसे परिहरेज्जा ॥ ४ ॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मु. ९

[ओदनं व्यंजनं पानकं आचामं उष्णोदकं च कुलमाषादिः
द्वगलकाः भस्म सूक्ष्मश्च पिष्टपलकमादि उपयोगः ॥ ३ ॥

इतिकेन भस्मया प्रयोजनं भवेद्वायुना मुनेः
ग्लानत्वेऽपि भवेत् सक्षित्तमिश्रौ परिहरेत् ॥ ४ ॥]

वनस्पतिं प्रति—

संथारपायदंडग, खोमियकण्पा य पीठफलगाइ ॥
ओसहभेसज्जाणि य, पमाइ पओयणं तरुसु ॥ ५ ॥

त्रसकाये पञ्चेन्द्रियतिरश्च आश्रित्योक्तं—

चम्मट्टि दंतनहरोम, सिंग अमिलाइछगणगोमुत्ते ॥
खीरदहिमाइयाणं, पंचेंदियतिरियपरिभोगे ॥ ६ ॥

[संस्तारकपात्रदण्डक शौमिककार्पासपीठफलकादि
औषधभैषज्यानि चैवमादि तरुषु प्रयोजनं ॥ ५ ॥

चर्मास्थिदन्तनखरोमशृंगाम्लान (अव्यादि) गोमयगोमूत्रैः
क्षीरदध्यादिकैः पंचेन्द्रियतिर्यक्परिभोगः ॥ ६ ॥]
पवं धिकलेन्द्रियमनुष्यदेवानामप्युपग्रहकारिता वाच्या,
तथा गणो-गच्छः तस्य चोपग्राहिता-‘एकस्स कओ धम्मो’
इत्यादि गाथापूगादवसेया, तथा—

“गुरुपरिवारो गच्छो, तत्थ वसंताण निज्जरा विडला ॥
बिणयाउ तहा सारण,-माईहि न दोसपडिबत्ती ॥ १ ॥

अन्नोन्नावेक्खाए, जोगमि तहिं तहिं पयदंतो ॥
नियमेण गच्छवासी असंगपयसाहगो नेओ ॥ २ ॥ ” इति,

[गुरुपरिवारो गच्छस्तत्र वसतां विपुला निर्जरा
बिणयात्तथा सारणादिभिर्न दोषप्रतिपत्तिः ॥ १ ॥

अन्योऽन्यापेक्षया योगे तत्र तत्र प्रवर्तमानः
गच्छवासी नियमेनासंगपदसाधको ज्ञेयः ॥ २ ॥]

१० श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

तथा राजा—

नरपतिस्तस्य धर्मसहायकत्वं दुष्टेभ्यः साधुरक्षणाद्,
उक्तं च लोकिकैः—

“क्षुद्रलोकाकुले लोके, धर्मं कुर्युः कथं हि ते ।

क्षान्ता दान्ता अहंताः, श्रेयसा राजा तान् रक्षति ॥ १ ॥

तथा ‘अराजके हि लोकेऽस्मिन्, सर्वतो विबुधे भयात् ।

रक्षार्थमस्य सर्वस्य, राजानमसृजत् प्रभुः ॥ २ ॥” इति

तथा गृहपतिः—शय्यादाता, सोऽपि निश्वास्थानं, स्थानदानेन

संयमोपकारित्वात्, तदुक्तम् -

“धृतिस्तेन दत्ता मतिस्तेन दत्ता,

गतिस्तेन दत्ता सुखं तेन दत्तम् ॥

गुणश्रीसमालिङ्गितेभ्यो वरेभ्यो,

मुनिभ्यो मुदा येन दत्तो निवासः” ॥ १ ॥

तथा “जो देह उषस्सयं जइवराण, तव नियम ओगजुत्ताणं ॥

तेणं दिन्ना वत्थन्नपाण, सयणासनविगप्पा ॥ १ ॥” इति

[यो ददात्युपाधयं यतिवरेभ्यस्तपोनियमयोगयुक्तेभ्यः ॥

तेन दत्ता वस्त्रान्नपानशयनासनविकल्पाः ॥ १ ॥]

तथा शरीरं-कायः, अस्य च धर्मोपप्राहिता स्फुटैव,

यतोऽवाचि-

“शरीरं धर्मसंयुक्तं, रक्षणीयं प्रयत्नतः ॥

शरीराच्छ्रूयते धर्मः, पर्वतात् सलिलं यथा ॥ १ ॥” इति

भवति चात्रार्या—

“धर्मं चरतः साधो-लौके निश्वापदानि पञ्चैव ॥

राजा गृहपतिरपरः, षट्काया गणशरीरे च ॥ २ ॥” इति

शेषं सुगमं, भ्रमणस्य निश्वास्थानान्युक्तानि.)

एभिरक्षरैर्गणः प्रमाणं । गणगच्छयोरेकार्थिकत्वं प्रसिद्धं ।

आचार्य श्री आतृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ११

मूल-ठाणांगे ववहारे, गणठिई धम्मवयण वयणेणं ।

चउभंगे सुपसथ्यं, गणठिई धम्मणुज्झणयं ॥ १० ॥

यतः-स्थानांगे चतुर्थाध्ययने-

“चत्तारि पुरिसजाया प० तं०-धम्मं नाममेगे जहति नो गणसंठितिं ४,”

[वृत्तिः-धर्मं त्यजत्येको जिनाज्ञारूपं न गणसंस्थितिं-स्व-
गच्छकृतां मर्यादां, इह कैश्चिदाचार्यैः तीर्थकरानुपदेशेन संस्थि-
तिः कृता यथा नास्माभिर्महाकल्पाद्यतिशयश्रुतमन्यगणसत्काय
देयमिति, एवं च योऽन्यगणसत्काय न तद्दशविति स धर्मं
त्यजति न गणस्थितिं, जिनाज्ञाननुपालनात्, तीर्थकरोपदेशो
ह्येवं-सर्वेभ्यो योग्येभ्यः श्रुतं दातव्यमिति प्रथमो, यस्तु
ददाति स द्वितीयः, यस्त्वयोग्येभ्यः तद्ददाति स तृतीयः,
यस्तु श्रुताव्यवच्छेदार्थं तदव्यवच्छेदसमर्थस्य परशिष्यस्य
स्वकीयदिग्बन्धं कृत्वा श्रुतं ददाति तेन न धर्मो नापि
गणसंस्थितिस्त्यक्तेति स चतुर्थ इति ॥]

एवं व्यवहारसूत्रेपि ॥

मूल-अहवा धम्म विरुद्धं, गणठितिं उज्झिऊण धम्मस्स ।

अणुसरणे जे मुणिणो, वटंति न ते गरहणिज्जा ॥११॥

यदुक्तं-श्रीगच्छाचार प्रकीर्णके-

“अत्थेगे गोयमा पाणी, जे उम्मगपइट्ठिए ।

गच्छंमि संवसित्ताणं, भमइ भवपरंपरं ॥ २ ॥

तम्हा निउणं निहालेउं, गच्छं सम्मगपट्ठियं ।

वसिज्ज तत्थ आजम्मं, गोयमा! संजए मुणी ॥७॥”

१२ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम् .

[सन्त्येके गौतम ! प्राणिनी ये उन्मार्गप्रतिष्ठिताः ।

गच्छे समुष्य आम्यन्ति भवपरम्पराम् ॥ २ ॥

तस्मान्निपुणं निभाल्य सन्मार्गप्रस्थितं गच्छं ।

तत्राजन्म वसेत् गौतम ! संयतो मुनिः ॥ ७ ॥]

इति वचनात्

मूल-जे पुण पुवाइन्नं, गणठिट्ठिं छंडिऊं न सकंति ।

नऊ निर्दिंति सुधम्मं, जिणआणाराहगा तेवि ॥१२॥

यदुक्तं-व्यवहारवृत्तौ-

“जं जीयमसोहिकरं, न तेण जीएण होइ ववहारो ।

जं जीयं सोहिकरं, तेणउ जीएण ववहारो ॥ १ ॥

जं जीयमसोहिकरं, पासथ्य पमत्त संजयाइन्नं ।

जइवि महाणा इन्नं, न तेण जीएण ववहारो ॥ २ ॥

जं जीयं सोइकरं, संवेग परायणेण दंतेण ।

एणेणवि याइन्नं, तेणउ जीएण ववहारो ॥३॥” इतिवचनात्

सर्व पत्राणि ५११ तन्मध्ये पत्रे ५०० प्रमिते पुनः-

“जा जस्स ठिई जा जस्स, संठिइ पुव्वपुरिसकयमेरा ॥

सो तं अइक्कमंतो, अणंत संसारिओ होइ ॥ १ ॥

जा जिणवरेहिं भणिया, गोयममाईहिं धीरपुरिसेहिं ।

सा सच्च चिय मेरा, पालेयव्वा पयत्तेणं ॥ २ ॥”

इति पूर्वाचार्यवचनात्

मूल-जिण भणियगच्छमेरा, गोयममाईहिं सम्ममाइन्ना ।

सा नोलुंवेयव्वा, महानिसीहंमि भणियमिणम् ॥१३॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रस्वरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १३

यतः-श्रीमहानिशीथे-“दुष्पसहं जाव गच्छ मेरा नाइकमेयवा-”
इति वचनात् ॥

अथ साधूनामाचारः-

मूल-सम्मदंसणरत्ता, उज्जुत्ता चरण करण गुण गहणे ।

आगम मगणुलगा, भव भय भीया मुणी धन्ना ॥१४॥

सिरिवीरजिणिदेणं, गोयमपमुहाण एवमाइठं ।

बारसवास सएहिं, गएहिं पन्नास अहिहेहिं ॥ १५ ॥

साहूणं अनुन्नं, भेउ होही न इत्थ संदेहो ।

मह सासणंमि जाणह, महानिसीहंमि भणियमिणं ॥१६॥

यदुक्तं-श्रीमहानिशीथे-

“से भयवं केवइएणं कालेणं प(हे) यडे कुगुरू होहंति ?

गोयमा ! इउय अद्धतेरसण्हं वाससयाणं साइरेगाणं सम-
इकंताणं परउ भविस्संति । से भयवं केणं अट्टेणं ? गोयमा !

तक्कालं इट्ठीरस सायगारवसंगए ममीकार अहंकारग्गीए अंतो
संपज्झलितवौदी अहमहंति कयमाणसे अमुणिय समय सब्भा-
वे गणी भविहंति । एएणं अट्टेणं सो एवं विहे तक्कालं गणी
भविस्संति, गोयमा ! एगंते णं नो सब्बे ॥ ” इति वचनात् ॥

मूल-तेणं संपइ दीसइ, पिहु पिहु गच्छेसु भिन्न आयारो ।

तत्थवि जं जिणवयणाणु, -सारउ तं पमाणंति ॥ १७ ॥

किज्झइ गच्छायारो, भन्नइ नियनिय गुरूहिं आइन्नो ।

नहु सुत्तं दूसिज्झइ, भूसिज्झइ तेहिं जिणधम्मो ॥ १८ ॥

१४ श्रीसामाचारी समाधितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

यदुक्तं-श्रीगच्छाचार प्रकीर्णके—

“विहिणा जोउ चोएइ, सुत्तं अत्थं च गाहए ।

सो धण्णो सो य पुण्णो य, स बंधू सुक्खदायगो ॥१॥ २५॥

स एव भव्वसत्ताणं, चक्खुभूए विआहिए ।

दंसेइ जो जिणुद्धिट्ठं, अणुट्ठाणं जहट्ठिअं ॥२॥ २६॥

तित्थयरसमो सूरी, सम्मं जो जिणमयं पयासेइ ।

आणं अइक्कमतो, सो कापुरिसो न सप्पुरिसो ॥३॥ २७॥

जइवि न सकं काउं, सम्मं जिण भासिजं अणुट्ठाणं ।

तो सम्मं भासिज्जा, जह भणिअं खीणरागेहिं” ॥४॥ ३३॥

इति वचनात् ॥

[विधिना यस्तु प्रेरयति सूत्रमर्थं चावगाहयति ।

स धन्यः स च पुण्यश्च स बन्धुमोक्षदायकः ॥ २५ ॥

स एव भव्यसत्त्वानां चक्षुर्भूतो व्याख्यातः ।

दर्शयति यो जिनोद्दिष्टमनुष्ठानं यथास्थितम् ॥ २६ ॥

तीर्थकरसमः सूरियो जिनमतं प्रकाशयति ।

आज्ञामतिक्राम्यन् स कापुरुषो न सत्पुरुषः ॥ २७ ॥

यद्यपि न शक्यं कर्तुं सम्यग् जिनभाषितमनुष्ठानम् ।

तथाऽपि सम्यग् भाषेत यथा भणितं क्षीणरागैः ॥ ३३ ॥]

मूल-जे पुण गच्छायारं, मन्निय हीलंति सुत्त आयारं ।

ते हीलंति जिणाणं, नियगच्छं चेव मन्नंति ॥१९॥

सुत्तथ गंध निज्जुत्ति संगहणी पवयणस्स पंचंगी ।

एयाणुसारिणो सव्वे, गंधा अत्था पमाणं मे ॥२०॥

आचार्य श्री आतृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १५

यदुक्तं-श्रीसमवायांगे, नंदीसूत्रे च पाक्षिकसूत्रे च-

“स सुत्ते स अत्ये सगंगे स निञ्जुत्तिए स संगहिणीए”
इति वचनात् ॥

मूल-अंगाणं वित्तीसु, ठाणे ठाणे परुवियं एयं ।

सुत्ताणुवाइ सव्वं, तं सव्वं पुव्वसूरीहिं ॥ २१ ॥

यदुक्तं-श्री भगवती वृत्तौ-“यदेवमतमागमानुपाति तदेव ग्राह्य-
मितरत्पुनरूपेक्षणीयमिति” वचनात् ॥

अन्यवृत्तिष्वपि “सूत्रानुगतो यो ह्यर्थः सोऽस्माद्ग्राह्यो न चेतरः” ॥

इत्यादि नवांगीवृत्तिकारकश्रीअभयदेवसूरीन्द्रवचनात् ॥

सांप्रतं वर्तमानसाधूनां सर्वेषां सुधर्मस्वाम्यनुगतोन्वयस्त-
तस्तदुक्ता सामाचारी प्ररूप्यते—

मूल-सिरिवीरतिथ्यनाहस्स, पयभत्तो पंचमोय गणहारी ।

जा तेण समाइठा, सामायारीय सा सुद्धा ॥ २२ ॥

यदुक्तं-श्री उत्तराध्ययने—

“सामायारिं पव्वक्खामि, सव्वदुक्खविमोक्खणिं ।

जे चरित्ताणं निगंथा, तिन्ना संसारसागरं ॥ १ ॥

पढमा आवस्सिया नामं, विइया य निसीहिया ।

आपुच्छणा य तइया, चउत्थी पडिपुच्छणा ॥ २ ॥

पंचमा छंदणा नाम, इच्छाकारोय छट्ठओ ।

सत्तमो मिच्छकारो य, तहकारो य अठ्ठमो ॥ ३ ॥

अब्भुट्ठाणं नवमं, दसमा उवसंपया ।

एसा दसंगा साहूणं, सामायारी पवेइया ॥ ४ ॥”

इति वचनात् ॥

१६ श्रीसामाचारो समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

मूल-बाहिं उवस्सयाउ, अवगाहाउव भणइ आवस्सियं ।

निकखममाणोय सया, निसीहियं कुणइ पविसंतो ॥२३॥

काउसगं च तवं, सज्झायं किंचि कज्झमन्नं वा ।

कुणमाणो आपुच्छइ, गुरुंति आपुच्छणा तइया ॥२४॥

चितिय कज्झंतरए, अन्नं वा किंचि कज्झमुववन्नं ।

तस्स य करणे पुणरवि, पुच्छइ पडिपुच्छणा एसा ॥२५॥

आहार वत्थमाई, दव्वेहिं जहकमं निमंतिज्झा ।

गुरु साहम्मियवगं, विणएणं छंदणा एसा ॥२६॥

कथ्वि किंचिवि क्वलियं, सीसाणं जाणिऊण सुहगुरुणो ।

धम्मियचोयणपुव्वं, सारंति पुणो निवारंति ॥२७॥

इच्छामो हियसिक्खं, सारणकरणेण गुग्गहो अम्हं ।

विहिउ एवं भणणे, इच्छाकारो भवे एसो ॥२८॥

हा दुट्ठकयं एयं, निर्दिता अप्पणो अणायारं ।

मिच्छाकारो य भवे, भणंति जं दुक्कडं मिच्छा ॥२९॥

सज्झायंमि निउत्ता, वेयावच्चंमि तहय अन्नंमि ।

कज्झे गुरुहिं सीसा, तहत्ति एयं पवज्झंति ॥३०॥

दट्ठणब्भुट्ठाणं, अंजलिकरणं च अभिमुहं गमणं ।

रयहरणेणं सद्धिं, पायाण पमज्झणं विहिणा ॥३१॥

कंबलि दंडगहणं, आसणरयणं च विणयकम्मं च ।

नवमा सामायारी, गुरुपूआ नामओ भणिया ॥३२॥

गच्छंतरंमि गंतु, नाणट्ठायरियपायमूलंमि ।

एवतियं कालमहं, चिट्ठिस्सं अंतिए तुम्हं ॥३३॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १७

इय भणिऊणं चिट्ठइ, एसा उवसंपया समायारी ।

दसहा जिणिंदभणिया, सदहियव्वा पयत्तेणं ॥३४॥

एयं सामायारिं, विहिणा गच्छंमि जो पवत्तेइ ।

सो आयरियो सुगुरू, सयं तरइ तारए अन्नं ॥३५॥

जोउ प्पमाय दोसेणं, आलस्सेणं भएण य ।

सीसवगं न चोएइ, तेण आणा विराहिया ॥३६॥

(अथ मुनीनां दिनचर्या-)

अह दिवसरयणिचरियं, साहूणं जिणमुयाणुसारेणं ।

बुच्छामि गुरुवएसा, जहा सुयं पुव आयरियं ॥३७॥

सवियासे कमलवणे, पसरिय सूरप्पहा पभावेणं ।

विद्धथ्ये तिमिर भरे, तारगणे नट्ठ तेयंमि ॥३८॥

दीसंति जथ्थ सुहुमा, करेहा उसहाय समयंमि ॥

तंमि खमासमण दुगं, दाउं पडिलेहणं कुज्झा ॥३९॥

संदिस्सावेमि तहा करेम्मि, इय भणिय पुत्तियं विहिणा ।

पडिलेहणाउ वीसं, पण अहियातीइ कायवा ॥४०॥

पणवीस देहस्स य, कुज्झा पडिलेहणाउ पुच्छणयं ।

रयहरणं च निसिज्झा, खोमीइय पढम आएसे ॥४१॥

पच्छा दाऊण पुणो, दुक्खमासमणे गुरुण विहि पुव्वं ।

तणु पडिलेहणं करेई, पणवीसं चोलपट्टंमि ॥४२॥

पुण एग खमासमणं, दाऊं गुरुणो य भत्तिअट्ठाए ।

भणइय भयवं ता मे पडिलेहणं पडिलिहावेह ॥४३॥

१८ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

मुणिमंडलीए जिद्वो,-ठवणायरियं जयं पमज्जेइ ।

सेसा अणुक्रमेणं, गुरुण विणयं पउंजंति ॥४४॥

पच्छा दुक्खमासमणे, दाऊं उवहिं च दंड(म)पज्जंतं ।

पडिलेहिऊण सव्वं, दाऊण पुणो खमासमणं ॥४५॥

भयवं च पमज्जिमिय वसहिं, इय भणिय सुद्ध जयणाए ।

मिउदंड पुच्छणेणं, भणिएणं तइय अंगंमि ॥४६॥

पंचट्टाणे पंचण्ह,-मणंतरेणं च पुत्तियं वयणे ।

दाउं रयरक्खट्टा, मुणिणो वसहिं पमज्जिति ॥४७॥

सोहिय कज्जं जीवे, उद्धरिऊणं च छप्पयाउय ।

साहूणं च समप्पिय, विभज्जिऊणं सुगुरु वयणो ॥४८॥

सेसं परिद्वित्ता, विसुद्ध भूमीइ जंतुरहियाए ।

इरियं पडिक्कमित्ता, आलोएयंति गुरु पुरओ ॥४९॥

आपुच्छिऊण गुरुणो, वसहिं समताउ जाव हत्थसयं ।

अवलोइऊण नाऊं, वसहो सुद्धा इय भणंति ॥५०॥

काले पवेऊणं, सज्झायं पठविति विहिपुव्वं ।

पंचविहं सज्झायं, गुरुणुआया पकुव्वंति ॥५१॥

ता जाव होउ ऊणो, चउत्थ भागेण पोरिसीकालो ।

गुरुलहुकमेण लहुओ, सीसो उट्ठित्तु इय भणइ ॥५२॥

भयवुग्घाढा पोरिसि, इरियापडिक्कमण पुव्वगं विणया ।

इक्क खमासमणेणं, हवंति सव्वेवि उवउत्ता ॥५३॥

उट्ठित्तु आसणाउ, पिहु पिहु भणंति कयखमासमणा ।

संदिसिय भंडगाइ, बीए भंडं पडिलेहेमि ॥५४॥

भाचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १९

यदुक्तं—श्रीउत्तराध्ययने, २६ अध्ययने—

“पोरिसीए चउब्भागे, वंदित्ता ण तओ गुरुं ।

अपडिकमित्ता कालस्स भायणं पडिलेहए ॥२२॥”

मूल—एयं भणितु वयणं, भंडयपडिलेहणं तह कुणंति ।

भायण निस्सिययाणं, उवगरणाणं च सत्तण्हं ॥५५॥

ततः—“पत्तं पत्ताबंधो, पायट्ठवणं च पायकेसरिया ।

पडलाइं रयत्ताणं, गुच्छउ पायनिज्जोगो ॥१॥”

यदुक्तं—श्रीउत्तराध्ययने, २६ अध्ययने—

“मुहपोत्ति पडिलेहित्ता, पडिलेहिज्ज गोच्छयं ।

गोच्छगलइयंगुलिओ, वत्थाइं पडिलेहए ॥२३॥

उद्धं थिरं अतुरियं, पुव्वं ता वत्थमेव पडिलेहे ।

तो बिइयं पप्फोडे, तइयं च पुणो पमज्जिज्जा ॥२४॥

अणच्चावियं अवलियं, अणाणुबंधिं अमोसलिं चैव ।

छप्पुरिमा नव खोडा, पाणीपाणिविसोहणं ॥२५॥

आरभडा संमदा, वज्जेयवा य मोसली तइया ।

पप्फोडणा चउत्थी, विक्खित्ता वेइया छट्ठी ॥२६॥

पसिदिल—पलंब—लोला, एगा मोसा अणेगरूवधुणा ।

कुणइ पमाणि पमायं, संकिए गणणोवगं कुज्जा ॥२७॥

अणूणाइरित्तपडिलेहा, अविवच्चासा तहेव य ।

पढमं पयं पसत्थं, सेसाणि उ अप्पसत्थाणि ॥२८॥

पडिलेहणं कुणंतो, मिहो कइं कुणइ जणवयकइं वा ।

देइ व पच्चक्खाणं, वाएइ सयं पडिच्छइ वा ॥२९॥

२० श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम् .

पुढवी आजकाए, तेऊ-वाऊ-वणस्सइ-तसाणं ।

पडिलेहणापमत्तो, छण्हं पि विराहगो होइ ॥३०॥

पुढवी आजकाए, तेऊ वाऊ वणस्सइ तसाणं ।

पडिलेहणा आजत्तो, छण्हं पि आराहओ होइ ॥३१॥”

इतिश्री उत्तराध्ययनवचनात्—

(अत्र वृत्तिलेशः—प्रतिलेखनाविधिमेवाह-‘मुखवञ्जिकां’ प्रतीतामेष ‘प्रतिलेख्य’ प्रतिलेखयेत् ‘गोच्छकं’ पात्रकोपरि-वर्युपकरणं, ततश्च ‘गोच्छगल्लइअंगुलिउ’ ति प्राकृतत्वाद्-ङ्गुलिभिर्लातो-गृहीतो गोच्छको येन सोऽयमङ्गुलिंलात-गोच्छकः ‘बल्लाणि’ पटलकरूपाणि ‘प्रतिलेखयेत्’ प्रस्तावा-त्प्रमार्जयेदित्यर्थः ॥२३॥

इत्थं तथाऽवस्थितान्येष पटलानि गोच्छकेन प्रमृज्य पुनर्यत्कुर्यात्तिदाह-‘ऊर्ध्व’ कायतो वञ्जतश्च, तत्र कायत उत्कु-टुकत्वेन स्थितत्वात्, वञ्जतश्च, तिर्यक्प्रसारितवञ्जत्वात्, ‘स्थिरं’ दृढग्रहणेन ‘अत्वरितम्’ अमृतं स्तिमितं यथाभव-त्येवं ‘पूर्वं’ प्रथमं ‘ता’ इति तावद् ‘बल्लं’ पटलकरूपं, जाता-वेकवचनं, पटलकप्रक्रमेऽपि सामान्यवाचकवञ्जशब्दाभिधानं वर्षाकल्पादिप्रत्युपेक्षणायामप्ययमेव विधिरिति लयापना-र्थम्, एवशब्दो भिन्नक्रमस्ततः ‘पडिलेहि’ति ‘प्रत्युपेक्षेतैव’ आरतः परतश्च निरीक्षेतैव न तु प्रस्फोटयेत्, अथवा बिन्दु-लोपाद् ‘एवम्’ अमुना ऊर्ध्वादिप्रकारेण प्रत्युपेक्षेत न त्वन्य-येति भावः, तत्र च यदि जन्तून् पश्यति ततो यतनयाऽन्यत्र सङ्क्रमयति, तददर्शने च ‘तो’ इति ‘ततः’ प्रत्युपेक्ष-णादनन्तरं द्वितीयमिदं कुर्यात् यदुत परिशुद्धं सत् प्रस्फो-टयेत्-तत्प्रस्फोटनां कुर्यादित्यर्थः, तृतीयं च पुनरिदं कुर्यात्-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. २१

यदुत प्रमृज्यात्, कोऽर्थः ?-प्रत्युपेक्ष्य प्रस्फोटय च हस्त-
गतान् प्राणिनः प्रमृज्यादित्यर्थः, ॥२४॥

कथं पुनः प्रस्फोटयेत्प्रमृज्याद्वेत्त्याह-‘अनलितं’ प्रस्फोटनं
प्रमार्जनं वा कुर्वतो वस्त्रं वपुर्वा यथा नलितं न भवति
‘अवलितं’ यथाऽऽत्मनो वस्त्रस्य च बलितमिति मोटनं न
भवति ‘अणाणुबंधि’न्ति ‘अननुबन्धि’ अनुबन्धेन-नैरन्तर्य-
लक्षणेन युक्तमनुबन्धि न तथा, कोऽर्थः ?-अलक्ष्यमाणविभागं
यथा न भवति, ‘आमोसलि’न्ति सूत्रत्वादादर्शवृत्तिर्यगूर्ध्व-
मधो वा कुड्यादिपरामर्शवद्यथा न भवति, तथा किमित्याह-
‘छत्पुरिम’स्ति षट्पूर्वाः पूर्व क्रियमाणतया तिर्यक्कृतवस्त्रप्र-
स्फोटनात्मकाः क्रियाविशेषा येषु ते षट्पूर्वाः, ‘नवखोड’स्ति
खोटकाः समयप्रसिद्धाः स्फोटनात्मकाः कर्तव्या इति शेषः
‘पाणौ’ पाणितले ‘प्राणिनां’ कुन्धादिसत्त्वानां विशोधनं
पाठान्तरतश्च-‘प्रमार्जनं’ प्रस्फोटनं त्रिकत्रिकोत्तरकालं त्रिक-
त्रिकसङ्ख्यं पाणिप्राणिविशोधनं पाणिप्राणिप्रमार्जनं वा
कर्तव्यं ॥२५॥ प्रतिलेखनादोषपरिहारार्थमाह—

आरभटा विपरीतकरणमुच्यते त्वरितं वाऽन्याम्यवस्त्र-
ग्रहणेनासौ भवति, संमर्दनं समर्दा रूढित्वात्स्त्रीलिङ्गता
वस्त्रात्तः कोणसंचलनमुपधेर्वा उपरि निषेदनम्, वर्जयित-
व्येति सर्वत्र संघट्टयते, ‘वः’ पूरणे ‘मोसलि’स्ति तिर्यगूर्ध्व-
मधो वा घट्टना तृतीया, ‘प्रस्फोटना’ प्रकर्षेण रेणुगुण्डित-
स्येव वस्त्रस्य झटना चतुर्थी, विक्षेपणं विक्षिप्ता पञ्चमीति
गम्यते, रूढित्वाच्च स्त्रीलिङ्गता, सा च प्रत्युपेक्षितवस्त्रस्या-
न्यत्राप्रत्युपेक्षिते क्षेपणं, प्रत्युपेक्षमाणो वा वस्त्राश्चलं यदूर्ध्वं
क्षिपति, वेदिका ‘छट्ट’स्ति षष्ठी, पचमेते षड्दोषाः प्रतिले-
खनायां परिहर्त्तव्याः ॥२६॥

२२ श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

तथा प्रशिथिलं नाम दोषो यदहदमनिरायन्तं वा वक्षं
गृह्यते, प्रलम्बो-र्याद्वषमग्रहणेन प्रत्युपेक्ष्यमाणवस्त्रकोणानां
लम्बनं लोलो यद्भूमौ करे वा प्रत्युपेक्ष्यमाणवस्त्रस्य लोल-
नममीषां द्वन्द्वः, एकामर्शनं एकामर्शा प्राग्धत् स्त्रीलिङ्गता,
मध्ये गृहीत्वा ग्रहणदेशं यावदुभयतो वस्त्रस्य यदेककालं
संघर्षणमाकर्षणम्, 'अणेगरूषधुणे'ति अनेकरूपा चासौ
सङ्ख्यात्रयातिक्रमणतो युगपदनेकवस्त्रग्रहणतो वा धूतना च
प्रकम्पनाग्निवा अनेकरूधूनना, पठ्यते च - 'अणेगरूषधूय'
ति तत्र च धुनं-कम्पनमन्यत्प्राग्धत्, तथा यत्करोति प्रमाणे-
प्रस्फोटादिसङ्ख्यालक्षणे प्रमादम्-अनवधानं यच्च शङ्किते-
प्रमादतः प्रमाणं प्रति शङ्कोत्पत्तौ गणनां कषाद्गुलिरेखा-
स्पर्शनादिनैकद्वित्रिसङ्ख्यात्मिकामुपगच्छति-उपयाति गण-
नोपगं यथाभवत्येवं गम्यमानत्वात्प्रस्फोटनादि कुर्यात्, सम्भा-
वने लिङ्, सोऽपि दोषः, सर्वत्र पूर्वसूत्रादनुवर्त्य वर्जनक्रिया
योजनीया, एवं चानन्तरोक्तदोषैरन्विता सदोषा प्रत्युपेक्षणा,
वियुक्ता तु निर्दोषेत्यर्थत उक्तम् ॥२७॥

साम्प्रतं त्वेनामेव भङ्गकनिदर्शनद्वारेण साक्षात्सदोषां
निर्दोषां च किञ्चिद्विशेषतो वक्तुमाह-'अणूणाइरित्ति'ति ऊना
चासावतिरिक्ता ऊनातिरिक्ता न तथा अनूनातिरिक्ता प्रति-
लेखा, इह च न्यूनताधिक्ये स्फोटनाप्रमार्जने वेलां चाश्रित्य
वाच्ये, 'अविषच्चास'ति विविधो व्यत्यासो-विपर्यासो यस्यां
सा विव्यत्यासा न तथा अविव्यत्यासा-पुरुषोपधिविपर्या-
सरहिता कर्तव्येति शेषः, अत्र च त्रिभिर्विशेषणपदैरष्टौ
भङ्गाः सूचिता भवन्ति, एतेषु च कः शुद्धः को वाऽशुद्धः
इत्याह-'प्रथमपदम्' इद्वैवोपदर्शिताद्यभङ्गरूपं 'प्रशस्तं' निर्दो-
षतया श्लाघ्यं शुद्धमिति यावत्, शेषाणि तु प्रकमात्पदानि
द्वितीयादि भङ्गात्मकान्यप्रशस्तानि, तेषु न्यूनताद्यन्यतमदोष-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. २३

सम्भवात्, ततः प्रथमभङ्गानुपातिन्येष प्रतिलेखना विधेये-
त्युक्तं भवति ॥२८॥

पर्वविधामप्येतां कुर्वता यत्परिहर्त्तव्यं तत् काकोपदे-
दुमाह-प्रतिलेखनां कुर्वन् 'मिथः कथां' परस्परसंभाषणात्मिकां
करोति, जनपदकथां वा, स्व्यादिकथोपलक्षणमेतत्, ददाति
वा प्रत्याख्यानमन्यस्मै, वाचयति-अपरं पाठयति, स्वयं प्रति-
च्छति वा आलापादिकं गृह्णाति, य इति गम्यते, ॥२९॥

स किमित्याह, 'पुढवी'ति स्पष्टं, नवरं 'पुढवीआउक्काय'
ति पृथिव्यप्काययोः 'प्रतिलेखनाप्रमत्तो' मिथः कथादिना
तत्रानवहितः सन् घण्टामपि, आस्तामेवैकादीनामित्यपि-
शब्दार्थः, विराधकश्चैवं प्रमत्तो हि कुम्भकारशालादौ स्थितो
जलभूतघटादिकमपि प्रलोठयेत्, तदस्तस्मिन्नेन मृदग्निघीज-
कुम्भवादयः प्लावयन्ते, प्लावनात् विराध्यन्ते, यत्र चाग्नि-
स्तत्रावश्यं वायुरिति घण्टामपि द्रव्यतो विराधकत्वं, भाष-
तस्तु प्रमत्ततयाऽन्यथाऽपि विराधकत्वमेव, तदनेन जीवर-
क्षार्थत्वात्प्रतिलेखनायास्तत्काले च प्रमादजनकत्वेन हिंसाहे-
तुत्वाग्निमिथः कथादीनां परिहार्यत्वमुक्तम् ॥३०॥

इय आगमवयणाउ करेइ ।

मूल-पडिलेहणाउ विहि रिसि,-मभिनाऊणं च कालवेलाण ।

वंदिज्झ चेइयाइं, भत्तीइ विहार ठाणंमि ॥५६॥

तयभावे पुव्वुत्तर, दिसिम्मि होऊं ठवित्तु ठवणं च ।

अणुओगदारसुत्ते, भणियाण दसण्ह-मन्नयरं ॥५७॥

यतः-श्रीअनुयोगद्वारसूत्रे—

“से किं तं ठवणावस्सयं ?, २ जण्णं कट्ठकम्मे वा पोत्थ-
कम्मे वा चित्तकम्मे वा लेप्पकम्मे वा गंथिमे वा वेढिमे वा

२४ श्रीसामाधारी समाश्रित-श्रीसतपदी शास्त्रम्.

पूरिमे वा संघाइमे वा अक्खे वा वराडए वा एगो वा अणेगो
वा सव्भावठवणा वा असव्भावठवणा वा आवस्सएत्ति ठवणा
ठविज्जए से तं ठवणावस्सयं”

(धृतिः—अथ किं तत् स्थापनावश्यकमिति प्रश्ने
सत्याह—‘ठवणावस्सयं जण्ण’ मित्यादि, तत्र स्थाप्यते अमु-
कोऽयमित्यभिप्रायेण क्रियते निर्वर्त्यत इति स्थापना-काष्ठ-
कर्म्मदिगतावश्यकवत् साध्यादिरूपा सा चासौ आवश्यक-
तद्वतोरभेदोपचारादावश्यकं च स्थापनावश्यकं, स्थापना-
लक्षणं च सामान्यत इदम्—“यत्तु तदर्थवियुक्तं तदभिप्रायेण
यच्च तत्करणि। लेप्यादि कर्म्म तत्स्थापनेति क्रियतेऽल्पकालं
च ॥१॥” इति, विनयानुग्रहार्थमत्रापि व्याख्या-तु शब्दो
नामलक्षणात् स्थापनालक्षणस्य भेदसूचकः स चासावर्थश्च
तदर्थो-भावेन्द्रभावावश्यादिलक्षणस्तेन वियुक्तं-रहितं यद्व-
स्तु ‘तदभिप्रायेण’ भावेन्द्राद्यभिप्रायेण ‘क्रियते’ स्थाप्यते तत्
स्थापनेति सम्बन्धः, किंविशिष्टं यदित्याह—‘यच्च तत्करणि’
तेन-भावेन्द्रादिना सह करणिः-सादृश्यं यस्य (तत्) तत्क-
रणि-तत्सदृशमित्यर्थः, च शब्दात्तदकरणि चाक्षादि वस्तु
गृह्यते, असदृशमित्यर्थः, किं पुनस्तदेवंभूतं वस्तिवत्याह—
‘लेप्यादिकर्म्मेति’ लेप्यपुत्तलिकादीत्यर्थः, आदिशब्दात्
काष्ठपुत्तलिकादि गृह्यते, अक्षादि बाऽनाकारं, क्रियन्तं
कालं तत् क्रियत इत्याह-अल्पः कालो यस्य तदल्पकालम्-
इत्थरकालमित्यर्थः, च शब्दाद्यावत्कथिकं च शाश्वत-
प्रतिमादि, यत्पुनर्भावेन्द्रार्थरहितं साकारमनाकारं वा
तदर्थभिप्रायेण क्रियते तत् स्थापनेति तात्पर्यमित्या-
र्यायः ॥१॥ इदानीं प्रकृतमुच्यते—‘जं णं’सि ‘ण’मिति वाक्या-
लङ्कारे, यत्काष्ठकर्मणि वा चित्रकर्मणि वा धराटके वा पकौ

आचार्य श्री आतृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. २५

वा अनेको वा सद्भावस्थापनया वा असद्भावस्थापनया वा 'आवस्सपत्ति' भावश्यकतद्वतोरभेदोपचारात्तद्वानिह गृह्यते, ततश्चैको वा अनेको वा, कथंभूताः? अत उच्यते-आवश्यक-क्रियावानावश्यकक्रियावन्तो वा 'ठवणा ठवज्जइति' स्थाप-नारूपं स्थाप्यन्ते-क्रियन्ते, आवृत्त्या बहुवचनान्तत्वे स्थापना-रूपाः स्थाप्यन्ते-क्रियन्ते, तत् स्थापनावश्यकमित्यादिपदेन सम्बन्ध इति समुदायार्थः । काष्ठकर्मोदिष्वावश्यकक्रियां कुर्वन्तो यत् स्थापनारूपाः साधवादयः स्थाप्यन्ते तत् स्था-पनावश्यकमिति तात्पर्यम् । अधुना अवयवार्थ उच्यते-तत्र क्रियत इति कर्म काष्ठे कर्म काष्ठकर्म-काष्ठनिकुट्टितं रूपक-मित्यर्थः, 'चित्रकर्म' चित्रलिखितं रूपकं 'पोत्थकम्मेव'ति अत्र पोत्थं-पोतं वस्त्रमित्यर्थः, तत्र कर्म-तत्पल्लवनिष्पन्नं धौडल्लिकारूपकमित्यर्थः, अथवा पोत्थं-पुस्तकं तच्चेह संपुट-करूपं गृह्यते, तत्र कर्म तन्मध्ये वर्तिकालिखितं रूपकमित्यर्थः, अथवा पोत्थं-ताडपत्रादि तत्र कर्म-तच्छेदनिष्पन्नं रूपकं, 'लेप्यकर्म' लेप्यरूपकं, 'ग्रन्थिमं' कौशलातिशयाद् ग्रन्थि-समुदायनिष्पादितं रूपकं, 'वेष्टिमं' पुष्पवेष्टनक्रमेण निष्पन्न-मानन्दपुरादि प्रतीतरूपम्, अथवा पकं द्यादीनि वा वस्त्राणि वेष्टयन् कश्चित् रूपकं उत्थापयति तद्वेष्टिमं, 'पूरिमं भरिमं' पित्तलादिमयप्रतिमावत् 'संघातिमं' बहुवस्त्रादिखण्ड संघात-निष्पन्नं कञ्चुकवत्, 'अक्षः' चन्दनको 'धराटकः' कपर्दकः, अत्र वाचनान्तरे अन्यान्यपि दन्तकर्मादिपदानि दृश्यन्ते ताभ्यप्युक्तानुसारतो भावनीयानि, वाशब्दाः पश्चान्तरसूचकाः, यथासम्भवमेवमन्यत्रापि, एतेषु काष्ठकर्मादिषु आवश्यकक्रियां कुर्वन्तः एकादिताध्वादयः सद्भावस्थापनया असद्भावस्था-पनया वा स्थाप्यमानाः स्थापनावश्यकं तत्र काष्ठकर्मादिष्वा-कारवतो सद्भावस्थापना, साध्वाणाकारस्य तत्र सद्भावात्,

२६ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

अक्षादिषु त्वनाकारवतो असद्भाषस्थापना, साध्वाषाकारस्य तत्रासद्भाषादिति, निगमयन्नाह-‘सेतमित्यादि’ तदेतत् स्थापनावश्यकमित्यर्थः ॥३१॥)

एभिरक्षरैःस्थापनार्हतः संस्थाप्य वंदते तद्विधिमाह—

मूल-काव्यं-छेदगन्ध महानिसीहपवरे तिकालिष् चेइए
वंदिज्जा भणियं थवं थुइविहि काऊण भावुज्जुओ ।

नायाधम्मकहाउ वीयतइ उवंगंमि पन्नत्तिए

जंबुद्वीव विवाहनाम पुरउ उत्तं जहा आगमे ॥५८॥

उक्तं च-श्री रायपसेणो उपांगे जीवाभिगमे च—

“अट्टसयविसुद्धगन्धजुत्तेहिं अत्थजुत्तेहिं अट्टगुरुत्तेहिं महा-
वित्तेहिं संथुणइ २ ता सत्तट्ठ पयाइं पच्चोसकइ २ ता वामं जाणुं
अंचेइ २ ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निहट्ठु तिकसुत्तो
मुद्धाणं धरणितलंसि निवाडेइ २ ता ईसिं पच्चुण्णमइ २ ता क-
रयलपरिगगहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु एवं वयासी-
नमोत्थुणं अरहंताणं जाव संपत्ताणं, वंदइ नमंसइ २ ता ॥”

(अत्र वृत्तिलेशो यथा --‘अट्टसयविसुद्धगन्धजुत्तेहिं’न्ति
विशुद्धो निर्मलो लक्षणदोषरहित इति भाषः यो ग्रन्थः-
शब्दसंदर्भस्तेन युक्तानि, अष्टशतं च तानि विशुद्धग्रन्थयुक्तानि
च तैः अर्थयुक्तैः अर्थसारैरपुनरुक्तैर्महावृत्तैः, तथाविधदेवलब्धि-
प्रभाव एषः, संस्तौति संस्तुत्य वामं जाणुं अञ्जति इत्यादिना
विधिना प्रणामं कुर्वन् प्रणिपातदण्डकं पठति ॥)

इति वचनात् ॥ एवं ज्ञाताधर्मकथांगे भगवत्यंगे जंबुद्वीप-
प्रज्ञप्तौ च सूर्याभोपमया पूजा चैत्यवंदनादि सर्वं ज्ञातव्यम् ॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. २७

मूल—उद्धट्टिहं थुइउ, सकथयं तहय उवनिविट्टेहिं ।

भणिऊण काउस्सग्मांतर, थुइ लोगाइ थुइ रहियं ॥५९॥

एवं सुयाणुसारा, विहिणा चियवंदणं च कायव्वं ।

जं अन्नहावि दीसइ, गच्छायरणाइ तं नेयं ॥६०॥

अट्ठथुइ पंच सकथव, काउस्सग्मलोग सव्वाइ ।

सिद्धंतो थुइ पाढो, सुत्ते चिइ वंदणं न इमं ॥६१॥

नाणाऽविरयसुरेसु, चेइय सहो न संमउ समए ।

नाणस्स सुरसुरीणं, नहु अरिहत्तंपि संभवइ ॥६२॥

चेइय वंदण समए, एएसिं इत्थ नत्थि अहिगारो ।

पढमोवंगे अंगे, तइए तह पंचमंगमि ॥६३॥

भणिउं काउस्सग्मो, पच्छित्तं दसविहंमि पच्छित्ते ।

पच्छित्तिंय खयट्ठाणे, किमागयं इत्थ पच्छित्तं ॥६४॥

यतः—श्री औपपातिकोपांगे, १ स्थानांगे. २ भगवत्यंगे. ३ च—

“से किं तं पच्छित्ते पच्छित्ते दसविहे पन्नत्ते तंजहा—आलो-
यणारिहे पडिक्कमणारिहे तदुभयारिहे विवेगारिहे विउस्सग्मा-
रिहे तवारिहे छेदारिहे मूलारिहे अणयट्ठणारिहे पारंशियारिहे”
इति ॥ पंचमं प्रायश्चित्तं कायोत्सर्गः स तु देववंदनाधिकारे कथं
स्यादिति पुनर्गीतार्था निरीहा वदंति तदेव प्रमाणं ।

मूल—सुत्तुत्तं मुत्तूणं, पुवायरियेहिं एयमायरियं ।

केणावि कारणेणं, तत्तं तु त एव जाणंति ॥६५॥

जे पुण आगमविहिणा, देवे वंदंति भावमुद्धीए ।

तेसिं च हीलणा जा, सा किं जुत्तत्ति तं भणह ॥६६॥

२८ श्रीसामाचारो समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

वेदित्तु चेइयाई, मज्झन्हे पोरिसीए तइयाए ।

पत्ताइ भत्तपाणं, गवेसए दोसरहियं तु ॥६७॥

गोयर चरिया काले, काउस्सगं करित्तु उवओगं ।

भयवं भे कहिऊण, भत्तं पाणं गहिस्सामि ॥६८॥

यतः—श्री व्यवहारवृत्तौ गोचरीकाले उपयोगविधिरुक्तोस्ति—

मूल-आवस्सइत्ति भणिए, गुरुणो विय आइसंति तेसि इमं ।

आउत्तं गहियव्वं, जह गहियं पुवसाहूहिं ॥६९॥

यदुक्तं—“तइयाए पोरिसीए, भत्तं पाणं गवेसए ।

छण्हं अण्णयरागंमि, कारणंमि समुट्ठिए ॥७०॥

वेयणवेयावच्चे इरियट्ठाए य संजमट्ठाए ।

तह पाणवत्तियाए छट्ठं पुण धम्मचित्ताए ॥७१॥”

(वृत्तिः—‘तइए’ इत्यादि सुगमं, नवरमौत्सर्गिकमेतत्, अन्यथा हि स्थविरकल्पिकानां यथाकालमेव भक्तादि-गवेषणं, तथा चाह-‘सइकाले चरे भिक्खू’ति, (स्मृतिकाले चरेद् भिक्षुः) षण्णां कारणानाम् ‘अन्नयरायंमि’ति अन्यतर-स्मिन् कारणे ‘समुत्थिते’ संजाते, न तु कारणोत्पत्तिं विनेति भावः, भोजनोपलक्षणं चेह भक्तपानगवेषणं, गुरुग्लानाद्यर्थ-मन्यथाऽपि तस्य सम्भवात्, तथा चान्यत्र भोजन एवैतानि कारणान्युक्तानि, तान्येष षट् कारणान्याह-‘वेयण वेयावच्चे’ ति, सुख्यत्ययाद् वेदनाशब्दस्य चोपलक्षणत्वात्क्षुत्पिपासा-जनितवेदनोपशमनाय, तथा क्षुत्पिपासाभ्यां (परिगतौ) न गुर्वादिवैयावृत्यकरणक्षम इति वैयावृत्याय, तथा ‘ईर्ये’ति ईर्यासमितिः सैव निर्जरार्थिभिरर्ध्वमानतयाऽर्थस्तस्मै, ‘चः’ समुच्चये, कथं नामासौ भवत्सिति ?, इतरथा हि क्षुत्पिपा-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाळा पुस्तक ५० मुं. २९

साभ्यां पीडितस्य चक्षुर्भ्यामपश्यतः कथमिवासौ स्यादिति ?
तथा संयमार्थाय कथं नामासौ पालयितुं शक्यतामिति ?,
आकुलितस्य हि ताभ्यां सचित्ताहारे तद्विघात एव स्यात्,
तथा 'पाणवत्तियाप'त्ति प्राणप्रत्ययं जीवितनिमित्तम्, अवि-
धिना ह्यात्मनोऽपि प्राणोपक्रमणे हिंसा स्याद्, अत एवोक्तम्-
"भावियन्निषयणाणं ममत्तरद्वियाण नरिथ हु बिसेसो ।
अप्पाणंमि परंमि य तो बज्जे पीडमुभओऽवि" ॥१॥ षष्ठं
पुनरिदं कारणम्-यदुत धर्मचिन्तायै च, भक्तपानं गवेषये-
दिति सर्वत्रानुवर्त्तते, अत्र च धर्मचिन्ता-धर्मध्यानचिन्ता
श्रुतधर्मचिन्ता वा, इयं शुभयरूपाऽपि तदाकुलितचेतसो न
स्यात्, आर्त्तध्यानसम्भवात्.)

इति-श्री उत्तराध्ययन वचनात् ॥ यद्यपि तृतीयपौरुष्यां
भक्तपानग्रहणमुक्तं तन्मगधदेशापेक्षया ज्ञातव्यं गीतार्थाः
क्षेत्रकालाद्यपेक्षयान्यत्रापि प्रवर्त्तते तत्र न दोषः ॥

मूल-आहारं गिन्हज्जा, उग्गम उप्पायणेसणामुद्धं ।

आदाय सव्वभंडं, जावद्धं जोयणं गच्छे ॥७०॥

अथ भोजनविधिमाह

यतः-श्रीदशवैकालिकपंचमपिण्डेषणाध्ययने-

"सिआ अ गोयरग्गओ, इच्छिज्जा परिभुत्तुअं (भुंजिउं) ।

कुट्ठगं भित्तिमूलं वा, पडिलेहित्ताण फासुअं ॥८२॥

अणुन्नवितु मेहावी, पडिच्छन्नंमि संबुडे ।

हत्थगं संपमज्जित्ता, तत्थ भुंजिज्ज संजए ॥८३॥

तत्थ से भुंजमाणस्स, अठिअं कंटओ सिआ ।

तणकठसकरं वापि, अन्नं वावि तहाविहं ॥८४॥

३० श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

तं उक्खिवित्तु न निक्खिवे, आसएण न छड्डए ।

हत्थेण तं गहेऊण, एगंतमवक्कमे ॥८५॥

एगंतमवक्कमित्ता, अचित्तं पडिलेहिआ ।

जयं परिठविज्जा, परिठप्प पडिक्कमे ॥८६॥ ”

(वृत्तिः—एवमन्नपानग्रहणविधिमभिधाय भोजनविधिमाह—
‘सिआअ’सि सूत्रं, ‘स्यात्’ कदाचिद् ‘गोचराग्रगतो’ ग्रामान्तरं
भिक्षां प्रविष्ट इच्छेत्परिभोक्तुं पानादि पिपासाषाभिभूतः सन्,
तत्र साधुषसत्यभावे ‘कोष्ठकं’ शून्यचट्टमठादि ‘भित्तिमूलं वा’
कुड्यैकदेशादि, प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा प्रमृज्य च रजोहरणेन
‘प्रासुकं’ बीजादिरहितं चेति सूत्रार्थः ॥८२॥ तत्र ‘अणुन्नवि’
सि सूत्रं, ‘अनुज्ञाप्य’ सागारिकपरिहारतो विश्रमणव्याजेन
तत्स्वामिनमवग्रहं ‘मेधावी’ साधुः ‘प्रतिच्छन्ने’ तत्र कोष्ठकादौ
‘संवृत्त’ उपयुक्तः सन् साधुरीर्याप्रतिक्रमणं कृत्वा तदनु ‘हस्तकं’
मुखवस्त्रिकारूपम्, आदयेति वाक्यशेषः, संप्रमृज्य विधिना
तेन कायं तत्र भुञ्जीत ‘संयतो’ रागद्वेषावपाकृत्येति
सूत्रार्थः ॥८३॥ ‘तस्य’सि सूत्रं, ‘तत्र’ कोष्ठकादौ ‘से’ तस्य सा-
धोर्भुञ्जानस्य अस्थि कण्टको वा स्यात्, कथंचिद्गृहिणां प्रमा-
ददोषात्, कारणगृहीते पुद्गल एवेत्यन्ये, तृणकाष्ठशर्करादि
चापि स्यात्, उचितभोजनेऽन्यद्वापि तथाविधं बदरकर्कटका-
दीति सूत्रार्थः ॥८४॥ ‘तं उक्खिवित्तु’ इति सूत्रं, ‘तद्’ अस्थ्या-
दि उत्क्षिप्य हस्तेन यत्र कचिन्न निक्षिपेत्, तथा ‘आस्येन’
मुखेन नोज्झेत्, मा भूद्विराधनेति, अपितु हस्तेन गृहीत्वा
‘तद्’ अस्थ्यादि पकान्तमवक्कामेदिति सूत्रार्थः ॥८५॥ ‘एगंत’सि
सूत्रं, पकान्तमवक्काम्य अचित्तं प्रत्युपेक्ष्य यत् प्रतिष्ठापयेत्,
प्रतिष्ठाप्य प्रतिक्रामेदिति, भावार्थः पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥८६॥)

आचार्य श्री आतृचंद्रसूरि ग्रन्थमाळा पुस्तक ५० मुं. ३१

“सिआ य भिरखू इच्छिज्जा, सिज्जमागम्म भुत्तुअं ।

सपिंडपायमागम्म, उंडुअं पडिलेहिआ ॥८७॥

विणएणं पविसित्ता, सगासे गुरुणो मुणी ।

इरियावहियमादाय, आगओअ पडिक्कमे ॥८८॥

आभोइत्ताण नीसेसं, अईआरं जहकमं ।

गमणागमणे चेव, भत्तपाणे व संजए ॥८९॥

उज्जुप्पन्नो अणुविग्गो, अवक्खित्तेण चेअसा ।

आलोए गुरुसगासे, जं जहा गहिअं भवे ॥९०॥

न सम्ममालोइअं हुज्जा, पुण्वि पच्छा व जं कढं ।

पुणो पडिक्कमे तस्स, वोसट्ठो चित्ते इमं ॥९१॥

अहो जिणेहिं असावज्जा, वित्ती साहूण देसिआ ।

मुक्खसाहण हेउस्स, साहुदेहस्स धारणा ॥९२॥

णमुक्कारेण पारित्ता, करित्ता जिणसंथवं ।

सज्झायं पट्टवित्ताणं, वीसमेज्ज खणं मुणी ॥९३॥

वीसमंतो इमं चित्ते, हियमट्ठं लाभमस्सिओ ।

जइ मे अणुग्गहं कुज्जा, साहू हुज्जामि तारिओ ॥९४॥

साहवो तो चिअत्तेणं, निमंतिज्ज जहकमं ।

जइ तत्थ केइ इच्छिज्जा, तेहिं सद्धिं तु भुंजए ॥९५॥

अह कोइ न इच्छिज्जा, तओ भुंजिज्ज एकओ ।

आलोए भायणे साहू, जयं अप्परिसाडियं ॥९६॥”

(वृत्तिः—वसतिमधिकृत्य भोजनविधिमाह—‘सिआय’ति सूत्रं, ‘स्यात्’ कदाचित् तदन्यकारणाभावे सति भिक्षुरिच्छेत्

३२ श्रीसामाचारो समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

‘शर्यां’ वसतिमागम्य परिभोक्तुं, तत्रायं विधिः-सह पिण्डपा-
तेन-विशुद्धसमुदानेनागम्य, वसतिमिति गम्यते, तत्र बहिरे-
षोऽङ्गुलं-स्थानं प्रत्युपेक्ष्य विधिना तत्रस्थः पिण्डपातं विशोष-
येदिति सूत्रार्थः ॥८७॥ तत ऊर्ध्वं ‘विणपण’ति सूत्रं, विशोष्य
पिण्डं बहिः ‘विनयेन’ नैषेधिकी नमः क्षमाश्रमणेभ्योऽञ्जलि
करणलक्षणेन प्रविश्य, वसतिमिति गम्यते, सकाशे गुरोः मुनिः,
गुरुसमीप इत्यर्थः, ‘ईर्यापथिकामादाय’ “इच्छामि पडिक्कमिउं
इरियावहियाए” इत्यादि पठित्वा सूत्रं, आगतश्च गुरुसमीपं प्र-
तिक्रामेत्-कायोत्सर्गे कुर्यादिति सूत्रार्थः ॥८८॥ ‘आभोइत्ताए’ति
सूत्रं, तत्र कायोत्सर्गे ‘आभोगयित्वा’ ज्ञात्वा निःशेषमतिचारं
‘यथाक्रमं’ परिपाठ्या, क्तेत्याह-‘गमनागमनयोश्चैव’ गमने
गच्छत आगमन आगच्छतो योऽतिचारः तथा ‘भक्तपानयोश्च’
भक्ते पाने च योऽतिचारः तं ‘संयतः’ साधुः कायोत्सर्गस्थो
हृदये स्थापयेदिति सूत्रार्थः ॥८९॥ विधिनोत्सारिते चैतस्मिन्
‘उज्जुप्पन्न’ति सूत्रं, ‘ऊजुप्पन्नः’ अकुटिलमतिः सर्वत्र ‘अनु-
व्विन्नः’ क्षुदादि जयात्प्रशान्तः अव्याक्षिप्तेन चेतसा, अन्य-
त्रोपयोगमगच्छतेत्यर्थः, आलोचयेद्गुरुसकाशे, गुरोर्निवेदये-
दिति भावः, ‘यद्’ अशनादि ‘यथा’ येन प्रकारेण इस्तदा
(धाव) नादिना गृहीतं भवेदिति सूत्रार्थः ॥९०॥ तदनु च
‘न संमं’ति सूत्रं, न सम्यगालोचितं भवेत् सूक्ष्मम् अज्ञानात्-
अनाभोगेनाननुस्मरणाद्वा, पूर्वं पञ्चाद्वा यत्कृतं, पुरःकर्म पञ्चा-
त्कर्म वेत्यर्थः, ‘पुनः’ आलोचनोत्तरकालं प्रतिक्रामेत् ‘तस्य’
सूक्ष्मातिचारस्य ‘इच्छामि पडिक्कमिउं’ गोअरचरिआए,
इत्यादि सूत्रं, पठित्वा ‘व्युत्सृष्टः’ कायोत्सर्गस्थश्चिन्तयेदिदं-
वक्ष्यमाणलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥९१॥ ‘अहो’ जिणेहि’ सूत्रं,
‘अहो’ विस्मये ‘जिनैः’ तीर्थकरैः ‘असावद्या’ अपापा ‘वृत्तिः’
वर्त्तना साधूनां दर्शिता देशिता वा ‘मोक्षसाधनहेतोः’ सम्यग्-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाळा पुस्तक ५० मुं. ३३

दर्शनज्ञानचारित्रसाधनस्य साधुदेहस्य 'धारणाय' संधारणार्थ-
मिति सूत्रार्थः ॥९२॥ ततश्च- 'णमोकारेण' ति सूत्रं, नमस्कारेण
पारयित्वा 'नमो अरिहंताण' मित्यनेन, कृत्वा जिनसंस्तवं
"लोगस्सुज्जोअगरे" इत्यादिरूपं, ततो न यदि पूर्व प्रस्था-
पितस्ततः स्वाध्यायं प्रस्थाप्य मण्डल्युपजीवकस्तमेष कुर्यात्
यावदन्य आगच्छन्ति, यः पुनस्तदन्यः क्षपकादिः सोऽपि
प्रस्थाप्य विश्राम्येत् 'क्षणं' स्तोककालं मुनिरिति सूत्रार्थः
॥ ९३ ॥ 'वीसमंत' ति सूत्रं, विश्राम्यन्निदं चिन्तयेत् परि-
णतेन चेतसा, - 'हितं' कल्याणप्रापकमर्थं-वक्ष्यमाणं, किंवि-
शिष्टः सन् !-भाषलाभेन-निर्जरादिनाऽर्थोऽस्येति लाभार्थिकः,
यदि 'मे' मम अनुग्रहं कुर्युः साधवः प्रासुकपिण्डप्रहणेन
ततः स्यामहं तारितो भवसमुद्रादिति सूत्रार्थः ॥ ९४ ॥ एवं
संचिन्त्योचितवेलायामाचार्यमामन्त्रयेद्, यदि गृह्णाति
शोभनं, नोचेन्नकव्योऽसौ भगवन् ! देहि केभ्योऽप्यतो
यद्वातव्यं, ततो यदि ददाति सुन्दरम्, अथ भणति त्वमेष
प्रयच्छ, अत्राग्तरे- 'साहसो' ति सूत्रं, साधूस्ततो गुर्वनुज्ञातः
सन् 'चिन्तयेणं' ति मनः प्रणिधानेन निमन्त्रयेत् 'यथाक्रमं'
यथारत्नाधिकतया, ग्रहणोचित्यापेक्षया बालादिक्रमेणेत्यन्ये,
यदि तत्र 'केचन' धर्मवान्धवाः 'इच्छेयुः' अभ्युपगच्छेयुस्त-
तस्तैः सार्धं भुञ्जीत उचितसंविभागदानेनेति सूत्रार्थः ॥९५॥

'अहं कोऽस्मि' ति सूत्रं, अथ कश्चिन्नेच्छेत् साधुस्ततो
भुञ्जीत 'पक्को' रागादिरहित इति, कथं भुञ्जीतेत्यज्ञाह-
'आलोके भाजने' मक्षिकाद्यपोहाय प्रह्लाशप्रधाने भाजन
इत्यर्थः 'साधुः' प्रव्रजितः 'यतं' प्रयत्नेन तत्रोपयुक्तः 'अपरि-
शदं' हस्तमुखाभ्यामनुज्ञन् इति सूत्रार्थः ॥९६॥

तित्तगं व कडुअं व कसायं, अंबिलं व महुअं लवणं वा ।

एअलद्धमन्नत्थ पउत्तं, महुअयं व भुंजिज्ज संजए ॥९७॥

३४ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

(धृतिः—भोज्यमधिकृत्य विशेषमाह-‘तिस्रं व’ति सूत्रं, तिक्तकं वा पलुकषालुङ्कादि, कटुकं वा आर्द्रकतीमनादि, कषायं बल्लादि, अम्लं तकारनालादि, मधुरं क्षीरमध्वादि, लवणं वा प्रकृतिकारं तथाविधं शाकादि लवणोष्कटं वाऽन्यत्, एतत्तिक्तादि ‘लब्धम्’ आगमोक्तेन विधिना प्राप्तम् ‘अन्यार्थम्’ अक्षोपाङ्गन्यायेन परमार्थतो मोक्षार्थं प्रयुक्तं तत्साधकमितिकृत्वा मधुघृतमिव च भुञ्जीत संयतः, न वर्णाश्रयम्, अथवा मधुघृतमिव ‘णो वामाओ हणुआओ दाहिणं हणुअं संचारेज्ज’ति सूत्रार्थः ॥९९॥)

मूल-संजोइणाइं मंडलि,--दोसेहिं पंचहिं तु जो रहियं ।

भुंजिज्जा सुद्धमणो, सो समणो होइ नायव्वो ॥७०॥

यतः-(श्री उत्तराध्ययन २६ सामाचारी अध्ययने)-

“निगंथो धिइमंतो निगंथीवि न करिज्ज छहिं चेव ।

ठाणेहिं तु इमेहिं अणइकमणा य से होइ ॥३३॥

आयंके उवसग्गे तितिकखया बंभवेरगुत्तीसुं ।

पाणिदयातवहेउं सरीरवुच्छेयणट्ठाए ॥३४॥”

(धृतिः—‘निर्ग्रन्थः’ यतिः धृतिमान् धर्मचरणं प्रति ‘निर्ग्रन्था’ तपस्विनी साऽपि न कुर्याद्भक्तपानगवेषणमिति प्रक्रमः, षड्भिश्चैव स्थानैः ‘तुः’ पुनरर्थे ‘पमिः’ अनन्तरं वक्ष्यमाणैः, किमित्येषमत आह-‘अणइकमणइ’ति सूत्रत्वाद् ‘अनतिक्रमणं’ संयमयोगानामनुलङ्घनं, चशब्दो यस्मादर्थः, यस्मात् ‘से’ति तस्य निर्ग्रन्थस्य तस्या वा निर्ग्रन्थतायाः (न्याः) ‘भवति’ जायते, अथवा तदतिक्रमणसम्भवात् । षट् स्थानान्येषाह-आतङ्को-ज्वरादिरोगस्तस्मिन्, ‘उपसर्ग’ मिति

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ३५

स्वजनादिः कश्चिदुपसर्गमुन्निष्क्रमणार्थं करोति, विमर्शादि-
हेतोर्षां देवादिः, ततस्तस्मिन् सति, उभयत्र तन्निवारणार्थ-
मिति गम्यते, तथा सितिक्षा सहनं तथा हेतुभूतया, क
विषये इत्याह ब्रह्मचर्यगुप्तिषु, ता हि नान्यथा सोढुं शक्याः,
तथा 'पाणिदयातवहेउ'ति 'प्राणिदयाहेतोः' वर्षादौ निपतत्य-
पकायादिजीवरक्षायै तपः-चतुर्थादिरूपं तद्धेतोश्च, तथा
शरीरस्य व्यवच्छेदः-परिहारस्तदर्थं च उचितकाले संलेख-
नामनशनं वा कुर्वन्, भक्तपानगवेषणं न कुर्यादिति सर्वत्र
योऽयं, कारणत्वभावना चामीषां प्राग्भूत्,)

मूल-काउण थंडिलाए, सुद्धिं सिद्धंत भासियं तु पुणो ।

तणढगलउगहेणं, उच्चारई परिठवई ॥७१॥

यतः-(श्री उत्तशध्ययने २४ अध्ययने)—

“अणावायमसंलोए, परस्सऽणुवघाइए ।

समे अज्झुसिरे वावि, अचिरकालकयंमि य ॥१७॥

विच्छिन्ने दूरमोगाहे, णासन्ने विलवज्जिए ।

तसपाणवीयरहिए, उच्चारईणि वोसिरे ॥१९॥ ”

(वृत्तिः—दशविशेषणपदज्ञानार्थं, तानि यादृशे स्थ-
ण्डिले व्युत्सृजेतदाह अनापाते असंलोके, कस्य पुनरयमा-
पातः संलोकश्चेत्याह-‘परस्य’ स्वपक्षादेः, गमकत्वाच्चोभयत्र
सापेक्षत्वेऽपि समासः, उपधातः-संयमात्मप्रवचनवाधात्मको
विद्यते यत्र तदुपधातिकं न तथाऽनुपधातिकं तस्मिन्, तथा
‘समे’ निम्नोन्नतत्ववर्जिते ‘अज्झुसिरे वाऽपि’ तृणपर्णाद्यना-
कीर्णे ‘अचिरकालकृते च’ दाहादिना स्वल्पकालनिर्वर्तिते,
चिरकालकृते हि पुनः संमूर्च्छन्त्येव पृथ्वीकायादयः, ‘विस्तीर्णे’
जघन्यतोऽपि हस्तप्रमाणे ‘दूरमवगाहे’ जघन्यतोऽप्यधस्ता-

३६ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

चतुरङ्गलमचित्तीभूते 'नासन्ने' ग्रामारामादेर्वृत्तिनि 'विल-
वर्जिते' मूषकादिरन्ध्ररहिते त्रसप्राणाश्च द्वीन्द्रियादयो बीजानि
त्र-शाल्यादीनि, सकलैकेन्द्रियोपलक्षणमेतत्, तैस्तत्रस्थैरा-
गन्तुकैश्च रहितं-वर्जितं त्रसप्राणबीजरहितं तस्मिन्, स्थ-
ण्डिल इति शेषः, 'उच्चारानी' उक्तरूपाणि 'व्युत्सृजेत्'
परिष्ठापयेत् ।)

इति श्रीउत्तराध्ययनवचनात् । अयं भावः श्रीआवश्यकवृत्तौ ॥

मूल-उदीणाभिमुहो होऊं, दिवसे रत्तीइ दाह्णिणाभिमुहो ।

उच्चारं पासवणं, परिठविज्जा जयं साहू ॥७२॥

पत्ताई पोरिसीए, तुरियाई समुट्टिऊण वंदित्ता ।

दाऊण खमासमणं, पडिपुन्ना पोरिसी भणइ ॥७३॥

एवं मुणित्तु सव्वे दुखमासमणे दिहीइ दाऊणं ।

संदिसह निक्खिवामि, कुणंति स सभंडनिकखेवं ॥७४॥

वंदित्तु दिणयपुव्वं, पच्छा साहू कुणंति सज्झायं ।

बाहिरमंगपविट्ठं, कालियमुक्कालियं वावि ॥७५॥

यतः (श्री उत्तराध्ययन २६ अध्ययने) —

“चउत्थीए पोरिसीए, निक्खिवित्ताण भायणं ।

सज्झायं च तओ कुज्जा, सवभाविभायणं ॥३६॥”

(वृत्तिः— इत्थं विहृत्योपाश्रयं चागत्य गुर्वालोचनादि-
पुरस्सरं भोजनादि कृत्वा यत्कुर्यात्तदाह-चतुर्थी पौरुष्यां
निक्षिप्य प्रत्युपेक्षणापूर्वकं बध्वा 'भाजनं' पात्रं स्वाध्यायं ततः
कुर्यात् सर्वभाषा-जीवाद्यस्तेषां विभावनं (कं)-प्रकाशकं
सर्वभाषाविभावकं, पठ्यते च 'सव्वदुक्खविमोक्खणं' ति
प्राग्वत्,)

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाळा पुस्तक ५० मुं. ३७

इति उत्तराध्ययनवचनात्—

मूल—घडिया दुमेण ऊणा, पोरिसी जाव ताव काऊणं,
सज्झायं गुरुपुरओ, पडिकमित्ता तओ पच्छा ॥७६॥

कालं पडिकमित्ता, कुणंति पडिलेहणं विणयपुव्वं ।

पुत्तिदेहं पाउं,—च्छणं च ततो रयहरणं ॥७७॥

दुत्थोभवंदणेहिं, अंगपडिलेहणं तओ कुज्जा ।

तत्थ य तणुसंवद्धं, पडिलेहिता पमज्जंति ॥७८॥

दाउं च खमासमणं, वसही पमज्जणं तओ कुज्जा ।

पाभाइएण विहिणा, जावय इरियापडिकमणं ॥७९॥

यतः (श्री उत्तराध्ययन २६ अध्ययने)—

“पोरिसीए चउव्वाए, वंदित्ताण तओ गुरुं ।

पडिकमित्ता कालस्स, सिज्जं तु पडिलेहए ॥३७॥”

(वृत्तिः—पौरुष्याः प्रक्रमाच्चतुर्थ्याः चतुर्भागे-चतुर्थ्यांशे शेष इति गम्यते, घण्डित्वा ‘ततः’ इति स्वाध्यायकरणा-दनन्तरं ‘गुरुम्’ आचार्यादि प्रतिक्रम्य कालस्य ‘शय्यां’ वसति ‘तु’ पूरणे प्रतिलेखयेत्,)

इति उत्तराध्ययने ॥

मूल—दाऊण छोभवंदण,—भैगंति भणंति इच्छ कारेणं ।

संदिसह मज्झ भयवं, पडिलेहणयं पडिलेहेमि ॥८०॥

ठवणायरियस्स तओ, विणयं कुज्जा पमज्जणा पमुहं ।

पंचनमुकारेणं, ठावित्ता तं जहाट्ठाणे ॥८१॥

३८ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

गुरुणो ठवणायरिउ, गुरुय सेसाण जाण सो चैव ।

तस्स य पुरओ सच्चं, पमाणमाहू अणुद्वाणं ॥८२॥

यतः-“गुरु विरहंमिय ठवणा, गुरुवएसो व दंसणत्थं च ।

जिणविरहंमिय जिणबिंब, सेवणा मंतणं सहलं ॥१॥”

इति पूर्वाचार्यवचनात् ॥

मूल-तत्तो पच्चख्खाणं, करंति दाऊण बारसावत्तं ।

वंदणयं सुयभणिणं, नाऊण विहिं सुगुरुवयणा ॥८३॥

यतः-(श्री समवायांगे)-“दुवालसावत्ते कितिकम्मे प. तं-

दुओणयं जहाजायं, कितिकम्मं बारसावयं । चउसिरं

तिगुत्तं च, दुपवेसं एगनिक्खमणं ॥१॥”

(वृत्तिः-‘दुवालसावत्ते किइकम्मे’ति द्वादशावर्त्तं कृति-
कर्म-वन्दनकं प्रहस्रं, द्वादशावर्त्ततामेवास्यानुषदन् शेषांश्च
तद्धर्मानभिधित्सुः रूपकमाह-‘दुओणये’ त्यादि, अथनतिर-
वनतम्-उत्तमाङ्गप्रधानं प्रणमनमित्यर्थः, द्वे अथनते यस्मिंस्त-
द्द्व्यदनतं, तत्रैकं यदा प्रथममेव ‘इच्छामि खमासमणो वंदितुं
जावणिज्जाप निसोहियाप’ति अभिधायावग्रहानुज्ञापनायावन-
मतीति, द्वितीयं पुनर्यदाऽवग्रहानुज्ञापनायैवावनमतीति, यथा
जातं-अथनत्तममवलक्षणं जन्माश्रित्य योनिनिष्क्रमणलक्षणं
च, तत्र रजोहरणमुखवस्त्रिक्षाद्योलपट्टमात्रया अमणो जातो
रचितकरपुटस्तु योन्था निर्गत एवंभूत एव वन्द्यते तदव्यति-
रेकाद्वा यथाजातं भण्यते, कृतिकर्म-वन्दनकं ‘बारसावयं’ति
द्वादशावर्त्ताः-सूत्राभिधानगर्भाः कायव्यापारविशेषाः यति-
जनप्रसिद्धा यस्मिंस्तद् द्वादशावर्त्तं, तथा ‘चउसिरं’ति
चत्वारि शिरांसि यस्मिंस्तच्चतुःशिरः प्रथमप्रविष्टस्य क्षामणा-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ३९

काले शिष्याचार्यशिरोद्वयं पुनरपि निष्क्रम्य प्रविष्टस्य द्वय-
मेवेति भावना, तथा 'तिगुत्तं'ति तिसृभिर्गुप्तिभिर्गुप्तः पाठा-
न्तरेऽपि तिसृभिः (श्रद्धाभिः) गुप्तिभिरेवेति, तथा 'दुपवेत्तं'
ति द्वौ प्रवेशौ यस्मिंस्तद् द्विप्रवेशं तत्र प्रथमोऽवग्रहमनु-
ज्ञाप्य प्रविशतो द्वितीयः पुनर्निर्गत्य प्रविशत इति, 'एगनि-
क्खमणं'ति एकं निष्क्रमणमवग्रहादावश्रित्य निर्गच्छतः,
द्वितीयवेलायां ह्यवग्रहान्न निर्गच्छति, पादपतित एव सूत्रं
समापयतीति,)

—इति सूत्रवचनात् ॥ “द्वितीयं वंदनकं पादपतित एव
समापयति” इति श्री अभयदेवसूरिकृतवृत्तिवचनात् ॥ आवश्य-
कनिर्युक्तौ—“बाहिरस्वित्तंमि द्विउ,अणुन्नवित्ताण उग्गहं पविसे ।
उग्गहं स्वित्तं पविसे, जाव सिरेणं फुसे पाए ॥१॥” इति वचनात्

मूल-उग्गहमज्जे चिट्ठइ, गुरुपयफासं विणावि उद्धटिउ ।

जो साहू तस्स भवे, गुरुण आसायणा नूणं ॥८४॥

भणियाय विथरेणं, तिच्चीसं ताऊ मूल सुत्तंमि ।

दस पुव सुय क्खंधे, अन्नथवि नाम पत्तेणं ॥८५॥

आवस्सयंमि तइए, अज्झयणंमिय पुणो तहा चउत्थंमि ।

अंगंमि तइय तुरिए, दसमंमि समासओ एवं ॥८६॥

पवयणभणियकमेणं, पायपडिण्ण वीयवंदणयं ।

दायव्वं जं अन्नं, गच्छायरणाइ तं नेयं ॥८७॥

उट्ठित्तु पमज्जंतो, उग्गहवाहिंमि निक्खमंतोय ।

आवस्सियं भणंतो, किरियाएसं च मग्गेइ ॥८८॥

४० श्रीसामाचारो समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

कयपच्चक्खाण किरिउ, वंदणपुव्वं तु संदिसावित्ता ।

उहोवग्गह उवहिं, तो पडिलेहंति अवसेसं ॥८९॥

आयरिए वंदित्ता, वसहिं पवेएमि थंडिलाई पुणो ।

पडिलेहेमुत्ति भणित्ता, कुणंति सोहिं तु वसहीए ॥९०॥

वारस वारस च्चिय, पासवणुच्चारकालगहणाणं ।

तीसं च मंडलाई, पडिलेहित्ता पमज्जंति ॥९१॥

(यद्यपि उपदेशमालादौ त्रिणि कालमंडलानि कर्षितानि संति तथापि प्रत्यक्षतः सर्वेपि साधवः पद् मंडलानि कुर्षाणा दृश्यन्ते प्रादोषिकार्द्धरात्रिकयोर्दक्षिणोत्तरयोर्वैरात्रिक प्राभातिकयोः पूर्वपश्चिमयोर्मंडलत्रिकत्रिकरणात् । अथ पद् लिखितानि संति)

॥ आ कौशनी बिना लखेल पानानी कांखीमां छे ॥

मूल-इरियं पडिकमित्ता, पुव्वुत्तविहीइ कालवेलाए ।

वंदित्तु चेइयाई, गोयरचरियाइ (ज्ञो) घोसंति ॥९२॥

आयरिय उवज्झाए, साहू वंदंति छोभवंदणया ।

एगखमासणेणं, तो देवसियं पडिकमणं ॥९३॥

ठावेमित्ति भणित्ता, उद्धठिया हत्थगहियरयहरणा ।

पडिवन्नजोगमुद्धा, भणंति उस्सग्गसुत्ताई ॥९४॥

॥ अथ प्रतिक्रमणविधिः—सूत्र-निर्युक्ति-प्रमुखग्रंथ-

भाषितो लिख्यते, श्रीउत्तराध्ययने-२६ अध्य०

“पासवणुच्चारभूर्मि च, पडिलेहिज्ज जयं जई ।

काउस्सग्गं तओ कुज्जा, सव्वदुक्खविमुक्खणं ॥३८॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाळा पुस्तक ५० मुं. ४१

देसियं च अईयारं, चित्तिज्ज अणुपुव्वसो ।

नाणंमि दंसणे चेव, चरित्तंमि तहेव य ॥३९॥

पारियकाउस्सगो, वंदित्ता य तओ गुरुं ।

देसियं तु अईयारं, आलोइज्ज जहक्कमं ॥४०॥

पडिक्कमित्ताण निस्सल्लो, वंदित्ताण तओ गुरुं ।

काउस्सगं तओ कुज्जा, सव्वदुक्खविमुक्खणं ॥४१॥

पारिय काउस्सगो, वंदित्ताण तओ गुरुं ।

थुइ मंगलं काउणं, कालं संपडिलेहए ॥४२॥”

(वृत्तिः—‘पासवणुच्चारभूमि च’स्ति, भूमिशब्दस्य प्रत्ये-
कमभिसम्बन्धात् प्रश्नवणभूमि उच्चारभूमि च प्रत्येकं द्वादश-
स्थण्डिलात्मिकां च शब्दात्कालभूमि च स्थण्डिलत्रयात्मिकां
प्रतिलेखयेत् ‘जयं’ति ‘यतम्’ आरम्भादुपरतं यथा भवति
यतमानो वा यतिः, एवं च सप्तविंशतिस्थण्डिलप्रत्युपेक्षणा-
नन्तरमादित्योऽस्तमेति, कायोत्सर्गं ‘ततः’प्रश्नवणादिभूमिप्रति-
लेखनादनन्तरं कुर्यात्सर्वदुःखविमोक्षणं, तथात्वं चास्य कर्मा-
पचयहेतुत्वात् ॥२८॥ उक्तं हि—“काउस्सगो जह सुट्ठियस्स
भज्जंति अंगमंगाइं । तह भिदंति सुविहिआ अट्ठविहं कम्म-
संघायं ॥१॥” ति तत्र च स्थितो यत्कुर्यात्तदाह—‘देसियं’ति
प्राकृतत्वाद्वाकारस्य लोपे दैवसिकं ‘वः’ पूरणे ‘अतिचारम्’
अतिक्रमं ‘चिन्तयेत्’ ध्यायेत् ‘अणुपुव्वसो’स्ति आनुपूर्व्या-
क्रमेण, प्रभातमुखवस्त्रिकाप्रत्युपेक्षणातो यावद्यमेव कायो-
त्सर्गः, किं विषयमतीचारं चिन्तयेदित्याह—‘ज्ञाने’ ज्ञानविषय-
मेवं दर्शने चैव चारित्रे तथैव च ॥२९॥ पारितः—समापितः
कायोत्सर्गो येन स तथा वन्दित्वा प्रस्तावाद् द्वादशावत्त-
वन्दनेन ‘तत’ इत्यतीचारचिन्तनादनन्तरं ‘गुरुम्’ आचार्या-

४२ श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

दि 'देसियं'ति प्राग्बद् दैवसिकं 'तुः' पूरणेऽतीचारम् 'आ-
लोचयेत्' प्रकाशयेद् गुरुणामेष 'यथाक्रमम्' आलोचनसेवना-
न्यतरानुलोम्यक्रमानतिक्रमेण ॥४०॥ 'प्रतिक्रम्य' प्रतीपमप-
राधस्थानेभ्यो निवृत्त्य, प्रतिक्रमणं च मनसा भावशुद्धितो
घाचा तत्सूत्रपाठतः कायेनोत्तमाङ्गनमनादितः, 'निःशल्यः'
मायादिशल्यरहितः, सूचकत्वात्सूत्रस्य वन्दनपूर्वं क्षमयि-
त्वा च वन्दित्वा द्वादशावर्तवन्दनेन 'ततः' इत्युक्तविधेरन-
न्तरं 'गुरुम्' आचार्यादिकं 'कायोत्सर्गं' चारित्रदर्शनश्रुतज्ञान-
शुद्धिनिमित्तव्युत्सर्गत्रयलक्षणं, जातावेकवचनं, 'ततः' गुरु-
वन्दनादनन्तरं कुर्यात्सर्वदुःखविमोक्षणम् ॥४१॥ 'पारिये'
त्यादि पूर्वार्द्धे व्याख्यातमेव, स्तुति मङ्गलं च सिद्धस्तवरूपं
कृत्वा पाठान्तरं वा-'सिद्धाणं संयवं किञ्चे'ति सुगमं, 'कालम्'
आगमप्रतीतं 'संपडिलेदप'ति संप्रत्युपेक्षते, कोऽर्थः?—
प्रतिजागर्ति, उपलक्षणत्वाद् गृह्णाति च, एतद्गतश्च विधिरा-
गमादवसेयः ॥ ४२ ॥)

वृत्तावयमेवार्थः ॥ पुनः श्रीभद्रबाहुस्वामिकृतावश्यक-
निर्युक्तौ पंचमाध्ययने—

“ते पुन स सूरिएच्चिय, पासवणुच्चारकालभूमीउ ।

पेहिता अत्थमए, वंतुस्सगं सएठाणे ॥१॥

जा देवसियं दुगुणं, चित्तेइ गुरु अहिंउचिदं ।

बहुवा वारा इयरे, एगगुणंता विचितंति ॥२॥

पवइयाणवचिदं, नाऊण गुरुबहुं बहु विहीयं ।

कालेण तदुचिणं, पारेइ यथोवचिटोवि ॥३॥

नमुकारचउवीसग,—किइकम्मालोयणं पडिकमणं ।

किइकम्मं दुरालोइय,—दुप्पडिकंतेय उस्सगो ॥४॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ४३

एस चरित्तुस्सगो, वंदणसुद्धीय तइयउ होइ ।

सुयनाणस्स चउत्थो, सिद्धाण थुइ य किइकम्मं ॥५॥

सुकयं आणत्ति पिच, लोए काउण सुकयकिइकम्मा ।

वड्ढंति तिया थुइ उ, गुरुथुइ गहणे कए तिन्नि ॥६॥”

इति आवश्यकवृहद्गुणौ आवश्यकचूणौ च विस्तरतोयमेवार्थः॥

अथ श्रीहरिभद्रसूरिकृत पंचवस्तुग्रंथे विस्तरेण विधिः—

(श्री उत्तराध्ययने आवश्यकनिर्युक्तौ च कालमंडलानां
त्रिकमिति संख्या नास्ति अत्र वर्तते प्ररूपणाकरणयोरंतरं-
दृष्ट्वा विचारणा) (आ बीना लखेल पानानो कांषोमां छे)

गाथा—एमेव य पासवणे, बारस चउवीसयं तु पेहिता ।

कालस्स य तिन्नि भवे, अह सूरौ अत्थमुदयाई ॥४४२॥

(वृत्तिः—एषमेव च ‘प्रश्रवण’ इति प्रश्रवणविषया द्वादश,
इत्थं चतुर्विंशतिं तु प्रत्युपेक्ष्य भुवां इति गम्यते, कालस्य
च तिन्निो भवन्ति प्रत्युपेक्षणीयाः, अथात्रान्तरे सूर्यः अस्त-
मुपयातीति गाथार्थः ॥४२॥)

गाथा—इत्थेव पत्थवंमी, गीओ गच्छंमि घोसणं कुणइ ।

सज्झायादुवउत्ताण, जाणणट्ठा सुसाहूणं ॥४४३॥

(वृत्तिः—अत्रैव प्रस्तावे ‘गीत’ इति गीतार्थः गच्छे
घोषणां करोति स्वाध्यायाद्युपयुक्तानां सतां ज्ञापनार्थं सुसा-
धुनामिति. गाथार्थः ॥४३॥)

कथमित्याह—

गाथा—कालो गोअरचरिअं थंडिल्ला वत्थपत्तपडिलेहा ।

संभरउ सो साहू जस्स व जं किंचि जाउत्तं ॥४४४॥

थंडिल्लत्तिदारं गयं ॥

४४ श्रीसामाचारो समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम् .

(वृत्तिः—कालो गोचरचर्या स्थण्डिलानि वस्त्रपात्रप्रत्यु-
पेक्षणा, सर्वाण्युक्तस्वरूपाणि संस्मरतु स साधुः, यस्य वा
यत्किञ्चिदनपयुक्तं पुनः कालोऽत्येतीति गाथार्थः ॥४४॥)

सम्बन्धमभिधाय आवश्यकविधिमाह—

गाथा—जइ पुण निवाघाओ आवासं तो करिति सव्वेऽवि ।

सड्ढाइ कहण वाघाययाए पच्छा गुरु ठंति ॥४४५॥

(वृत्तिः—अत्रान्तरे यदि पुनः 'निर्व्याघातः' प्रकान्त-
क्रियाविघ्नाभावः 'आवश्यकं' प्रतिक्रमणं ततः कुर्वन्ति सर्वेऽपि
सह गुरुणा, 'श्रावकादिकथनव्याघाततया' श्रावकविधि-
धर्मसंपदार्थकथनविघ्नभावेन पश्चाद् गुरुवस्तिष्ठन्ति आवश्यक
इति गाथार्थः ॥४५॥)

गाथा—सेसा उ जहासत्ति आपुच्छित्ताण ठंति सट्ठाणे ।

सुत्तत्थसरणहेउं आयरिअ ठिअंमि देवसिअं ॥४४६॥

(वृत्तिः—शेषास्तु साधवः 'यथाशक्त्या' यथासामर्थ्येना-
पृच्छत्य प्रश्नार्हत्वाद् गुरुमिति गम्यते तिष्ठन्ति स्वस्थाने
यथारत्नाधिकतया, कायोत्सर्गेणेति भावः, किमर्थमित्याह—
'सूत्रार्थस्मरणहेतो'रिति सूत्रार्थानुस्मरणाय, आचार्ये स्थिते
व्याक्षेपोत्तरकालं कायोत्सर्गेण 'द्वैषसिक'-मिति दिवसेन
निष्पन्नमतिचारं चिन्तयन्तीति गाथार्थः ॥४६॥ उत्सर्गापचा-
दमाह—)

गाथा—जो हुज्जउ असमत्थो बालो बुद्धो व रोगिओ वावि

सो आवस्सयजुत्तो अच्छिज्जा णिज्जरापेही ॥४४७॥

(वृत्तिः—यो भवेदसमर्थः—अशक्तो बालो बुद्धो वा
रोगितो वापि सोऽप्यावश्यकयुक्तः सन् यथाशक्त्यैव तिष्ठेत्
निर्जरापेक्षी तत्रैवेति गाथार्थः ॥४७॥)

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ४५

गाथा-एत्थ उ कयसामइया पुव्वं गुरुणो अ तयवसाणंमि ।

अइआरं चिंतंती तेणेव समं भणंत्तऽण्णे ॥४४८॥

पूर्वाचार्यैः कुत्रापि कायोत्सर्गाधिकारेपि वंदनमुक्तं वर्तते तदत्र नास्ति तेन वंदनकप्रयमत्र प्रमाणिकृतं ॥ आ कांबीमां छे.

(वृत्तिः—‘अत्र पुनः’ आषड्यकाधिकारे अयं विधिः, यदुत-कृतसामायिकाः पूर्व-कायोत्सर्गावस्थानकाले, गुरोश्च ‘तदवसाने’ सामायिकोच्चारणावसाने, अतिचारं चिन्तयन्ति दैवसिकं तेनैव गुरुणा समं-सार्द्धं, सामायिकमपि उच्चारयन्तीति भणन्ति अन्ये आचार्यदेशीया इति गाथार्थः ॥४८॥ ते चैवं भणन्तीत्याह-)

गाथा-आयरिओ सामाइयं कइठइ जाए तहट्टिया तेऽवि ।

ताहे अणुपेहंती गुरुणा सह पच्छा देवसिअं ॥४४९॥

(वृत्तिः—आचार्यः सामायिकमाकर्षति-पठति उच्चारयतीत्यर्थः यदा ‘तथास्थिताः’ कायोत्सर्गस्थिता एव तेऽपि साधवः तदा ‘अनुप्रेक्षन्ते’ चिन्तयन्ति सामायिकमेव गुरुणा सह, पश्चाद्दैवसिकं चिन्तयन्तीति गाथार्थः ॥४९॥)

गाथा-जा देवसिअं दुगुणं चिंतेइ गुरु अहिंढिओ चिट्ठं ।

बहुवावारा इअरे एगगुणं ताव चिंतिति ॥४५०॥

दृष्टिप्रतिलेखना प्रतिलेखना उच्यते अपरं भूप्रमार्जना इति वंदनके वारद्वयं सा कर्तव्या कायप्रमार्जनावत् । आ कांबीमां छे.

(वृत्तिः—यावद् दैवसिकीं द्विगुणां चिन्तयति गुरुरहिंढित इति कृत्वा चेष्टां, बहुव्यापारा ‘इतरे’ सामान्यसाधवः एकगुणां तावच्चिन्तयन्तीति गाथार्थः ॥५०॥

गाथा-मुहणंतगपडिलेहणमाईअं तत्थ जे अइआरा ।

कंटकवग्गुवमाए धरंति ते णवरि चिंतंमि ॥४५१॥

४६ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

(वृत्तिः—मुख्यच्छिकाप्रत्युपेक्षणायां चेष्टां 'तत्र' चेश्यां येऽतिचाराः कण्टकमार्गोपमयोपयुक्तस्यापि जाता धारयन्ति तान् नवरं चेतसीति गाथार्थः ॥५१॥ किंविशिष्टाः सन्त इत्याह—)

गाथा-संवेग समावण्णा विसुद्धचित्ता चरित्तपरिणामा ।

चारित्तसोहणट्ठा पच्छावि कुणंति ते एअं ॥४५२॥

(वृत्तिः—'संवेगसमापन्ना' मोक्षसुखाभिलाषमेषानुगताः 'विसुद्धचित्ता' रागादिरहितचित्ताः 'चारित्रपरिणामादि'ति चारित्रपरिणामात् कारणात् 'चारित्रशोधनार्थं' चारित्रनिर्मलीकरणाय 'पञ्चानु' दोषचित्तधारणानन्तरं कुर्वन्ति 'ते' साधवः एतद्-वक्ष्यमाणमिति गाथार्थः ॥५२॥)

गाथा-नमुक्कार चउवीसग कितिकम्माऽऽलोअणं पडिकमणं ।

किइकम्म दुरालोइअ दुपडिककंते य उस्सग्गा ॥४५३॥

(सुअगाहा)

(वृत्तिः—नमस्कारग्रहणात् 'नमोऽरहंताणं'ति भणन्ति, चतुर्विंशतिग्रहणाल्लोकस्योद्योतकरं पठन्ति, कृतिकर्मग्रहणाद्वन्दनं कुर्वन्ति, आलोचनग्रहणादालोचयन्ति, प्रतिक्रमणग्रहणात्प्रतिक्रामन्ति, तदनुकृतिकर्म कुर्वन्ति, दुरालोचितदुष्प्रतिक्रान्तविषयं फायोत्सर्गे च कुर्वन्ति, सूचा गाथा समासार्थः ॥५३॥ व्यासार्थं त्वाह—)

गाथा-उस्सग्गसमत्तीए नवकारेणमह ते उ पारिंति ।

चउवीसगंति दंडं पच्छा कइढंति उवउत्ता ॥४५४॥

(वृत्तिः—अधिकृतोत्सर्गसमाप्तौ सत्यां 'नमस्कारेण' 'नमोऽरहंताण' मित्येतावता 'अथ' अनन्तरं 'ते' साधवः

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ४७

पारयन्ति, चतुर्विंशतिरिति दण्डं पश्चात् पठन्त्युपयुक्ताः
सन्त इति गायार्थः ॥५४॥)

गाथा-संदंशं पडिलेहिअ उवविसिअ तओ णवरं मुहपोत्ति ।
पडिलेहिउं पमज्जिय कायं सव्वेऽवि उवउत्ता ॥४५५॥

(वृत्तिः - संदंशं प्रत्युपेक्ष्य प्रमृज्योपविश्य ततस्तु नवरं
'मुहपोत्ति' मुखयस्त्रिकां प्रत्युपेक्ष्य प्रमृज्य च कायं सर्वेऽप्यु-
पयुक्ताः सन्त इति गायार्थः ॥५५॥) ततः किमित्याह-

गाथा-किङ्कम्मं वंदणं परेण विणएण तो पउंजंति ।

सव्वप्पगारमुद्धं जह भणिअं वीअरागेहिं ॥४५६॥

(वृत्तिः—कृतिकर्म बन्धनं परेण विनयेन 'ततः' तद-
नन्तरं प्रयुज्यते, कथमित्याह-सर्वप्रकारशुद्धं उपाधिशुद्धमि-
त्यर्थः, यथा भणितं 'वीतरागेः' अर्हद्विरिति गायार्थः ॥५६॥
प्रसङ्गतो बन्धनस्थानान्याह-)

गाथा-आलोचण वागरणस्स पुच्छणे पूअणंमि सज्झाए ।

अवराहे अ गुरुणं विणओमूलं च वंदणयं ॥४५७॥

(वृत्तिः—आलोचनायां तथा व्याकरणस्य प्रश्ने तथा
प्रज्ञायां तथा स्वाध्याये तथाऽपराधे च कचिद्गुरोर्विनयमूलं
तु बन्धनमिति गायार्थः ॥ ५७ ॥)

गाथा-वंदित्तु तओ पच्छा अद्धावणया जहक्मेणं तु ।

उभयकरधरियलिंगा ते आलोअंति उवउत्ता ॥४५८॥

(वृत्तिः—बन्धित्वा ततः पश्चादर्द्धविनताः सन्तो यथा-
क्रमेणैव उभयकरधृतलिङ्गा इति, लिङ्गं-रजोहरणं, 'ते' साधवः
आलोचयन्ति उपयुक्ता इति गायार्थः ॥५८॥ किं तदित्याह-)

गाथा-परिचिंतिएऽइआरे सुहुमेऽवि भवण्णवाउ उव्विग्गा ।

अह अप्पमुद्धिहेउं विसुद्धभावा जओ भणियं ॥४५९॥

४८ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

(वृत्तिः—परिचिन्तितानतिचारान् 'सूक्ष्मानपि' पृथि-
व्यादिसङ्कटनादीन्, कथञ्चिदापतितान् बाधरानपि, भवार्ण-
वादुद्धिमाः सन्तः अथात्मशुद्धिनिमित्तमालोचयन्तीति वर्तते
विशुद्धभाषाः सन्तः, यतो भणितमर्हद्विरिति गाथार्थः ॥५९॥
किं तदित्याह-)

गाथा-विणयण विणयमूलं गंतूणायरिअपायमूलंमि ।

जाणाविज्ज सुविहिओ जह अप्पाणं तह परंपि ॥४६०॥

(वृत्तिः—विनीयतेऽनेन कर्मेति विनयः-पुनस्तदक-
रणपरिणामः तेन 'विनयमूलं' संवेगं 'गत्वा' प्राप्य 'आचा-
र्यपादमूले' आचार्यान्तिक एव ज्ञापयेत् सुविहितः-साधुर्य-
थाऽऽत्मानं तथा परमपि विस्मृतं समानधार्मिकमिति
गाथार्थः ॥४६०॥ आलोचनागुणमाह-)

गाथा-कयपावोऽवि मणूसो आलोइअनिदिओ गुरुसगासे ।

होइ अइरेगलहुओ ओहरिअभरोव भारवहो ॥४६१॥

(वृत्तिः—कृतपापोऽपि सन् मनुष्यः आलोचितनिन्दितो
'गुरोः सकाशे' आचार्यान्तिक एव भवति अतिरेकलघुः,
कर्ममाङ्गीकृत्य, अपहृतभर इव भारवहः कञ्चिदिति गाथार्थः
॥ ६१ ॥ कथमेतदेवमिति, अत्रोपपत्तिमाह-)

गाथा-दुप्पणिहियजोगेहिं बज्झइ पावं तु जो उ ते जोगे ।

सुप्पणिहिण करेई झिज्जइत्तं तस्स सेसंपि ॥४६२॥

(वृत्तिः—दुष्प्रणिहितयोगैः मनोवाक्यायलक्षणैर्बध्यते
पापमेव, यस्तु महासत्त्वस्तान् योगान् मनःप्रभृतीन् सुप्रणि-
हितान् करोति क्षीयते 'तत्' दुष्प्रणिहितयोगोपात्तं पापं
'तस्य' सुप्रणिहितयोगकर्तुः, शेषमपि भवान्तरोपात्तं क्षीयते
प्रणिधानप्रकर्षादिति गाथार्थः ॥४६२॥)

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ४९

गाथा-जो जत्तो उप्पज्जइ वाही सो वज्जिण तेणेव ।

खयमेइ कम्मवाहीवि नवरमेवं सुणेअव्वं ॥४६३॥

(वृत्तिः—यो यत उत्पद्यते व्याधिस्तैलादेः स वज्जितेन तेनैव क्षयमेति, कर्मव्याधिरपि नवरमेवं मन्तव्यो निदानवर्जनेनेति गाथार्थः ॥६३॥ ततश्च—)

गाथा-उप्पण्णा उप्पण्णा माया अणुमग्गओ निहंतवा ।

आलोअणनिदणगरहणाहिं न पुणो अ बीअं च ॥४६४॥

(वृत्तिः—उत्पन्नोत्पन्ना माया अकुशलकर्मादयेन अनुमार्गतो निहन्तव्या स्वकुशलवीर्येण, कथमित्याह-आलोचननिन्दागर्हाभिः, न पुनश्च द्वितीयं धारं तदेव कुर्यादिति गाथार्थः ॥६४॥)

गाथा-तस्स य पायच्छित्तं जं मग्गविज्ज गुरू उवइसंति ।

तं तह अणुचरिअव्वं अणवत्थपसंगभीएणं ॥४६५॥

(वृत्तिः—‘तस्य च’ आसेषितस्य प्रायश्चित्तं यन्मार्गविघ्नांसो गुरव उपदिशन्ति सूत्रानुसारतः तत्तथा अनुचरितव्यमनवस्थाप्रसङ्गभीतेन, प्रसङ्गश्च ‘पक्केण कयमकज्ज’ मित्यादिना प्रकारेणेति गाथार्थः ॥६५॥ प्रकृतमाह—)

गाथा-आलोइज्जण दोसे गुरूणो पडिवन्नपायछित्ताओ ।

सामाइअपुव्वअं ते कडिंदति तओ पडिकमणं ॥४६६॥

(वृत्तिः—आलोच्य दोषान् गुरोः ततः प्रतिपन्नप्रायश्चित्ता एव, किमित्याह-सामाधिकपूर्वकं ‘ते’ साधवः ‘पठन्ति’ अनुस्मरन्ति प्रतिक्रमणमिति गाथार्थः ॥६६॥)

गाथा-तं पुण पयंपएणं सुत्तथेहिं च धणिअमुवउत्ता ।

दंसमसगाइ काए अगणिन्ता धिइवलसमेआ ॥४६७॥

५० श्रीसामाचारो समाश्रितं-श्रोसत्तपदी शास्त्रम्.

(वृत्तिः—तत्पुनः—प्रतिक्रमणं पदं पदेन पठन्ति सूत्रा-
र्थयोश्च तत्प्रतिबद्धयोरत्यन्तमुपयुक्ताः भाषप्रणिधानेन दंश-
मशकादीन् काये लगतोऽप्यगणयन्तः सन्तो धृतिबलसमेता
इति गार्थार्थः ॥६७॥)

गाथा-परिकट्टिऊण पच्छा किङ्कम्म काउ नवरि खामंति ।

आयरिआई सव्वे भावेण सुए तहा भणिअं ॥४६८॥

(वृत्तिः—पर्याकृत्य प्रतिक्रमणं पश्चात् कृतिकर्म-वन्दनं
कृत्वा नवरं 'क्षमयन्ति' मर्षयन्ति, कान् ? इत्याह-आचार्या-
दीन्, गुणवन्तः सर्वे साधवः 'भावेन' सम्यक् परिणत्या, श्रुते
तथा भणितमेतदिति गार्थार्थः ॥६८॥)

गाथा--आयरिअ उवज्झाए सीसे साहम्मिए कुलगणे अ ।

जे मे केइ कसाया सव्वे तिविहेण खामेमि । ४६९॥

(वृत्तिः—आचार्यापाध्याये शिष्ये समानधार्मिके कुले
गणे च तत्परिणामवशात् ये मम केचन कषाया आसन्
सर्वान्छिविधेन क्षमयामि तानाचार्यादीनिति गार्थार्थः ॥६९॥)

गाथा-सव्वस्स समणसंवस्स भगवओ अंजलिं सिरं काउं ।

सव्वं खमावइत्ता खमामि सव्वस्स अहयंपि ॥४७०॥

(वृत्तिः—सर्वस्य श्रमणसङ्घस्य भगवतः सामान्यरूपस्य
अंजलिं सिरसिकृत्वा सर्वं क्षमयित्वा क्षमे सर्वस्य सङ्घस्या-
हमपीति गार्थार्थः ॥७०॥ तथा—)

गाथा-सव्वस्स जीवरासिस्स भावओ धम्मनिहिअनिअचित्तो ।

सव्वं खमावइत्ता खमामि सव्वस्स अहयंपि ॥४७१॥

(वृत्तिः—सर्वस्य जीवराशेर्महासामान्यरूपस्य 'भावतः'

आचार्य श्री आतृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ५१

प्रणिधानेन धर्म-निहितनिजचित्तः सन् सर्वे क्षमयित्वा क्षमे सर्वजीवराशेरहमपीति गाथार्थः ॥७१॥)

गाथा-एवंविधपरिणामा भावेण तत् नवरमायरियं ।

खामंति सवसाहू जइ जिठो अन्नहा जेठं ॥७२॥

(वृत्तिः—एवंविधपरिणामाः सन्तः 'भावेन' परमार्थेन तत्र नवरमाचार्ये प्रथमं क्षमयन्ति सर्वे साधवः यदि ज्येष्ठोऽसौ पर्यायेण, 'अन्यथा' ज्येष्ठे असति ज्येष्ठमसावपि क्षमयति, विभाषेत्यन्ये, शिष्यकादिश्रद्धाभङ्गनिवारणार्थं कदाचिदाचार्यमेवेति गाथार्थः ॥७२॥)

गाथा-आयरिय उवज्झाए काऊणं सेसगाण कायवं ।

उप्परिवाडीकरणे दोसा सम्मं तहाऽकरणे ॥७३॥

(वृत्तिः—आचार्योपाध्याययोः कृत्वा क्षमणमिति गम्यते, शेषाणां साधूनां यथारत्नाधिकतया कर्तव्यं, उत्परिपाटीकरणे, विपर्ययकरण इत्यर्थः, 'दोषाः' आज्ञादयः सम्यक् तथा अकरणे विकलकरणे च दोषा इति गाथार्थः ॥७३॥)

गाथा-जा दुचरिमोत्ति ता होइ खामणं तीरिए पडिक्रमणे ।

आइण्णं पुण तिण्हं गुरुस्स दोण्हं च देवसिए ॥७४॥

(वृत्तिः—यावत् 'द्विचरम' इति द्वितीयश्च स चरमश्च क्षमणापेक्षया, एतावतो भवति क्षमणं, 'तीरिते प्रतिक्रमणे' पठिते प्रतिक्रमणे इत्यर्थः आचरितं पुनस्त्रयाणां गुरोर्द्वयोश्च शेषयोर्देवसिक इति गाथार्थः ॥७४॥ आचरितकल्पप्रवृत्तिमाह—)

गाथा-धिइसंघयणाईणं मेराहाणिं च जाणिउं थेरा ।

सेहअगीअत्थाणं ठवणा आइण्णकप्पस्स ॥७५॥

५२ श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

(वृत्तिः—धृतिसंहननादीनां हानिं मर्यादाहानिं च ज्ञात्वा 'स्थविरा' गीतार्थाः शिष्यकागीतार्थयोर्विपरिणाम-निवृत्त्यर्थं स्थापनां कुर्वन्तीति स्थापना आचरितकल्पस्येति गार्थार्थः ॥७५॥ अद्वया—)

गाथा-असद्वेण समाङ्गणं जं कथइ केणई असावज्जं ।

न निवारिअमणोहि अ बहुमणुमयमेअमाङ्गणं ॥४७६॥

(वृत्तिः—अशठेन समाचरितं 'यत्' किञ्चिद् क्वचित् प्रव्यादौ केनचित् प्रमाणस्थेन असाध्यं प्रकृत्या न निवारि-तम् अन्यैश्च गीतार्थैश्चारुत्वादेव, इत्थं बहुनुमतमेतदाचरितमिति गार्थार्थः ॥७६॥)

गाथा-स्वामित्तु तओ एवं करिंति सव्वेऽवि नवरमणवज्जं ।

रेसिम्मि दुरालोइअ दुप्पडिकंतस्स उस्सगं ॥४७८॥

(वृत्तिः—क्षमयित्वा 'ततः' तदनन्तरं 'एवम्' उक्तेन प्रकारेण कुर्वन्ति सर्वेऽपि साधवः, नवरमणवज्जं-सम्यगित्यर्थः, रेखे दुरालोचितदुष्प्रतिक्रान्तयोः, तन्निमित्तमिति भावः, कायोत्सर्गमिति गार्थार्थः ॥७८॥ अत्रापि कायोत्सर्गकरणे प्रयोजनमाह—)

गाथा-जीवो पमायबहुलो तव्भावनभाविओ अ संसारे ।

तत्थवि संभाविज्जइ सुहुमो सो तेण उस्सगो ॥४७९॥

(वृत्तिः—जीवः प्रमादबहुलः 'तद्भावनाभावित एव' प्रमादभावनाभावितस्तु संसारे, यतश्चैवमतोऽभ्यासपाटवात् 'तत्रापि' आलोचनादौ सम्भाव्यते सूक्ष्मः 'असौ' प्रमादः ततश्च दोष इति, तेन कारणेन तज्जयाय कायोत्सर्ग इति गार्थार्थः ॥७९॥)

आचार्य श्री भानुचंद्रसरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ५३

गाथा-चोएइ हंदि एवं उस्सगंमिवि स होइ अणवत्था ।

भण्णइ तज्जयकरणे का अणवत्था जिए तम्मि ? ॥४८०॥

(वृत्तिः—चोदयति शिक्षकः-हन्त यथेवं कायोत्सर्गेऽपि सः-सूक्ष्मः प्रमादो भवति, तत्रापि यत्रापि दोषः, तज्जयाया-परकरणं, तत्राप्येष एव वृत्तान्त इत्यनवस्था, एतत्तद्व्याह-भण्यते प्रतिवचनं-‘तज्जयकरणे’ अधिकृतसूक्ष्मप्रमादजयकरणे प्रस्तुते ऋणवस्था जिते‘तस्मिन्’सूक्ष्मप्रमाद इति गायार्थः॥८०॥)

गाथा-तत्थवि अ जो तओवि हु जीअइ तेणेव ण य सया करणं ।

सव्वोवि साहुजोगो जं खलु तप्पच्चणीओत्ति ॥४८१॥

(वृत्तिः—‘तत्रापि च’ इतरकायोत्सर्गे यः पूर्वोक्तयुक्त्या पतितः सूक्ष्मः प्रमादः ‘तकोऽपि’ असावपि ‘जीयते’ तिरस्क्रियते यदितरेण तदुत्तरकालभाविना कायोत्सर्गेण तत्रापि यः असावपीतरेण, स्यादेतद्, एवं सदा कायोत्सर्गकरणापत्तिरित्याशङ्क्याह न च सदा करणं, कायोत्सर्गस्येति गम्यते, कुत इत्याह-सर्वोऽपि ‘साधुयोगः’ सूत्रोक्तः श्रमणव्यापारः यस्मात्, खलुशब्दो विशेषणार्थः भावप्रधान इत्यर्थः ‘तत्प्रत्यनीक’ इति सूक्ष्मप्रमादप्रत्यनीकः, अत एव भगवदुक्तानुपूर्व्या विहितानुष्ठानवन्तो विनिर्जित्य प्रमादं धीतरागा भवन्ति, इत्थं जेयताया एव तस्य भगवद्भिः ज्ञाततत्त्वा (ज्ञापितत्वा)-त्, अत्र बहु वक्तव्यम्, इत्यलं प्रसङ्गेन इति गायार्थः ॥८१॥)

गाथा-एस चरित्तुस्सगो दंसणमुद्धीए तइअओ होइ ।

सुअनाणस्स चउत्थो सिद्धाण थुई य किइकम्मं ॥४८२॥

॥ सूचागाहा ॥

(वृत्तिः—एष चारित्रकायोत्सर्गः, तदा (था) दर्शन-

५४ श्रीसामाचारो समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

शुद्धिनिमित्तं तृतीयो भवति, प्रारम्भकायोत्सर्गपिक्षया तस्य तृतीयत्वम्, श्रुतज्ञानस्य चतुर्थः, एवमेव सिद्धेभ्यः स्तुतिश्च तदनु 'कृतिकर्म' बन्दनमिति सूचागाथासमासार्थः ॥८२॥ अवयवार्थमाह—)

गाथा-सामाङ्गपुत्रं तं करिति चारित्तसोहणनिमित्तं ।

पिअधम्मवज्जभीरू पण्णासुस्सासगपमाणं ॥४८३॥

(वृत्तिः—सामायिकपूर्वकं 'तं' प्रतिक्रमणोत्तरकालभाषिनं कायोत्सर्गं कुर्वन्ति चारित्रशोधननिमित्तं, किंविशिष्टाः सन्त इत्याह-प्रियधम्मविद्यभीरवः पञ्चाशदुच्छ्रैस्तप्रमाणमिति गायार्थः ॥८३॥)

गाथा-ऊसारेऊण विहिणा सुद्धचरित्ता थयं पक्कड्ढित्ता ।

कड्ढति तओ चेइअवंदणदंडं तउस्सगं ॥४८४॥

(वृत्तिः—उत्सार्य 'विधिना' 'णमोऽरहंताण' मित्यभिधानलक्षणेन शुद्धचारित्राः सन्तः 'स्तवं' लोकस्योद्योतकरूपं प्रकृष्य, पठित्वेत्यर्थः, 'कर्षन्ति' पठन्तीत्यर्थः, 'ततः' तदनन्तरं चैत्यबन्दनदण्डकं कर्षन्ति, ततः कायोत्सर्गं कुर्वन्तीति गायार्थः ॥८४॥ किमर्थमित्याह—)

गाथा-दंसणसुद्धिनिमित्तं करेति पणवीसगं पमाणेण ।

उस्सारिऊण विहिणा कड्ढति सुअत्थयं ताहे ॥४८५॥

(वृत्तिः—दर्शनशुद्धिनिमित्तं कुर्वन्ति पञ्चविंशत्युच्छ्रैस्तप्रमाणेन, उत्सार्य विधिना पूर्वाकेन कर्षन्ति अतस्तवं ततः 'पुक्खरवरे'त्यादिलक्षणमिति गायार्थः ॥८५॥)

गाथा-सुअनाणस्सुस्सगं करिति पणवीसगं पमाणेण ।

सुत्तइयारविसोहणनिमित्तमह पारिउं विहिणा ॥४८६॥

आचार्य श्री भानुचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ५५

(वृत्तिः—श्रुतज्ञानस्य कायोत्सर्गं कुर्वन्ति पञ्चविंशत्यु-
च्छ्वसिमेव प्रमाणेन सूत्रातिचारविशोधननिमित्तम्, 'अथ'
अनन्तरं पारयित्वा विधिना पूर्वोक्तेनेति गायार्थः ॥८६॥)

गाथा—चरणं सारो दंसणनाण अंगं तु तस्स निच्छयओ ।

सारम्मि अ जइअव्वं सुद्धी पच्छाणुपुव्वीए ॥४८७॥

(व्याख्या—कण्ठ्या । किमिःयाह—)

गाथा—सुद्धसयलाइआरा सिद्धाणथयं पढंति तो पच्छा ।

पुव्वभणिण्ण विहिणा किइकम्मं दिंति गुरुणो उ ॥४८८॥

(वृत्तिः—शुद्धसकलातिचाराः सिद्धानां सम्बन्धिनं
स्तवं पठन्ति 'सिद्धान' मित्यादिलक्षणं, ततः पश्चात् पूर्व-
भणितेन विधिना 'कृतिकम्मं' बन्धनं ददति, 'गुरवेऽपि'
(गुरोस्तु) आचार्यायैवेति गायार्थः ॥८८॥ किमर्थमित्येतदाह -)

गाथा—सुकयं आणत्तिपिव लोए काऊण सुकयकिइकम्मा ।

वढंतिओ थुईओ गुरुथुइगहणे कए तिणिण ॥४८९॥

(वृत्तिः—सुकृतामाज्ञामिव लोके कृत्वा कश्चिन्नितः
सुकृतकृतिकर्मासन्निवेदयति, एवमेतदपि द्रष्टव्यं, तदनु काय-
प्रमार्जनोत्तरकालं, वर्द्धमानाः स्तुतयो रूपतः शब्दतश्च, गुरु-
स्तुतिग्रहणे कृते सति 'तिस्सः' तिस्सो भवन्तीति गायार्थः
॥८९॥ एतदेवाह—)

गाथा—थुइमंगलम्मि गुरुणा उच्चरिए सेसगा थुई विंति ।

चिट्ठंति तओ थेवं कालं गुरुपायमूलम्मि ॥४९०॥

(वृत्तिः—स्तुतिमङ्गले 'गुरुणा' आचार्येणोच्चारिते सति
ततः शेषाः साधवः स्तुतीः ब्रुवते, ददन्तीत्यर्थः, तिष्ठन्ति

५६ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

'ततः' प्रतिक्रान्तानन्तरं स्ताकं कालम्, क्वेत्याह-'गुरुपाद-
मूले' आचार्यान्तिके इति गार्थः ॥९०॥) इतिवचनात् ॥

मूल-आवस्सय चुणीए, हरिभदेहिं कयाइ वित्तीए ।

पडिकमणविही एसो, भणिउ भणिउ समासेणं ॥९५॥

वंदणतियं भणियं, इह देसिय राइयंमि पडिकमणा ।

पंचम अज्झयणंमिय, तुरिए चत्तारि भणियाणि ॥९६॥

तत्रविचारणा-सुत्तं गणहररइयं, तहेव पत्तेयबुद्धरइयं च ।

सुयकेवल्लिणा रइयं, अभिन्नदसपुव्विणा रइयं ॥९७॥

इतिमलधारिश्रीहेमसूरीणां शिष्येण विरचितायां संग्रहिण्यां ॥

श्री आचारांगे चतुर्थाध्ययने-" नाणीवयंती अदुवावि एगे
एगे वयंती अदुवावि नाणी " इति वचनात् केवलचतुर्दश-
पूर्वविदां वचनानि समानानि तथा नंदीसूत्रे-" तउविपरं
भिन्नेसु भयणा " इति वचनात् ॥

मूल-एवं सुयवयणेणं, चउदशपूवीण केवलीणं च ।

भणियं सुत्तं भन्नइ, तं अन्ननुत्तं च अविरुद्धं ॥९७॥

(आवश्यकलघुवृत्तौ बृहद्वृत्तौ च तथा जोर्णनिर्युक्ति-
पुस्तकेपि प्रक्षेपगाथा बहुला उक्ता परःशताः अत इयमपि
तादृगेव संभाव्यते परस्परविरुद्धत्वात् । पुनर्गीतार्या वदन्ति
तदेष प्रमाणं) आ बीना पानानी कांबीमां छे.

यदुक्तं-श्रीआवश्यके-ऊपपातिके च-"इणमेव निगंथं पावयणं
सच्चं अणुत्तरं केवलियं पडिपुत्तं नेयाउयं संसुद्धं सल्लगतणं सिद्धि-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाळा पुस्तक ५० मुं. ५७

मगं मुत्तिमगं निव्वाणयगं अवितहमविसंधि सव्वदुक्खप्पही-
णमगं” इतिवचनात् । अविसंधीति पूर्वापरविरुद्धसूत्रमित्यर्थः॥

मूल-दोसइ इधं विरुद्धं, तम्हा एगस्स भासियं नेयं ।

दुण्हं मयंतरंमिय, सुयाणुगं तं चिय पमाणं ॥९८॥

अत्र भगवती वृत्तौ यत्पूर्वोक्तं तदेव ज्ञातव्यं केवलानां मतमेक-
मेवेत्यर्थः॥ गाथा-“चत्तारि पडिक्कमणे, किइकम्मा तिन्नि हून्ति
सज्झाए । पुव्वण्हे अवरण्हे, किइकम्मा चउदस हवन्ति ॥१०॥”

इति श्रीआवश्यक निर्युक्तिचतुर्थाध्ययने (येन चतुर्दश वंदनान्यु-
क्तानि तेन त्रयस्त्रिंशद्वंदनकसूचकक्रांथा अप्रमाणीकृता न वेति
विचारणीयं) (आ बीना पुस्तकाली कांधीमां छे)

मूल-पाउसिय अड्ढरत्तं, कालदुगं होइ अड्ढरत्तंमि ।

वेरत्तियं च तइयं च, तइय पाभाइयमिच्छ तुरियं च ॥९९॥

कालचउक्कंमि जउ, पत्तेयं तिन्नि २ किइकम्मा ।

पत्तेयं पत्तेयं किइ-कम्मा सज्झाए इत्तिया चेव ॥१००॥

पडिक्कमणदुगे अट्ठय, पच्चक्ख्वाणंमि होइ सायमिगं ।

त्तित्तोसं किइकम्मा, मिलिया सव्वे इय हवन्ति ॥१०१॥

कत्थ य तित्तोसं चिय, कत्थय चउदस दिणंमि राइए ।

इय अंतरं गुरुतरं, दोसइ पच्चक्खमिणमेव ॥१०२॥

तं चेव महप्पमाणं, जं गीयत्था निरीहभावेण ।

सुवियारिऊण सम्मं, पवयणसुद्धं परूवन्ति ॥१०३॥

५८ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदो शास्त्रम्.

वन्दणयतिगं भणियं, बहुसु सुत्तेसु वित्तिचुन्नीसु ।

कदमपमाणं किज्जइ, वारिज्जइ केण तं भणह ॥१०४॥

अथवा-पच्छाउत्तं बलियं, पुण्वि चत्तारि तिन्नि पच्छाय ।

एएण कारणेणं, पच्छाउत्तं पमाणंति ॥१०५॥

यतः-पूर्वोक्तपरोक्तयोः परोक्तो विधिर्वलवान् ॥

तथा पुनः-सामान्यशास्त्रतो नूनं विशेषो बलवान् भवेत् ।

परेण पूर्ववाधो वा, प्रायशो दृश्यतामिह ॥१॥ इतिवचनात् ॥

तथा प्रथमपदाद् द्वितीयपदं श्रेष्ठमिति वचनात् इति पूर्वाचार्य-
प्रणीताक्षरैः चत्वारि वंदनकानि प्रति प्रतिक्रमणे इत्युक्त्वा
पुनर्वंदनकत्रयविधिर्दर्शित इतिहेतोः प्रतिक्रमणद्वयं वंदनकत्रिक-
त्रिकमेव प्रमाणं पुनर्गीतार्था वदंति तदेव सत्यं ॥

मूल-एवं पडिक्कमित्ता, कालं पाउसियं पगिण्णंति ।

सुयभासियेण विहिणा, वसहिं कालं पवेयंति ॥१०६॥

पच्छा ते उवउत्ता, सज्झायं पट्टवित्तु सज्झायं ।

कुव्वंति जाव पत्तं, जाणंति य पोरिसं पढमं ॥१०७॥

अह उट्टित्ता एगो, बहुपडिपुन्नाय पोरिसी भयवं ।

इय भणिय गुरुं वंदिय, कुणंति चिय वंदणं मुणिणो ॥१०८॥

पडिक्कमिय पुव्वकालं, सज्झायं चेव अट्ठरत्तं तु ।

कालं गणिय विहिणा, सुत्तसत्थं विचितंति ॥१०९॥

धम्मज्झाणोवगया, उवउत्ता सव्वभाव भावणिया ।

हियए धरंति अत्थं, जहगहियं गुरुसमीवंमि ॥११०॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ५९

अह आगयंमि तइए, जामे तइयाइ पोरिसीए य ।

ठाणंगंमि निदिहं, कुणंति ते धम्मजागरियं ॥१११॥

चउसुंमि उत्तरगुणे, निहामुखंति तइयभागंमि ।

उत्तरअज्झयणंमिय, भणियमिणं साहुकरणिज्जं ॥११२॥

निहामुखस्सत्थं, निह्वावक्खाणिऊण वित्तीए ।

सुत्तूण पढमजामं, करणिज्जं नत्थ सा भणिया ॥११३॥

जं सुत्तंमिय भणियं, तस्सत्थं सेव जत्थ वा स(स)रइ ।

वित्तिकरो तं वित्ति, सव्वेवि तहत्ति मन्नंति ॥११४॥

पुव्वावरविवरीयं, सुत्तं न हु होइ किपि कइयावि ।

एएण कारणेणं, निह्वाकरणंमि न तत्थ विही ॥११५॥

उत्तरगुणो य भणिओ, निहामुखो य धम्मजागरिया ।

तिन्नंमि सुयपयाणं, अत्थो निह्वा न संभवइ ॥११६॥

तइयाइ निहामुखं, जह तह निहंति इत्थ हुज्ज पयं ।

ता कोवि न संदेहो, मुक्खत्ति पयंमि भयणा य ॥११७॥

मुक्कलकरणं परिवज्जं च, अन्ने बहूय मुक्खत्था ।

सुत्तंमिय वित्तीए, सईज्जंतीह जुत्तीहिं ॥११८॥

एगस्सवि सदस्सय, बहवो अत्थाय संभवंतीह ।

समयोचियमेवत्थं, समयविक्र संपउंजंति ॥११९॥

प्रस्तुतं प्रस्तूयते—

निहं च अकुव्वंता, राईए पोरिसीए तइयाए ।

सिद्धिलायारत्ति जणे, मुणिणो केण वि न भन्नंति ॥१२०॥

६० श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

अन्नं च सुत्तपोरिसि भणियं, किञ्चं च जे न कुव्वंति ।

ते भव्वंति पमाइ, सिढिलायार ति लोएवि ॥१२१॥

जिणवर उवएस विही, निद्दाए नद्धि अकरणे तीसे ।

ता नहु दोसोऽनद्धि वि सुयंमि निद्दाइ पडिसेहो ॥१२२॥

प्रवचने निषेधाक्षराणि लिख्यंते, श्रीउत्तराध्ययने २६अध्ययने-

गाथा-“रयणीए चउरोभाए, कुज्जा भिक्खु वियक्खणो ।

तउ उत्तरगुणे कुज्जा, रयणी भागेषु चउसु वि ॥१॥”

उत्तरगुणस्तृतीययामे कर्तव्य इत्युक्तत्वान्निद्रा न भवत्युत्तरगुण-

करणत्वान्निद्रा नोत्तरगुण इति हेतोः ॥ पुनः-श्रीउत्तराध्ययने

“सुत्ते सुआवी पडिबुद्धजोवी” इतिवचनात् । सुप्तेषु द्रव्यतः

शयानेषु भावतस्तु मोहनिद्रया सुप्तेषु प्रतिबुद्धजीवी प्रतिबुद्ध

एवास्ते तथा दशमाध्ययने पदे पदे “समयं गोयम मा

पमायए” समयमात्रं मा प्रमादीः तथाच श्रीआचारांगे लोक-

विजयाध्ययने प्रथमोद्देशके-“इमं संपेहाए धीरे मुहुत्तमवि

णो पमायए”

(वृत्तिः—‘इममित्यनेनेदमाह-विनेयस्तपःसंयमादा-
ववसीदन् प्रत्यक्षभावापन्नमार्यक्षेत्रादिकमन्तरमवसरमुपद-
र्श्याभिधीयते-तत्रायमेवम्भूतोऽवसरोऽनादौ संसारे पुनरतीव
सुदुर्लभ पवेति, अतस्तमवसरं ‘संप्रेक्ष्य’ पर्यालोच्य धीरः
सन्मुहूर्तमप्येकं नो ‘प्रमादयेत्’ प्रमादवशगो भूयादिति,
संप्रेक्ष्येत्यत्र अनुस्वारलोपश्छान्दसत्वादिति, अन्यदप्यल्ला-
क्षणिकमेवं जातीयमश्मादेश हेतोरवगन्तव्यमिति, आन्तर्मा-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ६१

द्वस्तिकत्वाच्च छायास्थिकोपयोगस्य मुहूर्तमित्युक्तम्, अन्यथा समयमप्येकं न प्रमादयेदिति धाच्यं, तदुक्तम्—“ सम्प्राप्य मानुषत्वं संसारासारतां च विज्ञाय । हे जीव ! किं प्रमादन्न चेष्टसे शान्तये सततम् ? ॥१॥ ननु पुनरिदमतिदुर्लभमगाधसंसारजलधिविभ्रष्टम् । मानुष्यं खद्योतकतडिल्लताविलसितप्रतिमम् ॥२॥ इत्यादि,)

पुनः—श्री आचारांगे लोकविजयाध्ययने चतुर्थोद्देशके—

“ अलं कुशलस्स पमाएणं, संतिमरणं संपेहाए भेउरधम्मं संपेहाए, नालं पास अलं ते एएहिं ” (सू. ८५)

वृत्तिः—(‘ अलम् ’ इत्यादि, ‘ अलं ’ पर्याप्तं, कस्य ?—‘ कुशलस्य ’ निपुणस्य सूक्ष्मेक्षिणः, केनालं ?—मद्यधिययकषायनिद्राविकथारूपेण पञ्चविधेनापि प्रमादेन, यतः प्रमादो दुःखाद्यभिगमनायोक्त इति ।)

श्री आचारांगे लोकविजयाध्ययने षष्ठोद्देशके “ सएण विपमाएण पुढो वयं पकुव्वइ, ”

(वृत्तिः—पुनरपि मूढस्थानर्थपरम्परां दर्शयितुमाह—‘ सएण ’ इत्यादि, स्वकीयेनात्मना कृतेन प्रमादेन—मद्यादिना ‘ विविध ’ मिति मद्यधिययकषायविकथानिद्राणां स्वभेदग्रहणं तेन पृथग्—विभिन्नं व्रतं करोति, यदिवा पृथु विस्तोर्णे ‘ वय ’ मिति वयन्ति—पर्यटन्ति प्राणिनः स्वकीयेन कर्मणा यस्मिन् स वयः—संसारस्तं प्रकरोति, एकैकस्मिन् काये दीर्घकालमवस्थानाद्, यदिवा कारणे कार्योपचारात् स्वकीयेन नानाविधप्रमादकृतेन कर्मणा वयः—अवस्थाविशेषस्तमेकैर्ग्निर्यादिकललार्बुदादितदहर्जातवालादिव्याधिगृहीतदारिद्र्यदोर्भाग्य व्यसनोपनिपातादिरूपं प्रकर्षेण करोति—विविध इति ।)

६२ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्,

श्री आचारांगे तृतीयाध्ययने—

“सुप्ता अमुणी, सया मुणिणो जागरंति” (सू १०६)

(अत्र वृत्तिः—“अस्य चानन्तरसूत्रेण सम्बन्धो वाच्यः, स चायम् इह दुःखी दुःखानामेवावर्त्तमनुपरिवर्त्तत इत्युक्तं, तदिहापि भावसुप्ता अज्ञानिनो दुःखिनो दुःखानामेवावर्त्तमनुपरिवर्त्तन्ते इति, उक्तं च—“नातः परमहं मन्ये, जगतो दुःखकारणम् । यथाऽज्ञानमहारोगो, दुरन्तः सर्वदेहिनाम् ॥१॥” इत्यादि, इह सुप्ता त्रिधा द्रव्यतो भावतश्च, तत्र निद्रा-प्रमादवन्तो द्रव्यसुप्ताः, भावसुप्तास्तु मिथ्यात्वाज्ञानमय-महानिद्राव्यामोहिनाः, ततो ये ‘अमुनयः’ मिथ्यादृष्टयः सततं भावसुप्ताः, सत्रिज्ञानानुष्ठानरहितत्वात्, निद्रया तु भजनीयाः, मुनयस्तु सद्बोधोपेता मोक्षमार्गादवलम्बन्ते सततम् अनवरतं ‘जाग्रति’ हिताहितप्राप्तिपरिहारं कुर्वन्ते ॥)

“जागरह णरा णिच्चं जागरमाणस्स वड्ढए बुद्धी ।

जो सुअइ न सो धण्णो जो जग्गइ सो सया धन्नो ॥१॥

सुअइ सुअं तस्स सुअं संकियखलियं भवे पमत्तस्स ।

जागरमाणस्स सुअं थिरपरिचिअमप्पमत्तस्स ॥२॥

नालस्सेण समं सुक्खं, न विज्जा सह निदया ।

न वेरगं पमाणं, नारंभेण दयालुया ॥३॥

जागरिआ धम्मीणं आहम्मीणं तु सुत्तया सेआ ।

वच्छाहिवभगिणीए अकहिंसु जिणो जयंतीए ॥४॥

सुयइ य अयगरभूओ सुअंपि से नासई अमयभूअं ।

होहिइ गोणब्भूओ नट्ठमि सुए अमयभूए ॥५॥”

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ६३

तदेवं दर्शनावरणीयकर्मविपाकोदयेन कचित्स्वपन्नपि यः संविग्रो यतनावांश्च स दर्शनमोहनीयमहानिद्रापगमाज्जाग्रदवस्थ एवेति ॥ अत्र निद्रा दर्शनावरणीयकर्मविपाकोदयेनोक्ता तत्कर्म स्वत एव नतूपदेशादिति भावः ॥

श्री आचारांगे तृतीयाध्ययने चतुर्थोद्देशके—

“सर्वओ प्रमत्तस्स भयं, सर्वओ अप्पमत्तस्स नत्थि भयं.”

(वृत्तिः—सर्वतः सर्वप्रकारेण द्रव्यादिना यद्भयकारि कर्मोपादीयते ततः ‘प्रमत्तस्य’ मद्यादिप्रमादवतो ‘भयं’ भीतिः, तद्यथा प्रमत्तो हि कर्मोपचिनोति द्रव्यतः सर्वैरात्मप्रदेशैः क्षेत्रतः षड्दिग्व्यवस्थितं कालतोऽनुसमयं भावतो हिंसादिभिः, यदिषा ‘सर्वत्र’ सर्वतो भयमिहामुत्र च, पतद्विपरीतस्य च नास्ति भयमिति, आह च ‘सर्वओ’ इत्यादि, ‘सर्वतः’ ऐहिकामुष्मिकापायाद् ‘अप्रमत्तस्य’ आत्महितेषु जाग्रतो नास्ति भयं संसारापसदात्सकाशात् कर्मणो वा, अप्रमत्तता च कषायाभावाद्भवति, तदभावाच्चाशेषमोहनीयाभावः, ” इतिवचनात् ॥ “कषायवत एव प्रमादो नाकषायस्येति ॥)

श्री आचारांगे पंचमाध्ययने द्वितीयोद्देशके—

“पमत्ते वहिया पास, अप्पमत्तो परिव्वए,”

(वृत्तिः—‘पमत्ते’ इत्यादि, प्रमत्तान्-विषयादिभिः प्रमादैर्बहिर्धर्माद्यवस्थितान् पश्य गृहस्थतीर्थिकादीन् । दृष्ट्वा च किं कुर्यादिति दर्शयति-अप्रमत्तः सन् संयमानुष्ठाने परिब्रजेदिति ॥

श्रीआचारांगे नवमाध्ययने द्वितीयोद्देशके—

६४ श्रीसामाख्यारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम् .

“एएहिं मुणी सयणेहिं समणे आसि पतेरसवासे ।

राइं दिवंपि जयमाणे अपमत्ते समाहिण झाइ ॥६८॥”

(वृत्तिः—‘पतेषु’ पूर्वोक्तेषु ‘शयनेषु’ वसतिषु स ‘मुनिः’ जगत्त्रयवेत्ता ऋतुवद्वेषु वर्षासु वा ‘श्रमणः’ तप-
स्युद्युक्तः समना वाऽऽसीत् निश्चलमना इत्यर्थः, कियन्तं कालं
यावदिति दर्शयति—‘पतेरसवासे’—ति प्रकर्षेण त्रयोदश
वर्षं यावत्समस्तां रात्रिं दिनमपि यतमानः संयमानुष्ठान
उद्युक्तवान् तथाऽप्रमत्तो-निद्रादिप्रमादरहितः ‘समाहितमनाः’
विश्रोतसिकारहितो धर्मध्यानं शूलकध्यानं वा ध्यायतीति ॥)

किंच—“णिहंपि नो पगामाए, सेइ भगवं उट्टाए ।

जग्गावइ य अप्पाणं ईसिं साईं य अपडिन्ने ॥६९॥”

(वृत्तिः—निद्रामप्यसावपरप्रमादरहितो न प्रकामतः
सेवते, तथा च किल भगवतो द्वादशसु संवत्सरेषु मध्येऽ
स्थिकग्रामे व्यन्तरोपसर्गान्ते कायोत्सर्गव्यवस्थितस्यैवान्त-
र्मुहूर्ते यावत्स्वप्नदर्शनाध्यासिनः सकृन्निद्रा प्रमाद आसीत्
ततोऽपि चोत्थायात्मानं ‘जागरयति’ कुशलानुष्ठाने प्रवर्त्त-
यति, यत्रापीषच्छय्याऽऽसीत् तत्राप्यप्रतिज्ञः—प्रतिज्ञारहितो,
न तत्रापि स्वापाभ्युपगमपूर्वकं शयित इत्यर्थः ॥)

श्री सूत्रकृदंगे १४ अध्ययने—“सद्दाणि सोच्चा अदु भेर-
वाणि, अणासवे तेसु परिवण्ज्जा । निहं च भिक्खू न पमाय
कुज्जा, कइं कइं वा वितिगिच्छ तिन्ने ॥६॥”

(वृत्तिः—ईर्यासमित्याद्युपेतेन यद्विधेयं तद्दर्शयितुमाह-
‘शब्दान्’ वेणुबीणादिकान् मधुरान् श्रुतिपेशलान् ‘श्रुत्वा’
समाकर्णयित्वा ‘भैरवान्’ भयावहान् कर्णकट्टनाकर्ण्य शब्दान्

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ६५

आश्रयति तान् शोभनत्वेनाशोभनत्वेन वा गृह्णातीत्याश्रयो नाश्रयोऽनाश्रयः, तेष्वनुकूलेषु प्रतिकूलेषु श्रवणपथमुपगतेषु शब्देष्वनाश्रयो-मध्यस्थो रागद्वेषरहितो भूत्वा परि-समन्ताद् व्रजेत् परिव्रजेत्-संयमानुष्ठायी भवेत्, तथा 'निग्रां च' निग्राप्रमादं च 'भिक्षुः' सत्साधुः प्रमादङ्गत्वात् कुर्यात्, एतदुक्तं भवति-शब्दाश्रयनिरोधेन विषयप्रमादो निषिद्धो निग्रानिरोधेन च निग्राप्रमादः, च शब्दादन्यमपि प्रमादं विकथाकषायादिकं न विदध्यात् । तदेवं गुरुकुलवासात् स्थानशयनासनसमितिगुप्तिष्वागतप्रज्ञः प्रतिषिद्धसर्वप्रमादः सन् गुरुरूपदेशादेव कथं कथमपि विचिकित्सां-चित्तविप्लुतिरूपां [वि]तीर्णः-अतिक्रान्तो भवति, यदिवा मद्गृहीतोऽयं पञ्चमहाव्रतभारोऽतिदुर्वहः कथं कथमप्यन्तं गच्छेद् ? इत्येवंभूतां विचिकित्सां गुरुप्रसादाद्वितीर्णो भवति, अथवा यां काश्चित्तविप्लुतिं देशसर्वगतां तां कृत्स्नां गुर्वन्तिके वसन् वितीर्णो भवति अन्येषामपि तदपनयनसमर्थः स्यादिति" ६).

श्री ठाणांगे तृतीयाध्ययने २ उद्देशके—

“अज्जोत्ति समणे भगवं महावीरे गोयमाती समणे निगंथे आमंतेत्ता एवं वयासी-किं भया पाणा ? दुक्खभया-पाणा समणाउसो ! १, से णं भंते ! दुक्खे केण कडे ? जीवेणं कडे पमादेण २, से णं भंते ! दुक्खे कइं वेइज्जति ?, अप्पमा-एणं ३ ” (सू. १६६)

(वृत्तिः—‘अज्जोत्ति’ति आरात् पापकर्मभ्यो याता आर्यास्तदामन्त्रणं हे आर्या ! ‘इतिः’ एवमभिलाषेनामन्त्ये-तिसस्वन्धः, श्रमणो भगवान् महावीरः गौतमादीन् श्रमणान् निर्ग्रन्थानेवं-वक्ष्यमाणन्यायेनावदीदिति, ‘दुक्खभय’ति

६६ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

दुःखात् मरणादिरूपात् भयमेषामिति दुःखभया, 'सेणं' ति तद् दुःखं 'जीवेण कडे'ति दुःखकारणकर्मकरणात् जीवेन कृतमित्युच्यते, कथमित्याह—'पमाएणं'ति प्रमादेनाज्ञानादिना बन्धहेतुना करणभूतेनेति, उक्तं च—“पमाओ य मुणिं देहिं, भणिओ अठमेयओ । अन्नानं संसओ चेव, मिच्छाणाणं तहेव य ॥१॥ रागो दोसो मइब्भंसो, धम्मंमिय अणायरो । जोगाणं दुप्पणीहाणं, अठ्ठहा वज्जियब्भओ ॥२॥ ” इति ।

तच्च वेद्यते—क्षिप्यते अप्रमादेन, बन्धहेतुप्रतिपक्षभूतत्वादिति । अस्य च सूत्रस्य दुःखभया पाणा १ जीवेण कडे दुःखे पमाएणं २ अपमाएणं वेइज्जई ३ त्येवरूपप्रश्नोत्तरत्रयोपेतत्वात् त्रिस्थानकावतारो द्रष्टव्य इति)

श्री स्थानाङ्गे चतुर्थाध्ययने २ उद्देशके—

“चउहिं ठाणेहिं निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अस्सि समयंसि अतिसेसे णाणदंसणे समुप्पज्जिउकामे समुप्पज्जेज्जा, तं०—इत्थीकहं भत्तकहं देसकहं रायकहं नो कहेत्ता भवति १, विवेगेणं विउसग्गेणं सम्ममप्पाणं भावेता भवति २, पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरतिता भवति ३, फासुयस्स एसणिज्जस्स उंछस्स सामुदाणियस्स सम्मं गवेसिया भवति ४, इच्चेएहिं चउहिं ठाणेहिं निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा जाव समुप्पज्जेज्जा ”

(वृत्तिः—‘अस्मिन्नि’ति अस्मिन् प्रत्यक्ष इयानन्तरप्रत्यासन्ने समये‘अइसेसे’ति शेषाणि-मत्यादिचक्षुर्दर्शनादीनि अति क्रान्तं सर्वावबोधादिगुणैर्यत्तदतिशेवमतिशयवत्केवलमित्यर्थः समुत्पत्तुकाममपीतीहैवार्थो द्रष्टव्यः, ज्ञानादेरभिलाषाभावात्,

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ६७

कथयितेति शोलार्थिकस्तु तेन द्वितीया न विरुद्धेति, 'विचे-
केने'ति अशुद्धादित्यागेन 'विउस्सग्गेण'ति कायव्युत्सर्गेण
पूर्वरात्रश्च-रात्रेः पूर्वा भागो अपररात्रश्च-रात्रेरपरो भागः
तावेव कालः स एव समयः-अवसरो जागरिकायाः पूर्वरा-
त्रापररात्रकालसमयस्तस्मिन् कुटुम्बजागरिकाव्यवच्छेदेन
धर्मप्रधाना जागरिका-निद्राक्षयेण बोधो धर्मजागरिका,
भावप्रत्युपेक्षेत्यर्थः, यथा-" किं कयं किं या सेसं किं कर-
णिज्जं तवं च न करेमि । पुब्बावरत्तकाले जागरओ भाव-
पडिलेहा ॥१॥ " इति अथवा-" को मम कालो ? किमेयस्स
उचियं ? असारा विसया नियमगामिणो विरसावसाणा
भोसणो मच्चू ॥१॥ " इत्यादिरूपा विभक्तिपरिणामात् तथा
जागरिता जागरको भवति, अथवा धर्मजागरिकां जागरिता-
कर्त्तेति द्रष्टव्यमिति, तथा प्रगता असवः-उच्छ्वासादयः प्राणा
यस्मात् स प्रासुको-निज्जीवस्तस्य पश्यते-गवेध्यते उद्रमा-
दिदोषरहितयेत्येषणीयः-कल्प्यस्तस्य उच्छ्वद्यते-अल्पाल्पतया
गृह्यत इत्युच्छो-भक्तपानादिस्तस्य समुदाने-भिक्षणे याश्चायां
भवः सामुदानिकः तस्य नो सम्यग्गवेषयिता-अन्वेष्टा भवति,
इत्येवंप्रकारैः-एतैरनन्तरोदितैरित्यादि निगमनम्, एतद्विप-
र्ययसूत्रं कण्ठ्यं ।)

श्री स्थानांगे ५ अध्ययन० २ उद्देशके—

“ संजतमणुस्साणं सुत्ताणं पंच जागरा पं० तं०--सहा
जाव फासा, संजतमणुस्साणं जागराणं पंच सुत्ता पं० तं०--
सहा जाव फासा । ”

(वृत्तिः—‘ संजये ’त्यादि ‘ संयतमनुष्याणां ’ साधूनां
‘ सुत्तानां ’ निद्रावतां जाग्रतीति जागराः-असुप्ता जागरा इव

६८ श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

जागराः इयमत्र भाषना शब्दादयो हि सुप्तानां संयतानां जाग्रद्विषयप्रतिहतशक्तयो भवन्ति, कर्मबन्धाभावकारण-स्याप्रमादस्य तदानीं तेषामभावात्, कर्मबन्धकारणं भवन्तीत्यर्थः । द्वितीयसूत्रभाषना तु जागराणां शब्दादयः सुप्ता इव सुप्ताः भस्मच्छन्नाग्निवत् प्रतिहतशक्तयो भवन्ति, कर्मबन्धकारणस्य प्रमादस्य तदानीं तेषामभावात्, कर्मबन्धकारणं न भवन्तीत्यर्थः ।)

श्री भगवतीसूत्रे ५ शतके ४ उद्देशके—

“छउमत्थे णं भंते ! मणूसे निहाएज्ज वा पयलाएज्ज वा !, इंता निहाएज्ज वा पयलाएज्ज वा. ”

(वृत्तिः—‘छउमत्थे’ त्यादि, ‘णिहाएज्ज’ति निद्रां-सुखप्रतिबोधलक्षणां कुर्यात् निद्रायेत ‘पयलाएज्ज’ति प्रचलाम्-ऊर्ध्वस्थितनिद्राकरणलक्षणां कुर्यात् प्रचलायेत् ॥)

श्री भगवत्यां १२ शतके २ उद्देशके—जयन्ती श्राविका प्रश्नाधिकारे उत्तरदानं “ अत्थेगतियाणं जीवाणं जागरियत्तं साहू, से केणहेणं भंते ! एवं वुच्चइ अत्थेगइयाणं जाव साहू ?, जयंती ! जे इमे जीवा धम्मिया धम्माणुया जाव धम्मेणं चैव वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति एएसि णं जीवाणं जागरियत्तं साहू, एएणं जीवा जागरा समाणा बहूणं पाणाणं जाव सत्ताणं अदुक्खणयाए जाव अपरियावणियाए वट्ठंति, तेणं जीवा जागरमाणा अप्पाणं वा परं वा तदुभयं वा बहूहिं धम्मियाहिं संजोयणाहिं संजोएत्तारो भवंति, एएणं जीवा जागरमाणा धम्मजागरियाए अप्पाणं जागरहत्तारो भवंति, एएसि णं जीवाणं

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ६९

जागरियत्तं साह, से तेणट्ठेणं जयंती ! एवं वुच्चइ अत्थेगइयाणं
जीवाणं जागरियत्तं साह ॥ ” अत्रवृत्तिलेशः—

(‘जागरियत्तं’ति जागरणं जागरः सोऽस्यास्तीति जाग-
रिकस्तद्भाषो जागरिकत्वम् ‘धम्मिया’ धर्मेण-श्रुतचारित्र-
रूपेण चरन्तीति धार्मिकाः कुत एतदेवमित्यत आह-‘धम्मा-
णुया’ धर्म-श्रुतरूपमनुगच्छन्तीति धर्मानुगाः कुत एतदेवमि-
त्यत आह-‘धम्मिटा’ धर्मः-श्रुतरूप, एवेष्टो वल्लभः पूजितो
वा येषां ते धर्मेष्टाः धर्मिणां वेष्टा धर्मेष्टाः अतिशयेन वा
धम्मिणो धर्मिष्टाः अत एव ‘धम्मक्खाई’ धर्ममाख्यान्तीत्येवं-
शीला धर्माख्यायिनः अथवा धर्मात् ख्यातिर्येषां ते धर्मख्या-
तयः ‘धम्मपलोई’ धर्ममुपादेयतया प्रलोकयन्ति ये ते धर्म-
प्रलोकिनः ‘धम्मपलज्जण’ति धर्मे प्ररज्यन्ते-आसज्जन्ति ये ते
धर्मप्ररज्जनाः, एवं च ‘धम्मसमुदाचार’ति धर्मरूपः-चारित्रा-
त्मकः समुदाचारः-समाचारः सप्रमोदो वाऽऽचारो येषां ते
तथा, अत एव ‘धम्मेण चेष’ इत्यादि धर्मेण-चारित्रश्रुत-
रूपेण वृत्ति-जीविकां कल्पयन्तः-कुर्वाणा इति ॥)

इत्यादिवचनात् ॥ श्री दशवैकालिके चतुर्थाध्ययने—

“जयं चरे जयं चिट्ठे, जयमासे जयं सए ।

जयं भुंजंतो भासंतो, पावकम्मं न बंधइ ॥८॥”

(वृत्तिः—‘जयं चरे’ इत्यादि, यत् चरेत्-सूत्रोपदेशे-
नेर्यासमितः, यत् तिष्ठेत्-समाहितो हस्तपादाद्यभिक्षेपेण, यत्-
मासीत्-उपयुक्त आकुश्र्णनाथकरणेन, यत् रक्षेत्-समाहितो
रात्रौ प्रकामशय्यादिपरिहारेण, यत् भुञ्जानः-सप्रयोजनम-
प्रणीतं प्रतरसिंह भक्षितादिना, एवं यत् भाषमाणः-साधुभा-
षया मृदु कालप्राप्तं च ‘पापं कर्म’ क्लिष्टमकुशलानुबन्धि

७० श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

ज्ञानाधरणीयादि 'न बध्नाति' नादत्ते, निराश्रवत्वात् विहितानुष्ठानपरत्वादिति ॥८॥)

अत्र 'सयंजण'-अस्यार्थो यतनया यतमानः साधुः शयीत अत्र कश्चिदिति वदति श्रीजिनेन शयनकथनान्निद्रोपदेशो दत्तः, इत्युक्ते सत्युच्यते शयनं नैकांततो निद्रा प्रचलायां व्यभिचारादुपविष्टस्यापि निद्रेत्यर्थः । निद्रायां सप्तानामष्टानां वा कर्मणां बंधः, शयने भजना, यतः शयने इर्यापथिकी क्रिया द्विसमय स्थितिकापि भवति, निद्रायामेकांततः सांपरायिक्येव, न तत्र संशयः । सुप्ता अनंता मुक्तिं गताः पुनरनन्तास्तामाप्स्यन्ति संख्याताः प्राप्नुवंति न कश्चिन्निद्राणो मुक्तिगतः न कोपि याति न कोपियास्यति "आउत्तं तुयदमाणस्स" इत्यादि सूत्रकृदंग इत्यादि । तथा श्रीभगवत्यामपि "आउत्तं तुयदमाणस्स इरियावहिया-किरियाकज्झति" एवं निद्रायां नास्ति, शयने यतना आह्वो-क्ता ज्ञायते, परं निद्रायां यतना नावबुध्यते, यतश्चतुर्थपदे "पाव-कम्मं न बंधइ" यतनया शयानः पापकर्म न बध्नाति, निद्रायां सप्ताष्टकर्मबंधः सूत्रोक्त एव नान्यथा । यदि साधूनां निद्रा प्रमादः कर्तव्यतयोपदिश्यते, तर्हि मद्यविषयकषायविकथा अपि कर्तव्यतया कथं न भवंत्यत्र विचारणा बह्वी वर्तते पुनरपि गीतार्था निरीहतया सूत्रोक्तनीत्या वदन्ति तदेव प्रमाणं नात्र विचारणा ॥ तथा पुनः सूत्रकृदंगे पुंडरीकाध्ययने-"से भिक्खू जंपिय इमं संपराइयं कम्मं कज्जइ, णो तं सयं करेति णो अण्णाणं कारवेति अन्नंपि करेत्तं ण समणुजाणइ इति," ॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ७१

(वृत्तिः—साम्प्रतं सामान्यतः साम्परायिककर्मोपादान-
निषेधमधिकृत्याह—यदपीदं संपर्येति तासु तासु गतिष्वनेन
कर्मणेति सांपरायिकं, तच्च तत्पद्वेषनिहवमात्सर्गान्तरायाशा-
तनोपघातैर्बध्यते, तत्कर्म तत्कारणं वा न कृतकारितानुम-
तिभिः करोति स भिक्षुरभिधीयत इति ॥) इति सूत्रवचनात् ॥

—सांपरायिककर्मनिषेधः साधूनामुपदिष्टः निद्रायां तु
सांपरायिक कर्मैव भवति, शयने तस्य भजना ॥ तथा श्रीमहा-
निशीथे—“ ण दिवा तुयट्टिज्जा दुवालसं” अत्र दिवाशयनमपि
निषिद्धं निद्रायां किं वक्तव्यं, रात्रौ तु कारणे संस्तारककर-
णविधिरस्ति, तत्र शयनयतना अत्र गीतार्था एव साक्षिणो
भूत्वा यद्वदंति तदेव प्रमाणं ॥

मूल—निद्दाविहि उवएसा, इतियमित्तासु सुत्तवित्तीसु ।

नहु अत्थि जिणवराणं, छउमत्थाणं कुतो भणिओ ॥१२३॥

छउमत्थाणं दंसण,—आवरणस्सोदया जइवि निद्दा ।

होइ तहावि जिणुत्त,—विहीइ नहु सद्देहयवा ॥१२४॥

रयणीइ तइय जामे, पडिसेहो केवलस्स जइ हुज्जा ।

ता मन्निज्जइ जम्हा, निद्दाए केवलं नत्थि ॥१२५॥

छउमत्थस्स पमाओ, पमायलेसोवि नत्थि केवल्लिणो ।

दुण्हं को आणाए, कोय अणाणाइ आणाए ॥१२६॥

जस्सय इरियावहिया, रीयत्तिहा सुत्तमेव सो चेव ।

जस्सविय संपराई, सो णेयवो अणाणाए ॥१२७॥

उवसंतकसायस्स य, खीणकसायस्स य तहारियावहिया ।

इयरस्स संपराइय, इय भणियं पंचमंगमि ॥१२८॥

७२ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

सत्तमदसमसयंमिय, अट्टारसमे सयंमि इय नच्चा ।

जिणवरवाणी सच्चा, तं सुच्चा सहहेयव्वं ॥१२९॥

श्री भगवतीसूत्रे ७ । १० । १८ । शतकेषु-“ जस्सणं कोहमाणमायालोभा अवुच्छिन्ना जस्सणं संपराईया किरिया कज्जंति से णं उस्सुत्तमेव रीयति ” ॥ इति वचनात् । अत्र-
वृत्तिः-उत्सूत्रमनाज्ञयैव इति व्याख्यातं ॥ “ जस्स कोहमाण-
मायालोभा अवुच्छिन्ना तस्स णं इरियावहिया किरिया कज्जति से णं अहासुत्तमेव रीयति ” । इति वचनात् । इति निद्राधिकारे किञ्चिल्लेखितम् ॥ अत्र रहस्यमिदम्-अतीतकालेऽनन्तछद्मस्थसाधूनां निद्राकरणमभूत्, आगामिनि काले अनन्तानां छद्मस्थसाधूनां निद्राकरणं भविष्यति, वर्तमानकालेऽपि छद्मस्थानां निद्राऽप्यस्ति परं स्वतः कर्मोदयेनैव, नतु जिनोपदेशाद् विधिरूपात् । ये इत्थं वदन्ति वीतरागोपदेशविधिं विना निद्रां कुर्वाणा यथाच्छन्दा इति, तान् प्रति गीतार्थैरिति वक्तव्यम्-रात्रेस्तृतीययामादारात्परतो वा कारणमन्तरेण निद्रां कुर्वाणा यथाच्छन्दा एव, इति प्रमाणं कुर्वन्तु । अन्यच्च यः कोऽपि छद्मस्थः साधुरेकयामाधिकं समयमात्रमपि अहोरात्रमध्ये निद्रां न कुर्वीत तमेकं दर्शयन्तु कदाचिदेको दर्शितस्ततोऽन्ये सर्वेऽपि साधवो यथाच्छन्दत्वाद् विराधका एव, इति विचार्य यदुचितं तदेव कार्यम्, गीतार्थैरित्यञ्जलिबंधनेन विज्ञप्तिविधानं मम फलेग्रहि कर्त्तव्यम् ॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ७३

मूल-उद्धट्टिउ उवविट्ठस्स मवारण कारणे समुप्पन्ने ।

समणो तुयट्ठिउमणो, जो सो संथारंगं कुज्जा ॥१३०॥

संथारुत्तरपट्ठो भणिउ जेणुगहंमि उवहीए ।

नहु उहिओय एसो, जाणिज्जइ तेण कारणिओ ॥१३१॥

संथारस्सय करणं छट्ठे अंगंमि साहुवगस्स ।

पढमज्झयणे भणियं जाणह चरिओवएसेणं ॥१३२॥

तस्स विही भूमिं पउंज्जिउणं, वथ्थ्याण पमज्जणाउ चउवीसं ।

काउणं दिट्ठीए, न होइ पडिलेहणा एगा ॥१३३॥

तत्तोय पत्थरित्ता संथारं सड्ढ हथ्थ दुगमित्तं ।

संकोडियसंडासो जयं सए जथ्थ उवउत्तो ॥१३४॥

इरियं पडिकमित्ता तप्पच्छा वंदिउण आयरियं ।

दाउं दु खमासमणे संदिसणं वायणं कुज्जा ॥१३५॥

उवविसिऊणुककुडुओ रयहरणेणं च अहव पुत्तीए ।

देहं च पमज्जित्ता सीसाईपायपज्जंतं ॥१३६॥

उवकुडुअठिएणं चिय, संथारं अक्कमित्तु पाएणं ।

वामेणं उवइट्ठो, गुरुणाय विही मुणेयवा ॥१३७॥

अणुजाणह जिट्ठिज्जा २ निसिही नमो खमासमणाणं
महामुणीणं नवकार० करेमिभंत्ते सामाइयं० अरिहंतोमहदेवो०
वारत्तयं भणंति तओ पच्छा, “अणुजाणह परमगुरु, गुणगण
रयणेहिं मंडिय सरीरा । बहुपडिपुन्नापोरसि राई संथारयंठामि”
१ “ इमं गाहं भणित्ता संथारस्सोवरि जयणाए उवविसिऊण

७४ श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

एगं पायं पलंबं काउण भणियव्वं ॥ अणुजाणह संथारं बाहुव-
हाणेण वामपासेण । कुकुडपायपसारण अंतरंतु पमज्जए
भूमिं ॥ २ ॥ संकोडियसंडासा उव्वंतेय कायपडिलेहा ।
दवाइ उवओगा, उसासनिरुंधणा लोए ॥ ३ ॥ जइ मे हुज्ज पमाउ,
इमस्स देहिस्सिमाइ रयणीए । आहारमुवहिदेहं चरमूसासेहिं
वोसिरे ॥ ४ ॥ चत्तारि यंगलं० अट्टारसपावट्टाणाइ वोसरियवाइं
चुलसीइ लक्ख जीवजोणीउ खायेयवाउ बारस भावणाउ
भावेयवाओ ॥ एगोहं नत्थि मे कोइ, नाहमन्नस्स कस्सइ ।
एवं अदीणमणसो, अप्पाणमणुसासए ॥ १ ॥ एगो वच्चइ
जीवो, एगो चेव उवज्जइ । एगस्स होइ मरणं, एगो सिज्झइ
नीरओ ॥ २ ॥ एगो मे सासओ अप्पा, नाणदंसणसंजुओ ।
सेसा मे बाहिरा भावा, सव्वे संजोगलक्खणा ॥ ३ ॥ संजोग-
मूला जीवेण, पत्ता दुक्खपरंपरा । तम्हा संजोगसंबंधं, सव्वं
भावेण वोसिरे ॥ ४ ॥

मूल-लद्धं अलद्धपुव्वं, जिणवयणं सुभासियं अमियभूयं ।

गहिउ सुग्गइमग्गो, नाहं मरणस्स बीहेमि ॥ १ ३८ ॥

एयं सच्चुवएसं, जिणदिट्ठं सद्वहामि तिविहेणं ।

तसथावरखेमकरं, पारं निवाणमग्गस्स ॥ १ ३९ ॥

इत्यादि । एस संथारगविही ॥ श्री आचारांगे सिज्जणा-
ध्ययने तृतीयोद्देशके-“से भिक्खू वा भिक्खूणी वा बहुफासुयं
सिज्जासंथारगं संथरित्ता अभिकंखिज्जा बहुफासुए सिज्जासं-
थारए दुरुहितए ॥ से भिक्खू वा भिक्खूणी वा बहुफासुए सिज्जा

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ७५

संथारए दुरुहमाणे पुवामेव ससीसोवरियं कायं पाए य पमज्जिय
२ तओ संजयामेव बहु० दुरुहिता तओ संजयामेव बहु०
सइज्जा ॥ से भिक्खू वा० बहु० सयमाणे नो अन्नमन्नस्स हत्थेण
हत्थं पाएण पायं काएण कायं आसाइज्जा, से अणासायमाणे
तओ संजयामेव बहु० सइज्जा ॥ से भिक्खू वा० उस्सासमाणे
वा नीसासमाणे वा कासमाणे वा छीयमाणे वा जंभायमाणे
वा उड्डोए वा वायनिसग्गं वा करेमाणे पुवामेव आसयं वा
पोसयं वा पाणिणा परिपेहिता तओ संजयामेव ऊससिज्जा
वा जाव वायनिसग्गं वा करेज्जा ॥ ”

(वृत्तिः—से इत्यादि स्पष्टम् । इदानीं सुप्तविधिमधि-
कृत्याह निगदसिद्धम्, इयमत्र भाषना—स्वपद्विर्हस्तमात्रव्य-
वहितसंस्तारकैः स्वप्तव्यमिति ॥ एवं सुप्तस्य निःश्वसिता-
दिविधिसूत्रमुक्तानार्थं, नवरम् ‘आसयं व’ ति आस्यं ‘पोसयं
वा’ इत्यधिष्ठानमिति ॥) इति वचनात् ॥ “इयं यतना” अनया
निद्राकरणं शयानस्य कथं भवेत् ॥

मूल—एवं तुयट्टमाणो, जागरमाणो य धम्म जागरियं ।

सम्मं जिणोवएसं, जयं सए सहहंतोत्ति ॥१४०॥

उवउत्तो वियक्कम्मो,—दयेण निद्धानिमीलयत्थोय ।

अप्पं पमायछलियं, नाउण विचित्ते एवं ॥१४१॥

जे बुद्धा उवउत्ता, केवलजुत्ता सुबुद्धजागरियं ।

जग्गंति जिणवरिंदा, धन्ना तेहं पणिवयासि ॥१४२॥

होऊण चउदसपुव्वी, निद्दादोसेण बहुभवं भमिओ ।

अकहिंसु भवणभाणू, परिसाए पुव्वनियचरियं ॥१४३॥

७६ श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

यतः—“जइ चउदस पुव्वधरो, वसइ निगोएय अणंतयं कालं ।
निद्दाइपमाणं ता तं कह होहिसिरे जीव !” ॥१॥ इतिवचनात्॥

मूल-दिणचित्तयथ करणी, निद्दा थीणद्धिया भवे जस्स ।

गच्छइ स दुग्गइमहो, निद्दपमाओ महासत्तू ॥१४४॥

करिवर दंतुक्खणणं, कयं च निद्दप्पमायदोसेणं ।

मुणिणा सुव्वइ एसो, दिट्ठंतो बहुसु सत्थेसु ॥१४५॥

एएण कारणेणं, निद्दा नहु होइ जिणुवएसेणं ।

तीएच्चिय परिहरणं, विहीए भणियं जिणंदेहिं ॥१४६॥

इइ उट्ठित्ता इरियं, पडिक्कमित्ता करेति उस्सगं ।

निसिपच्छित्तविसोहण, कुमुमिणउहडावणट्ठाए ॥१४७॥

ऊसाससयपमाणं, अडअहियं कारणं मुणेऊणं ।

सक्कथ्वं भणित्ता, गिण्णइ वेरत्तियं कालं ॥१४८॥

पट्ठविऊण विहिणा, सज्झायं ता कुणंति सज्झायं ।

संवेगसमावन्नो, असंजया जह न जगंति ॥१४९॥

अवसेसनिसिमुहूत्ते, गिण्णइ पाभाइयं मुणी कालं ।

तिथ्थोभवंदणेहिं, आयरियाईय वंदित्ता ॥१५०॥

ठावंति पडिक्कमणं, चउत्थएणं च वंदणेणंति ।

राईए जह भणियं, सुत्तनिज्जुत्तिवित्तीसु ॥१५१॥

आवस्सयच्चुणीए, पुव्वायरियेहिं विहियगंत्येसु ।

केवलिवयणाणुगयं, जह भणियं तह य वक्खामि ॥१५२॥

श्रीउत्तराध्ययने २६ अध्ययने—“आगए कायवुस्सग्गे,
सव्वदुक्खविमुक्खणे । काउस्सगं तओ कुज्जा, सव्वदुक्खविमु-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ७७

खणं ॥४६॥ राइयं च अईयारं, चित्तिज्ज अणुपुब्बसो ।
 नाणंमि दंसणंमि, चरित्तेमि तवंमि य ॥४७॥ पारियकाउस्स-
 ग्गो, वंदित्ताण तओगुरुं । राइयं तु अईयारं, आलोइज्ज जह-
 क्कमं ॥४८॥ पडिक्कमित्तु निस्सल्लो, वंदित्ता ण तओ गुरुं ।
 काउस्सगं तओ कुज्जा, सव्वदुक्खविमुक्खणं ॥४९॥ किं तवं
 पडिवज्जामि ?, एवं तत्थ विचित्ते । काउस्सगं तु पारित्ता,
 करिज्जा जिणसंथवं ॥५०॥ पारियकाउस्सग्गो, वंदित्ताण
 तओ गुरुं । तवं संपडिवज्जित्ता, करिज्ज सिद्धाण संथवं ॥५१॥”

(वृत्तिः—‘आगते’ प्राप्ते’ ‘कायव्युत्सर्गे’ इत्युपचारात्
 कायव्युत्सर्गसमये सर्वदुःखानां विमोक्षणमर्थात् कायोत्सर्ग-
 द्वारेण यस्मिन् स तथा तस्मिन्, शेषं प्राग्भूतं, यच्चेह सर्व-
 दुःखविमोक्षणविशेषणं पुनः पुनरुच्यते तदस्यात्यन्तनिर्जरा-
 हेतुत्वख्यापनार्थं, तथेह कायोत्सर्गग्रहणेन चारित्र्यदर्शनश्रुत-
 ज्ञानविशुद्ध्यर्थं कायोत्सर्गत्रयं गृह्यते, तत्र च तृतीये रात्रि-
 कोऽतीचारश्चिन्तयेत, यत् उक्तम्—“तत्थ पढमो चरित्ते,
 दंसणसुद्धीय वीयओ होइ । सुयणाणस्स य ततियो णवरं
 चित्तेइ तत्थ इमं ॥१॥ तइए निसाइयारं” ति रात्रिकोऽ-
 तीचारश्च यथा यद्विषयश्च चिन्तनीयस्तथाऽऽह—रात्रौ भवं
 रात्रिकं ‘चः’ पूरणे अतीचारं चिन्तयेत् ‘अणुपुब्बसो’ ति
 आनुपूर्व्या-क्रमेण ज्ञाने दर्शने चारित्र्ये तपसि च शब्दाद्वीर्यं
 च, शेषकायोत्सर्गेषु चतुर्विंशतिस्तवः प्रतीतश्चिन्तयतया साधा-
 रणश्चेति नोक्तः । ततश्च पारितेत्यादिसूत्रद्वयं व्याख्यातमेष,
 कायोत्सर्गस्थितश्च किं कुर्यादित्याह—‘किंमिति किंरूपं तपो’
 नमस्कारसहितादि प्रतिपद्येऽहम्, यत् तत्र विचिन्तयेत्—
 वर्द्धमानोहि भगवान् षण्मासं यावन्निरशनो विहृतवान्,

७८ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

तत्किमहमपि निरशनः शक्रोभ्येतावत्कालं स्थातुमुत नेति ?, एवं पञ्चमासाद्यपि यावन्नमस्कारसहितं तावत्परिभावयेत्, उक्तं हि -“ चित्ते चरमे उ किं तत्र काहं ? । छम्मासामेकदिणादिहाणि जा पोरिसि नमो वा ॥२॥ ” उत्तरार्द्धे स्पष्टम्, एतदुक्तार्थानुवादतः सामाचारीशेषमाह -‘ पारिण ’ त्यादि प्राग्वत्, नवरं ‘तपः’ यथाशक्ति चिन्तितमुपवासादि ‘संप्रतिपद्य’ अङ्गीकृत्य कुर्यात् सिद्धानां ‘संस्तवं’)

राईपडिकमणविही-श्रीआवश्यकनिर्युक्तिमध्ये पंचमाध्ययने-“ निहामत्तो न सरइ, अइयारं मायघटणं तुन्नं । किइ अकरणदोसा वा, गोसाईं तिन्नि उस्सगो ॥१॥ तथ्य पढमो चरित्ते, दंसणसुद्धिय बोयउ होइ । सुयनाणस्स तइउ, नवरं चित्तेइ तथ्य इमं ॥२॥ तइए निसाइयारं, चित्तेइ चरिमंमि किं तवं काहं । छम्मासा इकदिणाइ, हाणी जा पोरिसि नमो वा ॥३॥”

श्रीहरिभद्रसूरिकृते पंचवस्तुकग्रंथे—

“ पाउसिआई सव्वं, विसेसमुत्ताओ एत्थ जाणिज्जा । पच्चूसपडिकमणं, अहकमं कित्तइस्सामि ॥४९३॥

(वृत्तिः—‘प्रादोषिकादि सर्व’ कालग्रहणस्वाध्यायादि ‘विशेषसूत्रात्’ निशीथाऽऽवश्यकादेरवगन्तव्यम्, प्रत्यूषप्रतिक्रमणं ‘यथाक्रमम्’ अनुपूर्व्या कीर्त्तयिष्यामि अत ऊर्ध्वमिति माथार्थः ॥९३॥)

सामइयं कड्ढित्ता चरित्तसुद्धत्थपढममेवेह ।

पणवीसुस्सासं चिअ धीरा उ करिति उस्सगं ॥४९४॥

(वृत्तिः—सामायिकमाकृष्य पूर्वक्रमेण चारित्र्यविशद्वर्थ

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ७९

प्रथममेवेह पञ्चविंशत्युच्छ्वासमेव पूर्ववद्धीराः कुर्वन्ति कायो-
त्सर्गमिति गाथार्थः ॥९४॥)

उत्सारिऊण विहिणा, सुद्धचरित्ता थयं पकड्ढित्ता ।

दंसणसुद्धिनिमित्तं करिति पणुवीसउस्सग्गं ॥४९५॥

(वृत्तिः—(उत्सार्य विधिना—‘नमोऽर्हद्भ्यः’ इति वच-
नलक्षणेन शुद्धचारित्र्याः स्तवं—लोकस्योद्योतकरेत्यादिलक्षणं
प्रकृत्य दर्शनशुद्धिनिमित्तं कुर्वन्ति पञ्चविंशत्युच्छ्वासमुत्सर्ग-
मिति गाथार्थः ॥९५॥)

उत्सारिऊण विहिणा कड्ढित्ति सुयत्थवं तओ पच्छा ।

काउस्सग्गमणिययं इह करेत्ती उ उवउत्ता ॥४९६॥

(वृत्तिः—उत्सार्य विधिना कर्षन्ति श्रुतस्तवं ‘पुक्ख-
रवरे’ त्यादिलक्षणं, ततः पश्चात् कार्योत्सर्गमनियतमानमिति,
अतिचाराणामनियतत्वात्, ‘इह’ अत्र प्रस्तावे कुर्वन्त्युपयुक्ता
इति—अत्यन्तोपयुक्ता इति गाथार्थः ॥९६॥)

अत्र यच्चिन्तयति तदाह—

पाउसिअथुइमाई अहिगयउस्सग्गचिठपज्जंते ।

चिंतिंति तत्थ सम्मं अइयारे राइए सव्वे ॥४९७॥

(वृत्तिः—‘प्रादोषिकस्तुतिप्रभृतीनां’ प्रादोषिकप्रतिक्रम-
णान्तस्तुतेरारभ्य अधिकृतकायोत्सर्गचेष्टापर्यन्ते, प्रस्तुतकायो-
त्सर्गव्यापारावसान इति भावः, अत्रान्तरे चिन्तयति, ‘तत्र’
क्रियाकलापे ‘सम्यग्’ उपयोगपूर्वकमतिचारान्-स्थलितप्रका-
रान् रात्रिकान् ‘सर्वान्’ सूक्ष्मादिभेदभिन्नानिति गाथार्थः
॥९७॥ एतदेव व्याचष्टे.)

८० श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम् .

तइए निसाइआरं चित्तिअ उस्सारिऊण विहिणा उ ।

सिद्धत्थयं पढित्ता पडिक्कमंते जहापुर्वि ॥५००॥

(वृत्तिः—तृतीये कायोत्सर्गे निशातिचारं चिन्तयित्वा तदनन्तरमुत्सार्य विधिना पूर्वोक्तेन 'सिद्धस्तवं' 'सिद्धाण' मित्यादिलक्षणं पठित्वा प्रतिक्रामन्ति, 'यथापूर्वं' पदं पदे-नेति गाथार्थः ॥५००॥)

सामाइअस्स बहुहा करणं तप्पुवगा समण जोगा ।

सइसरणाओ अ इमं पाएण निदरिसणपरं तु ॥५०१॥

उक्तार्था ॥ स्वामित्तु करिति तओ सामाइअपुवगं तु उस्सगं ।

तत्थय चित्तिं इमं कत्थ निउत्ता वयं गुरुणा ? ॥५०२॥

(वृत्तिः—क्षमयित्वा गुरुं कुर्वन्ति ततः सामायिकपूर्वमेवं कायोत्सर्गं तत्र च कायोत्सर्गं चिन्तयत्येतत्—कुत्र नियुक्ता वयं गुरुणा ?, ग्लानप्रतिजागरणादौ इति गाथार्थः ॥२॥)

जह तस्स न होइच्चिय हाणी कज्जस्स तह जयंतेवं ।

छम्मासाइ कमेणं जा सक्कं असठभावाणं ॥५०३॥

(वृत्तिः—यथा तस्य न भवत्येष हानिः कार्यस्य गुर्वादिष्टस्य तथा 'यतस्ते' उद्यमं कुर्वन्ति, पक्ष-षण्मासादिक्रमेण, यावच्छक्यं पौरुष्यादि असठभावानामिति गाथार्थः ॥३॥)

तं हियए काऊणं किइक्कम्मं काउ गुरुसमीवम्मि ।

गिण्हंति तओ तं चिअ समगं नवकारमाईअं ॥५०४॥ ”

(वृत्तिः—'तत्' शक्यं हृदये कृत्वा सम्यक् कृतिकर्म कृत्वा गुरुसमीपे गृह्णाति 'ततः' तदनन्तरं 'तदेव' चिन्तितं 'समक' मिति युगपत् नमस्कारसहितादीति गाथार्थः ॥४॥)

भाचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ८१

मूल-जारिसो पडिकमणविही इत्तियमित्तेसु गंथेसु ।

भणिओ तारिसो चेव आवस्सयजिठ्वित्तीए ॥१५३॥

तहा आवस्सयचुन्नीए वक्खाणिओ ॥ तथा पंचवस्तुकग्रंथे

श्रीहरिभद्रसूरिकृते-“आयरणा सुअदेवयमाईणं होइ उस्सगो”

॥४९१॥ (गाथार्थः)-

(वृत्तिः-आचरणया श्रुतदेवतादीनां भवति कायोत्सर्गः,
आदिशब्दात् क्षेत्रभवनदेवतापरिग्रह इति गाथार्थः ॥९१॥)

चाउम्मासिय वरिसे उस्सगो खित्तदेवयाए उ ।

पक्खिअ सिज्जसुराए करिति चउमासिए वेगे ॥४९२॥

(वृत्तिः-चातुर्मासिके वार्षिके च, प्रतिक्रमण इति
गम्यते, कायोत्सर्गः क्षेत्रदेवताया इति, पाक्षिके शय्यासुरायाः,
भवनदेवताया इत्यर्थः, कुर्वन्ति, चातुर्मासिकेऽप्येके मुनय
इत्यर्थः ॥९२॥ इति गाथार्थः) ॥ इति वचनात्—

मूल-देवसिए पडिकमणे, आयरणाएवि नथ्थि उस्सगो ।

सुयखित्त देवयाए, सुत्ते वित्तीइचुन्नीए ॥१५४॥

पक्खिय चाउम्मासिय, संवच्छरिएवि देविवुस्सगो ।

एगेसिं चिय भणिओ, विहिवाया न उण सव्वेसिं ॥१५५॥

आयरणाइ कयाए, अकयाइ न आणभंगओ दोसो ।

आयरणं अन्नुन्नं, करंति केई नहु करंति ॥१५६॥

नियनिय गच्छायरणा, सव्वेसिं भिन्नभिन्नभाषेण ।

तहवि करंता पिहु पिहु, निदिज्जंती न केणावि ॥१५७॥

केइ तिसि थुईउ, केइ चत्तारि देवयाणं तु ।

उस्सगंमि भणंति य, सावि हु सव्वेसि न पमाणं ॥१५८॥

८२ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

देवीणं थुइ करणे, इह लोगट्टो य दीसइ पयडो ॥

पभणंति जओ पाढं, नहु बंदणवत्तियाएत्ति ॥१५९॥

तवमज्झटि उस्सगो, भुज्जो चिंतिजए नमुकारो ।

अरिहंताई पंच य, जिणसमए बंदणिज्जाय ॥१६०॥

दसवेयालियसुत्ते, इह लोगट्टा तवं च पडिसिद्धं ।

नवमंमिय अज्झयणे, नेयव्वं तथ्य पयडथ्यं ॥१६१॥

आवस्सय ठाणांगे, समवायंगंमि पण्णवागरणे ।

उत्तरअज्झयणंमिय, इहलोगट्टा तव निसेहो ॥१६२॥

यतः-श्रीदशवैकालिकेः—“चउव्विहा खलु तवसमाही भवइ, तंजहा नो इहलोगट्टयाए तवमहिट्टिज्जा १ नो परलो- गट्टयाए तवमहिट्टिज्जा २, नो कित्तिवण्णसइसिलोगट्टयाए तवमहिट्टिज्जा ३, नन्नत्थ निज्जरट्टयाए तवमहिट्टिज्जा ४, चउत्थं पयं भवइ ॥”

(वृत्तिः—तपः-समाधिमाह-चतुर्विधः खलु तपःसमाधि- भवति, ‘तद्यथे’ त्युदाहरणोपन्यासार्थः, न ‘इहलोकार्थम्’ इहलोकनिमित्तं लब्ध्याद्विषाञ्छया ‘तप’ अनशनादिरूपम् ‘अधितिष्ठेत्’ न कुर्याद्विभ्रमिलषत् १, तथा न ‘परलोकार्थ’ जन्मान्तरभोगनिमित्तं तपोऽधितिष्ठेद् ब्रह्मइत्तवत्, एवं न ‘कीर्त्तिवर्णशब्दश्लाघार्थ’ मिति सर्वदिग्व्यापी साधुवादः कीर्त्तिः एकदिग्व्यापी वर्णः अर्द्धदिग्व्यापी शब्दः तत्स्थान एव श्लाघा, नैतदर्थं तपोऽधितिष्ठेत्, अपि तु ‘नान्यत्र निर्जरार्थ’ मिति न कर्मनिर्जरामेकां विहाय तपोऽधितिष्ठेत्, अकामः सन् यथा कर्मनिर्जरैव फलं भवति तथाऽधितिष्ठे- दित्यर्थः चतुर्थं पदं भवति)

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० सुं. ८३

इतिवचनात् ॥ “आवश्यकै-वत्तीसाए जोगसंगएहिं ।”
 “आलोयण १ निरवलावे २ आवईसुदिदधम्माय ३ । अनि-
 स्सिउवहाणेय ४ सिक्खा ५ निप्पडिकम्मया ६ ॥१॥” इति-
 वचनात् । अत्र चतुर्थी योगसंग्रहः अनिश्रितोपधानं ऐहिक-
 फलानपेक्षतपःकारिता इत्यर्थः । एवं स्थानांगे, समवायांगे,
 प्रश्नव्याकरणे, उत्तराध्ययने ॥

मूल-इग-वासर-परियाउ, वाससय-दिक्खियं बहुसुयंपि ।

वंदिज्जा नहु अज्जं, साहु बालो अगी(अत्थ) उवि ॥१६३॥

विरइधरं गुणनिलयं, नहु वंदइ सावियंपि ववहारा ।

ता अविरय देवीउ, कहेह साहु कहं वंदे ॥१६४॥

देवीथुइ आयरणा, एएण य कारणेण नहु सुद्धा ।

आयरण लक्खणेणवि, नहु जुज्जइ जेण भणियमिणं ॥१६५॥

यतः--“असट्ठेण समाइन्नं, जं केण य कथ्यई असावज्जं ।

न निवारियमन्नेहिं, आयरणा सा पमाणं मे ॥१॥”

इतिवचनात् ॥

मूल-तथ्य य जिणपडिसिद्धं, पडिसिद्ध-विहाणमेव सावज्जं ।

लक्खण-विरुद्धमेयं आयरणं कहमिह पमाणं ॥१६६॥

क्खित्तावग्गहकज्जे, क्खित्तसुरी-संथवं करंताणं ।

साहुण वसहिदोसो, उप्पायणए इगारसमो ॥१६७॥

इह जा सुत्तविरुद्धा सच्छंदमईइ-कप्पिया जो य ।

गीयथ्येहिं कहिज्जइ, सा नहु किज्जइ मए नूणं ॥१६८॥

८४ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

अहं पक्खिय चाउम्मासिय संवच्छरिय पडिक्कमणविही भणई ॥ श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ पंचमाध्ययने—

“ देवसिय-राइय-पक्खिय,—चाउम्मासे तहेय वरिसेय ।

इक्कि के तिन्नि गमा, नायवा पंचसे (सु) तेसु ॥१॥

आइमकाउस्सगे, पडिक्कमंताऊ काउ सामाइयं ।

ता किं करेह वितियं, तइयं च पुणोवि उस्सगो ॥२॥

समभावंमि ठियप्पा, उस्सगं करिय तो पडिक्कमइ ।

एमेव य समभावे, (वि)वियस्स तियं समुस्सगो ॥३॥ ”

पंचस्वेतेषु देवसिकादिषु एकैकस्मिन् प्रतिक्रमणे त्रय-
स्त्रयो गमा ज्ञातव्याः ॥ सामायिकमुच्चार्य प्रतिक्रमणाय कायो-
त्सर्गकरणमतिचारचितनरूपं पुनः सामायिकमुच्चार्य प्रति-
क्रमणसूत्रभणनं सामायिकाध्ययनमुच्चार्य चारित्रसुद्धिकायो-
त्सर्गकरणं एते त्रयो गमाः । अत्राह परः प्रतिक्रामंतः आद्यका-
योत्सर्गादौ सामायिकं कृत्वा उच्चार्य ततः कथं द्वितीयं प्रति-
क्रमण-सूत्रादौ तदुच्चरन् तृतीयं च पुनरपि चारित्र-सुद्धि-
कायोत्सर्गादौ इत्युक्ते गुरुराह समभावे स्थितात्मा उच्चरित-
सामायिकः प्रथमं कायोत्सर्गं कृत्वा एवमेव द्वितीयवेलामुच्च-
रितसामायिकः प्रतिक्रामति, प्रतिक्रमणसूत्रं भणति, तृतीय-
वारमपि समभावस्थितस्य उच्चरितसामायिकस्य चारित्रसुद्धि-
कायोत्सर्गः समभावस्थितस्य च तावत् प्रतिक्रमणं नान्यथा,
अतस्त्रिःसामायिकमुच्चार्यते, अथवा “सज्झाय-जाण-तव-उस-
हेसु, उवएस-थुइ-पयाणेसु । संतगुण-कित्तणेसु य न हुंति

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ८५

पुनरुत्तदोसाऊ ॥१॥ ” इतिवचनात् । पंचसु प्रतिक्रमणेषु
अतिचारचित्तनमस्त्येव ॥

मूल-इय निज्जुत्ति बलेण, पक्ख-चउम्मास-वरिस-पडिकमणं ।

देवसियं च करिज्जइ, उस्सग्गा जीयकप्पाओ ॥१६९॥

दिवसे सयमूसासा, राईए तेय हुंति पन्नासं ।

पक्खंमिय तिन्निसया, चाउम्मासंपि पंचसया ॥१७०॥

अ(ट्ठाहि)हडिय सहस्स मेगं, ऊप्पासा तहय वरिसए चेव ।

आवस्सयस्स एवं, निज्जुत्तीए य नायव्वं ॥१७१॥

नवि अन्नो कोइ विही, पक्खियमाईण दीसई सुत्ते ।

वित्तीसु य जो भणिओ, सोवि न गच्छेसु सव्वेसु ॥१७२॥

नियनियगच्छायरणा, सव्वेसिं अत्थि पुव्वसूरिकया ।

सायरणावि य आणा, जा पवयणमग्गमणुलगा ॥१७३॥

अथ पाक्षिकाधिकारः—

चित्तसमाहीठाणा, दस य दसाखंधसुत्तपन्नता ।

पक्खिय-पोसहिणसु य समाहिपत्ताण साहूणं ॥१७४॥

अत्रचूर्णिः-“पक्खियमेव पक्खियं पक्खिए पोसहो अट्ठमि
चउद्दसीसु समाहिपत्ताणं समाही-नाण-दंसण-चरणरूवा
भावसमाही तथ्य पत्ता” । इत्यादिवचनात् ॥

मूल-अत्थय पक्खिय-सहो, चउद्दसी-वायगो मुणेयव्वो ।

जं पक्खिय परियाओ, एसो न हु पुन्निमा भणिया ॥१७५॥

भुज्जो भगवइ-अंगे, पढमुद्देसे य बारस-सयंमि ।

पक्खियपोसह-सहे, चउद्दसी-संभवो अत्थि ॥१७६॥

८६ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

जम्हा पढमे दिवसे, बीण (य)पुण पोसहो य नो गहिओ ।

तम्हा एगदिणस्स य, आराहणमेव इह पयड ॥१७७॥

वित्तीए नो भणिउ, चउद्दसी-पुन्निमाइ-सुविसेसा ।

एएण कारणेणं, चउद्दसी-पक्खियं होइ ॥१७८॥

यदुक्तं पूर्वाचार्यैः-

“ अट्ठम-छट्ठ-चउत्थं, संवच्छरचाउम्मास-पक्खे य ।

पोसहे य तवे भणिए, वितियं असहं गिलाणेयं ॥१॥”

निशीथभाष्ये- पाक्षिके चतुर्थं पूर्णिमामावास्या गणने चतुर्थं कथं जायते । इति हेतोश्चतुर्दश्यामेव पाक्षिकं । व्यवहारवृत्तौ- “अट्ठमीए चउसु पक्खिए, चउत्थं चाउम्मासिए छट्ठं । संवच्छरिए अट्ठमं, न करेति तस्स पच्छित्तं ॥१॥” आवश्यकचूर्णौ- “अट्ठमि चउद्दसीसु अरिहंता साहुणो य वंदियव्वा” इति. पुनस्तत्रैव “सो य सावउ अट्ठमिचउद्दसीसु उववासं करेइ पुच्छइ वाएइ तओ सागरचंदो अट्ठमि चउद्दसीसु सुन्नघरेसु सुसाणेसु वा एगराइयं पडि(क)मं ठवेइ । चंपाए सुदंसणो सिट्ठिपुत्तो अट्ठमी चउद्दसीसु चच्चरेसु उवासग-पडिमं पडिबज्जइ उदायराया अट्ठमि चउद्दसीसु पोसहं करेइ” । इति आवश्यकचूर्णिवचनात् । “अट्ठमी-चउद्दसीसु य पभावती भत्तिराएण सततमेव राउनहोवयारं करेइ ।” इति निशीथचूर्णिवचनात् । बहुषु स्थानेषु पाक्षिक-कृत्यानि प्रतिक्रमण-पौषध-चैत्यपरिपाटी-साधुवंदनकादीनि चतुर्दश्यामेव दृश्यमानानि संति, इति हेतोः पाक्षिकशब्देन चतुर्दशी

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ८७

(तथा च श्री महानिशीथे “ संते बलधीरिय-पुरिसकार-
परक्रमे अट्टमी-चउद्दसी-नाणपंचमी-पज्जोसवणा-चाउम्मा-
सिए चउद्ध-छट्टमट्टमेणं करेजा खवणमिति । अत्र चातुर्मा-
सिकापरा न कार्यामावसी-पूर्णिमा वा गृहीता यदि तयो-ग्रहण
मभविष्यत्तदा चतुर्दश्यां चतुर्थ-भक्तोपदेशो नाभविष्यदिति)
(आ बीना पानानी कांवीमां छे)

मूल-कत्तिय अमावसाए, निव्वाणं वीरजिण-वरिंदस्स ।

संजायं तेण तया, पट्टवियं पोसहं सुद्धं ॥१७९॥

कासीकोसल-जणवय,-निवेहिं अट्टारसेहिं मिलिऊणं ।

गणरायेहिं पक्खिय,-ममावासाए कउ तत्तो ॥१८०॥

भणियमिणं सुहवयणं, दसासुयस्कंध-अट्टमज्झयणे ।

पुणरवि तद्धेव सुया, पक्खियारोवणा भणिया ॥१८१॥

तग्गहणं पडिसुद्धं, अमावसाए न पक्खियं होइ ।

तेण य अमावसाए, न पुन्निमाएवि नेयव्वं ॥१८२॥

जम्हा पंचम-अंगे, पनरसमसयंमि वीरनाहस्स ।

पडिवयदिवस-विहारो, चाउम्मासो य पढमदिणे ॥१८३॥

तिन्नेव य चउम्मासा, नायव्वा पुन्निमाइ तत्तो य ।

पक्खिय-चाउम्मासा, न एगदिवसंमि जायंति ॥१८४॥

अंगंमि उवंगंमिय, चउद्दसी अट्टमी य उद्दिट्ठा ।

तह पुन्निमा य एवं, चउपव्वतिहीण नामाइं ॥१८५॥

वीयसूयगडंगे, वित्ती तेवीसमेए अज्झयणे ।

अट्टमि-चउद्दसीउ, पयडध्थाउ य नायव्वा ॥१८६॥

८८ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

महकल्लाणतिहीउ, उद्दिट्ठाउत्ति जिणवरिंदाणं ।

तिन्नेव पुन्निमाओ, चउम्मासतिहीउ भणियमिणं॥१८७॥

एएण कारणेणं, चउद्दसि पक्खियं वियाणेह ।

जम्हा चउम्मास तिही, न पक्खियं पुन्निमा किहवि ॥१८८॥

अह पक्खियं चउद्दसि,—दिणंमि पुव्वं च तथ्य देवसियं ।

इय जोगसत्तअथ्ये, भणियं सिरिहेमसूरीहिं ॥१८९॥

यदुक्तं पूर्वाचार्यैः—“अन्नासु वि वित्तीसुं,सूरीहिं अभयदेव-
पसुहेहिं । उद्दिट्ठा निद्दिट्ठा, अमावसा तहय चुन्नीसु ॥१॥ एवं
कल्लाण-तिही, न लम्भइए जिणमयंमि सुपसिद्धा । सा कह-
माराहिज्जइ, अभासिया सुत्त-अथ्येसु ॥२॥ अन्नेसिं किरि-
याउ, नागाई अच्चणा जलहिवुड्ढी । सेलग-जक्खुवयारे, अमा-
वसा तथ्य उद्दिट्ठा ॥३॥ इइ उद्दिट्ठपएणं, अमावसा भासिया-
पवयणंमि । जथ्य अ सेसो लोगट्ठिइ, विसेसो समुद्दिट्ठो
॥४॥ कायव्वो य विवेगो, परस्स तिथ्थीण धम्मकिरियासु ।
कल्लाणतिही मुत्तुं, जिणमयमन्नो कहं लहइ ॥५॥” इतिहेतोः
स्वतीर्थे उद्दिष्टा कल्याणकतिथिः जगत्स्वरूपेऽमावस्या ।

मूल-चउम्मास-पडिक्कमणं, पक्खिय-दिवसंमि चउविहे संघे ।

संदेहविसोसहिए, भणियं जिणवल्लहेहिं च ॥१९०॥

पक्खस्स अट्ठमी खल्लु, मासस्स य पक्खियं मुणेयव्वं ।

तथ्य य चउद्दसी-तिय, भणियसिरिपुव्वसूरीहिं ॥१९१॥

अन्नं च जंबुद्दीव,—प्पन्नत्ती चंदसूर-पन्नत्ती ।

भगवइ-अणुओगेसु य, अन्नथ्य वि अथ्य भणियमिणं॥१९२॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० सुं. ८९

पनरस-दिणेहिं पक्खो, दोपक्खा मास बारमासहो ।

एयं कालपमाणं, न पव्वमाणं इमं होइ ॥१९३॥

एयाए गणणाए, न हुंति पव्वाइं तिन्नि गुरुआइं ।

पक्खो चउम्मासो वरिसो, जध्येव पडिक्कमणं ॥१९४॥

सावणमासे बहुल,—प्पडिवयाए तह अभीइ—नक्खत्ते ।

संवच्छरपारंभो, एसो भणिओ जिणवरेहिं ॥१९५॥

जइ एवं च गणिज्जइ, आसाढी—पुब्बिमाइ—ता वरिसो ।

भद्दवय—सुद्ध—पंचमिदिणंमि एसो कहं हुज्जा ॥१९६॥

बीए पक्खंमि तहा, मासट्ठाणे कहं चउम्मासो ।

अट्ठसु मासेसु पुणो, दुवालसेसु य धिरुद्धे सच्चे(वे)य ॥१९७॥

एवं सोऊण सुयं, दिणाण गणणाइ—पव्व—करणिज्जं ।

नहु संभवइ वयंतिह, गीयथ्था तं चिय पमाणं ॥१९८॥

इति पाक्षिकाधिकारः ॥

यतः—श्रीआवश्यक—चतुर्थाध्ययने—

“पडिक्कमामि चाउकालं सज्झायस्स अकरणयाप” इत्यादौ ।

तथा “अकाले कओ सज्झाओ काले न कओ सज्झाओ अस-
ज्झाए सज्झायं सज्झाए जं न सज्झायं तस्स मिच्छामि दुक्कडं”
इतिवचनात् । जेहनउ मिच्छादुक्कड दीजै ते अकाल किम कीजइ)

आ पाठ पानानी कांढोमां टीपणी रूपे छे.

अथ उदयिकतिथेरधिकारः—

मूल—चंदपन्नत्ति सुत्ते, सूरियपन्नत्तिनामुवंगंमि ।

उदयतिथीय पमाणं, विवाहपन्नत्ति अंगंमि ॥१९९॥

९० श्रीसामाचारो समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

अत्र सूत्रं जंबूद्वीवपन्नत्ति-मूलसूत्रे-“एगमेगस्स णं भन्ते !
मासस्स कति पक्खा पणत्ता ?, गोअमा ! दो पक्खा पणत्ता,
तं० बहुलपक्खे अ सुक्कपक्खे अ ! एगमेगस्स णं भन्ते !
पक्खस्स कइ दिवसा पणत्ता ?, गोअमा ! पण्णरस दिवसा
पणत्ता, तं०-पडिवादिवसे वितिआदिवसे जाव पण्णरसी-
दिवसे, एतेसिणं भंते ! पण्णरसण्हं दिवसाणं कइ णामधेज्जा
पणत्ता ?, गोअमा ! पण्णरस नामधेज्जा पणत्ता, तं०-पुव्वंगे
सिद्धमणोरमे अ तत्तो मणोरहे चेव । जसभदे अ जसधरे छट्ठे
सवकामसमिद्धे अ ॥१॥ इंदमुद्धाभिसित्ते अ सोमणस धणं-
जए अ बोद्धव्वे ॥ अत्थसिद्धे अभिजाए अच्चसणे सयंजए चेव
॥२॥ अग्गिवेसे उवसमे दिवसाणं होंति णामधेज्जा ॥ एतेसि
णं भंते ! पण्णरसण्हं दिवसाणं कति तिही पणत्ता ?, गो० !
पण्णरस तिही पणत्ता, तं०-नंदे भदे जए तुच्छे पुण्णे पक्खस्स
पंचमी । पुणरवि णंदे भदे जए तुच्छे पुण्णे पक्खस्स दसमी ।
पुणरवि णंदे भदे जए तुच्छे पुण्णे पक्खस्स पण्णरसी, एवं ते
तिगुणा तिहीओ सव्वेसिं दिवसाणंति । एगमेगस्स णं भंते !
पक्खस्स कइ राईओ पणत्ताओ ?, गोअमा ! पण्णस्स राईओ
पणत्ताओ, तं०-पडिवाराई जाव पण्णरसीराई, एआसिणं
भंते ! पण्णरसण्हं राईणं कइ णामधेज्जा पणत्ता ?, गो० !
पण्णरस नामधेज्जा पणत्ता, तंजहा-उत्तमा य सुणक्खत्ता,
एलावच्चा जसोहरा । सोमणसा चेव तहा, सिरिसंभूआ य
बोद्धवा ॥१॥ विजया य वेजयन्ति जयंति अपराजिआ य

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ९१

इच्छा य । समाहारा चेव तहा तेआ य तहा अईतेआ ॥२॥
 देवाणंदा निरई रयणीणं णामधिज्जाई ॥ एयासि णं भंते !
 पण्णरसण्हं राईणं कइ तिही पं० ?, गो० ! पण्णरस तिही
 पं०, तं०-उगवई भोगवई जसवई सवसिद्धा सुहणामा, पुण-
 रवि उगवई भोगवई जसवई सवसिद्धा सुहणामा, पुणरवि
 उगवई भोगवई जसवई सवसिद्धा सुहणामा । एवं तिगुणा
 एते तिहीओ सव्वेसिं राईणं ॥ ”

(वृत्तिः—‘पगमेगस्स’ इत्यादि, एकैकस्य भदन्त !
 मासस्य कति पक्षाः प्रज्ञप्ताः ?, गौतम ! दौ पक्षौ प्रज्ञप्तौ,
 तद्यथा-कृष्णपक्षो यत्र ध्रुवराहुः स्थविमानेन चन्द्रविमानमा-
 वृणोति तेन योऽन्धकारबहुलः पक्षः स बहुलपक्षः शुक्लपक्षो
 यत्र स पक्षः चन्द्रविमानमावृत्तं मुञ्चति तेन ज्योत्स्नाधव-
 लिततया शुक्लः पक्षः स शुक्लपक्षः, द्वौ चकारौ तुल्यता-
 द्योतनार्थं तेन द्वाषपि पक्षौ सदृशतिथिनामकौ सदृशसङ्ख्या-
 कौ भवत इति । अथानयोर्दिवससङ्ख्यां पृच्छन्नाचष्टे—‘पग-
 मेगस्स ण’ मित्यादि, एकैकस्य पक्षस्य कृष्णशुक्लान्यतरस्य
 भदन्त ! कति दिवसाः प्रज्ञप्ताः ?, यद्यपि दिवसशब्दोऽहो-
 रात्रेरुदस्तथापि सूर्यप्रकाशवतः कालविशेषस्यात्र ग्रहणं,
 रात्रिविभागप्रश्नस्युत्तरस्याग्रे विधास्यमानत्वात् । गौतम पञ्चदश
 दिवसाः प्रज्ञप्ताः, पतञ्ज कर्ममासापेक्षया द्रष्टव्यं, तत्रैव पूर्णानां
 पञ्चदशानामहोरात्राणां सम्भवात्तद्यथा-प्रतिपदिवसः प्रति-
 पद्यते पक्षस्याद्यतया इति प्रतिपत् प्रथमो दिवस इत्यर्थः,
 तथा द्वितीया द्वितीयो दिवसो यावत्करणात् तृतीया तृतीयो
 दिवस इत्यादिग्रहः अन्ते पञ्चदशी पञ्चदशो दिवसः, एतेषां
 भदन्त ! पञ्चदशानां दिवसानां कति ! नामधेयानि प्रज्ञ-

९२ श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

प्तानि ?, गौतम ! पञ्चदश नामधेयानि प्रज्ञप्तानि, तथा-
 प्रथमः पूर्वाङ्गो द्वितीयः सिद्धमनोरमस्तृतीयः मनोहरः चतुर्थो
 यशोभद्रः पञ्चमो यशोधरः षष्ठः सर्वकामसमृद्धः सप्तम
 इन्द्रमूर्द्धाभिषिक्तोऽष्टमः सौमनसो नवमो धनञ्जयः दशमोऽ
 र्थसिद्धः एकादशोऽभिजातो द्वादशोऽत्यशनः त्रयोदशः
 शतञ्जयः चतुर्दशोऽग्निवेशश्च पञ्चदश उपशम इति दिवसानां
 भवन्ति नामधेयानि इति । सम्प्रत्येषां दिवसानां पञ्चदश
 तिथीः पिपृच्छिषुराह-‘एतेसि ण’मित्यादि, एतेषां-अनन्त-
 रोक्तानां पञ्चदशानां दिवसानां भवन्ति । कति तिथयः
 प्रज्ञप्ताः ?, गौतम ! पञ्चदश तिथयः प्रज्ञप्ताः, तथा-नन्दो
 भद्रो जयस्तुच्छोऽन्यत्र रिक्तः पूर्णः, अत्र तिथिशब्दस्य पुंसि
 निर्दिष्टतया नन्दादिशब्दानामपि पुंसि निर्देशः, ज्योतिष्क-
 रण्डकसूर्यप्रज्ञप्तिवृत्त्यादौ तु नन्दा भद्रा जया इत्यादिस्त्री-
 लिङ्गनिर्देशेन संस्कारो दृश्यते, स च पूर्णः पञ्चदश तिथ्या-
 त्मकस्य पक्षस्य पञ्चमी इति रूढः, एतेन पञ्चमोतः परेषां
 षष्ठ्यादितिथीनां नन्दादिक्रमेणैव पुनरावृत्तिर्दाशिता, तथैव
 सूत्रे आह-पुनरपि नन्दः भद्रः जयः तुच्छः पूर्णः, स च
 पक्षस्य दशमी, अनेन द्वितीया आवृत्तिः पर्यवसिता, पुनरपि
 नन्दः भद्रः जयः तुच्छः पूर्णः, स च पक्षस्य पञ्चदशी, उक्त-
 मर्थं निगमयति-एवमुक्तीत्या आवृत्तित्रयरूपया एते अनन्त-
 रोक्ता नन्दाद्याः पञ्च त्रिगुणाः पञ्चदशसंख्याकास्तियथः
 सर्वेषां-पञ्चदशानामपि दिवसानां भवन्ति, एताश्च दिवस-
 तिथय उच्यन्ते, आह-दिवसतिथ्योः कः प्रतिषिद्धो येन
 तिथिप्रश्नसूत्रस्य पृथग्विधानं ?, उच्यते, सूर्यचारकृतो दिवसः
 स च प्रत्यक्षसिद्ध एव, चन्द्रचारकृता तिथिः, कथमिति
 चेत् ?, उच्यते पूर्वपूर्णिमापर्यवसानं प्रारभ्य द्वाषष्टि-भागी-
 कृतस्य चन्द्रमण्डलस्य सदनावरणीयौ द्वौ भागौ वर्जयित्वा

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ९३

शेषस्य षष्टिभागात्मकस्य चतुर्भागात्मकः पंचदशो भागो या-
वता कालेन ध्रुवराहुविमानेन आवृतो भवति अमावास्यान्ते
च स एव प्रकटितो भवति तावान् कालविशेषस्तिथिः ।
अथ रात्रिवक्तव्यप्रश्नमाह-‘एगमेगस्स’ इत्यादि, एकैकस्य
भदन्त ! पक्षस्य कतिरात्रयोऽनन्तरोक्तदिक्क्षानामेव चरमां-
शरूपाः प्रज्ञप्ताः ?, गौतम ! पञ्चदशरात्रयः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-
प्रतिपद्वात्रिः यावत्करणाद् द्वितीयादिरात्रिपरिग्रहः, एवं
पंचदशीरात्रिरिति । ‘पआसिण’ मित्यादि, प्रश्नसूत्रं
सुगमं, उत्तरसूत्रे गौतम ! पञ्चदश नामधेयानि प्रज्ञप्तानि,
तद्यथा-उत्तमा प्रतिपद्वात्रिः सुनक्षत्रा द्वितीयारात्रिः पला-
पत्या तृतीया यशोधरा चतुर्थी सौमनसा पञ्चमी श्रीसम्भृता
षष्ठी विजया सप्तमी वैजयन्ती अष्टमी जयन्ती नवमी अप-
राजिता दशमी इच्छा एकादशी समाहारा द्वादशी तेजा-
स्त्रयोदशी अतितेजाश्चतुर्दशी देवानन्दा पंचदशी निरत्यपि
पंचदश्या नामान्तरं, इमानी रजनीनां नामधेयानि । यथा
अहोरात्राणां दिक्क्षरात्रिविभागेन संज्ञान्तराणि कथितानि
तथा दिक्क्षसतिथिसंज्ञान्तराणि प्रागुक्तानि, अथ रात्रितिथि-
संज्ञान्तराणि प्रश्नयन्माह-‘पतासि णं’ इत्यादि, पतासां भदन्त !
पञ्चदशानां कति तिथयः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! पञ्चतिथयः
प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-प्रथमा उग्रवती नन्दातिथि रात्रिः, द्वितीया
भोगवती भद्रातिथिरात्रिः तृतीया यशोमती जयातिथिरात्रिः
४, सर्वसिद्धा तुच्छातिथिरात्रिः, ५, शुभनामा पूर्णतिथि-
रात्रिः, पुनरपि ६, उग्रवती नन्दातिथिरात्रिः, भोगवती
भद्रातिथिः, ७, रात्रिः यशोमती जयातिथि, ८, रात्रिः सर्व-
सिद्धा तुच्छातिथिर्नवमोरात्रिः, शुभनामा पूर्णतिथिर्दशमी
रात्रिः, पुनरपि उग्रवती नन्दातिथिरेकादशी रात्रिः, भोग-
वती भद्रातिथिर्द्वादशी रात्रिः, यशोमती जयातिथिस्त्रयोदशी

९४ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

रात्रिः, सर्वसिद्धा तुच्छा तिथिश्चतुर्दशी रात्रिः, शुभनामा पूर्णातिथिः पञ्चदशी रात्रिरिति, यथा नन्दादिपञ्चतिथीनां त्रिरावृत्त्या पञ्चदश (दिन) तिथयो भवन्ति तथोग्रवतीप्रभृतीनां त्रिरावृत्त्या पञ्चदश रात्रितिथयो भवन्तीति)

इति वचनात् ॥ एवं सूरपन्नत्ती मूलसूत्रेपि-दशमस्य प्राभृतस्य चतुर्दश पञ्चदश प्राभृत प्राभृतयोः सदृशत्वान्न लिख्यते । अत्रवृत्तिः एकैकस्य पक्षस्य पञ्चदश पञ्चदश रात्रयः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-प्रतिपत् प्रतिपत्सम्बन्धिनी प्रथमा रात्रिः द्वितीयदिवस-सम्बन्धिनी द्वितीया रात्रिः, एवं पञ्चदशदिवससम्बन्धिनी पञ्चदशी रात्रिः, इतिवचनात् । यो दिवसः सा चैव रात्रिः दिवसानुषंगिकीरात्रिरित्यर्थः ॥ श्रीकल्पसूत्रे “उवसमे दिवसे देवाण्डा सा रयणी” इतिवचनात् । वृत्तिः-ननु दिवसेभ्यस्तिथीनां कः प्रतिविशेषो येनैताः पृथक् कथ्यन्ते उच्यते इह सूर्यनिष्पादिता अहोरात्राश्विनिष्पादितास्तिथयः, तथा पुनः अयं च पूर्वाचार्यपरंपरायात उपनिषदुपदेशः । अहोरात्रस्य द्वाषष्टिभागप्रविभक्तस्य ये एकषष्टिभागस्तावत् प्रमाणा तिथिः, अहोरात्रस्त्रिंशन्मुहूर्तप्रमाणः सुप्रतीतः ॥ औदयिकतिथिविचारः ॥ श्रीभगवतीसूत्रे १२ शतके ६ उद्देशके-“से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ-सूरे आइच्चे सूरे० २ १, गोयमा ! सूरादियाणं समयाइ वा आवलियाइ वा जाव उस्सप्पिणीइ वा अवसप्पिणीइ वा से तेणट्टेणं जाव आइच्चे० २।” वृत्तिः-अथादित्यशब्दस्यान्वर्थाभिधानायाह-‘से केण’ मित्यादि, ‘सूराईय’ चि सूरः आदिः-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ९५

प्रथमो येषां ते सूरादिकाः, के ? इत्याह—‘समयाइ व’ त्ति
समयाः—अहोरात्रादिकाल भेदानां निर्विभागा अंशाः, तथाहि—
सूर्योदयमवधिं कृत्वाऽहोरात्रारम्भकः समयो गण्यते आव-
लिका मुहूर्त्तादयश्चेति ‘से तेण’ मित्यादि, अथ तेनार्थेन सूर
आदित्य इत्युच्यते, आदौ अहोरात्रसमयादीनां भव आदित्य
इति व्युत्पत्तेः ॥ एवं सूर्यप्रज्ञप्तिमूत्रे—

“ता कंह ते सूरि आइच्चे आहितेत्ति वदेज्जा ता सूरदिया
समयातिवा आवलियातिवा आणापाणूत्तिवा थोवेतिवा जाव
उस्सप्पिणीति वा एवं खलु सूरि आइच्चे आहितेत्ति वदेज्जा॥” एवं
चंद्रप्रज्ञप्तिमूलमूत्रेपि । अथ वृत्तिः—ता इति पूर्ववत् कथं केन प्रका-
रेण केनान्वर्थेनेति भावः सूरःसूर्य आदित्य इत्याख्यायते इति-
वदेत् ? भगवानाह सूर्य आदिः प्रथमो येषां ते सूरादिकाः के
इत्याह समयातिवा समया अहोरात्रादिकालस्य निर्विभागाः
भागास्ते सूरादिकाः सूरकारणा तथाहि सूर्योदयमवधिं कृत्वा
अहोरात्रारम्भकः समयो गण्यते नान्यथा, एवमावलिकादयोपि
सूरादिका भावनीयाः । नवरमसंख्येय—समयसमुदयात्मिका
आवलिकाः, संख्येया आवलिका एक आनप्राणः, द्विपंचा-
शदधिकत्रिचत्वारिंशच्छत—संख्यावलिका प्रमाण एक आन-
प्राण इति वृद्धसंप्रदायस्तथा चोक्तं । “एगो आणापाणू,
तयालीसं सयाउवावन्ना । आवलिय पमाणानं, अणंत नाणीहिं
निहिट्ठो ॥१॥” सप्तानप्राण—प्रमाणस्तोकः, यावच्छब्दान्मु-
हूर्त्तादयो द्रष्टव्याः ते च सुगमत्वात् स्वयं भावनीयाः । एवंखलु

९६ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

इत्यादि एवमनेन प्रकारेण खलु निश्चितः सूर आदित्य इत्या-
ख्यात इतिवदेत्, आदौ भव आदित्यः, बहुवचनात्य प्रत्ययः
इतिव्युत्पत्तेः, इत्यक्षरैरुदयतिथिः प्रमाणं । अन्येष्वपि शास्त्रेषु-
“ उदयंमि जा तिही, सा पमाणमियरा न कायवा । इहरा
आणाभंगो, आणाभंगेण मिच्छतं ॥ १ ॥ पच्चक्खाणं पूआ,
पडिक्कमणं पोसहो अणुट्ठाणं । जीए उदेइ सूरु, तीइ तिहीए य
कायवं ॥ २ ॥ ” इत्यादि ॥

मूल-अप्पतमेण तमेणं, उज्जल पडिवाय वुच्चइ कसिणा ।

अप्पुज्जोएणं चिय, कसिणंपि सियंति भासंति ॥ २०० ॥

एवं उदयतिही वि य, नायवा कसिण उज्जल तिहिव ।

आवस्सय वेलाए, तिहिगहणं कथवि न दिट्ठं ॥ २०१ ॥

पुणरवि जइ गीयथ्था, दावंति य अक्खराणि एयाणि ।

ता ताणि मे पमाणं, तत्तं तु त एव जाणंति ॥ २०२ ॥

आवस्सय वेलाए, पवतिही हुज्ज तीइ पडिक्कमणं ।

तं पुव्वन्ने जायं, अवरन्ने वावि चित्तेह ॥ २०३ ॥

अवरन्ने तं जुत्तं, नो पुव्वन्ने तहावि सुतुत्तं ।

सेयं वा कसिणं वा, तं तं सव्वं मह पमाणं ॥ २०४ ॥

पढमं चिय होइ दिणं, तस्स य रयणित्ति तयणुगा ।

पच्छा जंबूसूरिय, चंदपन्नत्तीसु य इमं भणियं ॥ २०५ ॥

तत्पूर्वलिखितमेवावगंतव्यं ॥

तम्हा दिणावसाणे, पडिक्कमणं जुत्तमेव इय मग्गो ।

तम्हा पवयण भणियाइ, उदयतिहीए अभिरमेज्जा ॥ २०६ ॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाळा पुस्तक ५० मुं. ९७

इति औदयिकतिथ्यधिकारः ॥

समणाण सावयाण य, देसिय पमुहाण जाण पंचण्हं ।

पडिकमणाणं किरिया, सरिसा सुत्ताणुसारेण ॥२०७॥

श्रावकाणां प्रतिक्रमणे यो विशेषः स उच्यते—

इरियं पडिकमिच्छा, पडिलेहित्ताण धम्म उवगरणं ।

पुत्तीदेहप्पमुहं, पुणोवि इरियापडिकमणं ॥२०८॥

सम्मं जयणा करणे, तत्तो दाऊण दोखमासमणे ।

भयवं सामाइयवयं, संदिस्सावेमि ठावेमि ॥२०९॥

नवकार-भणण-पुव्वं, सामाइय-दंडगं समुच्चरइ ।

आवस्सय किरियाए, वेलं जाणित्तु संपत्तं ॥२१०॥

किरियंतराल काले, पडिकमं--ताण नथ्थि उववसिणं ।

तत्तो आसणणुन्ना, एध्थण मेयंतु निर(वे)क्खं ॥२११॥

कालंमि किज्जगाणो, सज्झाउ जिणमयंमि सुविसुद्धो ।

सज्झायस्स अणुक्का, नथ्थि अकाले जिणंदाणं ॥२१२॥

आसण सज्झायाणं, पच्छा किरियाइ संभवो अथ्थि ।

जइ गीयथ्था भावं, एयं मन्नंति ता सव्वं(च्चं) ॥२१३॥

हुज्जा सुत्तविरुद्धं, ता मिच्छादुक्कडं हवउ ।

मज्झं एएण कारणेणं, दुवालसावत्त-वंदणयं ॥२१४॥

दच्चा पच्चक्खाणं, किच्चा तो चेइयाइ वंदित्ता ।

आयरियाइ साहु, ठाविय पकुणंति उस्सगं ॥२१५॥

सेसं साहु-सरिथ्थं, एमेव य राइयंमि नायव्वं ।

वयमुच्चरित्तु पच्छा, राईपच्छित्त-उस्सगं ॥२१६॥

९८ श्रीसामाचारो समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम् .

काऊणं चिय-वंदण,-पुव्वं ठावंति तो पडिक्कमणं ।

एवं देसिय-राइय,-पडिक्कमणं सावयाणं च ॥२१७॥

अन्नं च पुत्ति-पडिलेहणाए, दुवालसावत्त-वंदणंमि दुगं ।

वारदुगं च सीसो,-वरियं कायं पमज्जिज्जा ॥२१८॥

एवं देवसियंमि य, स पच्चक्खाणाउ अट्टवाराओ ।

पुत्तिपडिलेहणाउ, कायस्स पमज्जणाओ वि ॥२१९॥

छ्वारं राईए, अप्पडिलेहित्तु पुत्तियं देइ ।

वंदणयं पच्छित्तं, तस्सुत्तं पुव्वसूरीहिं ॥२२०॥

वारं वारं कुज्जा, दिट्ठीइनि(य)रक्खणेण पडिलेहं ।

पणवीसं पणवीसं, पुत्ती-देहाणुभयकालं ॥२२१॥

सेसाइं तिन्नि आवस्सयाइं, कायव्वाइं साहुव्व निय ।

नियवयअइयारा, जहक्कमं चेव चित्तेज्जा ॥२२२॥

आलोइऊण सम्मं, पडिक्कमित्ता तओ विसोहिज्जा ।

सव्वपडिक्कमणाणं, परमरहस्सं सुणेयव्वं ॥२२३॥

अत्र गीतार्था मध्यस्था यद्वदन्ति तदेव प्रमाणीक्रियते सूत्रा-
नुसारेण निरीहतया प्रसादमाधाय वक्तव्यम् ॥

अथोपधानाधिकारः--

मूल-अंगपविट्ठं सुयमंग,-बाहिरं तहय चेव आवस्सयं ।

आवस्सयवितरित्तं, कालियमुक्कालियं चेव ॥२२४॥

ठाणांगे नंदीए, अणुओमंमि य सुयस्स छब्भेया ।

एए जिणेहिं भणिया, अउपरं नद्धि किंचिसुयं ॥२२५॥

पुच्छेमि पंचमंगल,-नामेणं जो भवे महासुयक्खंधो ।

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ९९

सो नहु लब्धइ कथवि, पंचज्ज्ञयणेग-चूलाय ॥२२६॥
पडिकमण-सुयक्खंधो, बीओ सकत्थवाभिहाणं तु ।

तइयमरिहंतचे (थे) इय, -थव-अज्ज्ञयणं चउथ्यं तु ॥२२७॥
पंचमगं नामथयं, छठं सुय-संथवं तह चेव ।

एवं अज्ज्ञयणाणि य चत्तारि य दो सुयक्खंधा ॥२२८॥
भणियं दुवालसंगं, गणिपिडगं तथ्य कथ्य एयाइं ।

मन्नामि अहं भयवं, गीयथ्या तं समाइसह ॥२२९॥
एयं कुणह पसायं, चइत्तु सव्वं मणोगयं कसायं ।

जेणं उत्तमपुरिसा, पणयाणं वच्छला हुंति ॥२३०॥
एतेसिं उवहाणं, महानिसीहंमि सावयाणं जं ।

भणियंतेण न कप्पइ, आवस्सय-सुत्त-भणणंपि ॥२३१॥

(श्रीमहानिसीथे—“पंचमंगल-महासुयक्खंधस्स पंचम-
ज्ज्ञयणेग-चूलापरिक्खित्तस्स पवर-वयण-देवयाहिद्वियस्स ”
पहनउ उपधान पहिलउ दुवालसम-विचालइ आंबिल ८
प्रांति अष्टमए पंचमंगल-महासुयक्खंधनो ऊपधान । “ से
भयवं कयराए त्रिहीए तमिरियावहीयमहीए गोयमा
जहाणं पंचमंगलमहा-सुयक्खंधं से भयवं इरियावहिय-
महिज्जित्ताणं तओ किमहिज्झइ गो० सकत्थयाइय चेइयवं-
दण तिहिं णवरं सकत्थयं पगट्टम-वत्तीसाए आयंबिलेहिं ।
अरिहंतथयं पग-चउथ्यएहिं तिहिं आयंबिलेहिं, णाणथयं
पगे चउथ्येणं पंचवि आयंबिलेहिं अरहंतथयं पगे चउथ्येणं
पंचआयंबिलेहिं” ॥ ए उपधानविधिः । १ नवकार दिन १८
२ इरियावही दिन १८ । ३ नमोत्थुणं दिन ३५ । ४ सव्वलोप
अरिह० दिन ४ । ५ चउवीसथयं दिन २८ । ६ ज्ञानस्तव-

१०० श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

दिन ६ = एवं सर्वमिलीदिन १०९ एतावता तपसा एकमाव-
श्यकं शुद्धं पंचावश्यक तपः कुतो लभ्यते अनुपधानावश्या-
ध्ययने ज्ञानाचारविराधना इति महानीशीथे । श्रीमहानि-
शीथे-“तद्वा साहु साहुणीसमणोवासग-समणोवासगाहिं सद्धिं
सत्तसाहम्मिय-जणचउव्विहेणंपि समणसंघेणं निधधारगपा-
रगो भवज्जा । धन्नोसि पुन्नलक्खणोसि तुमं उच्चारमाणेणं
गंधमुट्ठीओ तओ जगगुरूणं जिणंदाणं पगदेसाओ गंधड्ढामि-
लाण-सियमल्ल-दामं गहाय सहत्थेणोभयक्खंघेसु समारोवय-
माणेणं गुरुणा णो संदेहमेवं भणियव्वो जहातो भो जम्मंतर-
संचयगुरुपुन्नपभारसुलद्ध-संखिदुत्तमसहलं मणुयं देवाणुप्पि-
याणंपि इयं नरयतिरयगइद्वारमुज्झंति ” अयं विधिरस्ति
साधूनां कर्तव्या वाकर्तव्या इति॥)आ पाठ पानानी कांवीमांछे ॥

मूल-ता किल किं वत्तव्वं, किरियाए तस्स अणुवहाणस्स ।

नाणायार-विराहण, -मावज्जइ तं पकुव्वंता ॥२३२॥

विवरीय सद्वहाणं, सदयमाणाय दंसणायारं ।

स कलुस-किरिया-करणे, चरणायारं विराहेइ ॥२३३॥

एएण कारणेणं, आवस्सय-सुत्त-सुद्धउवहाणं ।

कायव्वं जमवस्सं, कायव्वं समणसद्धेहिं ॥२३४॥

यदुक्तं—श्रीअनुयोगद्वारसूत्रे-“समणेणं सावएणं य
अवस्स कायव्वं हवइ जम्हा । अंतो अहोनिस्सस्स य तम्हा
आवस्सयं नाम ॥२॥ ”

(वृत्तिः—‘समणेण’ गाहा, भ्रमणादिता अहोरात्रस्य
मध्ये यस्मादवश्यं क्रियते तस्मादावश्यकम्, पञ्चमेवावश्य-
करणीयादिपदानामपि व्युत्पत्तिर्द्रष्टव्या)

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १०१

पुनः सूत्रं—“जणं इमे समणो वा समणी वा सावओ वा साविआ वा तच्चित्ते तम्मणे तल्लेसे तदज्झवसिए तत्तिव्वज्झवसाणे तदट्ठोवउत्ते तदप्पिअकरणे तब्भावणाभाविए अण्णत्थ कत्थइ मणं अकरेमाणे उभओकालं आवस्सयं करेति से तं लोगुत्तरियं भावावस्सयं,”

(वृत्तिः—‘जं जं’ति जमिति वाक्यालङ्कारे, यदिदं भ्रमणादयस्तच्चित्तादिविशेषणविशिष्टा उभयकालं प्रतिक्रमणाद्यावश्यकं कुर्वन्ति तल्लोकोत्तरिकं भावावश्यकमिति सण्टङ्कः, तत्र भ्राम्यतीति भ्रमणः-साधुः, भ्रमणी-साध्वी, शृणोति साधुसमीपे जिनप्रणीतां साम्राचारीमिति श्रावकः-भ्रमणोपासकः, श्राविका-भ्रमणोपासिका, वाशब्दाः समुच्चयाः, तस्मिन्नेवाऽऽवश्यकं चित्तं सामान्योपयोगरूपं यस्येति स तच्चित्तः, तस्मिन्नेव मनो-विशेषोपयोगरूपं यस्य स तन्मनाः, तत्रैव लेश्या शुभपरिणामरूपा यस्येति स तल्लेश्यः, तथा तदध्यवसितः-इहाध्यवसायोऽध्यवसितं, ततश्च तच्चित्तादिभाषयुक्तस्य सतस्तस्मिन्नेवाऽऽवश्यकोऽध्यवसितं क्रियासम्पादनविषयमस्येति तदध्यवसितः, तथा तत्तीव्राध्यवसायः-तस्मिन्नेवाऽऽवश्यकं तीव्रं प्रारम्भकालादारभ्य प्रतिक्षणं प्रकर्षयायि प्रयन्नविशेषलक्षणमध्यवसानं यस्य स तथा तथा ‘तदर्थोपयुक्तः’ तस्य-आवश्यकस्यार्थस्तदर्थस्तस्मिन्नुपयुक्तस्तदर्थोपयुक्तः-प्रशस्ततरसंवेगविशुद्धयमानः, तस्मिन्नेव प्रतिसूत्रं प्रतिक्रियं चार्थेषूपयुक्त इत्यर्थः, तथा ‘तदपितकरणः’ करणानि-तत्साधकतमानि देहरजोहरणमुखवस्त्रिकादीनि तस्मिन्-आवश्यकं यथोचित-व्यापारनियोगेनार्पितानि-नियुक्तानि तानि येन स तथा, सम्यग्यथास्थानन्यस्तोपकरण इत्यर्थः, तथा ‘तज्जावणाभावितः’ तस्य-आवश्यकस्य

१०२ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

भाषना-अव्यवच्छिन्नपूर्वपूर्वतरसंस्कारस्य पुनः पुनस्तदनुष्ठान-
नरूपा तथा भावितोऽङ्गाङ्गिभावेन परिणतावश्यकानुष्ठान-
परिणामस्तद्भाषनाभावितः, तदेवं यथोक्तप्रकारेण प्रस्तुत-
व्यतिरेकतोऽन्धत्र कुत्रचिन्मनोऽकुर्वन् उपलक्षणरवाह्राचं कार्यं
चान्यत्राकुर्वन्, एकार्थिकानि वा विशेषणान्येतानि प्रस्तुतो-
पयोगप्रकर्षप्रतिपादनपराणि, अमूनि च लिङ्गविपरिणामतः
श्रमणीश्राविकयोरपि योज्यानि, तस्मात् तच्चित्तादिविशेषण-
विशिष्टाः श्रमणादयः 'उभयकालम्' उभयसन्ध्यं यदावश्यकं
कुर्वन्ति तल्लोकोत्तरिकं, भावमाश्रित्य भावधास्तावावश्यकं
चेति वा भावावश्यकम्,)

इति वचनात् ॥ साधु-साध्वी-श्रावक श्राविकाणां चाव-
श्यकं कर्तव्यमुपदिष्टं तत् करणं सूत्र-पाठमन्तरेण न संवोभवीति
स पाठो गुरुवाचनानुगतोनुयोगद्वारे प्रसिद्धः सा वाचना समुद्दे-
शादृते न संघट्टते समुद्देश उद्देशपूर्वक इति दृश्यते, श्री अनुयोग-
द्वारे-“ नाणं पंचविहं पणत्तं, तंजहा-आभिणिबोहियनाणं
सुयनाणं ओहिनाणं मणपज्जवनाणं केवलनाणं तथ्य चत्तारि
नाणाइं ठप्पाइं ठवणिज्जाइं णो उद्दिंसंति णो समुद्दिंसंति णो
अणुण्णविज्जंति, सुयनाणस्स उद्देशो समुद्देशो अणुण्णा अणु-
ओगो य पवत्तइ, जइ सुयनाणस्स उद्देशो समुद्देशो अणुण्णा
अणुओगो य पवत्तइ, ता किं अंगपविट्ठस्स उद्देशो समुद्देशो
अणुण्णा अणुओगो य पवत्तइ ?, किं अंगवाहिरस्स उद्देशो
समुद्देशो अणुण्णा अणुओगो य पवत्तइ ?, अंगपविट्ठस्सवि
उद्देशो जाव पवत्तइ, अणंगपविट्ठस्सवि उद्देशो जाव पवत्तइ ?,
अंगवाहिरस्सवि उद्देशो ४ पवत्तइ, जइ अंगवाहिरस्स उद्देशो

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रस्वरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १०३

४ पवत्तइ, ताकिं आवस्सगस्स उद्देशो० पवत्तइ आवस्सगवइ-
रित्तस्स उद्देशो ४ पवत्तइ, आवस्सगस्सवि उद्देशो ४ पवत्तइ,
आवस्सगस्स वइरित्तस्सवि उद्देशो० पवत्तइ, जइ आवस्सगस्स
उद्देशो ४ पवत्तइ ताकिं सामाइयस्स चउवीसथयस्स वंदणस्स
पडिक्कमणस्स काउस्सगस्स पच्चक्खाणस्स सव्वेसिंपि एएसिं
उद्देशो समुद्देशो अणुन्ना अणुओगो पवत्तइ । ” इतिवचनात् ।
आवश्यकस्योद्देश-समुद्देशानुज्ञाः ॥

मूल-इय सुत्ताणुसारेण समणाणं सावयाण तुल्लत्ति ।

आवस्सयस्स किरिया, उवहाणं तस्सवि सरिथ्थं ॥२३५॥

भणियं महानिसीहे, न होइ आवस्सयस्स उवहाणं ।

भणणं किरिया करणं, तं च विणा तस्स नहु जुगं ॥२३६॥

आवस्सयंमि एगो, सुयक्खंधो धम्मराय करिखंधो ।

छचेवज्झयणाई, ताइ पुणो इक्क सरगाई ॥२३७॥

तेसिं छहिं दिणेहिं, उद्देशाई भवे अणुट्ठाणं ।

सुयक्खंध-समुद्देशो, कायव्वो सत्तमदिणंमि ॥२३८॥

अट्ठमदिणे अणुन्ना, एवं अट्ठहिं दिणेहिं उवहाणं ।

आवस्सयस्स सरियं, समणाणं सावयाणं च ॥२३९॥

जम्हा अंतेवासी, जिणागमे जिणवरेहिं पन्नविया ।

उग्गा उग्गविहारी, समणा तह सावया चेव ॥२४०॥

पासथ्याईवि दुवे, सत्तम-अंगंमि पंचमंगंमि ।

आयारंगे वसुवा, अणुवसुवा इत्ति चित्तेह ॥२४१॥

अज्जो इमिणा आमंतणेण, आमंतिया दुवे गुरुणा ।

१०४ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रोतसपदी शास्त्रम्.

देस जयणाय तम्हा, जाणह समगाणुगा सदूढा ॥२४२॥
 सावय उवहाणविही, महानिसीहंमि अथ्थि जा भणिया ।
 तं केई मन्नंति य, केई बहुआ न मन्नंति ॥२४३॥
 आवस्सग अट्ठदिणो, -वहाण किरिया जईण सव्वेसिं ।
 पढम-चरित्तधराणं, सुपमाणं गच्छवासीणं ॥२४४॥
 आवस्सगस्स अन्नो, उवहाण-विही न दीसई कोवि ।
 जं आयरिया तु सदा, कुणंति सिक्खं निरइयारं ॥२४५॥
 यतः-“काले विणए बहुमाणे, उवहाणे तह अणिल्लवणे ।
 वंजण अथ्थ तदुभए, अट्ठविहो नाण-मायारो ॥ १ ॥”
 इतिवचनात् ॥ श्रावकाणामपि उपधानविधानमंतरेणातिचारो
 ज्ञानाचारस्य पुनः प्रतिक्रमणसूत्रे श्रावकाधिकारे “ वंदण वय
 सिक्खागारवेसु, सन्ना कसाय दंडेसु । गुत्तीसुय समिईसुय,
 जो अइयारो यतं निंदे ॥१॥” इति वचनात् । यदि श्रावकाणा-
 मुपधानमंतरेणावश्यकसूत्राध्ययनं गीतार्थाः स्थापयंत्यथोपधा-
 नविधिना शुद्धामावश्यकक्रियां स्थापयंति तथा प्रमाणीक्रियते ॥
 अथोपदेशविधिः—

मूल-पाईणं पडिणं वावि, दाहिणोदीणमेवय ।
 सुद्धमुणी विहरंतो, सुद्धं धम्मं वियागरे ॥२४६॥
 अहिंसा लक्खणो धम्मो, जिणंदेहिं पवेइओ ।
 ववहार-निच्छएहिं, उस्सग्गा अववायओ ॥२४७॥
 विहिवाउवएसंमि, नथ्थि सावज्जमागमे ।
 अववाए विही नथ्थि, उवएसो जहट्ठिओ ॥२४८॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० सुं. १०५

उस्सगो अत्थि विही, अईयणं ताणजिणवरिंदाणं ॥

तह आगमिस्साण पुणो, संक्खाणं वट्टमाणं ॥२४९॥

अतीतानागतानामन्तानां संख्येयानां वर्तमानानां जिना-
नामुपदेशविधिर्वर्णिका लिख्यते-श्रीआवश्यक-“ करेमि भंते
सामाइयं सव्वं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि जावज्जीवाए तिविहं
तिविहेणं मणेणं वायाए कायेणं न करेमि न कारवेमि करंतपि
अन्नं न समणुज्जाणामि तस्म भंते पडिक्कमामि निंदामि गर-
हामि अप्पाणं वोसरामि” तथा श्रीदशवैकालिके-४ अध्ययने-
“पढमे भंते ! महदए पाणाइवायाओ वेरमणं, सव्वं भंते ! पाणा-
इवायं पच्चक्खामि, से सुहुमं वा वायरं वा तसं वा थावरं वा,
नेव सयं पाणे अइयाइज्जा नेवऽन्नेहिं पाणे अइवायाविज्जा
पाणे अइवायंतेऽवि अन्ने न समणुजाणामि, जावज्जीवाए
तिविहं तिविहेणं० ”

(अत्र वृत्तिलेशः—‘पढमे भंते’ इत्यादि, सूत्रक्रमप्रामा-
ण्यात् प्राणातिपातविरमणं प्रथमं तस्मिन्, भदन्तेति गुरो-
रामन्त्रणं, ‘महाव्रत’ इति महच्च तद्व्रतं च महाव्रतं, महत्त्वं
चास्य श्रावकसंबन्ध्यणुव्रतापेक्षयेति । तस्मिन् महाव्रते
‘प्राणातिपाताद्विरमण’ मिति प्राणा-इन्द्रियादयः तेषामति-
पातः प्राणातिपातः-जीवस्य महादुःखोत्पादनं, न तु जीवा-
तिपात एव, तस्मात् प्राणातिपाताद्विरमणं, विरमणं नाम
सम्यग्ज्ञान-श्रद्धानपूर्वकं सर्वथा निवर्तनं, भगवतोक्तमिति
वाक्यशेषः, यतश्चैवमत उपादेयमेतदिति विनिश्चित्य ‘सर्वं
भदन्त ! प्राणातिपातं प्रत्याख्यामी’ति सर्वमिति-निरवशेषं,
न तु परिस्थिरमेव, भदन्तेति गुर्वामन्त्रणं, प्राणातिपातमिति

१०६ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

पूर्ववत्, प्रत्याख्यामीति प्रतिशब्दः प्रतिषेधे आङ्गभिमुख्ये ख्या प्रकथने, प्रतीपमभिमुखं ख्यापनं प्राणातिपातस्य करोमि प्रत्याख्यामीति, अथवा-प्रत्याचक्षे-संवृतात्मा साम्प्रतमना-गतप्रतिषेधस्य आदरेणाभिधानं करोमीत्यर्थः, 'से सुहुमं वे' त्यादि, सेशब्दो मागधदेशीप्रसिद्धः अथ शब्दार्थः, स चोप-न्यासे, तद्यथा-'सूक्ष्मं वा वादरं वा त्रसं वा स्थावरं वा ' अत्र सूक्ष्मोऽल्पः परिगृह्यते न तु सूक्ष्मनामकर्मोदयात्सूक्ष्मः, तस्य कायेन व्यापादनासंभवात्, तदेतन्निशेषतोऽभिधित्सु-राह-'बादरोऽपि' स्थूरः, स चैकैको द्विधा-त्रसः स्थावरश्च, सूक्ष्म-त्रसः कुण्ड्यादिः स्थावरो घनरूपत्यादिः, वादरस्त्रसो गवादिः स्थावरः पृथिव्यादिः, एतान्, 'णेष सयं पाणे अद्वापज्ज'ति नैव स्वयं प्राणिनः अतिपातयामि, नैवान्यैः प्राणिनोऽतिपातयामि, प्राणिनोऽतिपातयतोऽप्यन्यान् सम-नुजानामि, यावज्जीवमित्यादि पूर्ववत् ।)

एवमाचारांगेपि । पुनः श्रीदशवैकालिकेऽष्टमाध्ययने-
“पुढविदगअगणिमारुअ, -तणरुक्खस्स बीयगा । तसा अ पाणा जीवत्ति, इइ वुत्तं महेसिणा ॥२॥ तेसिं अच्छणजोएण, निच्चं होअव्वयं सिआ । मणसा कायवक्केण, एवं हवइ संजए ॥३॥”

(वृत्तिः—‘पुढवि’ति सूत्रं, पृथिव्युदकामिषायवस्तृण-वृक्षसबीजा एते पञ्चैकेन्द्रियकायाः पूर्ववत्, त्रसाश्च प्राणिनो द्वीन्द्रियादयो जोषा इत्युक्तं ‘महर्षिणा’ वर्धमानेन गौतमेन वेति सूत्रार्थः ॥२॥ यतश्चैवमतः ‘तेसिं’ति सूत्रं अस्य व्याख्या-‘तेषां’ पृथिव्यादीनाम् ‘अक्षणयोगेन’ अहिंसाव्यापारेण नित्यं ‘भक्षितव्यं’ स्यात् भिक्षुणा मनसा कायेन वाक्येन पभिः करणैरित्यर्थः, एवं वर्तमानोऽहिंसकः सन् भवति संयतो, नान्यथेति सूत्रार्थः ॥३॥)

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १०७

पाक्षिकसूत्रे-“ से पाणाइवाए चउव्विहे पन्नत्ते-दव्वओ
खित्तओ कालओ भावओ दव्वओणं पाणाइवाए छसु जीवनि-
काएसु खित्तओणं पाणाइवाए सव्वलोए कालओणं पाणाइवाए
दियावा राओवा भावओणं पाणाइवाए रागेणवा दोसेणवा ॥”
इतिवचनात् । श्रीउत्तराध्ययने अध्ययन ८ -“जग निस्सिएहिं
भूएहिं, तसनामेहिं थावरेहिं च । नो तेसिमारभे दंडं, मणसा
वयसा कायसा चेव ॥१॥”

(व्याख्या-जगत्-लोकस्तस्मिन् निश्चितानि-आश्चितानि
जगन्निश्चितानि तेषु 'भूतेषु' जन्तुषु 'तसनामे'ति वसनाम-
कर्मोदयवत्सु द्वीन्द्रियादिषु 'स्थावरेषु' तन्नामकर्मोदयवर्तिषु
पृथिव्यादिषु. चः समुच्चये, 'नो' नैव 'तेसि'ति तेषु रक्षणी-
यत्वेन प्रतीतेषु 'आरभेत' कुर्यात् दण्डनं दण्डः स चेद्वाति-
पातात्मकस्तं, 'मणसा वयसा कायसा चेव'ति आर्षत्वात्
मनसा वचसा कायेन, चशब्दः शेषभङ्गोपलक्षकः, ततश्च-
यथा मनसा वचसा कायेन च दण्डं नारभते तथा
नाऽऽरम्भयेत् न चारभमाणानप्यन्याननुमन्येत, 'एव' अव-
धारणे भिन्नकमश्च,)

तथा श्रीउत्तराध्ययने २४ अध्ययने-“ संरंभ-समारंभे,
आरंभंमि तहेवय। वयं पवत्तमाणं तु, मियत्तेज्ज जयं जइ ॥१॥”

(बृहत्वृत्तिः-तथा वाचिकः संरम्भः-परव्यापादनक्षम-
श्रुतप्रविधादिपरावर्तनासङ्कल्पसूचको ध्वनिरेषोपचारात्सङ्कल्प-
शब्दवाच्यः सन्, समारम्भः-परपरितापकरमन्त्रादि पराव-
र्तनम् 'आरम्भः' तथाविधसंकलेशतः प्राणिनां प्राणव्यपरो-
पणक्षममन्त्रादिज्ञपनमिति)

१०८ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

श्रीऔपपातिकोपांगे स्थानांगे विवाहप्रज्ञप्त्यंगे च-
 “सत्तविहे विणए पं० तं०-णाणविणए दंसणविणए चरित्तवि-
 णए मणविणए वयविणए कायविणए लोगोवयारविणए
 “तत्रापि”से किं तं वयविणए वयविणए दुविहे पं० तं० पस-
 थ्यवयविणए अपसथ्यवयविणए, से किं तं अपसथ्यवयविणए
 जेयवए सावज्जे स किरिए कक्कसे कडुए निठुरे फरुसे अण्हय-
 करे छेदकरे भेदकरे परितावणकरे उद्दवणकरे भूओवघाइए
 तहप्पगारं वयं धारेज्झा से तं अपसथ्यवयविणए, से किं तं
 पसथ्यवयविणए एवं चेव पसथ्यं णेयव्वं से तं पसथ्यवय-
 विणए॥” श्रीआचारांगे-प्रथमाध्ययन-संस्कारपरिज्ञायाः प्रथमो-
 द्वेशके-“तत्थ खलु भगवता परिण्णा पवेइआ इमस्स चेव जीवि-
 यस्स परिवंदणमाणणपूयणाए जाई-मरणमोयणाए दुक्खपडि-
 घायहेउं एयावंति सव्वावंति लोगंसि कम्मसमारंभा परिजा-
 णियव्वा भवंति जस्सेते लोगंसि कम्मसमारंभा परिण्णाया
 भवंति से हु मुणी परिण्णायकम्मे तिवेमि ॥

(वृत्तिलेशः—‘तत्र’ कर्मणि व्यापारे अकार्षमहं करोमि
 करिष्यामीत्यात्मपरिणतिस्वभावतया मनोवाक्य-व्यापार-
 रूपे ‘भगवता’ घोर-वर्द्धमान-स्वामिना परिज्ञानं परिज्ञा सा
 प्रकर्षेण प्रशस्ताऽऽदौ वा वेदिता प्रवेदिता, एतच्च सुधर्म-
 स्वामी जम्बूस्वामिनाम्ने कथयति, सा च द्विधा-ज्ञपरिज्ञा
 प्रत्याख्यानपरिज्ञा च, तत्र ज्ञपरिज्ञया सावध व्यापारेण बन्धो
 भवतीत्येवं भगवता परिज्ञा प्रवेदिता, प्रत्याख्यानपरिज्ञया
 च सावधयोगा बन्धहेतवः प्रत्याख्येया इत्येवंरूपा चेति ।

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १०९

तत्र जीवितमिति-जीवन्त्यनेनायुः कर्मणेति जीवितं-प्राण-
धारणम्, तच्च प्रतिप्राणि स्वसंविदितमिति कृत्वा प्रत्यक्षा-
सन्नवाचिनेदमानिर्दिशति, च शब्दा वक्ष्यमाणजात्यादिसमु-
च्चयार्थः पयकारोऽवधारणे, अस्यैव जीवितस्यार्थे परिफल्गु-
सारस्य तडिल्लताविलसित-चञ्चलस्य बह्वायस्य दोषसुखार्थे
क्रियासु प्रवर्तते तथाहि-जीविष्याम्यहमरोगः, सुखेन भोगान्
भोक्ष्ये, ततो व्याध्यपनयनार्थं स्नेहापान लावकपिणितभक्षणा-
दिषु क्रियासु प्रवर्तते, तथाऽल्पस्य सुखस्य कृते अभिमान-
ग्रहाकुलितचेता बह्वारम्भपरिग्रहाद् बहुशुभं कर्मादत्ते, उक्तं
च-“ द्वे वाससी प्रवरयोषिदपायशुद्धा, शय्याऽऽसनं करि-
वरस्तुरगो रथो वा । काले भिषग् नियमिताशनपानमात्रा,
राज्ञः पराव्यमिष (पराको रोगः) सर्वमवेहि शेषम् ॥ १ ॥
पुष्ट्यर्थमन्नमिह यत् प्रणिधिप्रयोगैः, संप्रासदोषकलुषो नृप-
तिस्तु भुङ्क्ते । यद् निर्भयः प्रशमसौख्यरतिश्च भैक्षं, तत्
स्वादुतां भृशमुपैति न पार्थिवान्नम् ॥ २ ॥ भृत्येषु मन्त्रिषु
सुतेषु मनोरमेषु, कान्तासु वा मधुमदाङ्कुरितेक्षणासु । विश्र-
म्भमेति न कदाचिदपि क्षितीशः, सर्वाभिश्चकितमतेः कतरन्तु
सौख्यम् ? ॥३॥” तदेवमनवबुद्धतरुणकिशलयपलाशचञ्चलजी-
वितरतयः कर्माश्रवेषु जीवितोपमर्दादिरूपेषु प्रवर्तन्ते, तथा-
ऽस्यैव जीवितस्य परिबन्दनमाननपूजनार्थं हिंसादिषु प्रवर्तन्ते,
तत्र ‘परिबन्दनं’ संस्तवः प्रशंसा तदर्थमाचष्टते, तथाहि-
अहं मयूरादिपिशिताशनाद्वली तेजसा देदीप्यमानो देवकुमार
इव लोकानां प्रशंसास्पदं भविष्यामीति, ‘माननम्’ अभ्यु-
त्थानासनदानाञ्जलिप्रग्रहादिरूपं तदर्थं वा चेष्टमानः कर्माचि-
नोति, तथा पूजनं पूजा-द्रविणवस्त्रान्नपानसत्कारप्रणामसे-
वाविशेषरूपं तदर्थं च प्रवर्तमानः क्रियासु कर्माश्रवरात्मानं
सम्भाषयति, तथाहि-‘वीरभोग्या वसुन्धरे’ ति मत्वा परा-

११० श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

क्रमते, दण्डभयाच्च सर्वा प्रजा विभ्यतीति दण्डयति, इत्येवं राज्ञामन्येषामपि यथा सम्भवमायोजनीयम्, अत्र च वन्दनादीनां ब्रह्मसमाप्तं (एकवद्भावं च) कृत्वा तादर्थ्यं चतुर्थी विधेया, परिवन्दनमाननपूजनाय जीवितस्य कर्माश्रवेषु प्रवर्तन्ते इति समुदायार्थः । न केषलं परिवन्दनाद्यर्थमेव कर्मादत्ते, अन्यार्थमप्यादत्त इति दर्शयति-जातिश्च मरणं च मोचनं च जातिमरणमोचनमिति समाहारब्रह्मात्तादर्थ्यं चतुर्थी एतदर्थं च प्राणिनः क्रियासु प्रवर्तमानाः कर्माददत्ते, तत्र जात्यर्थं कौश्वारि (कार्तिकेय) वन्दनादिकाः क्रिया विधत्ते, तथा यान् यान् कामान् ब्राह्मणादिभ्यो ददाति तांस्तानन्य-जन्मनि पुनर्जातो भोक्ष्यते, तथा मनुजाऽप्युक्तम्-“वारिद-स्तृप्तिमाप्नोति, सुखमक्षयमन्नदः । तिलप्रदः प्रजामिष्टामायु-ष्कमभयप्रदः ॥ १ ” अत्र चैकमेष सुभाषितम्-‘अभयप्रदान’ मिति तुपमध्ये कणिकावदिति, एषमादिकुमार्गोपदेशाद् हिंसादौ प्रवृत्तिं विदधाति । तथा मरणार्थमपि पितृपिण्ड-दानादिषु क्रियासु प्रवर्तते, यदि वा ममानेन सम्बन्धी व्यापादितस्तस्य वैरनिर्घातनार्थं बधबन्धादौ प्रवर्तते, यदि वा मरणनिवृत्त्यर्थमात्मनो दुर्गाद्युपयाचितमजादिना बलिं विधत्ते यशोधर इव पिष्टमयकुक्कुटेन, तथा मुक्त्यर्थमज्ञाना-वृतचेतसः पञ्चाश्रितपोऽनुष्ठानादिकेषु प्राण्युपमर्हकारिषु प्रवर्तमानाः कर्माददत्ते, यदि वा जातिमरणयोर्विमोचनाय हिंसादिकाः क्रियाः कुर्वन्ते, ‘जाइमरणभोगणाप’ति वा पाठा-न्तरं, तत्र भोजनार्थं कृष्यादिकर्मसु प्रवर्तमाना वसुधाजल-ज्वलनपवन-वनस्पतिद्वित्रिचतुष्पञ्चेन्द्रियव्यापत्तये व्याप्रि-यन्ते इति । तथा दुःखप्रतिघातमुररो-कृत्यात्मपरित्राणार्थ-मारम्भानासेषन्ते, तथाहि-व्याधिवेदनार्ता लाघकपिशितम-दिरादि आसेषन्ते, तथा वनस्पतिमूलत्वक्पत्रनिर्यासादि-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० सुं. १११

सिद्धशतपाकादितैलार्थमग्न्यादिसमारम्भेण पापं कुर्वन्ति स्वतः कारयन्त्यन्यैः कुर्वतोऽन्यान् समनुजानत इत्येषमतीतानागतकालयोरपि मनोवाङ्माययोगैः कर्मादानं विदधतीत्यायोजनीयम् । तथा दुःखप्रतिघातार्थमेव सुखोत्पत्त्यर्थं च कलत्रपुत्रगृहोपस्कराद्याददते, तल्लाभपालनार्थं च तासु तासु क्रियासु प्रवर्त्तमानाः पापकर्मासेवन्त इति,)

श्री आचारांगे प्रथमाध्ययने सप्तमोद्देशके—

“ एत्थंपि जाणे उवादीयमाणा, जे आयारे ण रमंति, आरंभमाणा विणयं वयंति, छंदोवणीया अज्झोववण्णा, आरंभसत्ता पकरंति संगं, से वसुमं सव्वसमण्णागयपणाणेणं अप्पाणेणं अकरणिज्जं पावं कम्मं णो अण्णेसिं, तं परिण्णाय मेहावी णेव सयं छज्जीवनिकायसत्थं समारंभावेज्जा णेवऽण्णे छज्जीवनिकायसत्थं समारंभावेज्जा णेवऽण्णे छज्जीवनिकायसत्थं समारंभंते समणुजाणेज्जा, जस्से ते छज्जीवनिकायसत्थसमारंभ परिण्णाय भवंति से हु मुणी परिण्णायकम्मेतिवेमि ॥

(वृत्तिः—एतस्मिन्नपि—प्रस्तुते वायुकाये, अपिशब्दात् पृथिव्यादिषु च समाश्रितमारम्भं ये कुर्वन्ति ते उपादीयन्ते, कर्मणा बध्यन्त इत्यर्थः, एकस्मिन् जीविकाये बधप्रवृत्तः शेषनिकायवधजनितेन कर्मणा बध्यते, किमिति ?—यतो न ह्येकजीविकायविषय आरम्भः शेषजीविकायोपमर्दमन्तरेण कर्तुं शक्यत इत्यतस्त्वमेवं जानीहि, श्रोतुरनेन परामर्शः, अत्र च द्वितीयार्थं प्रथमा, ततश्चैवमन्वयो लग्नितव्यः—पृथिव्याधारम्भिणः शेषकायारम्भकर्मणा उपादीयमानान् जानीहि, के पुनः पृथिव्याधारम्भिणः शेषकायारम्भकर्मणोपादीयन्ते ?

११२ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

इति, आह 'जे आयारे ण रमंति' ये ह्यविदितपरमार्थां ज्ञानदर्शनचरणतपोवीर्याख्ये पञ्चप्रकाराचारे 'न रमन्ते' न धृतिं कुर्वन्ति, तद्धृत्या च पृथिव्याधारम्भिणः, तान् कर्मभिरुपादीयमानान् जानीहि, के पुनराचारे न रमन्ते?, शाक्यदिगम्बरपार्श्वस्थादयः, किमिति?, यत आह-'आरंभमाणा विनयं वयंति' आरम्भमाणा अपि पृथिव्यादीन् जीवान् विनयं संयममेष भाषन्ते, कर्माष्टक-विनयनाह्नियः संयमः, शाक्यादयो हि वयमपि विनयव्यवस्थिता इत्येवं भाषन्ते, न च पृथिव्यादिजीवाभ्युपगमं कुर्वन्ति, तदभ्युपगमे वा तदाश्रितारम्भित्वात् ज्ञानाद्याचारविकलत्वेन नष्टशीला इति। किं पुनः कारणं? येनैवं ते दुष्टशीला अपि विनयव्यवस्थितमात्मानं भाषन्ते इत्यत आह-'छन्दोवणीया अज्झो-खवण्णा' छन्दः-स्वाभिप्रायः इच्छामात्रमनालोचितपूर्वापरं विषयाभिलाषो वा, तेन छन्दसा उपनीताः-प्रापिता आरम्भमार्गमविनीता अपि विनयं भाषन्ते, अधिकमत्यर्थमुपपन्ना तच्चित्तास्तदात्मकाः अध्युपपन्नाः, विषयपरिभोगायत्तजीविता इत्यर्थः, य एवं विषयाशाकर्षितचेतसस्ते किं कुर्युरित्याह-'आरंभसत्ता पकरंति संगं' आरम्भणमारम्भः सावधानुष्ठानं तस्मिन् सत्ताः-तत्पराः प्रकर्षेण कुर्वन्ति, सज्यन्ते येन संसारे जीवाः ससङ्गः-अष्टविधं कर्मविषयसङ्गो वा तं सङ्गं प्रकुर्वन्ति, सङ्गाच्च पुनरपि संसारः, आजवं जयोभावरूपः, एवं प्रकारमपायमवाप्नोति षड्जीविकायघातकारोति ॥ अथ यो निवृत्तस्तदारम्भात् स किंविशिष्टो भवतीत्यत आह-'से' इति पृथिव्युद्देशकाभिहितनिवृत्तिगुणभाक् षड्जीविकायहनननिवृत्तो 'वसुमान्' वसूनि द्रव्यभावभेदाद्विधा, द्रव्यवसूनि मरकतेन्द्रनीलवज्रादीनि भाववसूनि-सम्यक्त्यादीनि तानि यस्य यस्मिन् वा सन्ति स वसुमान्, द्रव्ययानित्यर्थः,

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ११३

इह च भाववसुभिर्वसुमत्त्वमङ्गीक्रियते, प्रज्ञायन्ते यैस्तानि प्रज्ञानानि-यथावस्थितविषयग्राहीणि ज्ञानानि सर्वाणि सम-
न्वागतानि प्रज्ञानानि यस्यात्मनः स सर्वसमन्वागतप्रज्ञानः-
सर्वावबोधविशेषानुगतः सर्वेन्द्रियज्ञानैः पटुभिर्यथावस्थित-
विषयग्राहिभिरधिपरीतैरनुगत इतियावत्, तेन सर्वसमन्वा-
गतप्रज्ञानेनात्मना, अथवा सर्वेषु द्रव्यपर्यायेषु सम्यगनुगतं
प्रज्ञानं यस्यात्मनः स सर्वसमन्वागतप्रज्ञान आत्मा, भगवद्व-
चनप्रामाण्यादेवमेतत् द्रव्यपर्यायजातं नान्यथेति सामान्यवि-
शेषपरिच्छेदान्निश्चिताशेषज्ञेयप्रपञ्चस्वरूपः सर्वसमन्वागत-
प्रज्ञान आत्मेत्युच्यते, अथवा-शुभाशुभफलसकलकलापप-
रिज्ञानान्नरकतिर्यग्नरामरमोक्षसुखस्वरूपपरिज्ञानाच्चापरितु-
ष्यन्ननैकान्तिकादिगुणयुके संसरसुखे मोक्षानुष्ठानमाविष्कु-
र्वन् सर्वसमन्वागतप्रज्ञान आत्माऽभिधीयते, तेनैवंविधेनात्मना
' अकरणीयम् ' अकर्तव्यमिह परलोकविरुद्धत्वादकार्यमिति
मत्वा नान्वेषयेत्, न तदुपादानाय यत्नं कुर्यादित्यर्थः, किं
पुनः तदकरणीयं नान्वेषणीयमिति ?, उच्यते, ' पापं कर्म '
अधःपतनकारित्वात्पापं, क्रियत इति कर्म, तच्चाष्टादशविधं
प्राणातिपातमृषाबादादत्तादानमैश्वर्यपरिग्रहक्रोधमानमायालो-
भप्रेमद्वेषकलहाभ्याख्यानपैश्वर्यपरपरिषादरत्यरतिमायामृषा-
मिथ्यादर्शनशक्याख्यमिति, एवमेतत् पापमष्टादशभेदं ना-
न्वेषयेत्-न कुर्यात् स्वयं, न चान्यं कारयेत्, न कुर्वाणमन्य-
मनुमोदेत् । एतदेवाह-' तं परिणाय मेधावी ' त्यादि 'तत्'
पापमष्टादशप्रकारं परिः-समन्तात् ज्ञात्वा मेधावी-मर्यादावान्
नैव स्वयं षड्जीवनिकायशस्त्रं स्वकायपरकायादिभेदं समार-
भेत नैवान्यैः समारम्भयेत् न चान्यान् समारभमाणान् सम-
नुजानीयात्, एवं यस्यैते सुपरीक्ष्यकारिणः षड्जीवनिकाय-
शस्त्रसमारम्भाः तद्विषयाः पापकर्मविशेषाः परिज्ञाता

११४ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

ज्ञपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया च स पञ्च मुनिः, प्रत्याख्यात-
कर्ममत्वात्-प्रत्याख्याताशेषपापागमत्वात्, तदन्यैवविधपुरु-
षवदिति । इति शब्दोऽध्ययनपरिसमाप्तिप्रदर्शनाय, ब्रवी-
मीति सुधर्मस्वाम्याह स्वमनीषिकाव्यावृत्तये,)

श्री आचारांगे द्वितीयाध्ययने द्वितीयोद्देशके—

“से आयबले से नाइबले, से मित्तबले से पिच्चबले से देव-
बले से रायबले से चोरबले से अतिहिबले से किविणबले से
समणबले, इच्चेएहिं विरुवरुवेहिं कज्जेहिं दंडसमायाणं संपे-
हाए भया कज्जइ, पावमुक्खुत्ति मन्नमाणे, अदुवा आसंसाए
तं परिण्णाय मेहावी नेव सयं एएहिं कज्जेहिं दंडं समारंभिज्जा
नेव अन्नं एएहिं कज्जेहिं दंडं समारंभिज्जा नेव अन्नं एएहिं
कज्जेहिं दंडं समारंभाविज्जा एएहिं कज्जेहिं दंडं समारंभंतंपि
अन्नं न समणुजाणिज्जा, एस मग्गे आरिण्हिं पवेइए, ”

(वृत्तिः—किं च ‘से आयबले’ आत्मनो बलं शक्त्यु-
पचय आत्मबलं तन्मे भावीति कृत्वा नानाविधैरुपायैरात्म-
पुष्टये तास्ताः क्रियाः ऐहिकामुष्मिकोपघातकारिणीविधत्ते,
तथाहि—‘मांसेन पुण्यते मांस’ मिति कृत्वा पञ्चेन्द्रियघाता-
दावपि प्रवर्त्तते, अपराञ्च लुम्पनादिकाः सूत्रेणैवाभिहिताः,
एवं च ज्ञातिबलं-स्वजनबलं मे भावीति, तथा तन्मित्रबलं
मे भविष्यति येनाहमापदं सुखेनैव निस्तरिष्यामि, तत्प्रेत्य-
बलं भविष्यतीति वस्तादिकमुपहन्ति, तन्ना देवबलं भावीति
पचनपाचनादिकाः क्रिया विधत्ते, राजबलं वा मे भविष्य-
तीति राजानमुपचरति, चौरग्रामे वा वसति, चौरभागं वा
प्राप्स्यामीति चौरानुपचरति, अतिथिबलं वा मे भविष्यती-
त्यतिथीनुपचरति, अतिथिर्हि निःस्पृहोऽभिधीयते इति, उक्तं

आचार्य श्री धातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ११५

च-“तिथिपूर्वोत्सवाः सर्वे, त्यक्ता येन महात्मना । अतिथि
तं विजानीयाच्छेषमभ्यागतं विदुः ॥१॥” एतदुक्तं भवति-
तद्व्यर्थमपि प्राणिषु दण्डो न निक्षेप्य इति, एवं कृपण-
श्रमणार्थमपि वाच्यमिति, एवं पूर्वोक्तैः ‘विरूपरूपैः’ नाना-
प्रकारैः पिण्डदानादिभिः कार्यैः ‘दण्डसमादान’ मिति दण्ड-
यन्ते-व्यापाद्यन्ते प्राणिनो येन स दण्डस्तस्य सम्यगादानं-
ग्रहणं समादानं, तदात्मबलादिकं मम नाभविष्यत् यद्यहमे-
तन्नाकरिष्यमिति चेत् ‘संप्रेक्षया’ पर्यालोचनया एवं संप्रेक्ष्य
वा भयात् क्रियते, एवं तावदिह भवमाश्रित्य दण्डसमादान-
कारणमुपन्यस्तम्, आमुष्मिकार्थमपि परमार्थमजानानैर्दण्ड-
समादानं क्रियत इति दर्शयति-‘पापमोक्षो’ति इत्यादि,
पातयति पासयतीति वा पापं तस्मान्मोक्षः, ‘इति’ द्वेता,
यस्मात्स मम भविष्यतीति मन्यमानः दण्डसमादानाय
प्रवर्तत इति, तथाहि-हुनभुजि षड्जीवोपघातकारिणि शस्त्रे
नानाविधोपायप्राण्युपघातात्तपापविध्वंसनाय पिप्पलशमी-
समित्तिलाज्यादिकं शठव्युद्ग्राहितमतयो जुह्वति, तथा पितृ-
पिण्डदानादौ यस्तादिमांसोपस्कृतभोजनादिकं द्विजातिभ्य
उपकल्पयन्ति, तद्भुक्तशेषानुज्ञातं स्वतोऽपि भुञ्जते, तदेवं
नानाविधैरुपायैरज्ञानोपहतबुद्धयः पापमोक्षार्थं दण्डोपादानेन
तास्ताः क्रियाः प्राण्युपघातकारिणीः समारभमाणाः अनेक-
भवशतकोटीदुर्म्मोचमघमेषोपाददत इति । किञ्च-‘अदुवा’
इत्यादि, पापमोक्ष इति मन्यमानो दण्डमादत्त इत्युक्तम्,
अथवा आशंसनम् आशंसा-अप्राप्तप्रापणाभिलाषस्तदर्थं दण्ड-
समादानमादत्ते, तथाहि-ममैतत् परुत्परारि वा प्रेत्य घोप-
स्यास्यते इत्याशंसया क्रियासु प्रवर्तते, राजानं वाऽर्थाशा-
विमोहितमना अवलगति, उक्तं च “आराध्य भूपतिमवाप्य
ततो धनानि, भोक्ष्यामहे किल वयं सततं सुखानि । इत्या-

११६ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसतपदी शास्त्रम्.

शया धनविमोहितमानसानां, कालः प्रयाति मरणावधिरेव पुंसाम् ॥१॥ एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ, इदं मौनं समाचर । इत्याद्याशाग्रहप्रस्तेः, क्रोडन्ति धनिनोऽर्थिभिः ॥२॥ ” इत्यादि ॥ तदेवं ज्ञात्वा किं कर्तव्यमित्याह-‘तदि’ति सर्व-नाम प्रकान्तपरामर्शि, ‘तत्’ शस्त्रपरिज्ञोक्तं स्वकायपरकाया-दिभेदभिन्नं शास्त्रम्, इह वा यदुक्तम् अप्रशस्तगुणमूलस्थानं-विषयकषायमातापित्रादिकं, तथा कालाकालसमुत्थानक्षण-परिज्ञानश्रोत्रादिविज्ञानप्रहाणादिकं तथाऽऽत्मबलाधानार्थं च दण्डसमादानं ह्यपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ‘मेधावी’ मर्यादावर्त्ती, ज्ञातहेयोपादेयः सन् किं कुर्यादित्याह-‘नेषसयं’ इत्यादि, नैव ‘स्वयम्’ आत्मना पतः आत्मबलाधानादिकैः ‘कार्यैः’ कर्तव्यैः समुपस्थितैः सद्भिः ‘दण्डं’ सत्सोपघातं समारभेत्, नाप्यन्यम्-अपरमेभिः कार्यै-र्हिंसानृतादिकं दण्डं समारम्भयेत्, तथा समारभमाणमप्यपरं योगत्रिकेण न समनुज्ञापयेद् । एष चोपदेशस्तोर्थकृद्भिरभि-हित इत्येतत् सुधर्मस्वामी जम्बूस्वामिनमाहेति दर्शयति-‘एष’ इत्यादि, ‘एष’ इति ज्ञानादियुक्तो भावमार्गो योगत्रि-ककरणत्रिकेण दण्डसमादानपरिहारलक्षणो वा ‘आर्यैः’ आराधाताः सर्वहेयधर्मेभ्य इत्यार्याः-संसारार्णवतटवर्त्तिनः क्षीणघातिकर्ममाशाः संसारोदरविवरवर्त्तिभावविदः तीर्थकृत-स्तैः ‘प्रकर्षेण’ सदेवमनुजायां पर्षदि सर्वस्वभाषानुगामिन्या वाचा यौगपद्याशेषसंशीतिच्छेत्तव्या प्रकर्षेण वेदितः-कथितः प्रतिपादित इतियावत्,)

श्री आचारांगे षष्ठाध्ययने पंचमोद्देशके-“ ओए समि-यदंसणे, दयं लोगस्स जाणित्ता पाईणं पडीणं दाहिणं उदीणं आइक्खे, विभए किट्ठे वेयवी, से उट्ठिएसु वा अणुट्ठिएसु वा

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ११७

सुस्मृसमाणेषु पवेयए संतिं विरइं उवसमं निवाणं सोयं अज्ज-
वियं महवियं लाघवियं अणइवत्तियं सव्वेसिं पाणाणं सव्वेसिं
भूयाणं सव्वेसिं जीवाणं सव्वेसिं सत्ताणं अणुवीइ भिक्खू
धम्ममाइक्खिज्जा अणुवीइ भिक्खू धम्ममाइक्खमाणे नो
अत्ताणं आसाइज्जा नो परं आसाइज्जा नो अन्नाइं पाणाइं
भूयाइं जीवाइं सत्ताइं आसाइज्जा, से अणासायए अणासाय-
माणे वज्झमाणे पाणाणं भूयाणं जीवाणं सत्ताणं जहा से
दीवे असंदीणे एवं से भवइ सरणं महामुणी, ”

(वृत्तिः—‘ओजः’ पक्षो रागादिविरहात् सम्यग् इतं-
गतं दर्शनमस्येति समितिदर्शनः, सम्यग्दृष्टिरित्यर्थः, यदिषा
‘शमितम्’ उपशमं नीतं ‘दर्शनं’ दृष्टिर्ज्ञानमस्येति शमित-
दर्शनः, उपशान्ताध्यवसाय इत्यर्थः, अथवा समतामितं-गतं
दर्शनं-दृष्टिरस्येति समितदर्शनः, समदृष्टिरित्यर्थः, एवम्भूतः
स्पर्शानधिसहेतु, यदिषा धर्ममाचक्षीतेत्युत्तरक्रियया सह
सम्बन्धः, किमभिसन्धाय धर्ममाचक्षीतेति दर्शयति-‘दयां’
कृपां ‘लोकस्य’ जन्तुलोकस्योपरिद्रव्यतो ज्ञात्वा क्षेत्रतः
प्राचीनं प्रतीचीनं दक्षिणमुदीचीनमपरानपि दिग्बिभागान-
भिसमीक्ष्य सर्वत्रदयां कुर्वन् धर्ममाचक्षीत, कालतो याव-
ज्जीवं, भाषतोऽरक्तोऽद्विष्टः, कथमाचक्षीत ?-तद्यथा सर्वे
जन्तवो दुःखद्विषः सुखलिप्सवः आत्मोपमया सदा द्रष्टव्या
इति, उक्तं च—“ न तत्परस्य संदध्यात्, प्रतिकूलं यदात्मनः ।
एष सङ्ग्राहिको धर्मः, कामादन्यः प्रवर्तते ॥१॥ ” इत्यादि,
तथा धर्ममाचक्ष्माणो ‘विभजेत्’ द्रव्यक्षेत्रकालभावभेदैराक्षे-
पण्यादिकथाविशेषैर्वा प्राणातिपातमृषावादादत्तादानमैथुनप-
रिग्रहरात्रीभोजनविरतिविशेषैर्वा धर्मं विभजेत्, यदिषा

११८ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

कोऽयं पुरुषः कं नतो देवताविशेषं अभिगृहीतोऽनभिगृहीतो वा? एवं विभजेत्, तथा कीर्तयेद् व्रतानुष्ठानफलं, कोऽसौ कीर्तयेद्?—वेदविद्, आगमविदिति । नागार्जुनीयास्तु पठन्ति—“ जे खलु समणे बहुस्सुप वज्झागमे आहरणहेउ-कुसले धम्मकहालद्धिसम्पन्ने खेतं कालं पुरिसं समासज्ज केयं पुरिसे कं वा दरिस्सणमभिसम्पन्नो? एवं गुणजाइए पभू धम्मस्स आघवित्तए ” इति, कण्ठ्यं । स पुनः केषु निमित्तभूतेषु कीर्तयेदित्याह—‘स’ आगमवित् स्वसमयपरसमयज्ञः ‘उत्थितेषु वा’ भावोत्थानेन यतिषु, वाशब्दः उत्तरापेक्षया पक्षान्तरद्योतकः, पार्श्वनाथशिष्येषु चतुर्यामोत्थितेष्वेव वर्द्धमानतीर्थाचार्यादिः पञ्चयामं धर्मं प्रवेदयेदिति, स्वशिष्येषु वा सदोत्थितेष्वज्ञातज्ञापनाय धर्मं प्रवेदयेदिति, ‘अनुत्थितेषु वा’ श्रावकादिषु ‘शुश्रूषमाणेषु’ धर्मं श्रोतुमिच्छत्सु गुर्वादिः पर्युपास्ति कुर्वत्सु वा संसारोत्तारणाय धर्मं प्रवेदयेत् । किम्भूतं प्रवेदयेदित्याह—शमनं शान्तिः, अहिंसेत्यर्थः, तामाचक्षीत, तथा विरतिम्, अनेन च मृपावादादिशेषव्रतसङ्ग्रहः, तथा उपशमं क्रोधजयाद, अनेन चोत्तरगुणसङ्ग्रहः, तथा निर्वृत्तिः निर्वाणं मूलगुणोत्तरगुणयोरैहिकामुष्मिकफलभूतमाचक्षीत, तथा ‘शौचं’ सर्वपापशुचित्वं निर्वाच्यव्रतधारणं, तथा आर्जवं मायावक्रतापरित्यागात्, मार्दवं मानस्तब्धतापरित्यागात्, तथा लाघवं सवाङ्माभ्यन्तरग्रन्थपरित्यागात्, कथमाचक्षीतेति दर्शयति—‘अनतिपत्य’ यथावस्थितं वस्त्वागमाभिहितं तथाऽनतिक्रम्येत्यर्थः, केषां कथयति?—‘सर्वेषां प्राणिनां’ दशविधाः प्राणा विद्यन्ते येषां ते प्राणिनस्तेषां सामान्यतः संज्ञिपञ्चेन्द्रियाणां, तथा ‘सर्वेषां भूतानां’ मुक्तिगमनयोग्येन भव्यत्वेन भूतानां—व्यवस्थितानां, तथा ‘सर्वेषां जीवानां’ संयमजीवितेन जीवतां

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूर ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. ११९

निजीविषूणां च, तथा 'सर्वेषां सत्त्वानां' तिर्यङ्गनरामराणां संसारे क्लिश्यमानतया करुणास्पदानां, पकार्थिकानि धैतानि प्राणादीनि वचनानि इत्यतस्तेषां क्षान्त्यादिकं दशविधं धर्मं यथायोगं प्रागुपन्यस्तं शान्त्यादिपदाभिहितम् 'अनु-विचिन्त्य' स्वपरोपकाराय भिक्षणशीलो भिक्षुधर्मकथा-लब्धिमान 'आचक्षीत' प्रतिपादयेदिति । यथा च धर्मं कथयेत्तथाऽऽह-स भिक्षुर्मुमुक्षुरनुविचिन्त्य-पूर्वापरेण धर्मं पुरुषं वाऽऽलोच्य यो यस्य कथनयोग्यस्तं धर्ममाचक्षाणः आङ्किति मर्यादया यथाऽनुष्ठानं सम्यग्दर्शनादेः शातना आ-शातना तया आत्मानं नो आशातयेत्, तथा धर्ममाचक्षीत यथाऽऽत्मन आशातना न भवेत्, यदिवाऽऽत्मन आशातना द्विधा द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतो यथाऽऽहारोपकरणादेर्द्रव्यस्य कालातिपातादिकृताऽऽशातना-बाधा न भवति तथा कथयेद्, आहारादिद्रव्यबाधया च शरीरस्यापि पीडा भावाशातना-रूपा स्यात्, कथयतो वा यथा गात्रभङ्गरूपा भावाशातना न स्यात् तथा कथयेदिति, तथा नो परं शुश्रूषुं आशातयेद्-हीलयेद्, यतः परो हीलनया कुपितः सन्नाहारोपकरणशरीरा-न्यतरपीडायै प्रवर्त्ततेति, अतस्तदाशातनां वर्ज्यन् धर्मं ब्रूयादिति, तथाऽन्यान् वा सामान्येन प्राणिनो भूतान् जीवान् सत्त्वान्नो आशातयेद्-बाधयेत्, तदेवं स मुनिः स्वतोऽनाशातकः परैरनाशातयन् तथाऽपरानाशातयतोऽन-नुमन्यमानोऽपरेषां बध्यमानानां प्राणिनां भूतानां जीवानां सत्त्वानां यथा पीडा नोत्पद्यते तथा धर्मं कथयेदिति, तद्यथा-यदि लौकिककुप्रावचनिकपार्श्वस्थादिदानानि प्रशंसति अव-टतटागादीनि वा ततः पृथिवीकायादयो व्यापादिता भवेयुः, अथ दूषयति ततोऽपरेषां अन्तरायापादनेन तत्कृतो बन्ध-विषाकानुभवः स्यात्, उक्तं च-"जे उ दाणं पसंसति,

१२० श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

बहमिच्छन्ति पाणिणं । जे उणं पडिसेहिति, वित्तिच्छेअं करिति ते ॥१॥ ” तस्मात्तद्दानावदतडागादिविधिप्रतिषेध-
व्युदासेन यथावस्थितं दानं शुद्धं परूपयेत् सावधानुष्ठानं
चेति, एवं च ब्रुवन्तुभयदोषपरिहारी जन्तूनामाश्वासभूमि-
र्भवतीति, एतद्दृष्टान्तद्वारेण दर्शयति यथाऽसौ द्वीपोऽसन्दीनः
शरणं भवत्येवमसावपि महामुनिः)

श्री आचारांगे सप्तमाध्ययने प्रथमोद्देशके-“ इहमेगेसिं
आयारगोयरे नो सुनिसंते भवति ते इह आरंभद्वी अणुवय-
माणा हण पाणे वायमाणा हणओ यावि समणुजाणमाणा ”

(वृत्तिः—‘इह’ अस्मिन्मनुष्यलोके ‘पकेषां’ पुरस्कृ-
ताशुभकर्मविपाकानामाचरणमाचारो-मोक्षार्थमनुष्ठानविशेष-
स्तस्य गोचरो-विषयः नो सुष्ठुनिशान्तः-परिचितो भवति,
ते चापरिणताचारगोचरा यथाभूताः स्युः तथा दर्शयितुमाह-
‘ते’ अनधीताचारगोचरा भिक्षाचर्याऽस्नानस्वेदमलपरीषद-
तर्जिताः सुखविहारिभिः शाक्यादिभिरात्मसात्परिणामिताः
‘इह’ मनुष्यलोके आरम्भार्थिनो भवन्ति, ते वा शाक्याद-
योऽन्ये वा कुशीलाः साध्व्यारम्भार्थिनः, तथा विहारारामत-
डागकूपकरणौद्देशिकभोजनादिभिर्धर्मैर्बद्धन्तोऽनुवदन्तः,
तथा जहि प्राणिनः इत्येवमपरैर्घातयन्तो व्रतश्चापि समनु-
जानन्तः,)

श्री आचारांगे द्वितीयश्रुतस्कन्धे चतुर्थाध्ययने-“ से
भिवसू वा. से जं पुण जाणिज्जा जाय भासा सच्चा १ जाय
भासा मोसा २ जाय भासा सच्चामोसा ३ जाय भासा
असच्चाऽमोसा ४, तहप्पगारं भासं सावज्जं सकिरियं कक्कसं

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १२१

कटुयं निष्ठुरं फरुसं अण्हयरिं छेयणकरिं भेयणकरिं परियावण-
करिं भूओवघाइयं अभिकंख नो भासिज्जा ॥”

(वृत्तिः—इदानीं चतसृणां भाषाणामभाषणीयामाह-स
भिक्षुर्या पुनरेवं जानीयात्, तद्यथा-सत्यां १ मृषां २ सत्या-
मृषाम् ३ असत्यामृषां ४, तत्र मृषा सत्यामृषा च साधूनां
तावन्न वाच्या, सत्याऽपि या कर्कशादिगुणोपेता सा न
वाच्या, तां च दर्शयति-सद्वाच्येन वर्तत इति सावधानं
सत्यामपि न भाषेत, तथा सह क्रियया-अनर्थदण्डप्रवृत्ति-
लक्षणया वर्तत इति सक्रिया तामिति, तथा ‘कर्कशां’ चर्वि-
ताक्षरां, तथा ‘कटुकां’ चित्तोद्वेगकारिणीं, तथा ‘निष्ठुरां’
हक्काप्रधानां ‘फरुषां’ मर्मोदघाटनपराम् ‘अण्हयरिं’ इति
कर्माश्रवकरीम् एवं छेदनभेदनकरीं यावदपद्रावणकरोमि-
त्ये-
षमादिकां ‘भूतोपघातिनीं’ प्राण्युपतापकारिणीम्, ‘अभिका-
ङ्ख’ मनसा पर्यालोच्य सत्यामपि न भाषेतेति ॥)

श्री सूर्यगङ्गां—“धम्मपन्नवणा जा सा, तं नुसंति मूढया ।
आरंभाइं न संकंति, अवियत्ता अकोविया ॥ ११ ॥ अहावरं
पुरक्खायं, किरियावाइ दरिसिणं । कम्मचिंता पणट्ठाणं,
संसारस्स पवड्ढणं ॥ २४ ॥ एते जिया भो न सरणं, जथ्थ बालो
च सीयइ । हिच्चेण पुव्वसंजोगं, सिया किच्चोवदेसगा ॥ १ ॥
तथ्थिमा ततिया भासा, जं वदित्ताणुतप्पई । जं छण्हं तं न
वत्तव्वं, एसा आणा नियंठिया ॥ २६ ॥”

(वृत्तिः—धर्मस्य-क्षान्त्यादिदशलक्षणोपेतस्य या प्रज्ञा-
पना-प्ररूपणा, ‘तां तु’ इति तामेव ‘शङ्कन्ते’ असद्धर्मप्ररूप-
णेयमित्येवमध्यवस्यन्ति, ये पुनः पापोपादानभूताः समार-
म्भास्त्राशङ्कन्ते, किमिति ?, यतः ‘अव्यक्ता’ मुग्धाः-सहज-

सद्विवेकविकलाः, तथा 'अक्रोषिदा' अपण्डिताः-सच्छास्त्रा-
बोधरहिता इति ॥११॥ 'अथे' त्यानन्तर्ये, अज्ञानवादिम-
तानन्तरमिदमन्यत् 'पुरा' पूर्वम् 'आख्यातं' कथितं, किं
पुनस्तदित्याह-'क्रियावादिदर्शनं' क्रियैव-चैत्यकर्मादिका
प्रधानं मोक्षाङ्गमित्येवं वदितुं शीलं येषां ते क्रियावादिनस्तेषां
दर्शनम् आगमः क्रियावादिदर्शनं, किंभूतास्ते क्रियावादिन
इत्याह कर्मणि-ज्ञानावरणादिके चिन्ता-पर्यालोचनं कर्मचि-
न्ता तस्याः प्रणष्टा-अपगताः कर्मचिन्ताप्रणष्टाः, यतस्ते अवि-
ज्ञानाद्युपचितं चतुर्विधं कर्मबन्धं नेच्छन्ति अतः कर्मचिन्ता-
प्रणष्टाः, तेषां चेदं दर्शनं 'दुःखस्कन्धस्य' असातोदयपरम्प-
राया विवर्धनं भवति, कचित्संसारवर्धनमिति पाठः, ते
ह्येवं प्रतिपद्यमानाः संसारस्य वृद्धिमेष कुर्वन्ति नोच्छेद-
मिति ॥१२॥ अस्य चानन्तरसूत्रेण सहायं संबन्धस्तद्व्या-
नन्तरसूत्रेऽभिहितं-'तीर्थिका असुरस्थानेषु क्लिष्टा
जायन्ते' इति, किमिति? यत पते जिताः परोषहोपसर्गैः,
परम्परसूत्रसंबन्धस्त्वयम् आदाविदमभिहितं 'बुध्येत त्रोट-
येच्च' ततश्चैतदपि बुध्येत-यथैते पञ्चभूतादिव्यादिनो गोशा-
लकमतानुसारिणश्च जिताः परोषहोपसर्गैः कामक्रोधलोभ-
मानमोहमदाख्येनारिषड्वर्गेण चेति, पञ्चमन्यैरपि सूत्रैः संबन्ध
उत्प्रेक्ष्यः । तदेवं कृतसंबन्धस्यास्य सूत्रस्येदानीं व्याख्या
प्रतन्यते-'एत' इति पञ्चभूतैकात्मतज्जीवतच्छरीरादिषादिनः
कृतवादिनश्च गोशालकमतानुसारिणश्चैराशिकाश्च 'जिता'
अभिभूता रागद्वेषादिभिः शब्दादिविषयैश्च तथा प्रबलमहा-
मोहोत्थाज्ञानेन च 'भो' इति विनेयामन्त्रणम् एवं त्वं गृहाण
यथैते तीर्थिका असम्यगुपदेशप्रवृत्तत्वात् कस्यचिच्छरणं
भविष्यमर्हन्ति न कश्चित् प्रातुं समर्था इत्यर्थः, किमित्येवं?,
यतस्ते बाला इव बालाः, यथा शिशवः सदसद्विवेकवैक-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० सुं. १२३

ल्याद्यत्किञ्चनकारिणो भाषिणश्च, तथैतेऽपि स्वयमज्ञाः सन्तः परानपि मोहयन्ति, पशुभूता अपि च सन्तः पण्डितमानिन इति, कचित्पाठो 'जत्थ बालेऽवसीयइ'ति 'यत्र' अज्ञाने 'बालः' अज्ञो लग्नः सन्नवसीदति, तत्र ते व्यवस्थिताः यतस्ते न कस्यचित् त्राणायेति । यच्च तैर्विरूपमाचरितं तदुत्तरार्द्धेन दर्शयति—'हित्वा' त्यक्त्वा, णमिति षाक्यालङ्कारे, पूर्वसंयोगो धनधान्यस्वजनादिभिः संयोगस्तं त्यक्त्वा किल वयं निःसङ्गा प्रव्रजिता इत्युत्थाय पुनः सिता-बद्धाः परिग्रहारम्भेष्वास-कास्ते गृहस्थाः तेषां कृत्यं-करणीयं पचनपाचनकण्डनपेष-णादिको भूतोपमर्दकारी व्यापारस्तस्योपदेशस्तं गच्छन्तीति कृत्योपदेशाः कृत्योपदेशका वा, यदिवा—'सिया' इति आर्षत्वाद्बहुवचनेन व्याख्यायते 'स्युः' भवेयुः कृत्यं-कर्तव्यं सावधानुष्ठानं तत्प्रधानाः कृत्या-गृहस्थास्तेषामुपदेशः-संरम्भ-समारम्भारम्भरूपः स विद्यते येषां ते कृत्योपदेशिकाः, प्रव्रजिता अपि सन्तः कर्तव्यैर्गृहस्थेभ्यो न भिद्यन्ते, गृहस्था इव तेऽपि सर्वावस्थाः पञ्चसूनाव्यापारोपेता इत्यर्थः ॥१॥ अपि च-सत्या असत्या सत्यामृषा असत्यामृषेत्येवंरूपासु चतसृषु भाषासु मध्ये तत्रेयं सत्यामृषेत्येतदभिधाना तृतीया भाषा, सा च किञ्चिन्मृषा किञ्चित्सत्या इत्येवंरूपा, तद्यथा-दशदारका अस्मिन्नगरे जाता मृता वा, तदत्र न्यूनाधिक-सम्भवे सति सङ्ख्याया व्यभिचारात्सत्यामृषात्वमिति, यां चैवंरूपां भाषामुदित्वा अनु-पश्चाद्भाषणाज्जन्मान्तरे वा तज्ज-नितेन दोषेण 'तप्यते' पीड्यते क्लेशभागभवति, यदिवा-अनुतप्यते किं ममैवम्भूतेन भाषितेनेत्येवं पश्चात्तापं विधत्ते, ततश्चेदमुकं भवति-मिश्रापि भाषा दोषाय किं पुनरसत्या द्वितीया भाषा समस्तार्थविसंवादिनी ?, तथा प्रथमापि भाषा सत्या या प्राण्युपतापेन दोषानुषङ्गिणी सा न वाच्या, चतु-

१२४ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

श्रय्यसत्यामृषा भाषा या खुधैरनाचीर्णां सा न वक्तव्येति, सत्याया अपि दोषानुसङ्गित्वमधिकृत्याह-यद्वज्रः 'छन्नं'ति 'क्षणं हिंसायां' हिंसाप्रधानं, तद्यथा-वधपतां चोरोऽयं लूयन्तां केदाराः दम्यन्तां गोरथका इत्यादि, यदिषा-'छन्नं'न्ति प्रच्छन्नं यल्लोकैरपि यत्नतः प्रच्छाद्यते तत्सत्यमपि न वक्तव्यमिति, 'पषाऽऽज्ञा' अयमुपदेशो निर्ग्रन्थो भगवांस्तस्येति ॥२६॥) इत्युपदेशाधिकारः

श्री आचारांगे चतुर्थाध्ययने द्वितीयोद्देशके-“से दिट्ठं चणे सुयं चणे मयं चणे विण्णायं चणे उड्ढं अहं तिरियं दिसासु सव्वओ सुपडिलेहियं चणे सव्वे पाणा सव्वे जीवा सव्वे भूया सव्वे सत्ता हन्तव्वा अज्जावेयव्वा परियावेयव्वा परिघेत्तव्वा उद्देवेयव्वा, इत्थवि जाणह नत्थित्थ दोसो, अणारियवयणमेयं, तत्थ जे आरिआ ते एवं वयासी से दुदिट्ठं च भे दुस्सुयं च भे दुम्मयं च भे दुविण्णायं च भे उड्ढं अहं तिरियं दिसासु सव्वओ दुप्पडिलेहियं च भे, जंणं तुभ्मे एवं आइ-क्खह एवं भासह एवं परूवेह एवं पण्णवेह-सव्वे पाणा ४ हंतव्वा ५, इत्थवि जाणह नत्थित्थ दोसो, अणारियवयणमेयं, वयं पुण एवमाइक्खामो एवं भासामो एवं परूवेमो एवं पण्णवेमो-सव्वे पाणा ४ न हंतव्वा १ न अज्जावेयव्वा २ न परिघेत्तव्वा ३ न परियावेयव्वा ४ न उद्देवेयव्वा ५, इत्थवि जाणह नत्थित्थ दोसो, आयरियवयणमेयं, ”

(वृत्तिः-‘से दिट्ठं चणे’ इत्यादि यावत् ‘नत्थित्थ दोसो’ति, ‘से’ति तच्छब्दार्थे यदहं वक्ष्ये तत् ‘दृष्टम्’ उप-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १२५

लब्धं दिव्यज्ञानेनास्माभिः, अस्माकं वा सम्बन्धिना तीर्थकृता
आगमप्रणायकेन, च शब्द उत्तरापेक्षया समुच्चयार्थः, श्रुतं
चास्माभिर्गुणादेः सकाशात्, अस्मद्गुरुशिष्यैर्वा तदन्तेवास्ति-
भिर्वा, मतम्-अभिमतं युक्तियुक्त्वादस्माकमस्मत्तीर्थकराणां
वा, विज्ञातं च तत्त्वभेदपर्यायैरस्माभिरस्मत्तीर्थकरेण वा,
स्वतो न परोपदेशदानेन, एतच्चोर्ध्वाधस्तिर्यक्षु दशस्वपि
दिक्षु सर्वतः-सर्वैः प्रत्यक्षानुमानोपमानागमार्थापत्यादिभिः
प्रकारैः सुष्ठु प्रत्युपेक्षितं च पर्यालोचितं च, मनःप्रणिधाना-
दिना अस्माभिरस्मत्तीर्थकरेण वा, किं तदित्याह-सर्वे प्राणाः
सर्वे जीवाः सर्वे भूताः सर्वे सत्त्वा हन्तव्या आज्ञापयितव्याः
परिग्रहीतव्याः परितापयितव्या अपद्रापयितव्याः, 'अत्रापि'
धर्मचिन्तायामप्येवं जानीथ, यथा नास्त्यत्र यागार्थं देवतोप-
याचितकृतया वा प्राणिहननादौ 'दोषः' पापानुबन्ध इति,
एवं यावन्तः केचन पाषण्डिका औद्देशिकभोजिनो ब्राह्मणा
वा धर्मविरुद्धं परलोकविरुद्धं वादं भाषन्ते। अयं च जीवो-
पमर्दकत्वात् पापानुबन्धी अनार्यप्रणीत इति, आह च-आरा-
धाताः सर्वहेयधर्मेभ्यः इत्यार्यास्तद्विपर्यासादनार्याः-कूरक-
र्माणन्तेषां प्राण्युपघातकारीदं वचनं, ये तु तथा भूता न
ते किम्भूतं प्रज्ञापयन्तीत्याह-'तत्थ' इत्यादि. 'तत्रे' ति
वाक्योपन्यासार्थं निर्धारणे वा, ये ते आर्या देशभाषा चा-
रित्रार्यास्त पद्मषादिषुः, यथा यत्तदनन्तरोक्तं दुर्दृष्टमेतद्,
दुष्टं दृष्टं दुर्दृष्टं 'मे' युस्माभिर्युष्मत्तीर्थकरेण वा, एवं यावद्-
दुष्टप्रत्युपेक्षितमिति। तदेवं दुर्दृष्टादिकं प्रतिपाद्य दुष्टप्रज्ञाप-
नानुवादद्वारेण तदभ्युपगमे दोषाविष्करणमाह-'जंण'
मित्यादि, णमिति वाक्यालङ्कारे, यदेतद्वक्ष्यमाणं यूयमेषमा-
चङ्ध्वमित्यादि यावदत्रापि यागोपहारादौ जानीथ यूयं यथा
नास्त्येवात्र प्राण्युपमर्दानुष्ठाने दोषः-पापानुबन्ध इति, तदेवं

१२६ श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

परषादे दोषाविर्भावनेन धर्मविरुद्धतामाविर्भाव्य स्वमतवा-
दमार्था आविर्भावयन्ति-‘ वय ’ मित्यादि, पुनः शब्दः पूर्व-
स्माद्विशेषमाह, वयं पुनर्यथा धर्मविरुद्धवादो न भवति
तथा प्रज्ञापयाम इति, तान्येष पदानि सप्रतिषेधानि हन्त-
व्यादीनि यावन्न केवलमत्र-अस्मदीये वचनेनास्ति दोषः,
अत्रापि-अधिकारे जानीथ यूयं यथा ‘ अत्र ’ हननादिप्रति-
षेधविधौ नास्ति दोषः-पापानुबन्धः, सावधारणत्वाद्वाक्यस्य
नास्त्येष दोषः, प्राण्युपघातप्रतिषेधाच्चार्यवचनमेतत्,

श्री सूत्रकृताङ्गे सप्तमाध्ययने-“जातिं च वृद्धिं च विनाश-
यन्ते, वीयाइ अस्संजय आयदंडे । अहाहु से लोए अणज्जधम्मे,
वीयाइ जे हिंसति आयसा ते ॥९॥ ”

(वृत्तिः-किञ्च-‘ जातिम् ’ उत्पत्तिं तथा अङ्कुरपत्रमूल
स्कन्धशाखाप्रशाखाभेदेन वृद्धिं च विनाशयन् वीजानि च
तत्फलानि विनाशयन् हरितानि छिनत्तीति, ‘ असंयतः ’ गृह-
स्थः प्रव्रजितो वा तत्कर्मकारी गृहस्थ एव, स च हरितच्छे-
दविधाय्यात्मानं दण्डयतीत्यात्मदण्डः, स हि परमार्थतः
परोपघातेनात्मानमेषोपहन्ति, अथशब्दो वाक्यालङ्कारे ‘आहुः’
एवमुक्तवन्तः, किमुक्तवन्त इति दर्शयति-यो हरितादिच्छे-
दको निरनुकोशः ‘ सः ’ अस्मिन् लोके ‘ अनार्यधर्मा ’ क्रूर-
कर्मकारी भवतीत्यर्थः, स च क एवम्भूतो यो धर्मापदेशे
नात्मसुखार्थं वा वीजानि अस्य चोपलक्षणार्थत्वात् वनस्पति-
कार्यं हिनस्ति स पाषण्डिकलोकोऽन्यो वाऽनार्यधर्मा भव-
तीति सम्बन्धः ॥ ९ ॥)

श्री सूत्रकृताङ्गे एकादशाध्ययने-“हणंतं णाणुजाणेज्जा,
आयगुत्ते जिइंदिए । ठाणाइं संति सड्ढीणं, गामेसु नगरेसु

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १२७

वा ॥१६॥ तहा गिरं समारब्ध, अत्थि पुण्णंति णो वए ।
अहवा णत्थि पुण्णंति, एवमेयं महब्भयं ॥१७॥ दाणट्ठया य
जे पाणा, हम्मंति तसथावरा । तेसिं सारक्खणट्ठाए, तम्हा
अत्थित्ति णो वए ॥१८॥ जेसिं तं उवक्कप्पंति, अन्नपाणं
तहाविहं । तेसिं लाभंतरायंति, तम्हा णत्थित्ति णो वए ॥१९॥
जे य दाणं पसंसंति, वहमिच्छंति पाणिणं । जे य णं पडिसे-
हति, वित्तिच्छेयं करंति ते ॥२०॥ दुहओवि ते ण भासंति,
अत्थि वा नत्थि वा पुणो । आयं रयस्स हेच्चा णं, निव्वाणं
पाउणंति ते २१ ”

(वृत्तिः—किञ्चान्यत्-धर्मश्रद्धाश्रयां ग्रामेषु नगरेषु वा
खेटकर्वटादिषु वा ‘स्थानानि’ आश्रयाः ‘सन्ति’ विद्यन्ते,
तत्र तत्स्थानाश्रितः कश्चिद्धर्मोपदेशेन किल धर्मश्रद्धालुतया
प्राण्युपमर्दकारिणीं धर्मश्रद्धया कूपतडागखननप्रपासत्रादिकां
क्रियां कुर्यात् तेन च तथाभूतक्रियायाः कर्त्रा किमत्र धर्मोऽ-
स्ति नास्तीत्येवं पृष्टोऽपृष्टो वा तदुपरोधाद्भयाद्वा तं प्राणिनो
घ्नन्तं नानुजानीयात्, किंभूतः सन्?—‘आत्मना’ मनोवाक्या-
यरूपेण गुप्त आत्मगुप्तः तथा ‘जितेन्द्रियो’ चक्ष्येन्द्रियः
सावधानुष्ठानं नानुमन्येत ॥ १६ ॥ सावधानुष्ठानानुमतिं परि-
हर्तुकाम आह—केनचिद्राजादिना कूपखननसत्रदानादिप्रवृत्तेन
पृष्टः साधुः—किमस्मदनुष्ठाने अस्ति पुण्यमाहोस्विन्नास्तीति ?,
पवंभूतां गिरं ‘समारब्ध’ निशम्याश्रित्य अस्ति पुण्यं नास्ति
वेत्येषमुभयथापि महाभयमिति मत्वा दोषहेतुत्वेन नानुमन्येत
॥ १७ ॥ किमर्थं नानुमन्येत इत्याह—अन्नपानदानार्थमाहारमुद-
कं च पचनपाचनादिकया क्रियया कूपखननादिकया चोपक-
रयेत्, तत्र यस्माद् ‘हन्यन्ते’ व्यापाद्यन्ते त्रसाः स्थाव-

१२८ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसत्तपदी शास्त्रम्.

राक्ष जन्तवः तस्मात्तेषां 'रक्षणार्थं' रक्षानिमित्तं साधुरा-
त्मगुप्तो जितेन्द्रियोऽत्र भवदीयानुष्ठाने पुण्यमित्येवं नो वदे-
दिति ॥ १८ ॥ यद्येवं नास्ति पुण्यमिति ब्रूयात्, तदेतदपि
न ब्रूयादित्याह-‘येषां’ जन्तूनां कृते ‘तद्’ अन्नपानादिकं
किल धर्मबुद्ध्या ‘उपकल्पयन्ति’ तथाविधं प्राण्युपमर्ददोष-
दुष्टं निष्पादयन्ति, तन्निषेधे च यस्मात् ‘तेषाम्’ आहारपा-
नार्थिनां तत् ‘लाभान्तरायो’ विघ्नो भवेत्, तदभावेन तु ते
पीडयेरन्, तस्मात्कूपखननसत्रादिके कर्मणि नास्ति पुण्य-
मित्येतदपि नो वदेदिति ॥ १९ ॥ एनमेवार्थं पुनरपि समासतः
स्पष्टतरं विभणिपुराह ये केचन प्रपासत्रादिकं दानं बहूनां
जन्तूनामुपकारीतिकृत्वा ‘प्रशंसन्ति’ श्लाघन्ते ‘ते’ परमार्था-
नभिज्ञाः प्रभूततरप्राणिनां तत्प्रशंसाद्वारेण ‘बधे’ प्राणातिपात-
मिच्छन्ति, तद्दानस्य प्राणातिपातमन्तरेणानुपपत्तेः, येऽपि
च किल सूक्ष्मधियो वयमित्येवं मन्यमाना आगमसद्भावा-
नभिज्ञाः ‘प्रतिषेधन्ति’ निषेधयन्ति तेऽप्यमीतार्थाः प्राणिनां
‘वृत्तिच्छेदं’ वर्तनोपायविघ्नं कुर्वन्तीति ॥ २० ॥ तदेवं राज्ञा
अन्येन वैश्वरेण कूपतडागयागसत्रदानाद्युद्यतेन पुण्यसद्भावं
पृष्टैर्मुमुक्षुभिर्यद्विधेयं तद्दर्शयितुमाह-यद्यस्ति पुण्यमित्येषमू-
चुस्ततोऽनन्तानां सत्त्वानां सूक्ष्मवादराणां सर्वदा प्राणत्याग
एव स्यात् प्रीणनमात्रं तु पुनः स्वल्पानां स्वल्पकालीयमतो-
ऽस्तीति न वक्तव्यं नास्ति पुण्यमित्येवं प्रतिषेधेऽपि तदर्थि-
नामन्तरायः स्यादित्यतो ‘द्विधापि’ अस्ति नास्ति वा पुण्य-
मित्येवं ‘ते’ मुमुक्षवः साधवः पुनर्न भाषन्ते, किंतु पृष्टैः
सद्भिर्मौनं समाश्रयणीयं, निर्वन्धे त्वस्माकं द्विचत्वारिंशदोष-
वर्जित आहारः कल्पते, एवंविधविषये मुमुक्षूणामधिकार
एव नास्तीति, उक्तं च-“सत्यं वप्रेषु शीतं शशिकरधवलं
वारिपीत्वा प्रकामं, व्युच्छिन्नाशेषतृष्णाः प्रमुदितमनसः प्राणि-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १२९

सार्था भवन्ति । शोषं नीते जलौघे दिनकरकिरणैरान्त्य-
नन्ता विनाशं, तेनोदासीनभावं व्रजति मुनिगणः कूपवप्रा-
दिकार्ये ॥१॥” तदेवमुभयथापि भाषिते ‘रजसः’ कर्मण
‘आयो’ लाभो भवतीत्यतस्तमायं रजसो मौनेनावद्यभाषणेन
वा ‘हित्वा’ त्यक्त्वा ‘ते’ अनवद्यभाषिणो ‘निर्वाणं’ मोक्षं
प्राप्नुवन्तीति ॥२१॥

श्री प्रश्नव्याकरणे संवरद्वितीयाध्ययने—“सोऊणं संवरट्टं
परमट्टं सुट्टु जाणिऊणं न वेगियं न तुरियं न चवलं न कडुयं
न फरुसं न साहसं न य परस्स पीडाकरं असावज्जं सच्चं च
हियं च मियं च गाहणं च सुद्धं संगयमकाइलं च समिक्खितं
संजतेण कालंमि य वत्तव्वं,” इतिवचनात्

(वृत्ति—श्रुत्वा-आकर्ण्य सद्गुरुसमीपे ‘संवरट्टं’ति संव-
रस्य-प्रस्तावेन मृषावादविरतिलक्षणस्य अर्थः-प्रयोजनं
मोक्षलक्षणं प्रस्तुतसंवराध्ययनस्य वाऽर्थः-अभिधेयसंवरा-
र्थस्तं, श्रवणाच्च ‘परमट्टं सुट्टुजाणिऊणं’ति परमार्थं हेयोपा-
देयवचनैदम्पर्यं सुट्टु-सम्यक् ज्ञात्वा न नैव वेगितं वेगवत्
विकल्पव्याकुलतयेत्यर्थः वक्तव्यमिति योगः, न त्वरितं-
वचनचापल्यतः न कटुकमर्थतः न पक्षं वर्णितः न साहसं-
साहसप्रधानमतिर्किनं वा न च परस्य जन्तोः पीडाकरं
सावद्यं-स-पापं यत्, वचनविधिं निषेधतोऽभिधाय साम्प्रतं
विधित आह सत्यं च-सद्भूतार्थं हितं च-पथ्यं मितं परि-
मिताक्षरं ग्राहकं च-प्रतिपाद्यस्य विषयितार्थप्रतीतिजनकं
शुद्धं-पूर्वोक्तवचनदोषरहितं सङ्गतं उपपत्तिभिरवाधितं अका-
इलं च-अमन्मनाक्षरं समीक्षितं पूर्वं बुद्ध्या पर्यालोचितं संय-
तेन-संयमवता काले च-अवसरे वक्तव्यं नान्यथा,)

१३० श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

श्री सूत्रकृताङ्गे एकादशाध्ययने-“एयं सु णाणिणो सारं,
जं न हिंसति कंचणं । अहिंसा समयं चेव, एतावंतं विया-
णिया ॥१०॥ ” इतिवचनात्

(वृत्तिः-एतदेव समर्थयन्नाह-सुशब्दो वाक्यालङ्का-
रेऽवधारणे वा, 'एतदेव' अनन्तरोक्तं प्राणातिपातनिवर्तनं
'ज्ञानिनो' जीवस्वरूपतद्वधकर्मबन्धवेदिनः 'सारं' परमार्थतः
प्रधानं, पुनरप्यादरख्यापनार्थमेतदेवाह-यत्कश्चन प्राणिनम-
निष्टदुःखं सुखैषिणं न हिनस्ति, प्रभूतवेदिनोऽपि ज्ञानिन
एतदेव सारतरं ज्ञानं यत्प्राणातिपातनिवर्तनमिति, ज्ञानमपि
तदेव परमार्थतो यत्परपोडातो निवर्तनं, तथा चोक्तम्-“किं
ताप पठियाप ? पयकोडीप पलाळभूयाप । जत्थित्तियं ण
णायं परस्स पोडा न कायव्वा ॥१॥” तदेवमहिंसाप्रधानः
समय-आगमः संकेतो बोधदेशरूपस्तमेवंभूतमहिंसासमय-
मेतावन्तमेव विज्ञाय किमन्येन बहुना परिज्ञानेन ?, एताव-
तैव परिज्ञानेन मुमुक्षोर्विवक्षितकार्यपरिस्माप्तेरतो न
हिंस्यात्कश्चनेति ॥१०॥)

श्रीराजप्रश्रीयोपांगे सूर्याभस्य नाटकप्रश्नाधिकारे-“ तं
इच्छामिणं देवाणुपियाणं भत्तिपुव्वगं गोयमातियाणं समणाणं
निगंथाणं दिव्वं देविट्ठिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं दिव्वं
वत्तीसति वड्ढं नट्ठविहिं उव्वदंसित्तए । तए णं समणे भगवं
महावीरे सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे सूरियाभस्स देवस्स
एयमट्ठं णो आढाति णो परियाणाति तुसिणोए संचित्ठति ॥”

इतिवचनात् ॥

आचार्य श्री आतृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १३१

(वृत्तिः—‘इच्छामिणमि’त्यादि, इच्छामि णमिति-पूर्ववत् देवानां प्रियाणां पुरतो भक्तिपूर्वकं-बहुमानपुरस्सरं गौतमादीनां श्रमणानां निर्ग्रन्थानां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावमुपदर्शयितुं द्वात्रिंशद्विधं-द्वात्रिंशत्प्रकारं नाट्यविधि-नाट्यविधानमुपदर्शयितुमिति । ‘तए णमि’त्यादि, ततः श्रमणो भगवान् महाश्वोरः सूर्याभेण देवेन एवमुक्तः सन् सूर्याभस्य देवस्यैनम्-अनन्तरोदितमर्थं नाद्रियते-न तदर्थकरणायादरपरो भवति, नापि परिजानाति-अनुमन्यते, स्वतो वीतरागत्वात् गौतमादीनां च नाट्यविधेः स्वाध्यायादिविघातकारित्वात्, केवलं तूष्णीकोऽवतिष्ठते,)

मूल-एसो जिणउवएसो, विहिवाएणं मुणीणं ।

सो चेव मुणिवरेहिं, सदहियवो पयत्तेणं ॥२५०॥

बीयंगे सूर्यगडे, बीयखंधंमि बीयअज्झयणे ।

पक्खा तिन्निय भणिया, धम्माऽधम्माय मीसाय ॥२५१॥

पक्खाण तिन्नि दोसुं, अवयारो धम्मऽधम्म पक्खेसु ।

सम्मदिट्ठी पढमे, मिच्छदिट्ठीय बीयंमि ॥२५२॥

अविरय मिच्छदिट्ठी, एगंतेणं अहम्मपक्खंमि ।

सुयधम्म चरित्ताणं, तेसिंपिय नत्थि इक्कोवि ॥२५३॥

सम्मदिट्ठी विरया, दुहउविय हुंति धम्मपक्खंमि ।

अविरय सम्मदिट्ठी, सम्मं पणिहाय धम्मंमि ॥२५४॥

मिच्छादिट्ठी विरया, चरित्तमुद्दिस्स तेय मोसंमि ।

सम्मदिट्ठी विरया,—विरया पुण हुंति तथ्येव ॥२५५॥

१३२ श्रीसामाचारी समाश्रितं-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

जे पुण मिच्छदिट्ठी, अविरइ विरई इ ते अधम्मंमि ।

जम्हा तेसिं किंचिवि, न सव्वहा अथिथ सुयधम्मो ॥२५६॥

जे पुण सम्मदिट्ठी, सव्वविरयाय अविरया चेव ।

विरयाऽविरयाय तहा, सव्वे ते धम्म पक्खंमि ॥२५७॥

चरित्तधम्मं पणिहायमीसो, जो निच्छएणं ववहारओ वा ।

तं पक्खमायाय मुणी विसुद्धो, न संघए नोहु निरा-

करेज्जा ॥२५८॥

अधम्मं पडिसेहेइ, धम्मपक्खं च संघए ॥

तिण्ह धम्म पक्खाणं, एसा य वियारणा सुत्ते ॥२५९॥

एएण कारणेणं, सावज्जलवोवि नथिथ उस्सगो ।

अववाए विहु करणे, सावज्जस्सेह नथिथ विही ॥२६०॥

छउमत्थाणं कथ्थवि, अववाउ दंसिउ जिणंदेहिं ।

कहमवि सयमुप्पज्जइ, जहट्ठिउ जोय जारिसओ ॥२६१॥

तथ्थय जो निरवज्जो, सो जिण वयणाणुसारओ नेओ ।

विहिउवएसो तस्स य, इयरो य जहट्ठिउ होइ ॥२६२॥

जो य चरियाणुवाउ, सोवि तिहाऽधम्म धम्म मीसो य ।

तथ्थवि साहुवएसो, पुर्वि भणिओ तहा नेऊ ॥२६३॥

छट्ठं च पंचमंगे, वित्तीए अभयदेवसूरीहिं ।

दोवाहि संखहिगारे, भणियं तं चेव नायव्वं ॥२६४॥

एवं तिन्नुवएसो, विहिचरिय जहट्ठिया समक्खाया ।

ववहार निच्छएहिं, आदेयनेयहेया य ॥२६५॥

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाळा पुस्तक ५० मुं १३३

धम्माधम्मवि मीसा, तिन्निय पक्खा वियाहिया एवं ।

एकारस ठाणाई, सुगुरुमुहाउ अ नायाई ॥२६६॥

पवयण अणुसारेणं, जहा य लिहियाइ संति तह चेव ।

गीयथ्या अणुगिण्हह, काऊण पसायमेयाई ॥२६७॥

जइ जाणह अविरुद्धं, ता सुपमाणं करेह कारेह ।

इत्थवि किंचि विरुद्धे, मिच्छा मे दुक्कडं तस्स ॥२६८॥

अन्नं च किंचिवि पडिसेवंतो, जिणुत्तमुस्सग्गमेव मन्नंतो ।

नियकारणं कहंतो, विराहगो होइ नहु साहू ॥२६९॥

आउत्तो चत्तारिवि, भासाउ तहय भासमाणो य ।

आराहओय भणिओ, पन्नवणाए उवंगंमि ॥२७०॥

एयाए वन्नियाए, दसासुठाणंग-पमुह-सुत्तेसु ।

अववायपया भणिया, जहट्टिउ तथ्य उवएसो ॥२७१॥

जम्हा नेव पवत्तइ, एएसु विही जिणेहिं निदिट्ठो ।

अकरंतो एयाई, विराहगो नो मुणी होइ ॥२७२॥

तथा च-नइउत्तरणुवएसो, जहट्टिउ तव्विहीइ विहिवाओ ।

उत्तारो सावज्जो, उत्तर-विहीइ निरवज्जो ॥२७३॥

जइ नइसलिले न कुणइ, एगं पायं तहावि नहु दोसो ।

अह जइ थलंमि न कुणइ, पविसंतो ता महादोसो ॥२७४॥

एवं वियारिऊणं, गीयथ्या जं कहंति तं सच्चं ।

इत्थं जाणामि अहं, जहट्टिउ एस उवएसो ॥२७५॥

तुल्लाए किरियाए, छउमथ्यो केवलीय नइ-सलिलं ।

जइ उत्तरंति तहविहु, उस्सुत्तं तह अहासुत्तं ॥२७६॥

१३४ श्रीसामाचारी समाश्रित-श्रीसप्तपदी शास्त्रम्.

रीयंति इमं भणियं, भगवइसुत्तंमि बहुसु ठाणेसु ।

सत्तमदसमठारस,-सएसु अध्ये अ णाणाए ॥२७७॥

जइ विहि जिण उवएसो, ता इत्तियमंतरं कंहं एयं ।

एएण कारणेणं, जिणोवएसो य निरवज्जो ॥२७८॥

तथा च-श्रीभगवतीसूत्रे सप्तमशते दशमशते अष्टादशशते च सदृशो दंडकः-“जस्सणं कोहमाण-मायालोभा अवोच्छिन्ना तस्सणं संपराइयाकिरिया कज्जति सेणं उस्सुत्तमेव रीयति तथा च जस्सणं कोह-माण-माया-लोभा वुच्छिन्ना तस्सणं इरिया वहिया किरिया कज्जति सेण अहासुत्तमेव रीयति”॥ इति सूत्र वचनात् । अस्य वृत्तौ उस्सुत्तमेव रीयति अस्य पदस्य व्याख्यानं अनाज्ञया इति विहितमस्ति गीतार्थैः सूत्रार्था विचारणीयौ अहासुत्तमस्य पदस्य व्याख्यानं सुगममेव उत्सूत्रमनाज्ञा तदा सूत्रमाज्ञैव ज्ञातव्येत्यर्थः ।

मूल-एसो उवएसविही, भणिओ य समासओ निरवज्जो ।

सिरिसाहुरयणगुरुणो, सुपसाएणं मए नाउ ॥२७९॥

वरखरतरतवगच्छो,-वएसु विमुद्धगच्छऊएसो ।

कोरंटचित्तगच्छा, मलहारिय पवरवडगच्छा ॥२८०॥

अंचलगच्छो तह नाणगच्छ, संडेरपल्लिपुरगच्छा ।

आगमपुन्निमआई, धम्मघोसाभिहाणाय ॥२८१॥

अन्नेवि गच्छवासी, जे जे वट्टंति संपई काले ।

ते ते सच्चे निय निय, परंपराए उवइसंति ॥२८२॥

आचार्य श्री ब्राह्मचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५० मुं. १३५

तथ्य य जिण आणाए, अणुसारेणं पवत्तए जं जं ।

तं तं मह प्पमाणं, नियआयरिएहिं भणियंपि ॥२८३॥

जं पवयण-पडिसिद्धं, मए लिहंतेण होइ इह लिहियं ।

तस्स य संघसमक्खं, मिच्छा मे दुक्कडं होऊ ॥२८४॥

ससि नंद तिहि पमाणे, विक्रम-संवच्छराउ वरिसंमि ।

कत्तिय-पुन्निम-दिवसे, लिहियमिणं पासचंदेण ॥२८५॥

जुगं सुसाहु-वेरगियाणं, सिद्धंतमगलगाणं ।

साहूण साहुणीणं, सावय सुस्सावियाणं च ॥२८६॥

ते धण्णा ताण णमो, जिणमय-सरपवर-रायहंसाणं ।

जे सहहंति सुद्धं, धम्मं सिद्धं पख्वंति ॥२८७॥

इति श्रीसामाचारीसमाश्रितं सप्तपदीशास्त्रं संपूर्णम् ॥

श्रेयो भूयात् । श्रीरस्तु ॥

॥ इति श्रीमन्नागपुरीयवृद्धतपागच्छाधिराज-

परमपूज्य-प्रातःस्मरणीय-स्वनामधन्य-परमगीतार्थ-

युगप्रवराचार्यवर्यभट्टारक श्रीश्री १००८ श्रीपार्श्व-

चन्द्रसूरीश्वर-विरचिता श्रीसप्तपदी समाप्ता ॥

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ सुं.

卐 परमगुरुदेव श्रीपार्श्वचंद्रसूरीश्वरलिखितः- 卐

॥ उत्सूत्रतिरस्कारनामा-विचारपटः ॥

॥ श्रीवीतरागायनमः ॥

॥ श्रीजगन्नाथ-श्रीचंद्रप्रभस्वामिने नमः ॥

श्रीतपागच्छनायक-भट्टारकश्रीजयशेखरसूरि-श्रीरत्ना-
ध्यक्ष श्रीवज्रसेनसूरि-श्रीहेमतिलकसूरि-श्रीरत्नशेखरसूरि पट्ट-
कुमुदवनविबोधन-पूर्णचंद्र-श्रीपूर्णचंद्रसूरिपट्टावतंसश्रीहेमहंस-
सूरि पट्टप्रभावकानेकगुणरत्नसमुद्रश्रीहेमसमुद्रसूरि-पट्टालंकार-
श्रीहेमरत्नसूरिपट्टपूर्वाचलप्रभाकरविजयमान- श्रीश्रीसोमरत्न-
सूरि-पुरंदरपरिकरमण्डली-मण्डन पं०-श्रीपुण्यरत्नशिष्य-
शिरोमणि पं० श्रीसाधुरत्नगुणमानसहंसराजेभ्यो नमः ।

॥ श्रीः ॥ निम्मल नाणपहाणो, दंसणजुत्तो चरित्तगुणवंतो ।

तिथ्यराण य पुज्जो, बुच्चइ एयारिसो संघो ॥१॥

तस्मै श्रीसंघभट्टारकाय नमः ।

स्वस्तिश्री । संवत् १५७५ वर्षे कार्तिक-शुक्लद्वितीया-
यां मंगले विहितमंगले मैत्रीपवित्रे मैत्रीनक्षत्रे श्रीपत्तने सुर-
त्राण श्रीमद(एफ)फुरसाहिराज्ये विजयिनि निजनिज-निश्रित
गुरुनोदित-संजातनिःकारण--मत्सर-रणरणकहाजीविकानु-

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं १३७

चरोकेशवंशज-लोक-कतिपयदिवसस्थायि पुरोगतामदमत्त-
पक्षरहितभिक्षुकोपरि प्रकटित-गाढ-प्रबल-बलशालि सा०
वत्सराज सांराज देवचंद्रैः प्रसभप्रारब्धस्वापायोपायः श्रीवीत-
रागप्रणीतदयारसमयश्रीसमयप्ररूपणातिरस्करणं समालोक्य
श्रीजिनाज्ञापालनवितंद्रेण श्रीअष्टापदतीर्थाधिपति-श्रीजिन-
नामस्मरणसंजातभद्रेण पार्श्वचंद्रेण पत्रमिदमलेखि यात्रिका-
नेकदेशायातविवेकिलोकैः श्रीपत्तननगरनिवासिभिर्जिनाज्ञा-
वासितचिचैर्जनैश्च वाच्यमानं चिरं नंथात् ॥

उत्सूत्रतिरस्काराभिधानोऽयं पटो लेखितः परमेश्वरेण ॥

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

जगन्नाथ जगत्त्रातः, कृपाकर कृपापद ।

शरण्यभक्तसाधार, शृणु विज्ञप्तिकां मम ॥१॥

नाथोऽसि त्वमनाथानां, जंतूनां भवतारकः ।

ममोद्धर्ता किलेदानी, -मेकस्त्वमसि नापरः ॥२॥

यदहं किंचिदज्ञाना, -द्विपरीतं तवागमात् ।

ब्रवीमि मध्ये लोकानां, तत्र त्वं मम साक्षिकः ॥३॥

त्वत्तः परं न देवं, मनसा ध्यायामि सर्व्वथा नाथ ।

वचसापि न स्तवीमि, प्रणमामि न मस्तकेनाहं ॥४॥

भावविशुद्धिं स्वामि, -न्मम विज्ञाता त्वमेव सर्व्वज्ञः ।

किं बहूना गदितेन, प्रभुरेको मे त्वमेवासि ॥५॥

॥ अथ साधूनां धर्मोपदेशाधिकारे-प्रथमं तीर्थाधिपति-
श्रीवीरमतं ॥ श्रीप्रथमोपांगे—

१३८

उत्सृज्यतिरस्कारनामा विचारपटः

“ततेणं समणे भगवं महावीरे कूणियस्स रत्तो भंभासार-
 पुत्तस्स सुभद्दापमुहाणय देवीणं तीसेय महतिमहालियाए परि-
 साए, इसि परिसाए मुणिपरिसाए, जइपरिसाए, देवपरि-
 साए, अणेगसयाए अणेगसयए वंदा अणेगसयसहस्स वंदपरि-
 वाराए, ओहबले अइबले महब्बले अपरिमियबलवीरियतेय-
 माहप्पकंतिजुत्ते, सारदनवथ्थणियमहूरगंभोरकोंचनिग्घोस-
 दुंदुभिस्सरे उरे विथ्थडाए कंठे वट्टयाए सिरे समाइपणाए
 अगरलाए अमम्मणाए, सव्वक्खरसन्निवाइयाए अपुणरु-
 त्ताए सव्वभासाणुगामिणीयाए सरस्सईए जोयणणीहारिणा
 सरेणं अद्धमागहाए भासाए भासति अरहा धम्मं परिकहेति,
 तेसिं, सव्वेसिं आरियमणारियाणं अगिलाए धम्ममाइ-
 कखति, सा वियणं, अद्धमागहा भासा तेसिं सव्वेसिं आरिय-
 मणारियाणं अप्पणो भासाए परिणामेणं परिणमति, तंजहा-
 अथ्थिलोए, अथ्थिअलोए, एवं जीवाअजीवा बंधे मोक्खे पुन्ने
 पावे आसवे संवरे वेदणा णिज्जरा, अरहंता चक्कवट्ठी बलदेवा
 वासुदेवा नरगा नेरइया, तिरिक्ख जोणिया, तिरिक्ख जोणि-
 णीओ, माया पिया रिसिणो, देवा देवलोया, सिद्धिं सिद्धा
 परिनिव्वाणे परिनिव्वुया, अथ्थि पाणाइवाए, मुसावाए, अद-
 त्तादाने, मेहूणे, परिग्गहे, अथ्थि कोहे माणे माया लोभे, अथ्थि
 जाव मिच्छादंसणसल्ले, अथ्थि पाणाइवायवेरमणे मुसावाय-
 वेरमणे अदत्तादानवेरमणे मेहुणवेरमणे परिग्गहवेरमणे ।
 अथ्थि कोहविवेगे, जावमिच्छादंसणसल्लविवेगे, सव्वं अथ्थि-

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं १३९

भावं अस्थित्ति वयति, सव्वं णस्थिभावं नस्थित्ति वयति, सुचिण्णा कम्मा सुचिण्णफला भवन्ति, दुचिण्णा कम्मा दुचिण्णफला भवन्ति, फुसइ पुण्णपावे, पच्छायन्ति जीवा सफले कल्लाणपावए, धम्ममाइक्खति । इणमेव निगंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवल्लिए संसुद्धे पडिपुण्णे जेयाउए सल्लगतत्ते सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे निवाणमग्गे णिज्जाणमग्गे अविहमसंदिद्धे सव्वदुक्खपहीणमग्गे, इत्थं द्विया जीवा सिज्झन्ति, बुज्झन्ति, मुच्चन्ति. परिनिव्वायन्ति, सव्वदुक्खाणमंतं करन्ति, एगच्चा पुण एगे भवन्तरे पुव्वकम्मावसेसेणं अणुत्तरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवन्ति । महिद्धिएसु जाव महासुक्खेसु दूरंगतिएसु चिरठितिएसु तेणं तथ्य देवा भवन्ति, महिद्धिया जावचिरट्ठितिया हारविराइयवच्छा जाव पभासेमाणा कप्पोवण्णा गतिकल्लाणा आगमेमि भद्दा जाव पडिरूवा, तमाइक्खति । एवं खलु चउहिं ठाणेहिं जीवा नेरइयत्ताए कम्मं पकरन्ति नेरइयत्ताए कम्मं पकरेत्ता, नेरइएसु उववज्जन्ति तं० महारंभयाए महापरिग्गहाए पंचिदियवहेणं कुणिमाहारेणं, एवं एतेणं अभिलावेणं तिरिक्खजोणिएसु, माइल्लयाए, नियडिल्लयाए, अलियवयणेणं, उक्कचणयाए, वंचणयाए, मणुस्सेसु पगतिभइयाए पगतिविणीययाए सानुक्कोसयाए अमच्छरियाए, देवेसु सरागसंजमेणं, संजमासंजमेणं, अकामणिज्जराए, बालतवो कम्मेणं, तमाइक्खति ॥

गाथा-जह णरगा गम्मंतो, जह णरगा जातवेदणा णरए ।

३४०

उत्सृज्यतिरस्कारनामा-विचारपटः

सारीरमाणसाई, दुक्खाई तिरिक्खजोणीए ॥१॥

माणुस्सं च अणिच्चं, वाहि जरामरणवेदणापउरं ।

देवे य देवलोए, देविद्धि देवसुख्खाई ॥२॥

नरगं तिरिक्खजोणिं, माणुस्सभवं च देवलोगं च ।

सिद्धेय सिद्धिवसहिं, छज्जीवणियं परिकहेति ॥३॥

जह जीवा वज्झंती, मुच्चंती जह य किलेस्संति ।

जह दुक्खाणं अंतं, करंति केइ अपडिबद्धा ॥४॥

अट्टदुहट्टिय चित्ता, जह जीव-दुख्खसागरमुर्विति ।

जह वेरग्गमुवगया, कम्मसमुग्गं विहाडंति ॥५॥

जह रागेण कडाणं, कम्माणं पावतो फलविवागो ।

जह य परिहोणकम्मा, सिद्धा सिद्धालयमुर्विति ॥६॥

तमेव धम्मं दुविहं आइक्खति तं जहा-अगारधम्मं
अणगारधम्मं च । अणगारधम्मो ताव इह खलु सबतो
सव्वत्ताए मुंडे भवित्ता अगाराउ अणगारियं पव्वइ तस्स
सव्वतो पाणाइवायाओ वेरमणं, मुसावाय-अदत्तादाण-
मेहुण-परिग्गह-राईभोयणाओ वेरमणं, अयमाउसो अण-
गारसामाइए धम्मे पणत्ते, एयस्स धम्मस्स सिक्खाए
उवट्टिए णिग्गंथे वा णिग्गंथी वा विहरमाणे आणाए आराहए
भवति । अगारधम्मं दुवालसविहं आइक्खति, तंजहा पंच
अणुव्वयाई, तिन्नि गुणव्वयाई, चत्तारि सिक्खाव्वयाई, पंच
अणुव्वयाई, तंजहा-थूलाउ पाणाइवायाओ वेरमणं, थूलाउ-

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं १४१

मुसावायाओ वेरमणं, धूलाओ अदिन्नादाणाओ वेरमणं, सदा-
रसंतोसे, इच्छापरिमाणे, तिन्नि गुणव्वयाइं, तंजहा -अणथ्य-
दंडवेरमणं दिसिव्वयं, उवभोगपरिभोगपरिमाणं, चत्तारि सि-
क्खावयाइं, तंजहा-सामाइयं, देसावगासियं, पोसहोववासो,
अतिहिसंविभागो, अपच्छिममारणंतिया संलेहणा जूमणारा-
हणा, अयमाउसो आगारसामाइए धम्मं पण्णत्ते, एयस्स धम्म-
स्स सिक्खाए उवट्ठिए, समणोवासिए वा समणोवासिया वा
विहरमाणा आणाए आराहया भवंति। ततेणं सा महति महा-
लया मणूसपरिसा समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतिए धम्मं
सोच्चा निसम्म दट्ठ जाव हियया उट्ठाए उट्ठेति, समणं भगवं
महावीरं तिकखुत्तो आदाहिणपदाहिणं करेति वंदति णमंसति,
वंदित्ता णमंसित्ता, अथ्थे गतिया गुडे भवित्ता अगाराउ अणगा-
रियं पव्वइया, अथ्थे गइयाणं पंचाणुवतियं सत्तसिक्खावतियं
दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवण्णा, अवसेसाणं परिसा समणं
भगवं महावीरं वंदति वंदित्ता, एवं वयासो-सुअक्खाए भंते
निगंथे पावयणे एवं सुपण्णत्ते सुभासिए, सुविणीए, अणुत्तरे
ते भंत्ते निगंथे पावयणे, धम्मं आइक्खमाणा उवसमं आइ-
क्खह, उवसमं आइक्खमाणा विवेगं आइक्खए विवेगं आइ-
क्खमाणा वेरमणं आइक्खह वेरमणं आइक्खमाणा अकरणं
पावाणं कम्माणं आइक्खह णत्थिणं अण्णे केइ समणे वा माहणे
वा जे एरिसं धम्मं आइक्खए. किमंगणुण इत्तो उत्तरुत्तरं एवं
वंदित्ता, जामेव दिसं पाउभूया तामेव दिसं पडिगया” ॥ ए धम्मं

१४२

उत्सृज्यतिरस्कारनामा-विचारपटः

कथा श्रीमहावीरनी भाखी ॥ जि ए सांभली ति ए धर्म सर्व्व-
विरति अथवा देशविरतिरूप आदर्शउ । बीजे सांभली धर्मनउ
मूल उपशम विवेग विरति-पापकर्मनउ अकरण, एतलउं सह-
हउं ॥ ए धर्मकथानउ उदाहरण ठामि ठामि सूत्रमाहि फलाव्यो
छे । एहने अनुसारि साधुभाषा जाणवी । तथा अनोतानागतव-
र्त्तमान तीर्थकराणां मतं ॥

श्री आचारांगे-चतुर्थाध्ययने-प्रथमोद्देशके-“से वेमि जे
अईया जे य पडुपन्ना जेय आगमिस्सा अरहंता भगवतो ते
सव्वे एवमाइक्खन्ति एवं भासंति एवं पण्णविति एवं परुविति-
सव्वे पाणा सव्वे भूया सव्वे जीवा सव्वे सत्ता न हंतवा न
अज्जावेयवा न परिघित्तवा न परियावेयवा न उद्दवेयवा,
एस धम्मे सुद्धे निइए सासए समिच्च लांय खेयण्णेहि पवेइए,
तंजहा-उट्ठिएसु वा अणुट्ठिएसु वा उवट्ठिएसु वा अणुवट्ठिएसु
वा उवरयदंडेसु वा अणुवरयदंडेसु वा सोव्हिएसु वा अणोव्हि-
एसु वा संजोगरएसु वा असंजोगरएसु वा, तच्चं चेयं तहा चेयं
अस्सिं चेयं पवुच्चइ” ॥ इति श्री तीर्थकरनउ साधु-गृहस्थ
प्रतिइं उपदेश जाणिवउ ॥

पुनः श्री आचारांगे-चतुर्थाध्ययने-२ उद्देशके “आवंति
केयावंती लोयंसि समणा य माहणा य पुढा पव्वायं वयंति,
से दिट्ठं च णे सुयं चणे मयं चणे विण्णायं चणे उट्ठं अहं
तिरियं दिसासु सव्वओ सुपडिलेहियं चणे-सव्वे पाणा सव्वे
जीवा सव्वे भूया सव्वे सत्ता हंतवा अज्जावेयवा परियाव-

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं १४३

यच्चा परिघेत्तच्चा उद्देव्यच्चा, इत्थवि जाणह नत्थित्थदोसो, अणारियवयणमेयं, तत्थ जे आरिआ ते एवं वयासी-से दुद्दिट्ठं च भे दुस्सुयं च भे दुम्मयं च भे दुव्विण्णायं च भे उद्दुट्ठं अहं तिरियं दिसासु सव्वओ दुप्पडिलेहियं च भे, जं णं तुब्भे एवं आइक्खह एवं भासह एवं परूवेह एवं पणवेह-सव्वे पाणा ४ हंतच्चा ५, इत्थवि जाणह नत्थित्थ दोसो, अणारियवयणमेयं, वयं पुण एवमाइक्खामो एवं भासामो एवं परूवेमो एवं पणवेमो-सव्वे पाणा ४ न हंतच्चा १ न अज्जावेयच्चा २ न परिघित्त्तच्चा ३ न परियावेयच्चा ४ न उद्देव्यच्चा ५, इत्थवि जाणह नत्थित्थ दोसो, आयरियवयणमेयं, पुव्वं निकाय समयं पत्तेयं पत्तेयं पुच्छिस्सामि, हं भो पवइया ! किं भे सायं दुक्खं असायं ?, समिया पडिवण्णे यावि एवं बूया-सव्वेसि पाणाणं सव्वेसि भूयाणं सव्वेसि जीवाणं सव्वेसि सत्ताणं असायं अपरिनिव्वाणं महब्भयं दुक्खं तिबेमि ॥ ”

तथा श्री शस्त्रपरिज्ञायां प्रथमाध्ययने पंचमोद्देशके-“तत्थ खलु भगवया परिण्णा पवेदिता, इमस्स चेव जीवियस्स परि-वंदणमाणणपूयणाए जातिमरणमोयणाए दुक्खपडिघायहेउं से सयमेव वणस्सइसत्थं समारंभइ अण्णेहिं वा वणस्सइ सत्थं समारंभावेइ अण्णे वा वणस्सइसत्थं समारंभमाणे समणुजाणइ, तं से अहियाए, तं से अबोहीए, से तं संबुज्झमाणे आया-णीयं समुट्ठाए सोच्चा भगवओ अणगाराणं वा अंतिए इहमे-गेसि णायं भवति-एस खलु गंथे एस खलु मोहे एस खलु

१४४

उत्सूत्रतिरस्कारनामा-विचारपटः

मारे एस खलु णरण, इच्चत्थं गड्ढिए लोए, जमिणं विख्व-
 रूवेहिं सत्थेहिं वणस्सइकम्मसमारंभेणं वणस्सइसत्थं समारंभ-
 माणे अण्णे अणेगरूवे पाणे विहिंसंति, से वेमि इमंपि जाइ-
 धम्मयं इमंपि बुद्धिधम्मयं एयंपि बुद्धिधम्मयं इमंपि चित्त-
 मंतयं इमंपि चित्तमंतयं इमंपि छिण्णं मिलाइ एयंपि छिण्णं
 मिलाइ इमंपि आहारगं एयंपि आहारगं इमंपि अणिच्चयं
 एयंपि अणिच्चयं इमंपि असासयं एयंपि असासयं इमंपि चओ-
 वचइयं एयंपि चओवचइयं इमंपि विपरिणामधम्मयं एयंपि
 विपरिणामधम्मयं । एत्थ सत्थं समारभमाणस्स इच्चेते आरं-
 भा अपरिण्णाता भवंति, एत्थ सत्थं असमारभमाणस्स इच्चेते
 आरंभा परिण्णाया भवंति, तं परिण्णाय मेहावी जेव सयं वण-
 स्सइसत्थं समारंभेज्जा जेवण्णेहिं वणस्सइसत्थं समारंभावेज्जा
 जेवण्णे वणस्सइसत्थं समारंभंते समणुजाणेज्जा, जस्से ते वण-
 स्सतिसत्थसमारंभा परिण्णाया भवंति से हु सुणी परिण्णाय-
 कम्मेत्तिवेमि ॥ ” ए वीतरागनउ उपदेश ॥ इणि परिइं छह-
 यकाय समारंभ त्रिकरणसुद्धिइं साधुटालइ, विराधनानी छोडो
 सूत्रमतिइं उत्सर्गे नइ व्यवहारि नथी दीसती । बीजी पांच
 कायनउ विवरउ ग्रंथवाधिवानइ मेलि नथो लिख्यउं, वर्णि-
 कामात्र लिख्यउं छइ ॥

पुनः—श्री आचारांगे षष्ठाध्ययने चतुर्थोद्देशके—“ओए
 समियदं-गे, दयं लोगस्स जाणिता पाईणं पढीणं दाहिणं
 उदीणं आइखवे, विभए किट्टे वेयवी, से उट्टिएसु वा अणुट्टि-

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं. १४५

एषु वा सूस्ससमाणेषु पवेयए संति विरइं उवसमं निव्वाणं
सोयं अज्जवियं महवियं लाघवियं अणुवत्तियं सव्वेसिं पाणाणं
सव्वेसिं भूयाणं सव्वेसिं जीवाणं सव्वेसिं सत्ताणं अणुवीइ
भिक्षू धम्ममाइक्खिज्जा, अणुवीइ भिक्षू धम्ममाइक्खमाणे
नो अत्ताणं आसाइज्जा नो परं आसाइज्जा नो अन्नाइं पाणाइं
भूयाइं जीवाइं सत्ताइं आसाइज्जा, से अणासायए अणासाय-
माणे वज्झमाणानं पाणाणं भूयाणं जीवाणं सत्ताणं जहा से
दीवे असंदीणे एवं से भवइ सरणं महामुणी”॥ अस्य वृत्तौ-
श्रीशीलांकाचार्यमतं,-साधुनिर्वचनानुष्ठानं प्ररूपयेदित्यर्थः ॥

पुनः-आचारांगे श्रीसप्तमाध्ययने-“ इहमेगेसिं आयार-
गोयरे नो सुनिसंते भवति ते इह आरंभट्ठी अणुवयमाणा हण
पाणे घायमाणा हणओ यावि समणुजाणमाणा ” इत्यादि
अस्यार्थः-विहारारामतडागादिभिर्धर्म वदंतोऽनुवदंतः कुशीला
इत्यर्थः ॥ तथा श्रीराजप्रश्रीयोपांगे ॥२॥—

सूरियाभदेवना आभिओगी देवता श्रीमहावीरनइं वांदी
ऊभा छता प्रतिइं श्रीमहावीर बोलया ॥ “ देवाय समणे भगवं
महावीरे देवे एवं वयासी-पोराणमेयं देवा ! जीयमेयं देवा !
किच्चमेयं देवा ! करणिज्जमेयं देवा ! आइन्नमेयं देवा ! अब्भ-
णुन्नायमेयं देवा ! जं णं भवणवइ वाणमंतरजोइसिय वेमाणिया
देवा अरहंते भगवंते वंदंति नमंसंति । तओ साइं साइं नाम-
गोत्ताइं साहंति ॥ ” एतली प्ररूपणा दीसइ छइ । परं इम
न कण्ठं “जं देवा जोयणपरिमंडळं करंति । पुप्फपगरं भरंति

१४६

उत्सृजतिरस्कारनामा-विचारपटः

ध्रुवघडीओ करंति ।” तिणि कारणि जाणियइ छइ साधुनउ उपदेश निरवद्य छइ ॥ तथा फूलपगरादि सर्व आपणइ हर्षि कीधउ प्ररूप्यउं सूत्रमाहि दीसइ छइ ॥ तथा सूरियाभ आगलि पुण प्ररूपणा एतलीजछइ ॥ “परं नाढयं करंति,” इम प्ररूप्यउं नथी । अनइं सूरियाभि नाटककीधउं दीसइ छइ ॥ नाटक करिवानइ प्रश्नि “नो आढइ नो परिआणइ तुसिणीए संचिद्धइ” एहवा अक्षर छइ ॥ निषेधइ नथो प्ररूपणा पुण नथी । तथा—श्रीकेशीकुमारश्रमण प्रदेशीराजा सभाई बइसिवा भणी प्रश्नि कीधइ—“ एसा उज्जाणभूमी एस तुमं चेव जाणसि ” । परं प्रतिबोधनउ लाभ जाणी बइसि इम कां न कह्यउं । अथवा “ अढासुहं ” ए भाषा कांइं न बोली ॥ तथा दाननइ अधिकारि “ पुर्वि रमणिज्जे भविता पच्छा अरमणिज्जे मा भविज्जासि ” । एहवउं वचन चिहुं दृष्टांत सहित कह्यउं तिम ऊघाडउं इम स्यइ न कह्यउं । श्रावक दानशाला मंडावी दानवइ तओ रमणीय थाइ । तथा श्री आगममाहि ठामि ठामि दानना भावना कथक वचन “ अवगुत्तदुवारा ऊसियफलिहा ” एहवा श्रावकनइ अधिकारि छइ ॥ तउ इम जाणिज्यो साधु बोलतउ सावद्य थतु बीहइ । तथा चरितानुवादि सूत्रमाहि ठामि ठामि श्रीजि-नागमनि सांभल्यइ प्रीतिदान साढावारलाख, पहिलउं एक-लाख आठसहस ए प्रीतिदान । तथा वांदिवानइ काजि अनेक महोत्सव श्रीप्रथम उपांगि—कूणिकनइ अधिकारि । एवं

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं १४७

ठामि ठामि राजाधिकारि गृहस्थनई अधिकारि श्रावकनइ अधिकारि वांदिवा भणी महोत्सव श्री भगवतिमाहि राजाश्री उदायनाधिकारि अपार महोत्सव तथा तीर्थकरनई अधिकारि देवता मनुष्यना कीधा दीक्षामहोत्सव अपर सामान्यसाधु मेघकुमार, थावच्चा गयसुकुमाल जमालि प्रभृतिना अनेक गाढा सविस्तरदीक्षामहोत्सव । तथा श्रीमद् ज्ञाताधर्मकथांगि-श्री-मल्लिनउ संवत्सरीदान, श्रीआचारांगि-श्रीमहावीरनउ संवत्सरीदान तथा श्रीदशाश्रुतस्कंधि श्रीमहावीर श्रीपार्श्व श्रीनेमि श्रीआदीश्वरनउ वार्षिक दान तथा छट्ठइ अंगि श्री मल्लिनी दानशाला, पोडिलानी दानशाला, श्रीमल्लिइं ६ मित्र प्रति-बोधकाजि मोहणघर जालघर सुवर्णमय प्रतिमाकरण सिद्धान्न-परिशारटना तथा सुबुद्धि मंत्रीश्वरि फरिहोदक निर्मली करण, बीजइ उपांगि चित्रसारथीइं प्रदेशीरायनई अश्वदमन निमंत्रण तथा श्रीसूरियाभादिकना अनेक वंदन महोत्सव हियानइ उल्लासि दीसइ छइ, परं विधिवादि साधुनइ उपदेश जाणीतउ नथी, चरितानुवादि दीसइ छइ ॥ अनई ए आरंभ अर्थ हेति काम हेति जाणीतउ नथी, एतलामाहि मिथ्यादृष्टी पुण नथी जाणयउ, परं साधुनई भाषानउ विशेष परोछयउ जोईयइ । तेह ऊपरि वली लिखीयइ छइ ॥ श्रीसूयगडांगे द्वितीयश्रुतस्कंधे-“तत्थ खलु भगवता छज्जीवनिकायहेऊ पन्न-त्ता, तंजहा-पुढविकाइए जाव तसकाइए, से जहा नामए मम अस्सायं दंडेण वा अट्ठीण वा मुट्ठीण वा लेलूण वा कवालेण

१४८

उत्सृज्यतिरस्कारनामा-विचारपटः

वा आउडिज्जमाणस्स वा हम्ममाणस्स वा तज्जिज्जमाणस्स
 वा ताडिज्जमाणस्स वा परियाविज्जमाणस्स वा किलिज्जमा-
 णस्स वा उद्दविज्जमाणस्स वा जाव लोमुक्खणणमायमवि
 हिंसाकारणं दुक्खं भयं पडिसंवेण्मि, इच्चेवं जाण सव्वे पाणा
 सव्वे भूया सव्वे जीवा सव्वे सत्ता दंडेण वा जाव क्वालेण वा,
 आउडिज्जमाणा वा हम्ममाणा वा तज्जिज्जमाणा वा ताडिज्ज-
 माणा वा परियाविज्जमाणा वा किलामिज्जमाणा वा उद्दविज्ज-
 माणा वा जाव लोमुक्खणणमायमवि हिंसाकारणं दुक्खं भयं
 पडिसंवेदंति ॥ ” श्रीभगवंत तीर्थकरे सर्व्व जीवनइं आत्मस-
 मान दुक्ख कह्यउं । परं किहांइं किणिही अर्थि दुःख न ऊप-
 जइ अनइ एहनी विराधना दोष नथी, इम न कह्यउं ॥ तथा

श्रीदशवैकालिके-“पुढवीचित्तमंतमक्खाया अणेग जीवा
 पुढोसत्ता अन्नथ्य सथ्यपरिणएणं । आऊचित्तमंतमक्खाया
 अणेग० ॥२॥ तेऊ चित्तमंतमक्खाया अणेग जीवा०॥३॥ वाऊ
 चित्तमंतमक्खाया अणेगजीवा० ॥४॥ वणस्सई चित्तमंतम-
 क्खाया, अणेगजीवा० ॥ ५ ॥ ” इत्यादि स्थावर ५ मांहि
 वनस्पति विना अनेरामांहि असंख्याता जीव बोलया ॥

गाथा-“ एगस्स दुन्ह तिन्ह व, संखिज्जाणं न पासिउं
 सका । दीसंति सरीराइं, पुढविजिआणं असंखिज्जा ॥ १ ॥
 एगंमि दगविटुंमि० ” इत्यादि वनस्पति माहि संख्याता अ-
 संख्याता अनंता पुण लाभइ । साधारण वनस्पति अनंतकाय

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं १४९

जाणिवी । सर्व कंदादिक भेद ३२ तथा श्रीपन्नवणा उपांगमाहि
फूलनउ विशेष बोल्यउ छइ ॥ तथा च

गाथा—“ पुष्पा जलया थलया, बिट बद्धाय नालबद्धाय ।
संखिज्जमसंखिज्जा, बोधव्वाणंतजीवा य ॥१॥ जे केइ ना-
लियाबद्धा, पुष्पा संखिज्जजीविया भणिया । निहुया अणंत
जीवा, जेया वण्णा तहाविहा ॥२॥ ” एहवा स्थावर जीवकह्या,
एहनइ संघट्टि केहवी वेदना थाइ ते कहइ छइ ॥

गाथा—“ बुद्धं जज्जर थेरं, जो घायइ जमल मुट्ठिणा तरुणो ।
जारिसी तस्स वियणा, इगिदि संघट्टणे तारिसी ” ॥१॥

इसउं जाणी साधु छकाय राखइ । यतः—श्रीदशवैकालिके—
गाथा—“ पुढवी दग अगणि मारुय, तणरुक्खस्स बीयगा ।

तसाय पाणा जीवत्ति, इइ वुत्तं महेसिणा ॥१॥

तेसिं अत्थण जोएण, निच्चं होअव्वयंसिया ।

मणसा कायवक्केणं, एवं हवइ संजए ” ॥२॥ इतिवचनात्

साधु जिहां साधुनइ वचनि सावद्य लागइ ते भाषा न
बोलइ । साधुनउ वचन ते जेहनी विधि तथा जेहना फल
साधु कहइ ते विधिवाद उपदेश, ते साधु करइ करावइ अनु-
मोदइ ॥ बीजा चरितानुवाद यथास्थितोपदेश सिद्धांत माहि
घणार्इ छइ, ते तेणइ मार्गि जाणिवा । इणि कारणि चारि-
त्रियइ सावद्य भाषा न बोलिबी ॥ यतः—श्रीमहानिशीथे—

“ सावज्जणवज्जाणं, वयणाणं जो न जाणइ विसेसं ।
बुत्तुपि तस्स न खमं, किमंगपुण देसणं काउं ॥१॥ ” तथा—

૧૬૦

ઉત્તરત્રિરસ્કારનામા-વિચારપટઃ

શ્રીસૂયગઢાંગેઽધ્યયનિ ૧૧ મે “હણં તં નાણુજાણિજ્ઞા,
આયગુત્તે જિહંદિણ.” ઇત્યાદિ ગાથા-તેહનહ ભાવ, જે શત્રા
ગારાદિ કરણહાર સાધુનહં ધર્મધર્મ વિશેષ પૂછહ, તિવાર
સાધુ અસ્તિ નાસ્તિ વિહં માહિ એકહ ન કહહ, મધ્યસ્થ ભાષિ
રહહ । એ ભાષા સાધુની છહ । તથા-વલી શ્રીસૂયગઢાંગમાહિ-
“ધર્મપન્નવણા જા સા, તં તુ સંકંતિ મૂઢયા ।

આરંભાઈં ન સંકંતિ, અ વિયત્તા અ કોવિયા ” ॥૧॥

તથા-પુનઃ-“દયાવરં ધર્મ દુગુંછમાણા વહાવહં ધર્મ
પસંસમાણા ।” ઇત્યાદિ અનેક અક્ષર છહ ॥ તથા-શ્રી
ઠાણાંગે-“દોય ઠાણાઈં અપરિયાણિત્તા । આયા કેવલિ
પન્નત્તં ધર્મં નો લભેજ્જ સવળયાણ । તંજહા-આરંભે
ચેવ પરિગ્ગહે ચેવ ” ઇત્યાદિ । આરંભ અનહં પરિગ્રહ જે
અનર્થ ઇમ ન જાણહ તે કેવલી પ્રણીત ધર્મ સાંભલિવા ન
લહહ । અનહં જે આરંભનહ પચ્ચક્ષણ ન કરહ તે જીવ નર-
કાયુ બાંધહ, તે શ્રી આગમમાહિ ઠામિ ઠામિ બોલ્યહં છહ ॥
“મહારંભયાણ મહાપરિગ્ગહયાણ ।” ઇત્યાદિ સ્થાનક ૪ શ્રી
ઉવવાઈં ઉપાંગિ, શ્રીઠાણાંગિ, શ્રીવિવાહપન્નત્તિ પ્રમુખ સૂત્રમા-
હિ છહ ॥ ઇણિ કારણિ જિહાં આરંભ તિહાં સાવચ, તિહાં
સાધુ મનિ વચનિ કાયાઈં પ્રવર્તેહ નહી ॥ તથા-શ્રીદશવૈકા-
લિકેઽધ્યયનિ ૭ મે—

ગાથા-“અસચ્ચ મોસં સચ્ચં ચ, અણવજ્જમકકસં ।

સમુપ્પેહ-મસંદિદ્ધં, ગિરં ભાસિજ્જ પન્નવં ॥૧॥

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं १५१

तथा-तहेव सावज्जं जोगं, परस्सट्ठाय निठियं ।

कीरमाणंति वा नच्चा, सावज्जं न लवे मुणी ॥२॥

सुकडित्ति सुपक्कित्ति, सुच्छिन्ने सुहडे मडे ।

सुनिठिए सुलठित्ति, सावज्जं वज्जए मुणी ॥३॥ ”

तथा-श्रीसूयगढांगे-“ ते सव्वे पावाउया आदिगरा धम्माणं णाणापन्ना णाणाछंदा णाणासीला णाणादिट्ठी णाणाखई णाणारंभा णाणाज्झवसाणसंजुत्ता एगं महं मंडलिबंधं किच्चा सव्वे एगओ चिट्ठंति ॥ पुरिसे य सागणियाणं इंगालाणं पाई बहुपडिपुन्नं अओमएणं संढासएणं गहाय ते सव्वे पावाउए आइगरे धम्माणं णाणापन्ने जाव णाणाज्झवसाणसंजुत्ते एवं वयासी हंभो ! पावाउया ? आइगरा धम्माणं णाणापन्ना जाव णाणा अज्झवसाणसंजुत्ता ? इमं ताव तुब्भे सागणियाणं इंगालाणं पाई बहुपडिपुन्नं गहाय मुहुत्तयं मुहुत्तगं पाणिणा धरेह, णो बहुसंढासगं संसारियं कुज्जा णो बहुअगिगथं भणियं कुज्जा णो बहु साहम्मियवेयावडियं कुज्जा णो बहुपरधम्मियवेयावडियं कुज्जा उज्जुया णियागपडिवन्ना अमायं कुवमाणा पाणिं पसारेह, इति वुच्चा से पुरिसे तेसिं पावादुयाणं तं सागणियाणं इंगालाणं पाई बहुपडिपुन्नं अओमएणं संढासएणं गहाय पाणिंसु णिसिरति, तए णं ते पावादुया आइगरा धम्माणं णाणापन्ना जाव णाणाज्झवसाणसंजुत्ता पाणिं पडिसाहरंति, तए णं से पुरिसे ते सव्वे पावाउए आदिगरे धम्माणं जाव णाणाज्झवसाण संजुत्ते एवं वयासी-हंभो ! पावादुया आइगरा

१५२

उत्सृजतिरस्कारनामा-विचारपटः

धम्माणं णाणापन्ना जाव णाणाज्झवसाणसंजुत्ता ! कम्हा णं तुब्भे पाणिं पडिसाहरह ? पाणिं नो डहिज्जा, दड्ढे किं भविस्सइ ?, दुक्खं दुक्खंति मन्नमाणा पडिसाहरह, एस तुला एस पमाणे एस समोसरणे, पत्तेयं तुला पत्तेयं पमाणे पत्तेयं सप्पोसरणे, तत्थ णं जे ते समणा माहणा एवमातिक्खंति जाव परूवेति-सव्वे पाणा जाव सव्वे सत्ता हंतवा अज्जावेयवा परिघेतवा परितावेयवा किलाभेतवा उदवेतवा. ते आगंतुछेयाए ते आगंतुभेयाए जाव ते आगंतुजाइजरामरणजोणिजम्मणसंसारपुणब्भवगब्भवासभवपवंचकलंकलोभाणिणो भविस्संति, ते बहूणं दंडणाणं बहूणं मुंडणाणं तज्जणाणं तालणाणं अंदुबंधणाणं जाव घोळणाणं माइमरणाणं पिइमरणाणं भाइमरणाणं भगिणीमरणाणं भज्जापुत्तधूतसुण्हामरणाणं दारिद्धानं दोहग्गाणं अप्पियसंवासाणं पियविप्पओगाणं बहूणं दुक्खदोम्मणस्साणं आभाणिणो भविस्संति, अणादियं च णं अणवयगं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतरं भुज्जो भुज्जो अणुपरियट्ठिस्संति, ते णो सिज्झिस्संति णो बुद्धिस्संति जाव णो सव्वदुक्खाणं अंतं करिस्संति, एस तुला एस पमाणे एस समोसरणे पत्तेयं तुला पत्तेयं पमाणे पत्तेयं समोसरणे ॥ तत्थ णं जे ते समणा माहणा एवमाइक्खंति जाव परूवेति-सव्वे पाणा सव्वे भूया सव्वे जीवा सव्वे सत्ता ण हंतवा ण अज्जावेयवा ण परिघेतवा ण उदवेयवा ते णो आगंतुछेयाए ते णो आगंतुभेयाए जाव जाइ जरामरणजोणिजम्मणसंसारपुणब्भवगब्भवासभवपवंचकलंक-

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ सुं. १५३

लोभागिणो भविस्संति, ते णो बहूणं दंडणाणं जाव णो बहूणं मुंडणाणं जाव बहूणं दुक्खदोम्मणस्साणं णो भागिणो भविस्संति, अणादियं च णं अणवयमं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतरं भुज्जो भुज्जो णो अणुपरियट्ठिस्संति, ते सिज्झिस्संति जाव सब्बदुक्खाणं अंतं करिस्संति । ” इतिवचनात् ॥ तथा—श्रीदशवैकालिके—“ तहेवसावज्जणुमोइणीगिरा, ओहारिणी जाव परोवघाइणी । से कोह लोह भयसा ध माणवो, न हासनाणो वि गिरं वइज्जा ॥ १ ॥ सुवक्कसुद्धिं समुपेहिआ मुणी, गिरं च दुट्ठं परिवज्जए सया । मिअं अदुट्ठं अणुवीइ भासए, सयाणवज्जे लहई पसंसणं ॥ २ ॥ भासाइ दोसे अगुणे अ जाणिआ, तोसे अ दुट्ठे परिवज्जए सया । छसु संजए सामणिए सया जए, वइज्ज बुद्धे हि अमाणुलोमिअं ॥३॥ ” इत्यादि साधुनी भाषानी विधि जाणिवी । तथा—श्री मूयगढांगे अध्ययन २० मे—शिष्यः पृच्छति—“ से किं कुव्वं किं कारवं कहं संजय विरयप्पडिहयपच्चक्खायपावकम्मे भवइ ?, आचार्य आह तत्थ खलु भगवया छज्जीवणि कायहेऊ पणत्ता, तंजहा—पुढवीकाइया जाव तसकाइया, से जहाणामए मम अस्सातं डंडेण वा ” इत्यादि । आलावउ पहिलउ लिखयउ छइ । तिहइ ज जाणिवउ । “ जाव दुक्खं भयं पडि-संवेदेति, एवं णच्चा सब्बे पाणा जाव सब्बे सत्ता न हंतव्वा जाव ण उहवेयव्वा, एस धम्मे धुवे णिइए सासए समिच्च लोगं खेयन्नेहिं पवेदिए, एवं से भिक्खू० ” इत्यादि साधूपदेशः॥

१५४

उत्सृष्टतिरस्कारनामा-विचारपटः

तथा-श्रीउत्तराध्ययने—

संरंभ समारंभे, आरंभंमि तहेव य ।

मणं पवत्तमाणं तु, नियत्तेज्ज जयं जई ॥१॥

संरंभ समारंभे, आरंभंमि तहेव य ।

वयं पवत्तमाणं तु, नियत्तेज्ज जयं जई ॥२॥

संरंभ समारंभे, आरंभंमि तहेव य ।

कायं पवत्तमाणं तु, नियत्तेज्ज जयं जई ॥३॥

इत्यादि । तथा-श्रीप्रश्नव्याकरणे-सप्तमाध्ययने—

“सच्चपिय संजमस्स उवरोहकारणं किंचि न वत्तव्वं
 हिंसासावज्जसंपउत्तं ” तथा “ वितियस्स वयस्स अलियवय-
 णस्स वेरमणपरिरक्खणट्ठयाए पढमं सोऊणं संवरट्ठं परमट्ठं सुहु
 जाणिऊण न वेगियं न तुरियं न चवलं न कडुयं न फरुसं न
 साहसं न य परस्स पीलाकरं सावज्जं सच्चं च हियं च मियं च
 गाहगं च सुद्धं संगयमकाहलं च समिक्खितं संजतेण कालंमि
 य वत्तव्वं.” तथा-श्रीउपदेशमालायां-“छज्जीव कायवहगा०” ॥१॥
 छज्जीवकायमहव्वयाण परिपालणाइ जइधम्मो । जइ पुण ताई
 न रक्खइ भणइ को नाम सो धम्मो ॥२॥ छज्जीवनिकाय-
 दया० ॥३॥ सव्वाउगे० ॥४॥ तह छक्काय महव्वय० ॥५॥
 जइयाणेणं चत्तं० ॥६॥ छक्कायरिऊण० ॥७॥ ” इत्यादि साधु-
 नउ मार्गि छक्काय पालिवी कही ॥ साधुनउ वचन निरवध-

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं. १५५

इज थाइ ॥ तथा कोई इम कहिस्यइ । वीतरागनइ वचनि साधु नदी ऊतरइ । तथा मेह वरसतइ गोचरी जाइ । तथा मेहवरसतइ उपाश्रयि आवइ । एकादि स्त्रीनइ संयोगि वरसतइ नीसरइ । तउ इहां अप्काय संघट्टि सावद्यलागइ । ए उपदेश किम दीधउं, तिहां इम जाणियइ छइ । एकतउ साधुनइ कहउ, परं गृहस्थनइ नथी कहउ । तथा नदीज बहू २ ऊतरिवी नही कही । नदी ऊतर्या माहि धर्मपुण नथी बोल्यउं । जइ बीजउ मार्ग जाइवानउ हुइ तउ नदीजमाहि जाइवउ कहउ नथी । इम करतां ज्ञान दर्शन चारित्रराखिवानई काजि नदी ऊतरतां जयणानी विधि श्रीवीतरागि बोली, परं ए सर्वदा सदा कर्त्तव्यनउ उपदेश नथी । तथा अल्पवृष्टिमाहि स्थविरकल्पीनइ जाइवउ कहउं । तउ घणइ वरसतइ जाइवउ स्यइ न कहउ । परं जाणियइ कारणि जयणा हेतु कहउं । अनइ जिनकल्पीनइ न कहउं । अथवा जे वरसतइ विहरवा न जाइ ते विराधक इम पुण नथी कहउं ॥ तथा—स्त्रीनइ संयोगि जइ एकांत हुइ तउ नीसरिवउ कहउ, अन्यथा नथी पुण कहउ, तिहां ब्रह्मचर्य राखिवानउ कारण छइ । वरसतइ उपाश्रयइ आविवानी आज्ञा छइ । ते कारण गीतार्थ जाणइ, परं जे विराधना लागी ते करिवानउ उपदेश नथी जाणउ, ते पढिकमिवा योग्य जाणियइ छइ, परं गृहस्थनइ एहवउ किहांइ न कहउं, तिणि कारणि साधुनइ साधुइ कहतां सावद्यभाषा न बोलाइ । परं गृहस्थनउ जे कर्त्तव्य सुभानुबंध छइ तिहां जे

१५६

उत्स्रव्रतिरस्कारनामा-विचारपटः

आरंभ दीसइ तिहां साधुनउ यथास्थित उपदेश अथवा चरिता-
नुवादि उपदेश सूत्रमाहि जाणियइ छइ । अने जे निरवद्यानु-
ष्ठान सुभानुबंध तिहां विधिवादइं उपदेश दीसइ छइ । वली
सूत्रमाहि पच्चक्खाणनी विधि एहवी दीसइ छइ ॥

श्रीभगवतीसूत्रे-सप्तमशते-द्वितीयोद्देशके-“से नूनं भंते !
सव्वपाणेहिं सव्वभूएहिं सव्वजीवेहिं सव्वसत्तेहिं पच्चक्खाय-
मिति वदमाणस्स सुपच्चक्खायं भवति दुपच्चक्खायं भवति ?,
गोयमा ! सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्तेहिं पच्चक्खायमिति वद-
माणस्स सिय सुपच्चक्खायं भवति सिय दुपच्चक्खायं भवति,
से केणट्ठेणं भंते ? एवं वुच्चइ सव्वपाणेहिं जाव सिय दुपच्च-
क्खायं भवति ?, गोयमा ! जस्स णं सव्वपाणेहिं जाव सव्व-
सत्तेहिं पच्चक्खायमिति वदमाणस्स णो एवं अभिसमन्नागयं
भवति इमे जीवा इमे अजीवा इमे तसा इमे थावरा तस्स णं
सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्तेहिं पच्चक्खायमिति वदमाणस्स नो
सुपच्चक्खायं भवति दुपच्चक्खायं भवति, एवं खलु से दुपच्च-
क्खाई सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्तेहिं पच्चक्खायमिति वदमाणो
नो सच्चं भासं भासइ सोसं भासं भासइ, एवं खलु से गुसा-
वाई सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्तेहिं तिविहिं तिविहेणं असंज-
यविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे सकिरिए असंवुडे एगंतदंडे
एगंतवाले यावि भवति, जस्स णं सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्ते-
हिं पच्चक्खायमिति वदमाणस्स एवं अभिसमन्नागयं भवइ
इमे जीवा इमे अजीवा इमे तसा इमे थावरा, तस्स णं सव्व-

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं १५७

पाणेहि जाव सव्वसत्तेहि पच्चक्खायमिति वदमाणस्स सुपच्च-
क्खायं भवति नो दुपच्चक्खायं भवति, एवं खलु से सुपच्च-
क्खाई सव्वपाणेहि जाव सव्वसत्तेहि पच्चक्खायमिति वयमाणे
सच्चं भासं भासइ नो मोसं भासं भासइ, एवं खलु से सच्च-
वादी सव्वपाणेहि जाव सव्वसत्तेहि तिविहं तिविहेणं संजय-
विरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे अकिरिए संवुडे एगंतपंडिए-
यावि भवति, ” (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ जाव सिय
दुपच्चक्खायं भवति) इति श्रीजिनवचनात् ॥ जइ जीवाजीव
जाणइ तेहनउ पच्चक्खाण प्रमाण । तथा जाणीनइं पालइ
नहीं तेहनउ जाणपणउं अप्रमाण यदुक्तं—श्रीउत्तराध्ययने—
(षष्ठे क्षुल्लक निग्रन्थोयाध्ययनमध्ये)—

“ इहमेगे उ मन्नंति, अपच्चक्खाय पावगं ।

आयारियं वियत्ताणं सव्वदुक्खा विमुच्चई ॥१॥

भणंता अकरंता य, बंधमुक्खपइण्णिणो ।

वाया वीरियमेत्तेणं, समासासंति अप्पयं ॥२॥

न चित्ता तायए भासा, कुओ विज्जाणुसासणं ।

विसन्ना पावकम्मेहि, बाला पंडियमाणिणो ॥३॥ ”

इतिवचनात् । तथा श्रीउपदेशमालायां—

“ सुच्चा ते जियलोए, जिणवयणं जे नरा न याणंति ।

सुच्चा णवि ते सुच्चा, जे नाउणं नवि करंति ॥१॥ ”

इतिवचनात् । तथा—हिव जिनप्रतिमाधिकारि उपदेशस्वरूप
लिखिइ छइ ॥ श्रीअनुयोगद्वार मूल सूत्रि सूत्रनु उपदेश एहवउ

૧૫૮

ઉત્સુત્રતિરસ્કારનામા-ચિચારપટઃ

નામ છડ્ । હિવં તે સૂત્રસાધુ વાંચતઽ ઉપદેશદાતા બોલાઈ । પરં તે ઉપદેશના ભાવ ભેદ પરીછયા જોઈયડ્ । વિધિવાદ ૧, ચરિતા-નુવાદ ૨, યથાસ્થિતવાદ ૩, એ ઉપદેશ તે હેય ૧ જ્ઞેય ૨ ઉપાદેય ૩ છડ્, એતલામાહિ સર્વ શાસ્ત્રનઽ રહસ્ય ગુરુપ્રસાદિ જાણિયડ્ ॥ શ્રીઆગમમાહિ ઠામિ ઠામિ સાસ્ત્રિ છડ્, પરં વિશેષિં શ્રીરાયપસેણી તથા શ્રીજીવાભિગમમાહિ શ્રીજિનપ્રતિમાધિકારિ-“ હિયાએ સુહાએ સ્વમાએ નિસ્સેયસાએ આણુગામિયત્તાએ ભવિસ્સતિ । ” જિનની દાઢ અનડ્ શ્રીજિનપ્રતિમાવંદન પૂજનના એહવા ફલ બોલ્યા । તથા શ્રીભગવતીમાહિ સ્વંધક પરિવ્રાજકનં પ્રવ્રજ્યાધિકારિ ધનકાઢિવાનઽ ફલ, “ હિયાએ સુહાએ સ્વમાએ નિસ્સેયસાએ આણુગામિયત્તાએ ભવિસ્સતિ ” એહવઽ બોલ્યઽ છડ્ ॥ તથા શ્રીરાયપસેણીમાહિ, શ્રીભગવતીમાહિ, શ્રીતીર્થંકર વાંદિવાનઽ ફલ-“ હિયાએ સુહાએ ” ઇત્યાદિ બોલ્યઽ છડ્ ॥ તથા શ્રી આચારાંગાદિ સૂત્રમાહિ ઠામિ ૨ પંચસહાવ્રતપાલિવાનાં ફલ “ હિયાએ સુહાએ સ્વમાએ નિસ્સેયસાએ આણુગામિયત્તાએ ” અથવા । “ એસ સ્વલુ પાણા-ઇવાયવેરમણે હિએ સુહે સ્વમે નિસ્સેયસિએ આણુગામિએ ” ઇત્યાદિ છહડ્ વ્રતનં ફલ બોલ્યઽ । હિવ એ સર્વ વચન સૂત્રમાહિ બોલ્યા મળી સાધુનઽ ઉપદેશ કહવાઈ, પરં જે ઢાહઽ હુસિડ્ તે એહમાહિ હેય ઉપાદેય જાણિસ્યડ્ । એતલામાહિ જિનપ્રતિમાનઽ જે ઉપદેશ ફલ તે સામાનિકદેવતાનઽ ભાણ્યઽ જાણિયડ્ છડ્ । સાધુનડ્ એ યથાસ્થિતોપદેશ, પરં સમ્યગ્દૃષ્ટીના

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं. १५९

कर्त्तव्यभणी श्रीवीतराग किहांइ निषेध्यउ नही, तिणि कार-
णि ए उपदेश हेय न कहियइ ॥ तथा धननउ फल धनलुब्धनउ
भाष्यउ अनइ बली श्रीवीतरागे ठामि ठामि निषेध्यउं । उत्तरा-
ध्ययने ४ अध्ययने—“ वित्तेण ताणं न लभे पमत्तो ” इत्यादि
वचनात् ए हेय धर्मनइ अधिकारि कहियइ । तथा श्रीवीत-
राग वांदिवानउं फल सम्यग्दृष्टीदेवता, मनुष्य तथा श्रावकना
भाषित भणी तथा “ तहारूवस्स णं समणस्स वा माहणस्स
वा पज्जुवासणा किं फला?” इत्यादि प्रश्न सवण नाण विन्नाण
पच्चक्खाण इत्यादि उत्तर वचन श्रीवीतरागना कल्हा भणी
उपादेय उपदेश जाणियइ छइ । तथा पंचमहाव्रतपालिवानउ
श्रीवीतरागजिन भाषित भणी विधिवाद उपदेश जाणियइ
छइ ॥ हिवं जे सम्यग् प्रकारि विधिवादि उपदेश छइ,
तिहां जाणिज्यो साधुनउ करण कारण अनुमोदन छइ ।
इहां संदेहनथी । जे चरितानुवाद अनइं यथास्थितइज छइ,
तिहां त्रिकरणनउ निश्चय नथी जाण्यउ । बली गीतार्थ कहइ ते
प्रमाण । हिवइं श्रीजिनप्रतिमा चरितानुवादि सम्यग्दृष्टी देवता
मनुष्यनइं अधिकारि वांदी पूजी दीसइ छइ, परं ते जिनना
राग भणी यथायोग्य उपादेय जाणियइ छइ । एहनी साखि
सूत्रमाहि ठामि ठामि छइ तथा श्रीरायपसेणीसूत्रे—“ तेणं
कालेणं तेणं समएणं सूरियाभे देवे अहुणोववण्णमित्तिए चेव
समाणे पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गच्छइ, तंजहा-
आहारपज्जत्तीए सरीरपज्जत्तीए इंदियपज्जत्तीए आणपाणप-

१६०

उत्सृज्यतिरस्कारनाभा-विचारपटः

जजत्तीए भासामणपज्जत्तीए, तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गयस्स समाणस्स इमेया-
 रूवे अब्भत्थिए चितिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुपज्जि-
 त्या—किं मे पुब्बि करणिज्जं ? किं मे पच्छा करणिज्जं ? किं
 मे पुब्बि सेयं ? किं मे पच्छा सेयं ? किं मे पुब्बिवि पच्छावि
 हियाए सुहाए खमाए निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइ?,
 तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसो-
 ववन्नगा देवा सूरियाभस्स देवस्स इमेयारूवब्भत्थियं जाव समु-
 प्पन्नं समभिजाणित्ता जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति
 सूरियाभं देवं करयलपरिगहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं
 कट्ठु जएणं विजएणं वद्धाविन्ति वद्धावित्ता एवं वयासी—एवं
 खलु देवाणुप्पियाणं सूरियाभे विमाणे सिद्धायतणंसि जिणप-
 डिमाणं जिणुस्सेहपमाणमित्ताणं अट्ठसयं संनिखित्तं चिट्ठंति,
 सभाए णं सुहम्माए माणवए चेइए खंभे वइरामएसु गोल
 वट्ठसमुगएसु बहूओ जिणसकहाओ संनिखित्ताओ चिट्ठंति,
 ताओ णं देवाणुप्पियाणं अण्णेमिं च बहूणं वेमाणियाणं देवाण
 य देवीण य अच्चणिज्जाओ जाव पज्जुवासणिज्जाओ, तं
 एयं णं देवाणुप्पियाणं पुब्बि करणिज्जं, तं एयं णं देवाणु-
 प्पियाणं पच्छा करणिज्जं तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुब्बि
 सेयं तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पच्छा सेयं तं एयं णं देवाणु-
 प्पियाणं पुब्बिवि पच्छावि हियाए सुहाए खमाए निस्सेयसाए
 आणुगामियत्ताए भविस्सति ॥ तए णं से सूरियाभे देवे तेसिं

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं. १६१

सामाणियपरिसोववन्नगाणं देवाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म
 इट्ठतुट्ठ जाव ह्यहियए सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेति ॥” इम देवता
 सामानिकनउ भाषित देवतानइ अधिकारि जिनप्रतिमा वंद-
 नीय पूजनीय एहवउ विधिवाद जाणिवउ ॥ जेहवउ फल
 श्रीवीरवंदनानउ सूरियाभि कहउ, तेहवउ फल श्रीजिनप्रतिमा
 वंदन पूजननउ कहउ, सम्यग्वादीना भाष्याभणी बेवइ प्रमाण
 जाणियइ छइ ॥ श्रीजीवाभिगमे—“तते णं से विजए देवे चउहिं
 सामाणिय साहस्सीहिं जाव अण्णेहि य बहूहिं वाणमंतरेहिं देवेहि
 य देवीहि य सद्धिं संपरिबुडे सविट्ठीए सबजुत्तीए जाव णिग्घो-
 सणाइयरवेणं जेणेव सिद्धाययणे तेणेव उवागच्छति २ ता
 सिद्धायतणं अणुप्पयाहिणी करेमाणे २ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं
 अणुपविसति अणुपविसित्ता जेणेव देवच्छंदए तेणेव उवागच्छति
 २ ता आलोए जिणपडिमाणं पणामं करेति २ ता लोमह-
 त्थगं गेण्हति लोमहत्थगं गेण्हित्ता जिणपडिमाओ लोमहत्थ-
 एणं पमज्जति २ ता सुरभिणा गंधोदएणं ण्हाणेति २ ता
 दिवाए सुरभिगंधकासाइए गाताइं लूहेति २ ता सरसेणं गो-
 सीसचंदणेणं गाताणि अणुलिपइ अणुलिपेत्ता जिणपडिमाणं
 अहयाइं सेताइं दिवाइं देवदूसजुयलाइं णियंसेइ नियंसेत्ता
 अग्गेहिं वरेहि य गंधेहि य मल्लेहि य अच्छेति २ ता पुप्फा-
 रुहणं गंधारुहणं मल्लारुहणं वण्णारुहणं चुण्णारुहणं आभरणा-
 रुहणं करेति करेत्ता आसत्तोसत्तविउलवट्ठवग्घारितमल्लदाम०
 करेति २ ता अच्छेहिं सण्हेहिं [सेएहिं] रययामएहिं अच्छर-

१६२

उत्स्रव्रतिरस्कारनामा-विचारपटः

सातंदुलेहिं जिणपडिमाणं पुरतो अट्ठमंगलए आलिहति
 सोत्थियसिरिवच्छ जाव दप्पण अट्ठमंगलगे आलिहति आलि-
 हित्ता कयग्गाहग्गहितकरतलपब्भट्ठविप्पमुक्केणं दसद्धवन्नेणं
 कुसुमेणं मुक्कपुप्फपुंजोवयारकलितं करेति २ ता चंदप्पभवइ-
 रवेरुलियविमलदंडं कंचणमणिरयणभत्तिचित्तं कालागुरुपवर-
 कुंदुरुक्कतुरुक्कधूवगंधुत्तमाणुविद्धं धूमवट्ठिं विणिम्भुयंतं वेरुलि-
 यामयं कडुच्छुयं पग्गहित्तु पयत्तेण धूवं दाऊण जिणवराणं
 अट्ठसयविमुद्धगंथजुत्तेहिं महावित्तेहिं अत्थजुत्तेहिं अपुणरुत्तेहिं
 संथुणइ २ ता सत्तट्ठपयाइं ओसरति सत्तट्ठपयाइं ओसरित्ता
 वामं जाणुं अंचेइ २ ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि णिवाडेइ
 तिक्खूत्तो मुद्धाणं धरणियलंसि णमेइ नमित्ता ईसिं पच्चुण्ण-
 मति २ ता कडयतुडियथंभियाओ भुयाओ पडिसाहरति २
 ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कटु एवं
 वयासी-णमोऽत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं जाव सिद्धिगइणा-
 मधेयं ठाणं संपत्ताणं तिकट्ठु वंदति णमंसति ॥ ”

इसीपरि सूरियाभनउ पुण आलावउ छइ ॥ एवं वैजयंत
 जयंत अपराजित ए आलावा सरीषा जाणिवा । सम्यग्दृष्टी थुइ
 मंगलादि करणी करइ, ते श्रावक साधु पुण करइ, इहां संदेह
 न करिवउ कांइ, जेह भणी एहनउं फल वीतरागे कइउं
 तेहभणी अनइं जे पुष्पादि छइ ते उपदेश माहि नथी जाणिउं ॥
 तथा श्रावकनइ अधिकारि श्रीउपासकदशांगि जिम आणं-
 दनउ अधिकार तिम तदादि श्रावक दशनउ अधिकार जाणि-

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं १६३

वउ । इणिपरि एकलाख उगुणसट्ठि सहस्र श्रावकनइ अधि-
 कारि सम्यक्त्वोच्चार चरितानुवादि उपदेश सरीषउ जाणिवउ ।
 तथा श्रीउववाई उपांगि अंबडपरिव्राजक तथा तेहना शिष्य
 ७०० परिव्राजकनउ सम्यक्त्वनइ उच्चारि श्रीमहावीरनउ
 भाषित अंबड श्रमणोपासकनइ विधिवादि उपदेश छइ । तउ
 इम जाणियइ श्रीवीतरागि परिव्राजकानुष्ठान सव्ववीजां परि-
 व्राजकां सरीषां कह्वां । तिहां जाणीइ छइ अंबडनइ ए परि-
 व्राजकानुष्ठानविधि छइ । परं जे इम कह्वां “ अंबडस्सणं
 नोकप्पति अज्जप्पभित्तिं अन्नउत्थिए वा, अन्नउत्थिय देवया-
 णि वा, अन्नउत्थियपरिग्रहियाई चेइयाणि वा, वंदित्तए वा नमं-
 सित्तए वा, पज्जुवासित्तए वा, नन्नथ्थ अरिहंते वा अरिहंत-
 चेइयाणि वा ॥ ” ए अनुष्ठान बीजापरिव्राजकथकी विपरीत
 दीसइ छइ ॥ तथा १२ व्रत ए पुण अनेरापरिव्राजकनउ कर्त्तव्य
 न बोल्यउ । तिणि कारणि जाणिज्यो (जु) अरिहंतचैत्य क-
 ह्तां श्रीअरिहंतनी प्रतिमा तेहनउ वंदनादिक अधिकार श्रम-
 णोपासकनउ कर्त्तव्य छइ ॥ यद्यपि अंबडना नाम लीधाभणी
 चरितानुवाद किवारइ मनमाहि आवइ, परं श्रीवीर भाषित
 भणी विधिवाद सरीषउ छइ । तथा वली छेदग्रंथमाहि—
 गाथा-पुणोवि बीयरगाणं, पडिमाउ चेइयालए ।

पत्तेयं संथुणे वंदे, एगगो भत्तिनिम्भरं ॥१॥

तथा वली उपधान वह्वा अनंतर गुरु श्रावकनइ काजि
 त्रिकालचैत्यवांदिवा उपदेश देवाना अक्षर छेद ग्रंथमाहि छइ ।

१६४

उत्सृजतिरस्कारनामा-विचारपटः

एतले ठामे मूलसूत्रमाहि श्रावकनइं अरिहंत चैत्यवांदिवाना अक्षर छइ । परं पूजिवाना अक्षर विवरासुध मूल सूत्रमाहि दीसता नथी ॥ तथा श्री आवश्यकमूल सूत्रमाहि “सबलोए अरिहंतचेइयाणं, वंदणवत्तिआए पूअणवत्तिआए,” इत्यादि अक्षर काउसगनइ अधिकारि छइ परं ते साधु श्रावकनइं सरीषा छइ । तथा चउवीसथ्ययनइ मूलपाठि । कित्तिया वंदि-या मए, एहवउ छइ, ते पुण साधु श्रावकनइं तुल्य छइ । तथा पाठांतरे महिया इम कही व्याख्या कीधी छइ, महिताः पूजिताः पुष्पादिभिरिति । परं ए पाठ कहतां साधुनइं विपरीत दीसइ, तथा सामाइकधर श्रावकनइं पुण मिलतउ दीसतउ नथी, पछइ वली जिम गीतार्थ कहइ तिम प्रमाण । तथा सूत्र-माहि जिहां पूजानउ शब्द आव्यउ छइ, तिहां सर्वत्र पुष्पा-दिभिः, इम वखाण्यउ छइ, परं ए समुच्चयपदि जाणियइ छइ, एह ऊपरि साधुनइ उपदेसि फूलइज एकांति सही न थाइ । अनइ निषेधाइ पुण नहीं । जिम रायपसेणीमाहि केसीकुमार श्रमण वंदनाधिकारि, उववाइ उपांगि श्रीवीरवंदनाधिकारि एवं ठामि २ अप्पेगतिआ वंदणवत्तियाए । अप्पेगतिआ पूयण-वत्तियाए । एहवा अक्षर छइ । तिहांपुण पुष्पादिभिः इम इज वखाणिउं छइ, तु इहां इम जाणियइ छइ जु तीर्थकर विजय-वंत अनइ साधु तेहनी कोटि डाहउ श्रावक फूलनी माल चढाव-तउ संभावियइ नही । पछइ गीतार्थ कहइ तिम प्रमाण । तथा-वली उपासकदशांगि श्रीवीरनइ वर्णनि “तेलुक्कविहियमहिए”

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं १६५

इत्यादि तिहांपुण पुष्पादिभिः इम कह्यउं छइ । तथा श्रीठाणां-
गे त्रीजइ ठाणइ साधुनइ अधिकारि, “पूयासकारे” एहवउ-
शब्दछइ तिहांपुण पुष्पादिकइज कह्या छइ । तिम प्रतिमापूजा-
नइ अधिकारिपुण जाणियइ छइ । समुच्चयपदि पूजा पुष्पादिक
हतां । एकांति थपाइ ऊथपाइ कांइ नहीं । यथायोग्य विचारी
लेवउं ॥ यतः—मरणसमाधौ—

“पएसु भत्तिजुत्ता, पूयंता अहरिहं अणन्नमणा ।

सम्मत्तमणुसरंता, परित्तसंसारिया हुंति ॥१॥” इतिवचनात्

तथा समवसरणनइ अधिकारि पंच अभिगम बोल्या छइ
श्रावकनइं सही । बीजानउ निश्चय नथी जाण्यउ । तिम जिन-
भुवनमाहि आवतां विवेकी श्रावकनइं पंचाभिगम शास्त्रे बोल्या-
छइ, परं ए बोल सूत्रनइं मिलतउ दीसइ छइ । तथा समवसर-
णाधिकारि वृत्तिकारिं पुष्पतांबूलादि त्याग इति वखाण्यउं छइ ।
भोगार्थ पूजार्थनउ विवरउ नथी जाण्यओ ॥ जिनभुवनाधि-
कारि सचित्त द्रव्य त्यागे भोगार्थ नतु पूजार्थ । इम जे श्रावकनइं
अधिकारि ताणीनइ कहइ छइ । तिहां श्रीवीतराग बोलइ ते
प्रमाण । परं जे अधिकार समवसरणि छइ, ते जिनभुवनि पुण
दीसइ छइ । चतुर्मुखादिप्रासाद कराव्या दीसइ छइ । तथा
श्रीदशार्णभद्र इंद्रादिकना महोत्सव लिख्या देहरासरे दीसइ
छइ । नाम पुण चउवीस तीर्थकरनां, तथा विहरमाण तीर्थकरनां
प्रतिमाविषइ दीसइ छइ ॥ तउ इम जाणिज्यो श्रावक श्रीजि-
नभवन समवसरणनी परि जाणइ ॥ तिहां श्री अरिहंतनी

१६६

उत्सृज्यतिरस्कारनामा-विचारपटः

प्रतिमा देखी समवसरणस्थित श्रीवीतरागनीपरि उल्हास ऊप-
जिवानउ ठाम ॥ यदुक्तं-श्री आवश्यकनिर्युक्तौ-

“ तिथ्यरगुणा पडिमासु, नथि निस्संसयं वियाणंतो ।
तिथ्यरत्ति नमंतो, सो पावइ निज्जरं विउलं ॥१॥ ”

इति वचनात् ॥ “स्वामी पद्मासनविराजमान छत्रत्रयी
चामरशोभित नाशाग्रन्यस्तदृष्टि चिदानंद स्वरूप निर्विकार”
एहवो वीतरागनउ ध्यान आणतां घणी निर्जरा छइ । तउ
हिवइं श्रावक अरिहंत विद्यमाननइ जिणि भावि वंदन पूजन
करतां, तिणि विधि अरिहंतनी प्रतिमानी भक्ति हिवडां सं-
भावियइ छइ । साधुनउ उपदिस्यउ डाहा श्रावकनउ कर्त्तव्य
सूत्रानुसारिए जाणीयइ छइ । अनइं वली जिहां सतरभेदपूजा
छइ, देवता मनुष्यनी कीधी, तिहां जिनप्रतिमा एहवउ नाम
दीसइ छइ । परं ऋषभ अजितादि तीर्थकरना नाम नथी ।
हिवडां प्रतिमाना नाम तीर्थकरना थाप्या दीसइ छइ । अनइ
जिहां श्रावक साधुनइ अधिकारि सूत्रमाहि जिनप्रतिमानइ
नामि चैत्य अरिहंतचैत्य एहवा शब्द छइ । ते विशेष गीतार्थ
कहइ तिम प्रमाण । सूरियाभ द्रौपदी विजय देवतादिकनइ
अधिकारि पंचाभिगम नथी बोल्या, अनइं श्रावकनइं जिन-
भुवनि पंचाभिगम बोल्या । पछइ जिम हुइ तिम प्रमाण ।
अनइ जइ कोइ इम कहिस्यइ विद्यमान तीर्थकरनी भक्ति
अनेरी । तिहनी स्थापनानी भक्ति अनेरी । जइ इम तउ
स्थापनाचार्यनइं पुष्पादि पूजा स्नात्र निरंतर नथी कीजतउ

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं. १६७

परंपराइ पुण नथी दीसतउ, ते किसउ विशेष। जिम श्री गी-
तार्थ कहइ तिम प्रमाण करियइ। हिव श्री जिनप्रतिमानी
वंदना पूजना छइ, तिम “सुयस्स भगवउ करेमि काउस्सग्गं।
वंदण वत्तियाए पूयण वत्तियाए।” इम कह्यउं। ते जेतला
पुस्तक साधु श्रावक सदैव वांचेइ छइ, तेहनइ स्नात्र पुष्पादि
पूजा नथी थाती, अपूज राषइ छइ, तेहनी आशातनानउ किम
छइ, जिम गुरु कहइ, तिम करियइ। हिवं जे कर्त्तव्य जिनशा-
सनमाहि छइ, तिहां जयणा जाणियइ छइ। यदुक्तं—षष्टिशतके—

“किंचपि धम्मकिंचं, पूयापमुहं जिणिदआणाए।

भूयमणुग्गहरहियं, आणाभंगाउ दुहदाई ॥१॥”

केतलाएक इम कहइ छइ, जे पूजा करतां पृथ्वी पाणी
अग्नि वनस्पतीनी विराधना लागइ छइ, तिहा असंयम आरंभ
दोष न कहियइ, ते धर्मइज। इम सांभली मनि संदेह ऊप-
जइ। शास्त्रमाहि असंयम बोलयउ। यतः—

“द्वथ्यउय भावथ्यउय, द्वथ्यउ बहुगुणोति बुद्धिसिया।

अनिउणमइवयणमिणं, छज्जीवहियं जिणा बिति ॥१॥”

इति वचनात् ॥ ए द्रव्यस्तवकहइ छइ, साधु अनुमोदइ,
ते सूत्रसिउं किमि मिलइ। तथा—

“छज्जीवकायसंजम, द्वथ्यए सो विस्झए कसिणो।

तो कसिण संजमविऊ, पुण्फाईयं न इच्छंति ॥१॥”

द्रव्यस्तवि संपूर्ण छज्जीवकाय संयम विराधाइ। तिणि
कारणि साधु पुष्पादिक न ईछइ। इम कहतां ईछिवउं मनि,

१६८ उत्सृजतिरस्कारनामा-विचारपटः

अनुमोदिवउं पुण मनि छइ । तउ साधु किम अनुमोदइ । तथा कुशलानुबन्धि-अध्ययने—

“साहूण साहुचरियं, देसविरयं च सावयजणाणं ।

अणुमन्ने सव्वेसिं, सम्मत्तं सम्मदिट्ठीणं ॥ १ ॥”

इहां श्रावकनी देशविरति अनुमोदिवी कही । अनइं जइ ए पुष्पादि पूजा करतां श्रावकनइं विरति प्रमाण थाइ तउ ए कर्त्तव्य साधु सही अनुमोदइ । सावधानुष्ठान विरतिमाहि नथी जाण्यउ । अनइं जिहां छक्कायनउ आरंभ, तिहां सावद्य बोलाइ । अनइं कदाचि पूजानइ अर्थि सावद्य नथी तउ साधु तथा सामाइकधर श्रावक स्यइं न करइ । तथा वली परंपराइ इम सांभल्यउं जे प्रतिमा केतली एक वही पूठि श्रावक पुष्पादिक पूजा न करइ । तउ सावद्यसही छइ ।

तथा श्री आवश्यकनिर्युक्तिमाहिः—

“चेइय कुलगणसंघं, अन्नं वा किंचिकाउ निस्साणं ।

अहवा वि अज्जवयरं, तो सेवंती अकरणिज्जं ॥ १ ॥”

इहां वयरस्वामिनां आप्यां फूल अकरणीय बोल्यां । तउ जाणिज्यो सावद्य सही थयउ । परं जे छक्कायनइ आरंभि सावद्य न जाणइ, ए मति श्री जिनशासनमाहि नथी । अनइं जे आरंभनइ आरंभ जाणी किणही लाभ हेति हियानइं उल्हासि धर्मकर्त्तव्य करइ तेहनी मति समी छइ । जइ इम न हुइ तउ परदर्शन अनइं स्वदर्शन अंतर किसउ । यदुक्तं—श्री उत्तराध्ययने—(१२) “कुसं च जूवं तणकट्टमग्गिं, सायं च पायं

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं. १६९

उदगं फुसंता । पाणाईं भूयाईं विहेडयंता, भुज्जो वि मंदा
पकरेह पावं ॥१॥” इति श्री साधुवचनात् । परं जइ एहवउ भाव
जिनशासनमाहि हउत तउ परदर्शनीनइं इम किम कहइ । तथा

श्रीज्ञाताधर्मकथांगि—थावचानउ वचन सुदर्शननइं
“रुहिरकयं वत्थं, रुह्तिरेण चेव धोविज्जा” इत्यादि छइ,
ते इणि उपदेशि किम मिलइ । इणि कारणि सावद्य भाषा
साधु न बोलइ, तथा जइ पुष्पादि पूजा सावद्य नथी तउ
चारित्रियानइ स्यइ काजि निषेधी । पुष्पादि द्रव्यपूजा करतउ
साधु अनंतसंसार वधारइ, एहवा सूत्रमाहि अक्षर छइ । तथा
जे करियइ नही, ते करावियइ अनुमोदियइ किम । अनइं
गृहस्थ हियानइ हर्षिं जिनपूजा पुष्पादिकइं करइ, ते निषेधइ
नही, जिनभक्तिरागत्वात् ॥ जिम पूर्वइं दशार्णभद्र, उदायन,
देव, कोणिक, श्रेणिक, प्रदेशी, प्रमुख अनेक राजा महोत्सव
करता निषेध्या नथी । अनइं उपदेस पुण जाणीतउ नथी,
जिहा उपदेश तिहां निरवद्य इज दीसइ छइ । “किं बहूक्तेन
स्तोकाद्बहु ज्ञास्यंति मेधाविनः” इत्यर्थः । तथा हिवडां
जे अरिहंत २४ नी प्रतिमा आगलि जन्माभिषेकनी परि
बलात्कारि बालका-वच्छा आणी जन्मस्नात्रकरइ छइ, ते केहा
साधुनउ उपदेश । तथा-“लोणं जिणस्स भामिय खिप्पइ जलणे
जलंतमि । फुट्ठइ लोणं नडयडस्स, ता कणयकलस भरि कुंडिगयं-
दमइ न्हावउ नेमिकुमार ॥ तथा जयमंगलसूरि बोलइ महावीर
भिसेउ ।” “ता कणय कलसिहिं, न्हावउ भविया इहज पुज्जउ

१७०

उत्सूत्रतिरस्कारनामा-विचारपटः

देउ” । ए केहा साधुना उपदेश नइ मिलइ । ए उपदेश किंका
आदेश कहियइ, डाहउ होइ ते विचारी लेयो । तथा ए स्नात्रना
ग्रंथ थोडा दीहाडाना नीपना छइ । ए पहिली सूत्रमाहि अथवा
पंचांगीमाहि जन्म स्नात्र जिनप्रतिमानइं करिवाना ग्रंथ केहा
हुंता ते विचारिवा योग्य छइ । तथा-जे लोकमाहि मंगल प्रदीप
कहवाइ छइ । ते सुश्रावक बारव्रतधारक परमेश्वरना बिब
आगलि मूंकी तेहनइं पूजइ लूणपाणी करइ, फूल मूंकइ ।
मोटउं टोडर त्रोडी एक खंड डावइ हाथि बांधइ बीजउ जिम-
णउ हाथि त्रोजउ कोटि घाती दीवानइं नमस्कार करइ ।
अग्नि वंदनीय जाणइ । ए केहा साधुनउ उपदेश, केहा सूत्रनी-
साखि । तथा असमंजसपणउ घणा गीतार्थ कहइ छइ । ते लि-
खियइ छइ ।

गाथा-“गहरि पवाहओ जो, पइ नयरं दीसए बहुविहो य ।

जिनगिह कारवणाई, सुत्त विरुद्धो असुद्धो य ॥१॥

पाए अणंत देउल, जिणपडिमा कारिया अणंताओ ।

असमंजस वित्तीए, नय सिद्धो दंसण लवोवि ॥२॥”

तथा-“पइदिण गमणेण तस्स पच्छित्तं । पव्वतिहीसुं च
कारणे गमणं ।” तथा “सन्नाण चरण दंसण पमुक्क साहूहिं०॥”

इत्यादि संकेत मात्रं ॥

“प्रोत्सर्पद् भस्मराशि ग्रहसख दशमाश्वर्यं साम्राज्यपुण्य-
न्मिथ्यात्वध्वांतरुद्धे जगति विरलतां याति जैनेंद्रमार्गे ।

आचार्य श्री आतृचंद्रस्वरि ग्रन्थमाळा पुस्तक ५१ मुं १७१.

संक्लिष्टद्विष्टमूढप्रखलजडजनाम्नायरक्तैर्जिनोक्ति-

प्रत्यर्थीसाधुवेषैर्विषयिभिरभितः सोयमप्रार्थिपंथाः ॥१॥

अत्रोद्देशिकभोजनं जिनगृहे वासो वसत्यक्षमा

स्वीकारार्थगृहस्थचैत्यसदनेष्वप्रेक्षिताद्यासनम् ।

सावद्याचरितादरः श्रुतपथावज्ञा जडद्वेषधी

धर्मः कर्महरोत्र चैत्यधिभवेन्मेरुस्तदाऽब्धौ तरेत् ॥२॥

तथाच-गृही नियतगच्छभाक्जिनगृहेऽधिकारो यतेः

प्रदेश(य)मशनादिसाधुषु यथा तथारंभिभिः ।

व्रतादिविधिवारणं सुविहितांतिकेऽगारिणां

गतानुगतिकैरदः कथमसंस्तुतं प्रस्तुतम् ॥३॥

तथा-इष्टावाप्सितुष्टविटनटभटचेटकपेटकाकुलं

निधुवनविधिनिबद्धदोहदनरनारीनिकरसंकुलम् ।

रागद्वेषमत्सरेर्ष्याघनमघपंके निमज्जनं

जनयत्येव मूढजनविहितमविधिना जैनमज्जनम् ॥४॥

जिनगृहजैनबिंबजिनपूजनजिनयात्रादिविधिकृतां

दानतपोव्रतादिगुरुभक्तिश्रुतपठनादिचादृतम् ।

स्यादिह कुमतकुगुरुकुग्रहकुबोधकुदेशनांशतः

स्फुटमनभिमतकारिभोजनमिव विषलवनिवेशितः ॥५॥

आक्रष्टुं मुग्धमीनान्विडिशपिशितवद्बिंबमादर्शजैनं

तन्नाम्ना रम्यरूपानुपवरकमठानस्वेष्टसिद्धैर्विधाप्य ।

यात्रास्नात्राद्युपायैर्नमत्रातकनिशा जागरादिच्छलैश्च

श्रद्धालुर्नामजनैश्छलित इव शठैर्वैच्यते हा जनोऽयं ॥६॥

१७२

उत्सृजतिरस्कारनामा-विचारपटः

किंदिग्मोहमिताः किमंधवधिराः किंयोगचूर्णीकृताः

किंदैवोपहताः किमंगठगिताः किवाग्रहावेशिताः ।

कृत्वा मूर्ध्नि पदं श्रुतस्य यदमी दृष्टोरुदोषा अपि

व्यावृत्तिं कुपथाज्जडा न दधतेऽस्ययंति चैतत् कृते ॥७॥”

श्रीसंघपट् श्रीजिनाज्ञातत्परयथार्थाभिधस्वरतरश्रीजिन-
वल्लभसूरिवचनात् ॥ तिणि गीतार्थिइं काई असमंजस दीठउं-
तउ इम कह्यउं ॥ तथा-केतलउं एक सूत्र विरुद्ध असमंजस
दीसइ छइ ॥ गच्छे गच्छे पुण परस्पर विरुद्ध एक मानइं एक
न मानइं । ते केटलाएक वोळ लिखियेइ छइ । गीतार्थ कहइ
तिम प्रमाण ॥ पूछी २ करवउ ॥ छः ॥ छः ॥ श्रीः ॥

१-तीर्थंकर सउं गृहस्थनइं जोडावउ मेलिवउ ॥

२-गृहे वीर नेमि मल्लि पार्श्वप्रतिमा अपूजनीय कथनं ॥

३-स्वस्वगच्छनिश्रानामलिखनेन परिग्रहणं प्रतिमायाः ॥ ४-

१०८ कूपोदक १०८ पात्री साधु कथन मीलनं ॥ ५-प्रति-

मानां विवाह वधूपचार करणं ॥ मीढहल जवाली मउली

बंधनं ॥ ६-रात्रौ जिनगृहमध्ये प्रतिष्ठार्थं साधुनिवासः ॥ ७-

अस्नातसाधुभिः शलाकासंचारणाय स्पर्शकरणं । करे कंकण-

मुद्रिका परिधानं, जवारक करणं, वेदिकायानवेष्टकाभिः कृतिः ।

स्वहस्तेन दर्भवेष्टितशलाकाभिः सचित्तजलावगाहनलोडनं ॥

नवग्रहस्थापनं, दिक्पालानां च ॥ स्वहस्तेन तिलकुट्टीवत्

फूलादि विकिरणं, लांगलीफलसुखाशिकादीनां ग्रहणं, आधा-

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं १७३

कर्मिकादिवस्त्राशनपान ग्रहणं । प्रतिमानां वर्णपूर कंकणच्छो-
टनादि सर्व विवाहविधि करणं, अनेक दाडिम सदाफ-
लेक्षुदक कोमलफल कोमलफलिका पक्वान्नं सर्वधान्य-
सर्व तेमन जेमन पूपाघृतादि समस्तवस्तुढौकनं श्रीअर्हतां
पुरः कस्योपदेशात् ॥ अनेकतपसामुद्यापनानि ॥ तंदुलैः
पर्वतप्रासादाकारकरणं तदुपरि कलशध्वजारोपः । पार्श्वे
पार्श्वे अनेकनवीन घटित कलश वर्तुलिका तथा सचित्तफला-
दि मोचनं कस्य साधोरुपदेशात्, चंदनबाला तपःकारणेन
सुवर्ण रूप्यमय सूर्प कुलमाषकारण पादयोः षट् सूत्रादिकक्षे-
पणं पायसेन पात्र भरणं । दुग्ध भृत भाजने रूप्यमय बेडा-
तारणं । चैत्राश्वयुग्मासतपसि सर्वांगीण सुवर्ण रूप्यमय तरु-
करण ढौकनं च ॥ माघमासे घृतमय मेरु चूलिका प्रासादाकार-
करणं तत्क्षणविभंगश्च ॥ स्नात्रपंचाशके दिनद्वयं यावत् प्रदीपा-
खंडज्वालनं कस्योपदेशात् ॥ स्थानात् २ लेख प्रति प्रेषणेन
श्रावकाणामाचाम्लाष्टाहिकाभोगदीपकरणादेशः कस्य साधो-
रनुसारी ॥ साधुभिः समीपे जिनप्रतिमारक्षणं । पुटादीनां च
कर्पूरवासक्षेप धूपादि करणेन द्रव्यार्चन विधानं मुग्धलोक-
रंजनार्थं स्मरणमिषेण तदंतिकात् कर्पूर-मृगमदागुर्वादीनां
ग्रहणं । प्रत्यहं प्रतिक्रमणावसरे पादप्रक्षालनं तद्विधिस्थापनं
च । स्वस्वश्रावक निश्राकरणं स्वस्वनिश्रया नित्यपिंडग्रहणं ।
इत्यादिकुतः ॥ छ ॥ स्वस्व-गच्छनिश्रित-प्रासादे ममक-
रणं ॥ मृते नरेऽनेकवस्तुढौकनं पूजानामकरणं मृतस्य च षट्-

६७४

उत्सृजतिरस्कारनामा-विचारपटः

त्रिसंख्ययामंगलकरणं च ॥ शालामध्ये साधुजिनप्रतिमानां
स्थितिः ॥ साधुभिस्तस्य संभालादिविधानं ॥ चातुर्मासक-
प्रारंभे प्रसभं पंचाशत्स्नात्रलेखनं साधुभिः श्रावकाणां ॥
पर्युषणापर्वणि स्वहस्तेन पुस्तकदानं जागरणं करणं च ॥ चैत्र-
शुक्लत्रयोदशीजातस्य श्रीवीरस्य भाद्रपद-सुक्लप्रतिपदपराह्णे
जन्मोत्सवकारणं । अनेक गोधूम चूर्णसूपदालिघृतगुड जीरकसुं-
ठीप्रमुख वेषवारजुगमुशलादिवस्तु समानयनं । तद्वृद्धिविधापनं
च ॥ अजित शांतिस्तव कथने तैलस्य वृद्धि कारणं ॥ मालारोपणे
सुवर्णरूप्यप्रवाल मुक्ताफलसूत्र पट्ट सूत्रमाला कारणं कस्योप-
देशात् ॥ क्षुत्करणे पर्वणि तालककुट्टनं पादप्रहारदानं ।
यः करोति स लिप्यते इत्यादि दुर्वचनकथनं प्रायश्चित्तदानं ।
देवगृहे धूपदीपदानं कस्यायमुपदेशः ॥ सम्यक्त्वमोदक कारणे
प्रतिष्ठा वासक्षेपश्च वस्त्रादिग्रहणं कोयमुपदेशः कस्मिन् सूत्रे
मिलति ॥ अष्टोत्तरीस्नात्रकारणेनोपद्रवोपशांतिप्ररूपणं ॥
गुरुणा स्वयं मंत्रादिजापे श्रावकाणां समीपात् पृथक् फलादीनां
प्रतिमापुरतो मोचनं ॥ मासजातस्य बालस्य तिलककरणं
वासक्षेपनामस्थापनं ॥ पुस्तिकावेष्टनं द्रव्यादिग्रहणं ॥ पंचम्या-
दितपसामुद्यापने पंचादिवस्तुमोचनं ॥ पर्वादि दिवसेषु गुरुणां
पुरतः कुंकुमेन गृहलिकाकरणं उपरि द्रव्यमोचनं स्त्रीभिः स्व-
हस्तैस्तंदुलैर्गुरुणां न्युच्छनकरणं तंदुलोच्छालनं स्पर्शश्च ।
अत्रार्थं कस्य साधोरुपदेश इत्यादि बह्वस्ति परं वर्णिका-
मात्रं लिखितमस्ति ॥ ये साधूनां विहितप्रतिष्ठां न मन्यन्ते ते केषां-

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५१ मुं १७५

चित् २ ग्रंथानाममानयितारः ॥ तथा च कैश्चित्स्त्रीणां पूजानि-
षेधः क्रियते । कैश्चित् श्राद्धानां प्रतिक्रमणं निषिद्धमस्ति । कैश्चित्
चतुर्थस्तुतिपाठः श्रुतदेवता क्षेत्रदेवता स्तुतिपाठः । आस्यपोति-
काग्रहणमास्तिकानामित्यादि बहु २ निषिद्धं वर्त्तते ॥ तथा च
द्वितीयवन्दनं पादपतित एव समापयतीत्यादिवृत्त्युक्तं ॥
प्रथमं सामायिकग्रहणं तत ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणं कापि २
दृश्यते ॥ पाक्षिकं चातुमासिकं सांवत्सरिकं च भिन्नं २ क्रियते
इत्यादि विरुद्धता परस्परं गच्छे २ तेषां मध्ये के सत्य-
वादिनः सूत्रानुसारिणः केऽसत्यवादिन उत्सूत्रानुसारिण
इति निर्णयः कार्यो यदि पत्तननिवासिनः संघमुख्या धर्मा-
र्थिनः संति । नोचेद् दृष्टिरागिणो मिथ्यात्वोपहताः पक्षरहित-
द्वेषिणः सपक्षभीरवः शास्त्रज्ञैर्न प्रमाणी कर्त्तव्याः ॥ यतः—

“प्राप्य प्रमाणपदवीं, कः खलु मुग्धे तुले विवेकस्ते ।

नयसि गरिष्ठमधस्तात्, तदितरमुच्चैस्तरं कुरुषे ॥१॥

सुहृसीलाउ सच्छंदचारिणो, वेरिणो सिवपहस्स ।

आणाभट्टा बहु जाणह, मा भणह संघुत्ति ॥१॥

एगो साहू एगा य साहुणी, सावगो य सड्ढी वा ।

आणाजुत्तो संघो, सेसो पुण अट्ठि संघाउ ॥२॥” इतिव-
चनात् ॥ आज्ञारहितो राज्ञासहितस्य तिरस्करणं न प्रमाणको-
टीमाटीकते ॥ हिवं जे साधुवेषधर जिनाज्ञा बाहिरि बोलया
छइ, ते लिषियइं छइं ॥ अत्र श्रीजिनेन्द्राणां तदाज्ञापालकसा-
धुसाध्वीश्रावकश्राविकाभिधानश्रीसंघस्य च मतं ॥छा॥

१७६

उत्सृज्यतिरस्कारनामा-विचारपटः

“भुंजइ आहाकम्मं, सम्मं नय जो पडिकमइ लुद्धो ॥
सवजिणाणा विमुहस्स, तस्स आराहणा नद्धि ॥१॥”

जे आधाकर्मिक आहार ल्यइ । सम्यक्प्रकारि पडिक-
मी पच्चक्खाण न करइ । ते वीतरागना दर्शन बाहिरि ॥

“गोयरगपविट्ठस्स, निसिज्जा जस्स कप्पइ ॥
इमेवि समणायारं, आवझइ अबोहियं ॥१॥”

जे चारित्रियउ विहरवा जाई गृहस्थनइ घरि बाजवट मंडावी
बइसइ ए अनाचार, बोधिवीजनउ नाश थाइ ॥ श्रीसूयगडांगे-

“अंजू एते अणुवरया अणुद्विया पुणरवि तारिसगा चेव”
“अंजू” कहतां ए वात स्पष्ट गृहस्थ सावधानुष्ठानथकउ अनु-
परत-निवर्त्त्या नथी ॥ जिणि कारणि सारंभ सपरिग्रह । तथा जके
चारित्र लेईनइ सावधानुष्ठानि प्रवर्त्तइ आधाकर्मिकादि आहा-
र ल्यइ । ते पिण तेहवाईज गृहस्थ सरीषा जाणिवा ॥

श्रीउत्तराध्ययने-

“सयं गेहं परिचज्ज, परगेहंसि वावडे ।

णिमित्तेण य ववहरई, पावसमणित्ति वुच्चई ॥१॥

आयरिय परिच्चाई, परपासंडसेवए ।

गाणं गणिए दुब्भूए, पावसमणित्ति वुच्चई ॥२॥”

इत्यादिवचनात् ॥ आपापणा आचार्य छांडी गच्छ परं-
परा छांडी जूआ २ गच्छ थया क्रोधादिवशथकी ॥ ते किम-
प्रमाण करियइ ॥ श्रीउपदेशमालायां-

આચાર્યશ્રીબ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૧ મું. ૧૭૭

“જે ઘર સરણપસત્તા, છકાયરિઝ સ કિં ચળા અજયા ।
નવરં મુત્તૂળઘરં ઘરસંકમળં કયં તેહિં ॥૧॥” તથા—ષષ્ઠિશતકે—
“સો ન ગુરુ જુગપવરો, જસ્સ ય વયળંમિ વટ્ટણ મેહ ।
ચિહ્ન મવણ સહ્દગાળં, સાહારણ દવ્વમાઈણં ॥૧॥
ગુરુણો મટ્ટા જાયા, સહ્દે થુણિઝણ લિંતિ દાણાં ।
દુન્નિવિ અમુણિયસારા, દૂસમ સમયંમિ બુઢંતિ ॥૧॥ ”

શ્રીઆવશ્યકનિર્યુક્તૌ—

“જે બંધવેર મટ્ટા, પાણ પાઢંતિ બંધયારીણં ।
તે હુંતિ હુંટમુંટા, બોહી ય સુદુલ્લહા તેસિં ॥૧॥”

શ્રીગચ્છાચારપ્રકીર્ણકે—

“અત્યેગે ગોયમા પાળી, જે ઉમ્મગ્ગપઈટ્ટિણ ।
ગચ્છંમિ સંવસિત્તાણં, મમઈ મવપરંપરં ॥૧॥
કુલનાઈ નગરરજ્જં, પયહિય જો તેસુ કુણઈ મમત્તં ।
સો નવરિ લિંગધારી, સંજમસારેણ નિસ્સારો ॥૧॥
ઈત્તોણાગયકાલે, કેઈ હોહંતિ ગોયમા સૂરી ।
જેસિં નામગ્ગહણેવિ, હુજ્જ નિયમેણ પચ્છિત્તં ॥૧॥ ”

તે સૂરિ કેહા ॥ શ્રીવીતરાગ માષડ તે અન્યથા નહીં ॥
સૂત્રમાહિ બોલ્યડં છડ, વિસહસ્ર વરસસીમ સાધુનડ ઉદય પૂજા-
સત્કારનહી ॥ અનઈ એ ઘળા દીહાઢાના માર્ગના બોલણહાર
ઉદય પૂજા લહઈં છડ । તેહનડ જે ગૃહસ્થ સાધુકરી જાણડ છડ ।
તડ ઇમ જાણિયડ છડ, તે વીતરાગના વચનમાહિ નથી ॥

१७८

उत्सृज्यतिरस्कारनामा-विचारपटः

“जथ्य य गोयम पंचन्ह, कहवि सृणाण इक्कमवि हुज्जा ।

तं गच्छं तिविहेणं, वोसिरिय वइज्ज अन्नथ्य ॥१॥

सृणारंभएवित्तं, गच्छं वेसुज्जलं न वासिज्जा ।

जं चारित्त गुणेहिं । उज्जलं तं तु वासिज्जा ॥२॥ ”

खंडणी १ पीसणी २ चुल्ही ३ जलकुंभ ४ बुहारी ५
ए पांचमूना कहियइ ॥ एतलामाहि पाणीना घडा मात्र जिहां
दीसइ ते गच्छ वोसिरावी मूंकिवउ ॥ ए वीतरागनी आज्ञा ॥
तथा ऊज्जल वेसिइं गच्छ न वासिवउ ॥ ए जिनाज्ञा जे न मानइ
ते दर्शन बाहिरि । पुढविदग-अगणिमाख्य, वणस्सई णं त-
साणविविहाणं । मरणंतेवि न पीडा, कीरइ मणसा तयं गच्छं ॥१॥

“जथ्य य मुणिणो कयविक्रयाइं, कुव्वंति निच्चमभुट्ठा ।

तं गच्छं गुणसायर, विसंव दूरं परिवज्जए ॥१॥

आरंभेसु पसत्ते, सिद्धंतपरमुहे विसयगिद्धे ।

मुत्तुं मुणिणो गोयम, वसिज्ज मज्झे सुविहियाणं ॥२॥ ”

॥ ए श्री वीतरागनी आज्ञा छेः ॥

“इतिश्रीसुगृहितनामधेयश्रीसिद्धान्तरहस्यपारगामीपर-
मगुरुदेव प्रातःस्मरणीयवृहत्तपागच्छाधिराजयुगप्रवर-
श्रीजैनाचार्यश्रीपार्श्वचंद्रसूरीश्वरेण लिखितोऽयमुत्सृज-
तिरस्कारनामा-विचारपटः ॥ श्रीरस्तु ॥ वाच्यमा-
नश्चिरं नन्वात् ॥ शासनाधीश श्रीवीरपरमात्मने
नमो नमः ॥ ”

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५२ मुं.

परमगुरुदेवश्रीपार्श्वचंद्रसूरीश्वरविरचिता-

श्रीस्थापना पञ्चाशिका ॥

जयइ जियाजियवग्गो, समग्गलग्गोवदंसियसमग्गो ।
 संपावियलोगग्गो, वीरजिणो जणियसुहसग्गो ॥ १ ॥ नाण-
 भरकिरणविदलिय, -अन्नाणतमस्स सुगुरुदिणमणिणो, । उद-
 णं मह विहसउ, निच्चं मणकमलवणसंडं ॥ २ ॥ जिणवरपडि-
 माणं जो, वंदण आराहणा विसंवायं । जंपइ संपइ तं पइ,
 भत्तिसख्वं परूवेमि ॥ ३ ॥ जिणआणा भंगभयं, जइ वि न
 होहि तं तस्स किं भणिमो । अथि तुम्हाणं तवभउ, तओवि
 तुम्हे तं समं सुणह ॥ ४ ॥ उद्देस समुद्देसा, -णुन्ना पुव्वो
 सुयंमि अणुओगो । मुत्तुण तिन्नि तुरियं, कस्साएसा कुणह
 कहह ॥ ५ ॥ “श्रीगुरुना भाष्या विना सूत्रार्थ आपणे छंदे
 कहेतां हित नथी. यदुक्तं-नियगमइ-विगप्पिय, -चित्तिण
 सच्छंदबुद्धिरइण । कत्तो पारत्तहियं, कीरइ गुरुअणुवएसेण
 ॥ १ ॥ ” इय सच्चं जाणंता, वियख्खणा केइ समइगारविया ।
 नंदिसुए पन्नत्तं, महानिसीहं न मन्नंति ॥ ६ ॥ कत्थवि लेहग-
 कुलिहिय, -दोसविरुद्धं पयं पुरो काउं । जिणवयणाणुगयं पि
 हु, पयं न मन्नंति किं भणिमो ॥ ७ ॥ यतः श्रीमहानिशोथे-
 “पुणोवि वीयरगाणं, पडिमाउ चेइयालए । पत्तेयं संथुणे

१८०

श्रीस्थापना पञ्चाशिका ।

वंदे, एगगो भत्तिनिब्भरं ॥ १ ॥ ” अइनिहोसं एयं, न हु
 मन्निज्झइ परस्स दोसेणं । कण्णे पुट्ठे कडि चालणव, विउसाण
 नहु जुत्तं ॥ ८ ॥ अन्नंमि एए संकं, दूसिज्झइ दोसदाणओ
 अन्नं । चरणाओय करहे, गयवरदहणं किमेयंति ॥ ९ ॥
 निउणो जथ्थ ससंको, सहसा कारेण तं न दूसिज्झा । जं जं
 जिणआणाए, तं तं सव्वं पमाणिज्झा ॥ १० ॥ अहवा चिट्ठउ
 एवं, जं सच्चं तस्स सखिखया बहवे । ताणंताण य सिट्ठिलो,
 लोए भणिओ सुहसहावो ॥ ११ ॥ अह जाणित्तु परिन्नं, परस्स
 जिणपडिमहीलणासन्नं । तवावत्तिकएहं, किंपि परूवेमि नेहेण
 ॥ १२ ॥ अंगाणि उवंगाणि य, महापुव्वनिसीहवज्झिया छेया ।
 नंदिअणुओगदारा, इयाय गंथा पमाणं भे ॥ १३ ॥ एए य जइ
 पमाणं, एसिं कत्ता तुमाण सम्मविऊ । जइ सम्मविऊ तो भे,
 पमाणमम्हाणवि तउत्तं ॥ १४ ॥ जं नाए सुय जिणहर, -भणणं
 तं तह विऊण जुत्तयरं । जइ जुत्तयरं तो जिण, -पडिमाइ
 जिणाण तुल्लत्तं ॥ १५ ॥ भणियाउ अंगुवंगे, छत्ताइणं धराण
 पडिमाओ । जाओय जिणं भत्ती, पंजलिउड-सेवमाणीओ
 ॥ १६ ॥ देवच्छंदित्ति तहा, धूवं दाऊण जिणवराणं च ।
 जिणउस्सेहत्ति पयं, किमजुत्तं तं व जुत्तयरं ॥ १७ ॥ जइ जुत्तं
 ता मन्ने, जिणपडिमा जिणवराण तुल्लत्तं । अहयंच सुत्त का-
 रय, चित्ता-भिप्पाय भणिएण ॥ १८ ॥ जिणपडिमाणं विरहे,
 जिणाण सट्ठीण वितनावेण । जाणव असरिसभावं, जस्सुवएसेण
 तं कहह ॥ १९ ॥ तथाच-सक्कथवाइ भणणं, अन्नेसिं चेइयाण

आचार्य श्री भ्रातृचंद्रस्वरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५२ मुं १८१

नहु अथिथ । अरिहंतचेइयाणं, जिणव्व थुइ मंगलं तुल्लं ॥२०॥
 जं तो तिहिं जिणाणं, हियसुहनिस्सेहसाणुगामित्तं । जाणि-
 ज्झइ भासिज्झइ, तहेव तच्चेइयाणंपि ॥ २१ ॥ इट्ठी सुरलो-
 यंमिय, जिणपडिमाणं जिणेहिं जा भणिया । सा चैव जिण-
 वराणं, चेइयरुखा हि नाणाइ ॥ २२ ॥ उत्पन्नकेवलाणं,
 कीरइ देवेहिं सत्तिभत्तीहिं । चेइयजिणाण एवं, जिणभत्ताणं
 समो रागो ॥ २३ ॥ तथाच-चरियाणुवायटाणा, पुंवि महिया
 सुरेहिं बत्तीसं । विहिवाया नमणिज्झा, पुवं पच्छा दुवे तथ्थ
 ॥ २४ ॥ सम्मदिट्ठिसुराणं, मिच्छा नाणं न जुज्झए वुत्तुं ।
 जिणभत्तिमया णंता, थुणंति थुत्तेहिं कहमेवं ॥ २५ ॥ जइ पुण
 इह लोगट्ठो, जिणपडिमा संथवं च मन्नंति । मुत्तसन्ना अमुत्ते,
 कुणंति थुइमंगलं केसिं ॥ २६ ॥ हियसुहपएहिं सरिसं, धण
 जिणपडिमाण जे फलं विति । भासग मिच्छा सम्म-न्नान-
 पदं ते न चिंतंति ॥ २७ ॥ जं मिच्छा तस्स सुए, पए पए
 अथिथ पयडपडिसेहो । जं सम्मं जिणदिट्ठं, विहिवाया सेवणं
 तस्स ॥ २८ ॥ वेयावच्चं थुइमंगलं च, दुन्नवि भणितु विहि-
 वाया । जइ जिणपडिमा निव्वुइ, -पहहेउ निवारणं भणिया
 ॥ २९ ॥ ता एस सच्चं किज्झइ, तेहिं नायं जगति विख्खायं ।
 अप्पा रुढा साहा, मोडिज्झइ किमिह कुसलेहिं ॥ ३० ॥ तथा च-
 सकहा-सहासियाणं, देवाणं जिणवराण भत्तीए । नो विस-
 यसेवं वुत्ता, विवाहपन्नत्ति अंगंमि ॥ ३१ ॥ जिणसकहा जिण-
 पडिमा, जिणवरनामाणुराग नमणिज्झा । जाणामि तेण तेसिं,

१८२

श्रीस्थापना पञ्चाशिका ।

सम्मत्तं सुगुरुवयणेणं ॥ ३२ ॥ तथा-अणुओगदार भणिया,
 सत्त समासा समत्त सदाणं । दु ति चउ पंचाइ पय, संजुत्ता
 ते हि किज्जंति ॥ ३३ ॥ अरिहंता भगवंतो, तेसिं जं चेइयाणि
 समयंमि । अरिहंत्तेइयाणि य, एस समासो य तप्पुरिसो ॥ ३४ ॥
 पंचम अंगे भणिए, भिन्ने इह अरिहचेइयाणित्ति । सहे
 सुणित्तु सुणिया, पडिमा जिणमय महणिज्झा ॥ ३५ ॥ चेइ-
 वंदणसद्दो, अत्थि उवंगंमि (श्री जीवाभिगमउपांगे) जस्स
 अहिगारे । तत्थेव चेइयाइं, चारणसमणा पणिवयंति ॥ ३६ ॥
 नंदणवणंमि पंडगवणंमि, तह चेइयाइं वंदंति । पंचम अंगे एयं,
 सत्ता पडिमाणुवंगंमि (जंबूदीवपन्नति उपांगे) ॥ ३७ ॥
 वंदंति चेइयाइं, इह जं भणियं जिणेहिं तत्थेव । तस्सुत्तरं उवंगे,
 (उववाइ उपांगे) चंपापुरि वन्नगे जाण ॥ ३८ ॥ तथा-
 अरिहंत्ते इयाणं, वंदणयं अंबडस्स विहिवाया । उववाइए
 उवंगे, नायं जिणवीर भणियंति ॥ ३९ ॥ चेइयवेयावच्चं, दसमे
 अंगे जिणेहिं पन्नत्तं । विहिवाया ता जाणह, गुणाण उठंभणं
 एयं ॥ ४० ॥ तथाच-गुरुणोय अणापुच्छा, पुव्वं न हु किंपि
 कप्पइ जइणं । एयं भणियं सुत्ते, असदहंताण मिच्छत्तं ॥ ४१ ॥
 आवस्सिया निसीही, अणुजाणणमुग्गहस्स तह काउं । नि-
 ख्वमणं च पवेसे, भंतेत्ति भणित्तु जं करणं ॥ ४२ ॥ निंदण
 गरिहण आलोयणाइ, तह वंदणं पडिक्कमणं । इच्चाइ अप्प-
 माणं दीसइ विरहे विणा ठवणं ॥ ४३ ॥ आवस्सयस्स करणे,
 जे पुण किज्जंति बारसावत्ता । तत्थ य कायप्फासो, गुरुं विणा

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाला पुस्तक ५२ मुं १८३

पुत्तियाइणं ॥४४॥ जइ पुत्तियाइ फासो, सो खमणिज्झो
 कहिज्झए कस्स । जइ खमणिज्झो ठहिउं, तो गुरुठवणावि नि-
 ब्भंतं ॥ ४५ ॥ वायणपमुहो भणिओ, जिणेहिं मुणिणा अव-
 स्स करणिज्झो । पंचविहो सज्झाओ, कम्माणं निज्झरद्वाए
 ॥४६॥ तथ्यवि पुथ्ययपुरओ, किज्झइ सिखिखय ठियाइ
 गुरुवज्झं । एवंपि कीरमाणे, भावावस्सयमिणं मुणह ॥ ४७ ॥
 थुइ मंगल वंदण वायणाउ, आवस्सयत्ति मन्नेह । दुन्हं ठव-
 णायरणं, तइयस्स कहं तु पडिसेहो ॥४८॥ ठविउण उत्तरिज्झं,
 सनाममुहं तहेव समणस्स । जिणवीरस्स समीवे, पडिवज्झिय
 धम्मपन्नतिं ॥४९॥ विहरइ एगगमणो, नामेणं कुंडकोलिओ
 एवं । सत्तमअंगे दिस्सइ, किरिया गुरु ठवण अहिनाणं ॥५०॥
 जइ नणु न होइ ठवणा, ता कीस सुरेण धम्मविग्घकए । सा
 चेव ज्ञत्ति गहिया, वीरयबलनिरहिलासेण ॥५१॥ विहिए नि-
 पिठपसिणे, तथ्येव ठवित्तु तं गओ अमरो । एएणं संभवेणं,
 जिणगुरुठवणा पमाणं मे ॥५२॥ वेद^५ मुणि^७ तिहि^{१५} सुव-
 रिसे, (१५७४) पंडियसिरिसाहुरयणसीसेण । पासचंदेण
 विहिया, ठवणा पंचासिया एसा ॥५३॥ इति स्थापना पंचा-
 शिका संपूर्णा ॥ संवत् १५७४ वर्षे । ज्येष्ठमासे चतुर्थी तिथौ
 शनिवारे लिखिता पार्श्वचंद्रेण सा. नाडूपुत्र सा. सधारणपठ-
 नार्थ ॥ श्रीः ॥

આચાર્યશ્રી બ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું,

પરમગુરુદેવશ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરીશ્વરવિરચિત—

શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

અનુ. ક. પ. પૂ, આ. શ્રીસાગરચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ—

[શ્રી સામાચારી સમાશ્રિત-સપ્તપદીશાસ્ત્રની અંદર બધી થઈને ૨૮૭ પ્રાકૃત ગાથાઓ છે, અને ૭૦ મી ગાથા બે છે. તે ગાથાઓનો વિષય જાણવાની સ્વાતર સંક્ષેપથી ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ-અર્થરૂપે પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ભાષાના અજાણ પણ આ ગ્રન્થનો કાંઈક લાભ લઈ શકે એ હેતુથી અને કેટલાઈક ભાવુક આત્માઓની પ્રેરણા થવાથી પૂ.આ. શ્રીસાગરચંદ્ર સૂરિ-જીએ ગુજરાતી ભાષાનુવાદ કરેલ છે. તે આ છાપવામાં આવે છે.]

॥ અર્હમ ॥

પ્રથમ ઇષ્ટદેવને નમસ્કાર કરી ગ્રન્થકાર વસ્તુનિર્દેશ કરે છે:—અમરેન્દ્ર અને નરેન્દ્રથી સેવાઈલા છે ચરણયુગલ જેમના ઈવા શ્રીવીરજિનેન્દ્રને નમસ્કાર કરી સાધુની સમાચારી સૂત્રાનુસારે કહીશ. સાત દ્વારનાં નામ :—

૧-ગચ્છની મર્યાદા, ૨-સંભોગ-અસંભોગનો વિધિ, ૩-મુનિયોની દિનચર્યા, ૪-પાંચે પ્રતિક્રમણનો વિધિ, ૫-ઉદયતિથિનું સ્વરૂપ, ૬-શ્રાવકના ઉપધાનનો વિધિ, ૭-અને

આચાર્યશ્રીમ્નાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૧૮૫

ઉપદેશનો વિધિ, સૂત્રાનુસારે સુગુરુના મુખવચન સાંભળીને હું કહું છું. ગાથા ૧ થી ૩.

પ્રથમ ગચ્છમર્યાદા દ્વાર:-શ્રીવીરસ્વામીના અગિયાર ગણધર અને નવ ગચ્છ હતા. ગણનો અર્થ ગચ્છ થાય છે. ગણ અને ગચ્છ એ બન્નેનો એકજ અર્થ છે. સાત ગણધરો સાત ગણને વાચના આપતા અને પાછલા બે ગણની અંદર એક એક ગણને બે બે યુગપ્રધાન ગણધર વાચના આપતા. એમ ગણધર અને ગચ્છની સંખ્યા જાણવી. આ બીના શ્રીકલ્પસૂત્રમાં જણાવેલ છે. ૪-૫ વાચના ભેદે ગણભેદ છતાં એક સંભોગ, એ પ્રથમ ભેદ શ્રીદશાશ્રુતસ્કંધનું આઠમું અધ્યયન શ્રીકલ્પસૂત્ર, તેમાં અને એક ગણ છતાં સમાચારી ભેદથી અસંભોગ એ બીજો ભેદ શ્રીનિશીથ ચૂર્ણિમાં बताવેલ છે. ૬

હાલ વિચરતાં સર્વસાધુઓ એક ગણના છે, તે જણાવે છે:-હાલમાં વિચરતાં સર્વ મુનિઓ શ્રીસુધર્મસ્વામીના શિષ્યો છે, વાકોના દશે ગણધરો શિષ્યસંતતિ વિનાના મોક્ષે ગયા છે. ૭ એ કારણે શ્રીસુધર્મા સ્વામિના ગચ્છના થઈને પરસ્પર અસંભોગી અને જુદા આચારવાળા કેમ થાય? તે સંબંધીનું સ્વરૂપ बताવેલ છે. ૮ ગણનિશ્રાવિના સાધુઓનો ધર્મ ન પ્રવર્તે તે જણાવે છે:-જિનેશ્વરોએ મુનિઓના પાંચ નિશ્રાસ્થાન-આલંબન કહ્યા છે. શ્રીઠાળાંગ સૂત્રના પાંચમાં ઠાળે, તેથી સાધુઓ ગણનિશ્રામાં વર્તનારા હોય છે. ૯ શ્રીઠાળાંગસૂત્રના ચોથાઠાળામાં તથા શ્રીવ્યવહારસૂત્રમાં શ્રીજિનાઙ્ગારૂપધર્મ અને પોતાના ગચ્છ-

૧૮૬ શ્રીસત્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

ની મર્યાદા, તેની ચોભંગી બતાવેલ છે, તેમાં જિનાજ્ઞા સહિત ગચ્છમર્યાદા રૂપ ચોથો ભાંગો વસ્ત્રાણેલ છે. ૧૦ અથવા જિનાજ્ઞાવિરુદ્ધ ગચ્છ મર્યાદાને છોડી શ્રીજિનાજ્ઞાને અનુસરનારા જે મુનિઓ વર્તે છે, તે મુનિઓ નિન્દવા લાયક નથી, એમ શ્રીગચ્છાચાર પયન્નામાં બતાવેલ છે. ૧૧ વઢી જે પૂર્વે સેવેલી ગચ્છમર્યાદા છોડવા સમર્થ નથી અને સુધર્મને નિંદતા નથી, તે પળ જિનાજ્ઞા આરાધક જાણવા. એ બીના વ્યવહાર સૂત્રની વૃત્તિમાં પૂર્વાચાર્યોએ જણાવેલ છે. ૧૨ જે ગચ્છ મર્યાદા શ્રીજિનેશ્વરદેવે કહેલ અને શ્રીગૌતમાદિ ધીરપુરુષોએ સમ્યક્ પ્રકારે સેવેલ, તે ગચ્છમર્યાદા ઓલંઘવી ન જોડે. એ પ્રકારે શ્રીમહાનિશીથ સૂત્રમાં કહેલ છે. ૧૩ સમ્યક્ દર્શનમાં રક્ત, ચરણ સત્તરી અને કરણ સત્તરી સંબંધિ ગુણ ગ્રહણ કરવામાં ઉજમાલ, આગમ મર્યાદા સેવવામાં તલાલીન અને સંસારના મયથી ઢરનારા મુનિઓ ભાગ્યશાળી જાણવા. ૧૪ શ્રીવીરજિનેશ્વરે ગૌતમ સ્વામી પ્રમુખોને આ પ્રકારે કહ્યું છે-હે ગૌતમ! મારા શાસનમાં બારસો પચાસ કાંડક અધિક વર્ષ ગણે છતે સાધુઓમાં પરસ્પર ભેદ પેદા થશે, ઘણા કુગુરુઓ થશે. અહંકારી મમકારી રિદ્ધિગારવી રસગારવી સાતાગારવી થશે, ઘણા કષાયી 'અમે સાચા' એમ બોલનારા થશે, નથી જાણ્યો સિદ્ધાન્ત સદ્ભાવ જેમણે એવા આચાર્યો થશે, હે ગૌતમ! કોઈકજ સન્માર્ગી થશે; એ પ્રકારે જાણો, એમ શ્રી મહાનિશીથ-સૂત્રમાં કહ્યું છે. ૧૫-૧૬ તેથી હાલ જુદા જુદા ગચ્છોમાં

આચાર્યશ્રીભ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું. ૧૮૭

જુદો જુદો આચાર દેખાય છે, તેમાં પણ જે જિનેશ્વરનાં વચ-
નાનુસારે હોય તે પ્રમાણ છે, એમ શ્રદ્ધા રાખવી. ગચ્છાચાર
કરે છે અને પોતપોતાના ગુરુએ આચરેલ છે એમ બોલે છે, તેઓ
સૂત્રને દૂષિત કરતા નથી અને જિનધર્મને શોભાવે છે. એમ
શ્રીગચ્છાચારપચાનામાં કહેલ છે. ૧૭-૧૮ જે વઢી ગચ્છા-
ચારને માનીને સૂત્રાચારની હીલના કરે છે, તેઓ જિનેશ્વ-
રોની હીલના કરે છે, અને પોતાના ગચ્છનેજ માને છે. ૧૯
સૂત્ર, અર્થ, ગ્રન્થ, નિર્યૂક્તિ અને સંગ્રહણી, એ પ્રવચન-સિદ્ધા-
ન્તની પંચાગી જાણવી. એના અનુસારે સર્વગ્રન્થો અને અર્થો
મને પ્રમાણ છે. આ બીના શ્રીસમવાયાંગ સૂત્રમાં, શ્રીનંદીસૂ-
ત્રમાં અને શ્રીપાક્ષિકસૂત્રમાં કહેલ છે. ૨૦ પૂર્વાચાર્યોએ અ-
ગ્યાર અંગસૂત્રની વૃત્તિઓમાં ઠેકાણે ઠેકાણે સૂત્રાનુસારી જે
અર્થ હોય તેજ ગ્રાહ્ય-સ્વીકાર્ય છે, એમ કહેલ છે. વઢી નવાંગી
વૃત્તિકારક શ્રીઅભયદેવ સૂરીશ્વરે પણ શ્રીભગવતીસૂત્ર વૃત્તિને
વિષે ' જે મત આગમને અનુસારિ હોય તેજ સ્વીકારવું અને તે
સિવાયનાને ઉપેક્ષા કરવી ' એમ ફરમાવેલ છે. ૨૧ હાલમાં
વિચરતાં સર્વસાધુઓ શ્રીસુધર્મસ્વામિના વંશપરંપરાના છે, તેથી
શ્રીસુધર્મ સ્વામિની કહેલ સમાચારી જણાવે છે—શ્રીવીરતીર્થ-
નાથના ચરણ ભક્ત પાંચમાં ગણધર, તેમણે જે સમાચારી બતાવી
તે શુદ્ધ જાણવી. શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં સાધુઓની દશ
પ્રકારની સમાચારી સર્વદુઃખોનું નાશ કરનારી સંસારસાગરથી
તારનારી બતાવી છે. ૧-આવસ્સિયા, ૨-નિસીહિયા, ૩-

૧૮૮

શ્રીસત્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

આપુચ્છણા, ૪-પટ્ટિપુચ્છણા, ૫-છંદણા, ૬-ઇચ્છાકાર, ૭-મિચ્છાકાર, ૮-તહકાર, ૯-અભ્યુસ્થાન, ૧૦-ઉપસંપદા. ૨૨

પ્રથમ સમાચારી આવસ્સઇ-અવશ્ય કારણે ઉપાશ્રયથી બાહાર નિકલતાં 'આવસ્સઇ' કહેવી; અને ઉપાશ્રયની અંદર પ્રવેશ કરતી વખતે સદા 'નિસીહિ' એમ કહેવું તે બીજી સમાચારી જાણવી. ૨૩ કાઉસગ્ગ, તપ અને સજ્ઞાય અથવા બીજું કંઈ પણ કાર્ય કરતાં ગુરુને પુચ્છીને પછી કરે, તે ત્રીજી આપુચ્છણા નામની સમાચારી જાણવી. ૨૪ ચિન્તવેલ કાર્ય કરતાં તેમાં કંઈ પણ બીજું કાર્ય ઉત્પન્ન થયું તે કરવા સારું ફેર ગુરુને પુચ્છે, તે ચોથી પટ્ટિપુચ્છણા સમાચારી જાણવી. ૨૫ આહાર તથા વસ્ત્રાદિ દ્રવ્યોથી અનુક્રમે ગુરુ તથા સાધર્મિક વર્ગને વિનયવડે નિમંત્રણ કરવી, તે પાંચમી છંદણા નામની સમાચારી જાણવી. ૨૬ કયાંય પણ કંઈ પણ શિષ્યોની થતી ભૂલ જાણીને સુગુરુઓ ધાર્મિક પ્રેરણાપૂર્વક યાદ કરાવી ફેર નહિં કરવા સૂચન કરે ત્યારે શિષ્યો સુશી થયાથકા કહે કે આપની હિતશિક્ષાને અમે ઇચ્છિએ છીએ, અમને સારણા કરવાથી આપે અમારાપર અનુગ્રહ કર્યો એમ બોલે, તે છઠી ઇચ્છાકાર નામની સમાચારી જાણવી. ૨૭-૨૮

હા ! આ મેં સ્વોટું કર્યું, એમ પોતાના અનાચારને નિન્દતો જે મિચ્છામિ દુક્કડં આપે છે, તે સાતમી મિચ્છાકાર નામની સમાચારી જાણવી. ૨૯ સજ્ઞાયમાં અથવા વૈયાવચ્ચમાં કે કોઈ પણ કાર્યમાં ગુરુઓ શિષ્યોને હુકમ કર્યો, ત્યારે

આચાર્યશ્રીબ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રંથમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૧૮૯

‘તદ્વત્તિ’ કરી સ્વીકારી લે, તે આઠમી તદ્વત્તિ નામની સમા-
ચારી જાણવી. ૩૦ ગુરુદેવને જોડે ઉભા થવું, અંજલી કરવી,
સન્મુખ જવું, રજોહરણે કરી ચરણની શુદ્ધિ, વિધિપૂર્વક
ગુરુપાદ પ્રમાર્જવા, કાંબલ અને દંઢ ગ્રહણ કરવું, આસનની
રચના કરવી, અને વિનયથી વર્તવું, તે નવમી ગુરુપૂજા નામની
સમાચારી જાણવી. ૩૧-૩૨. જ્ઞાન ગ્રહણ કરવા સારું બીજા
ગચ્છના આચાર્ય પાસે જઈને આટલો કાલ હું આપની પાસે
રહીશ, એમ કહીને રહેવું, તે દશમી ઉપસંપદા નામની સમા-
ચારી જાણવી. આ દશે પ્રકારની જિનેન્દ્રે કહેલી સમાચારી
આદરપૂર્વક સદ્વહવા યોગ્ય છે. ૩૩-૩૪. આ સમાચારીને
વિધિપૂર્વક ગચ્છમાં જે પ્રવર્તે, તે આચાર્ય સુગુરુ, પોતે તરે
અને બીજાઓને તારે. ૩૫ જે આચાર્ય ગુરુ પ્રમાદ દોષે કરી-
આલસ્યે કરી કે ભયથી શિષ્ય વર્ગને પ્રેરણા ન કરે, તેણે
આળા વિરાધી, એમ જાણવું. ૩૬.

હવે મુનિઓની દિન-રાત્રિ ચર્યા બતાવે છે:-અથ સાધુ-
ઓની દિવસ તથા રાત્રિ સંબંધિ કરવાની ક્રિયા શ્રી જિને-
શ્વરના સૂત્રાનુસારે પૂર્વ મહાપુરુષોષ્ણ આચરેલ અને ગુરુ ઉપ-
દેશથી જેમ સાંભળેલ છે, તેને હું કહીશ. ૩૭ ફેલાણ સૂર્ય-
પ્રભા-કાન્તિના પ્રભાવે કરી કમલવન વિકસિત થઈ થકે.
અંધકાર સમૂહ નાશ થઈ થકે, નષ્ટ તેજવાળો તારાનો ગળ
થઈ થકે અને સૂક્ષ્મ હાથરેલાઓ દેલાઈ થકે એવા પ્રભાતના
સમયમાં બે સ્વમાસમળ આપી પહિલેહણા કરે. ૩૮-૩૯

૧૯૦ શ્રીસતપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

સ્વમાસમણ દેહને “ ઇચ્છાકારેણ સંદિસ્સહ ભગવન્ પઢિલેહ્ણં સંદિસ્સાવેમિ, ઇચ્છં.” તથા ફેર સ્વમાસમણો દેહને “ ઇચ્છા-કારેણ સંદિસ્સહ ભગવન્ પઢિલેહ્ણં કરેમિ ” એમ બોલી વિધિપૂર્વક મુહપત્તિની ૨૫ પઢિલેહ્ણા હીનાધિક વિના કરવી અને પચીસ પઢિલેહ્ણા શરીરની કરવી. પાદપોંચ્છન, રજો-હરણ, નિસિદ્ધા અને સ્વોમીદ્ય એટલાવાનાની પઢિલેહ્ણા પ્રથમ આદેશે કરવી. ૪૦-૪૧ પછી વઢી ગુરુઓની પાસે બે સ્વમા-સણ દેહ વિધિપૂર્વક અંગ પઢિલેહ્ણ કરે, તેમાં ચોલપટ્ટાની પચીસ કરે. ૪૨ વઢી ગુરુઓની ભક્તિ અર્થે એક સ્વમાસમણ દેહ બોલે “ ઇચ્છા કારેણ સંદિસ્સહ ભગવન્ પઢિલેહ્ણા પઢિ-લેહ્ણાવોજી ” એમ આદેશ માગી મુનિ મંડલીમાં મોટા હોય તે સ્થાપનાચાર્યની યતનાપૂર્વક પઢિલેહ્ણા કરે અને વીજા અનુ-ક્રમે ગુરુઓના વિનયને કરે એટલે નાના મોટાના વસ્ત્રની પઢિલેહ્ણા કરે. ૪૩-૪૪ પછી બે સ્વમાસમણ આપીને દંડ-પર્યન્ત સર્વ ઉપધિને પઢિલેહ્ણેને ફેર એક સ્વમાસમણ આપીને “ ઇચ્છાકારેણ સંદિસ્સહ ભગવન્ ! વસહિં પમજ્જેમિ ” એમ બોલી શુદ્ધ યતના પૂર્વક કોમલ દંડાસણથી વસતિની પ્રમાર્જના કરે, કાજો લે, ત્રીજો અંગ શ્રી ઠાળાંગ, તેના પાંચમાં ઠાળામાં કાજો લેવાના પુંચ્છણા પાંચ પ્રકારના બતાવેલા છે, તેમાંનાં કોઈથી મુહપત્તિથી મુખઢાંકીને, રજ ઉઢી નાક અને મુખમાં ન પેસે એવી રીતે મુનિઓ વસતિને પુંજે. ૪૫ થી ૪૭ કાજાને તપાસી, ષટ્પદી વિગેરે જીવોને ઉદ્ધરી, સુગુરુના વચનથી

आचार्यश्रीभ्रातृचंद्रसूरि ग्रन्थमाळा पुस्तक ५३ सुं. १९१

जुदा पाडी, साधुओने समर्पण करी, सेस बाकी रहेल काजो जंतु रहित विशुद्ध भूमिमां परठवीने गुरु आगल आवी इरियावहियं पडिक्कमी आलोयणा करे. ४८-४९ गुरुने पुच्छी वसतिनी चारे बाजु यावत् शो हाथ सुधी जोड़ जाणीने 'शुद्धावसड़' एम कहे. ५० तयारबाद कालग्रहण करी विधिपूर्वक सज्झायने पठावी गुरुथी अनुज्ञा कराएला पांच प्रकारनी सज्झायने करे. ५१ त्यां सुधी के यावत् दिवसनो चोथो भाग पोरसी कालमां कांडक न्यून थाय (रहे) तयारे मोटा नानानां क्रमे करीने जे नाना शिष्य होय, ते उठीने एम बोले "हे भगवन् ! उघाडा पोरसी" तयारे सर्व साधुओ पण उपयोग वाळा थाय, पछी विनयपूर्वक पोतपोताना आसनथी उठीने गुरु पासे आवी एक खमासमण आपीने इरियावही पडिक्कमे, खमासमण दइ मुहपत्ति पडिलेहण करे, पछी खमासमण दइ बधाए बोले 'इच्छा कारेण संदिसह भगवन् ! भंडोवगरण पडिलेहणं संदेसावेमि, बीजे खसासमणे भंडोवगरणं पडिलेहेमि.' आ बीना श्री उत्तराध्ययनना छवीसमां अध्ययननी बावीसमी गाथामां छे. ए प्रकारे वचन बोलीने भाजन निश्चित सात उपकरणोनी भंडक पडिलेहणा तथा प्रकारे करे. १-पात्र, २-पात्रबंधन, ३-पात्रने स्थापन करवानुं वस्त्र, ४-पोंजणी, ५-पडला, ६-पात्रने ढांकवानुं वस्त्र, अने ७-गुच्छा. ए संबंधी श्री उत्तराध्ययन सूत्रना छवीशमां अध्ययननी गाथा २३ थी ३१ सुधीमां विस्तारे

૧૧૨ શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

વિધિ બતાવેલ છે. એ આગમ વચનો પ્રમાણે પઢિલેહ્ણા કરે. ૫૨ થી ૫૫. પઢિલેહ્ણ કર્યા પછી કાઢવેલા જાળીને દર્શન કરવા માટે જિનાલયમાં જઈ ભક્તિપૂર્વક શ્રી જિનપ્રતિમાને વંદન કરે. ૫૬ જિનાલયના અભાવે પૂર્વ અથવા ઉત્તરદિશી સન્મુખ રહી સ્થાપના રાખી શ્રી જિન પ્રતિમાઓનું વંદન કરે. શ્રી અનુયોગદ્વાર સૂત્રમાં દશ પ્રકારની સ્થાપના બતાવેલ છે, તે માંહેથી કોઈની પણ સ્થાપના કરે. ૫૭ આ આગમ-સિદ્ધાન્તના અક્ષરો હોવાથી સ્થાપના અરિહંતને સ્થાપી વંદન કરે, તેનો વિધિ જે જે આગમોમાં બતાવેલ છે, તે કહે છે—

હેદ ગ્રન્થ પ્રવરશ્રી મહાનિશીથ સૂત્રમાં કહેલ છે કે—સ્તવ, સ્તુતિ વિધિ કરીને ભાવનાયુક્ત થયો થકો ત્રિકાલ શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રતિમાને વંદન કરે. તથા શ્રી જ્ઞાતાધર્મકથાંગ સૂત્રમાં તેમજ બીજા ત્રિજા ઉપાંગમાં, શ્રી જંબુદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિમાં અને શ્રી વિવાહપન્નતિ આગમોમાં જેમ કહેલ છે તેમ કરે. શ્રી રાયપ-સેણી ઉપાંગમાં તથા શ્રી જીવાભિગમ ઉપાંગમાં અર્થયુક્ત, પુનરુક્ત દોષે રહિત એવી ૧૦૮ સ્તુતિ કરી શ્રી જિન પ્રતિ-માની સ્તુતિ કરી વિધિપૂર્વક ‘નમોત્યુષ્ઠં’થી વંદના કરે. એવી રીતે જ્ઞાતાધર્મકથાંગ, શ્રી ભગવતીજી, શ્રી જંબુદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિમાં તથા શ્રી રાયપસેણી સૂત્રમાં સૂર્યામ્બદેવની ઉપમાણ પૂજા તથા ચૈત્યવંદનાદિ સર્વ જાણવું. ૫૮ થોડાં ઝૂમે બીલીને અને શક્રસ્તવ વિધિથી બેસીને બોલવું. કાઉસગ્ગનો અંતર કરી થોડાં બોલવી નહીં, અને લોકિક દેવદેવીની થોડાં બોલવી નહીં,

આચાર્યશ્રી બ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું. ૧૯૩

૧૧૧ રીતે સૂત્રમાં બતાવેલ વિધિએ ચૈત્યવંદન કરવું. જે કારણ માટે ગચ્છાચરણાએ જુદી રીતે પણ દેશ્વાય છે, તે જાણવું જોઈએ. ૫૯-૬૦. આઠ થોડ, પાંચ શકસ્ત્ર, કાઠસ્સગ અને સાથે લોકિક દેવદેવીઓની થોડોનો પાઠ કરવો એ પ્રકારે, ચૈત્યવંદન સૂત્ર-સિદ્ધાન્તમાં નથી. ૬૧. જ્ઞાન અને અવિરત દેવોમાં ચૈત્ય શબ્દ સૂત્રની અંદર સંમત નથી, તેમનો વાચક નથી અને જ્ઞાનને કે દેવ-દેવીઓને અરિહંતપણું સંભવતું નથીજ. ૬૨. તેથી ચૈત્યવંદનના સમયમાં એઓનો અહિં અધિકાર નથી. પ્રથમ ઉપાંગ શ્રી ઉવવાઈ સૂત્ર, ત્રીજો અંગ શ્રી ઠાળાંગ સૂત્ર અને પાંચમો અંગ શ્રી ભગવતીજીસૂત્ર, તેમાં દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવેલા છે, તેના નામ ૧-આલોચનારિહે, ૨-પટિક્કમનારિહે, ૩-તદુભયારિહે, ૪-વિવેનારિહે, ૫-વિઠસ્સ-ગ્ગારિહે, ૬-તવારિહે, ૭-છેદારિહે, ૮-મૂલારિહે, ૯-અણવઢ-પ્પારિહે અને ૧૦-પારંચિયારિહે. તિહાં કાઠસ્સગને પ્રાયશ્ચિત્ત પાંચમો કહેલ છે, અને પ્રાયશ્ચિત્ત ક્ષય સ્થાનમાં (ઘટલે દોષને દૂર કરવામાં) આવે, ઇહાં (દેવવંદનના અધિકારમાં) શું પ્રાય-શ્ચિત્ત આવે ? અર્થાત્ ન આવે. તો પછી કાઠસ્સગ દેવવંદનના અધિકારમાં કેમ થાય ? અર્થાત્ ન થાય. પછી આગ્રહ રહિત ગીતાર્થો-સૂત્ર અર્થના જાણકાર જે કહે તેજ પ્રમાણ. ૬૩-૬૪ સૂત્રમાં કહેલ તેને છોડીને પૂર્વાચાર્યોએ કોઈ પણ કારણે એ આચરેલ છે, શું કારણે એ આચરેલ છે, તેનું તત્ત્વ તો તેઓ જ જાણે. ૬૫. પણ જે ભાવશુદ્ધિએ આગમમાં બતાવેલ વિધિપૂર્વક દેવવંદન

૧૯૪

શ્રીસત્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

કરે છે, તેઓની જે હીલણા કરે છે, તે હીલણા શું યુક્ત છે ? તે તમો કહો. ૬૬. શ્રીજિનેંદ્ર પ્રતિમાઓનું વંદન કરી, મધ્યાહ્નકાળે ત્રીજી પોરસી પ્રાપ્ત થઈ થકે દોષરહિત ભાત-પાણીની ગવેષણા કરે. ૬૭. વઢી ગોચરી જવાના કાળે ઉપયોગનું કાઉ-સ્સગ્ગ કરીને બોલે (શ્રીવ્યવહારસૂત્રની વૃત્તિમાં ગોચરીના કાળે ઉપયોગ કરવાનો વિધિ બતાવેલ છે.)

હે ભગવન્ ! ભાત-પાણી હું ગ્રહણ કરીશ, એમ કહીને આવસ્સઈ એમ બોલે, ત્યારે ગુરુઓ પણ તેઓને આ પ્રકારે આદેશ કરે કે જેમ પૂર્વના સાધુઓએ ગ્રહણ કરેલ છે, તેમ સૂત્રવિધિના ઉપયોગે ગ્રહણ કરજો. શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૨૬ માં અધ્યયનની ૩૨-૩૩ મી ગાથામાં ગોચરી ગ્રહણ કરવાનો વિધિ બતાવેલ છે. જોકે ત્રીજી પોરસીએ ભાત-પાણી ગ્રહણ કરવાનું કહ્યું, પણ તે મગધ દેશની અપેક્ષાએ જાણવું. ગીતાર્થો ક્ષેત્ર-કાલની અપેક્ષાએ બીજી રીતે પણ પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેમાં દોષ નથી. ૬૮-૬૯. ઉદ્ગમદોષ રહિત, ઉત્પાદના દોષરહિત અને ણ્ણાશુદ્ધ એવું આહાર ગ્રહણ કરે. સર્વ ઉપ-ગરણને લઈ અડધા યોજન પર્યન્ત ગોચરી માટે જાવ આવ કરી શકે. ૭૦ હવે ભોજનના વિધિને કહે છે-શ્રીદશર્વકાલિક સૂત્રના પાંચમાં પિંડેષણા અધ્યયનની ગાથા ૮૨ થી ૯૭ સુધીમાં જે વિધિ બતાવેલ છે તે પ્રમાણે જાણવું. જે સંયોજ-નાદિ પાંચ માંડલીના દોષોથી રહિત શુદ્ધ મનવાળો થયો થકો આહારને કરે, તે શ્રમણ કહેવાય છે, એમ જાણવું. ૭૦.

આચાર્યશ્રીબ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાઝા પુસ્તક ૫૩ મું. ૧૧૫

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના છવીસમાં અધ્યયનમાં બતાવેલ છે કે- સાધુ-સાધ્વીઓ છ કારણે આહાર પાણીની ગવેષણા ન કરે, એ બીનાને જાણતો. વઠો શ્રીસિદ્ધાંત (શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ચોવીસમાં અધ્યયનની ગાથા ૧૭-૧૮મી) માં બતાવેલ (અનાપાત, અસંલોક વિગેરે રુઢા દશ ગુણવાળી) સ્થંદિલ સંબંધી શુદ્ધિ કરીને અને તૃણ, દગલ વિગેરે ગ્રહણ કરી ઉચ્ચારાદિને પરઠવે. એજ ભાવ શ્રીઆવશ્યક વૃત્તિમાં છે. ૭૧. દિવસે ઉત્તર તરફ અને રાત્રે દક્ષિણ તરફ મુખ રાત્રી જતનાપૂર્વક બેસી સાધુ વઢીનીત તથા લઘુનીતની વાધાને ટાલે. ૭૨. ચોથી પોરસી પ્રાપ્ત થયે ઉઠીને વંદન કરી સ્વમાસમણ આપી બોલે પઢિપુન્ના પોરસી ! એ પ્રકારે સાંભળી સર્વે બે સ્વમાસમણ વિધિપૂર્વક આપીને “ મંડનિચ્ચેવં સંદિ-સહ મંડનિચ્ચેવં નિચ્ચેવમિ ” એમ બોલી પોતપોતાના માંડ ઉપકરણોને સ્થાને મૂકે. ૭૩-૭૪. પછી વિનયપૂર્વક વંદન કરીને સાધુઓ અંગવાહ્ય, અંગપ્રવિષ્ટ અથવા કાલિકશ્રુત, ઉત્કાલિક શ્રુતની સ્વાધ્યાયને કરે. યતઃ-શ્રોઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર-ના છવીસમાં અધ્યયનની છત્રીસમી ગાથામાં કહેલ હોવાથી. ૭૫. જ્યાં સુધી બે ઘડી ન્યૂન પોરસી થાય ત્યાં સુધી ગુરુ સન્મુખ સ્વાધ્યાય કરીને ત્યાર પછી પઢિલેહણ કાઠ જાણી વિનયપૂર્વક ઇરિયાવહિ પઢિક્કમિને પઢિલેહણા કરે, તેમાં મુહ-પત્તિ, દેહ, પાયપુંછન અને ત્યાર બાદ રજોહરણની પઢિલેહણા કરે. ત્યાર પછી બે સ્થોમ વંદને કરી અંગપઢિલેહણા કરે,

૧૯૬ શ્રીસતપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

તેમાં શરીર સંબંધી વસ્ત્રોની પઢિલેહ્ણા કરીને ત્યારબાદ એક સ્વમાસમળ આપીને હે ભગવન્ ! વસતિ પ્રમાર્જના કરું “વસહિં પમજ્જેમિ” એમ બોલીને વસતીની પ્રમાર્જના કરે, પછી કાજો લઈ, એકઠો કરી જોવું વિગેરેનો વિધિ સવારના વિધિની માફક ફરિયાવહિ પઢિક્કમવા સુધી જાણવો. ૭૬ થી ૭૯. આ બીના શ્રીઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના છવીસમાં અધ્યયનની સાઢ ત્રીસમી ગાથામાં બતાવેલ છે. ત્યાર બાદ એક સ્વમાસમળો આપીને બોલે “ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ પઢિલેહ્ણયં પઢિલેહેમિ” મને પઢિલેહ્ણા પઢિલેહ્ણાવોજી, ત્યાર બાદ સ્થાપનાચાર્યની પ્રમાર્જના પ્રમુખ વિનય કરે, પછી પાંચ નમસ્કારે કરી સ્થાપનાચાર્યને યથાસ્થાને સ્થાપીને. ૮૦-૮૧. ગુરુના ગુરુ સ્થાપનાચાર્ય અને શેષવાકીનાનાં ગુરુ જે વિદ્યમાન ધર્માચાર્ય હોય તેજ જાણવા, તેની આગલ સર્વ અનુષ્ઠાન કરવું, તે પ્રમાણભૂત કહેલ છે. કારણકે પૂર્વાચાર્યોનો આવો વચન હોવાથી, -“આ ઉપદેશ દર્શન શુદ્ધિના માટે છે. ગુરુ વિરહમાં સ્થાપના ગુરુ જાણવા, જેમ શ્રીજિનવિરહમાં જિનચિંત્વ સેવનાની વિચારણા સફળ થાય છે.” ૮૨. ત્યાર પછી સુગુરુ મહારાજના મુખથી સૂત્રમાં કહેલ વિધિને જાણીને દ્વાદશાવર્તવંદનક દડને પચ્ચ-રુચાળને કરે. ૮૩. દ્વાદશાવર્ત કૃતિકર્મ શ્રીસમવાયાંગસૂત્રના બારમા સમવાયની અંદર બતાવેલ છે, ત્યાં શ્રીઅભયદેવસૂરિ-કૃત વૃત્તિમાં બીજું વાંદણું “પાદપતિત એવ સમાપયતિ” ચર-ણમાં પડયો થકો સમાપ્ત કરે, એમ જણાવેલ છે. અને શ્રી

આચાર્યશ્રીભ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રંથમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૧૯૭

આવશ્યક નિર્યુક્તિમાં કહેલ છે કે—બાહર ક્ષેત્રમાં રહેલ આજ્ઞા લઈ અવગ્રહમાં પ્રવેશ કરે, પ્રવેશ કરી જ્યાં સુધી અવગ્રહ ક્ષેત્રમાં રહે ત્યાંસુધી મસ્તકે કરી ચરણ ફરસે, આવું વચન હોવાથી, બીજે વાંદણે ઉચું થવું નહીં. ગુરુ ચરણ સ્પર્શવિના અવગ્રહમાં પણ જે સાધુ ઉભો રહે, તે સાધુને નિશ્ચે ગુરુનો આશાતના થાય. ૮૪. શ્રીદશાશ્રુતસ્કંધ મૂલસૂત્રમાં વિસ્તાર-પૂર્વક તેત્રીસ ગુરુ અશાતના કહેલી છે. બીજા સૂત્રોમાં પણ બતાવેલ છે. તે દરેકના નામ આ પ્રમાણે—શ્રી આવશ્યક સૂત્રના ત્રિજા અધ્યયનમાં તેમજ વ્હી તેનાજ ચોથા અધ્યયનમાં, તથા ત્રિજા શ્રીઠાણાંગસૂત્ર, ચોથા શ્રીસમવાયાંગસૂત્ર અને દશમાં શ્રીપ્રશ્નવ્યાકરણ અંગસૂત્રમાં સંક્ષેપથી ઉપર પ્રમાણે કહેલ છે. ૮૫, ૮૬. પ્રવચનમાં બતાવેલ વિધિ ક્રમ પ્રમાણે બીજું વાંદણું ગુરુ ચરણમાં પડ્યા થકાં આપવું. જે બીજા અન્યથા કરે છે, તે ગચ્છાચરણાથી કરે છે, એમ જાણવું. ૮૭. પછી ઉઠીને પ્રમાર્જના કરતો, અવગ્રહમાંથી બાહર નિકલતો ‘આવસ્સઈ’ એમ બોલતો અને જે ક્રિયા કરવાની હોય તેનો આદેશ માગે. ૮૮. વ્હી વંદન પૂર્વક કરેલ છે પચ્ચરુવાળ ક્રિયા જેણે એવો ત્યારપછી બાકી રહેલ ઔધિક અને ઔપગ્રહિક ઉપધીની પઢિલેહણા કરે. ૮૯. પછી આચાર્યને વાંદિને “વસહિં પવેમિ, થંડિલાઈં પઢિલેહેમિ” એમ આદેશ માગીને વસતિ સંબંધી શુદ્ધિને કરે. ૯૦. બાર પાસવળના, બાર ઉચ્ચારના અને છ કાલ ગ્રહણના એમ ત્રીસ માંડ-

૧૯૮ શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

લાને દૃષ્ટિથી જોઈ પ્રમાર્જના કરે. ૯૧. જો કે ઉપદેશ માલા-
 દિકમાં ત્રણ કાલ માંડલા લખેલા છે, અને હાલ સર્વસાધુઓ તે
 છ કરતાં દેશવાય છે. પ્રાદોષિક-અર્દ્ધરાત્રિક દક્ષિણ-ઉત્તરમાં
 અને વૈરાત્રિક-પ્રાભાતિક પૂર્વ-પશ્ચિમમાં એમ ત્રણ ત્રણ માંડલા
 લખેલા હોવાથી છ થાય છે. પછી કાલ્લવેલા પૂર્વોક્ત વિધિ
 પ્રમાણે ઇરિયાવહિ પઢિક્કમીને શ્રીજિનપ્રતિમાઓને વંદન
 કરી ગોચર ચરિયાદિનો યોગ કરે. ૯૨. ત્યારપછી એક એક
 સ્વમાસમળ આપીને આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુઓને
 થોભવંદના પૂજા કરે. ત્યારપછી “દેવસિયં પઢિક્કમણં
 ઠાવેમિ” એમ બોલીને ઉમા થકા હાથમાં ગ્રહણ કરેલ છે
 રજોહરણ જેમણે અને સ્વીકારેલ છે યોગમુદ્રા જેમણે એવા
 ઉત્સર્ગ-કાયોત્સર્ગસૂત્રોને બોલે. ૯૩, ૯૪. હવે પ્રતિક્રમણનો
 વિધિ સૂત્ર, નિર્યુક્તિ પ્રમુખ ગ્રંથોમાં કહેલ છે તે લખિએ છીએ-
 શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના છવીસમાં અધ્યયનની ગાથા ૩૮ થી
 ૪૨ સુધીમાં વિધિ બતાવેલ છે. વળી શ્રી ભદ્રવાહુ સ્વામિકૃત
 આવશ્યક નિર્યુક્તિમાં પાંચમાં અધ્યયનની છ ગાથાઓમાં
 પણ એજ વિધિ બતાવેલ છે. વળી શ્રી આવશ્યક સૂત્રની બૃહદ્
 વૃત્તિમાં તથા આવશ્યક ચૂર્ણિમાં વિસ્તારથી એજ વિધિ બતા-
 વેલ છે. વળી શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત ‘પંચ વસ્તુક ગ્રંથની અંદર
 આ પ્રકારે વિધિ બતાવેલ છે:-ગાથા-૪૪૨ થી ૪૯૦ પર્યંત
 લખેલ છે અને તેમાં વિસ્તારથી એજ વિધિ બતાવેલ છે.
 વિસ્તારના ભયથી તેનો અર્થ કરેલ નથી. જોવાની ઇચ્છા-

આચાર્યશ્રીધ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું. ૧૯૯

વાઝાએ મૂલગ્રન્થથી જોડે લેવું. આવશ્યક ચૂર્ણિમાં અને શ્રી હરિભદ્ર સૂરિએ રચેલ આવશ્યક વૃત્તિમાં ઉપર વતાવેલ જે પ્રતિક્રમણ વિધિ કહ્યો છે તે અમે સંક્ષેપથી કહ્યો. ૯૫. અહિં દેવસિય-રાડ્ય પ્રતિક્રમણમાં પાંચમા અધ્યયનમાં ત્રણ વાંદના કહેલા છે અને ચોથા અધ્યયનમાં ચાર વાંદના કહેલા છે. ૯૬. ત્યાં વિચારના છે-સૂત્ર કોને કહેવાય-ગણધર રચિત હોય તથા પ્રત્યેક બુદ્ધ રચિત હોય તેમજ શ્રુતકેવલી રચિત હોય અને સંપૂર્ણ દશપૂર્વધર રચિત હોય તેને સૂત્ર કહેવાય છે. એમ મલધારિ શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિના શિષ્યે રચેલ સંઘયણીમાં કહેલ છે. તથા શ્રીઆચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનમાં કેવલજ્ઞાની અને શ્રુતકેવલીના વચન સમાન કહેલા છે. તેમ શ્રીનંદીસૂત્રમાં સંપૂર્ણ દશ પૂર્વી વિનાના વચનમાં સૂત્રની ભજના વતાવેલ છે. એ પ્રકારે સૂત્રના વચનથી ચૌદ પૂર્વી અને કેવલીનું કહેલ સૂત્ર કહેવાય અને તે સૂત્ર અન્યોન્ય અવિરુદ્ધ હોય છે. ૯૭. આવશ્યક લઘુ વૃત્તિમાં તથા બૃહદ્ વૃત્તિમાં તેમજ જીર્ણનિર્યુક્તિ પુસ્તકમાં પણ સેંકડો પ્રક્ષેપ ગાથાઓ કહેલી છે, તેથી આ ગાથા પણ તેવીજ હશે ? એમ સંભાવના થાય છે, કારણ કે પરસ્પર વિરુદ્ધ હોવાથી, પછી તો જેમ ગીતાર્થો કહે તેજ પ્રમાણ. શ્રીઆવશ્યકસૂત્રમાં તથા શ્રીઔપપાતિકસૂત્રમાં કહ્યું છે કે-આજ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સત્ય છે, પ્રધાન છે, કેવલી કથિત છે, સંપૂર્ણ છે, મોક્ષને આપનાર છે, યાવત્પરસ્પર અવિરુદ્ધ છે, આવા

૨૦૦

શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

વચન હોવાથી. આ વચનથી વિરુદ્ધ દેશાય છે. તેથી બે મતાંતરમાં શ્રુતાનુસારી એકનુંજ વચન હોય, એમ જાણવું, અને તેજ વચન પ્રમાણ જાણવું. ૧૮. અહિં શ્રીભગવતીસૂત્રની વૃત્તિમાં જે પ્રથમ કહેલ છે કે જે મત આગમાનુસારી હોય તેજ પ્રમાણ કારણ કે કેવલી ભગવાનોનું મત એકજ હોય છે. શ્રી આવશ્યક નિર્યુક્તિના ચોથા અધ્યયનમાં એક ગાથા આપેલ છે, તેમાં જણાવે છે કે ચાર વાંદના પ્રતિક્રમણમાં અને ત્રણ વાંદના સજ્ઞાયમાં એમ પૂર્વાહ અને અપરાહના મલી ચૌડદ વાંદના થાય છે. જેને ચૌડદ વાંદના કહ્યા તેને તૈત્રીસ વાંદનાને સૂચન કરનારા ગ્રંથો અમાન્ય રાખ્યા કે નહિ? તે વિચારવું જોઈએ. પાઉસિય અને અદૂરત્ત એ બે કાલ અદૂરત્તમાં છે અને વેરત્તિય એ ત્રિજો અથવા પ્રાભાતિક ત્રિજો, અને અહિં પ્રાભાતિક ચોથો, એમ ચાર કાલને વિષે જો દરેકના ત્રણ ત્રણ વાંદના અને દરેક સજ્ઞાયના છટલાજ ત્રણ ત્રણ વાંદના અને બે પ્રતિક્રમણના આઠ અને સાંજના પચ્ચઠ્ઠાણ કરતી વેળાએ એક વાંદનું, એ સર્વ મેલત્રીએ ત્યારે તૈત્રીસ વાંદના અહિં થાય છે. હવે ક્યાં તૈત્રીસ અને ક્યાં દિવસ-રાત્રિમાં ચૌડદ, આ મોટું આંતરું પ્રત્યક્ષ અહિં આ પ્રકારે દેશાય છે. પછી તો જે પક્ષપાતરહિતપણે ગીતાર્થો સારી રીતે વિચારીને પ્રવચનેકરી શુદ્ધ સમ્યક્ પ્રકારે પ્રરૂપે તેજ નિશ્ચેથી મને પ્રમાણ છે. ૧૯ થી ૧૦૩. ઘણા સૂત્રોમાં તેમજ ઘણી વૃત્તિ અને ચૂર્ણિઓમાં ત્રણવાંદના કહેલાં છે, તેને અપ્રમાણ કેમ કરાય ?

આચાર્યશ્રીબ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાળા પુસ્તક ૫૩ મું. ૨૦૧

અને કરતાંને કોણ નિવારે ? તે કહો ? ૧૦૪. અથવા તો પછીથી કહેલ હોય તે બલવાન જાણવું, પહેલા ચાર વાંદળા ક્યાં અને પછી ત્રણ ક્યાં એ કારણે, પછીથી જે કહેલ હોય તે પ્રમાણ છે. ૧૦૫. કારણકે પૂર્વોક્ત અને પરોક્તમાં પરોક્ત વિધિ બલવાન હોય છે. વળી કહ્યું છે કે:— 'સામાન્ય-શાસ્ત્રથી સ્વસ્વર વિશેષશાસ્ત્ર બલવાન હોય છે, અહિં પ્રાયેકરી જુઓ પરશાસ્ત્રથી પૂર્વશાસ્ત્રનો બાધ થાય છે.' આ વચનથી, તથા વળી 'પ્રથમ પદથી દ્વિતીય પદ શ્રેષ્ઠ' એ વચનથી, એ પ્રકારે પૂર્વાચાર્ય કથિત અક્ષરોથી ચાર વાંદળા દરેક પ્રતિક્રમણમાં એમ કહીને ફેર ત્રણ વાંદળા દેવાનો વિધિ બતાવ્યો છે. એ કારણે વન્ને પ્રતિક્રમણમાં ત્રણ વાંદળાજ પ્રમાણ છે. પછી તો જે ગીતાર્થો કહે તેજ સત્ય જાણવું. એ પ્રકારે પ્રતિક્રમણ કરીને શ્રુતભાષિતવિધિથી પાઉસિય કાલને ગ્રહણ કરે અને વસતિ તથા કાલની પવેયના કરે. પછી ઉપયોગવાળા થયા થકા તે સાધુઓ સજ્જાયને પઠાવિને સજ્જાયને કરે પ્રથમ પોરસી સુધી, પ્રથમ પોરસી પૂર્ણ થઈ એમ જાણીને પછી એક સાધુ ઉઠીને 'હે ભગવન્ ! બહુ પઢિપુત્રા પોરસી' એમ કહે, એમ કહીને ગુરુને વાંદીને મુનિઓ ચૈત્યવંદન કરે. પૂર્વ-કાલને પઢિક્રમી વળી વિધિ પૂર્વક અદૂરત્તકાલ ગ્રહણકરી સૂત્રાર્થ સજ્જાયનીજ ચિન્તવણા કરે. ધર્મધ્યાનમાં રહેલા, ઉપ-યોગવાળા અને ગુરુ સમિપમાં જેમ અર્થ ગ્રહણ કરેલ હોય, તેને તેમ સર્વજ્ઞ ભાષિત ભાવતા થકા મુનિઓ હૃદયમાં ધારણ

૨૦૨

શ્રીસત્પદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

કરે. ૧૦૬ થી ૧૧૦. હવે રાત્રિનો ત્રિજો પહોર આવ્યે છે ત્રિજી પોરસીમાં શ્રીઠાળાંગ સૂત્રમાં વતાવેલ ધર્મજાગરિકાને સાધુઓ કરે. ૧૧૧. મુનિઓને રાત્રિના ચારે ભાગ-પહોર ઉત્તરગુણને કરનારા છે. શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના છવીસમાં અધ્યયનમાં એમ કહ્યું છે કે:-“ રાત્રિના ત્રીજા ભાગમાં નિદ્રાનું મોક્ષ સાધુઓએ કરવું જોઈએ,” એ તેમની કરણી છે. ૧૧૨. તેની વૃત્તિમાં ‘ નિદ્રામુખ્ત્વો ’ શબ્દનો અર્થ નિદ્રા કરીને ઇટલે પહેલા પહોરને મુકીને બીજા પહોરોમાં તે નિદ્રા કરવી એમ કહેલ છે. ૧૧૩. જે સૂત્રમાં કહેલ હોય તેના અર્થ-નેજ વૃત્તિકાર જ્યાં સ્મરણ કરાવે, અથવા જણાવે તે વૃત્તિને સર્વ કોઈ તહત્ત કરીને માને છે. ૧૧૪. નિશ્ચેથી ક્યારે પણ લેશમાત્ર પૂર્વાપર વિપરીત સૂત્ર ન હોય, એ કારણથી નિદ્રા કરવામાં ત્યાં સૂત્રમાં વિધિ નથી. ૧૧૫. ઉત્તર ગુણ કહેલ છે નિદ્રા મોક્ષ અને ધર્મજાગરિકા, એ ત્રણે સૂત્રના પદો છે તેઓનો અર્થ નિદ્રા ન સંભવે. ૧૧૬. જો ત્રિજા પહોરમાં નિદ્રા કરવી એમ અર્થ હોય તો તિહાં ‘નિદ્રા’ એ પદ હોય, તો કોઈ પણ સંદેહ ન થાય, પણ ‘મુખ્ત્વો’ એ પદ છે તે નિદ્રાની ભજના જાણવી. ૧૧૭. ‘મુખ્ત્વ’ પદના અર્થો:-મોકલું કરવું-છોટવું અને ત્યાગ કરવું इत्यादि બીજા પણ ઘણા થાય છે. इहां સૂત્રોમાં તથા વૃત્તિઓમાં યુક્તિપૂર્વક સૂચન કરાઈ છે. ૧૧૮. અત્રે એક શબ્દના પણ ઘણા અર્થો સંભવે છે, સિદ્ધાન્તના જાણ-કાર સિદ્ધાન્તના ઉચિત-યોગ્યજ અર્થનો સમ્યક્ પ્રકારે પ્રયોગ

આચાર્યશ્રીબ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૦૩

કરે છે. ૧૧૯. ચાલતી બીનાને જણાવે છે:—રાત્રિના ત્રિજા પહોરમાં—ત્રિજી પોરસીમાં નિદ્રાને નહિં કરનારા મુનિઓ, તેઓને લોકમાં એ શિથિલાચારી છે, એમ કોઈ પણ કહેતો નથી. ૧૨૦. અને વ્હી બીજું—સૂત્રમાં પોરસી સંબંધી કહેલું કાર્ય જે ન કરતા હોય તે પ્રમાદી, શિથિલાચારી એમ લોકમાં પણ કહેવાય છે. ૧૨૧. જિનેશ્વરોનો ઉપદેશવિધિ નિદ્રા કરવા સંબંધી નથી, તેથી તે નિદ્રા ન કરવાથી દોષ નથી. બીજા સિદ્ધાંતોમાં પણ નિદ્રા કરવાનો પ્રતિષેધ બતાવેલ છે. ૧૨૨. પ્રવચન—સિદ્ધાન્તમાં રહેલા નિદ્રાનિષેધના અક્ષરો લખિએ છીએ:—શ્રીઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના છઠ્ઠીસમાં અધ્યયનમાં જણાવેલ છે કે:—“ વિચક્ષણ સાધુ રાત્રિના ચાર ભાગ કરે અને રાત્રિના ચારે ભાગને વિષે ઉત્તરગુણની રમણતા કરે. ? ” હવે વિચારવાનું કે ત્રિજા પહોરમાં ઉત્તરગુણ કરવાનું બતાવેલ હોવાથી નિદ્રા ઉત્તરગુણ નથી, જે ઉત્તરગુણ, તે કર્તવ્ય હોય માટે. વ્હી શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ચોથા અધ્યયનમાં જણાવેલ છે કે:—“ દ્રવ્યથી નિદ્રામાં સૂતેલા અને ભાવથી મોહનિદ્રામાં પડેલા લોકો હોય ત્યારે સાધુ સાવધાન રહે. ” તથા શ્રીઉત્તરાધ્યયનના દશમાં અધ્યયનમાં સ્થાને સ્થાને “ હે ગૌતમ ! સમયમાત્ર પ્રમાદ ન કરીશ ! ” એ પ્રમાણે બતાવેલ છે. તથા વ્હી શ્રીઆચારાંગસૂત્રના લોકવિજય અધ્યયનના પ્રથમ ઉદ્દેશમાં જણાવેલ છે કે:—“ હે મુનિ ! અનાદિ સંસારમાં દુર્લભ આ અવસર પામી—વિચારીને ધીરપુરુષ થયો થકો તું એક

૨૦૪

શ્રીસતપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

મુહૂર્તમાત્ર પણ પ્રમાદ ન કરીશ. ” વળી શ્રીઆચારાંગમૂત્રના લોકવિજય અધ્યયનના ચોથા ઉદ્દેશાને વિષે જણાવેલ છે કે:- “બારીક બુદ્ધિવાળા વિદ્વાન સાધુને પાંચે પ્રમાદ કરવાથી સર્વ, કારણકે પ્રમાદથીજ જીવે અનંતા મરણો કર્યા,” इत्यादि. વળી તેજ મૂત્રના તેજ અધ્યયનના છઠા ઉદ્દેશામાં જણાવેલ છે કે:- “પોતે જાતે કરેલ મદ્યાદિ પ્રમાદ વડે જીવ વ્રતોથી રહીત થાય છે, અથવા પ્રમાદ સેવન કરવાથી ફેર સંસારની વૃદ્ધિ કરનાર થાય છે. ” વળી શ્રીઆચારાંગમૂત્રના ત્રિજા અધ્યયનમાં જણાવેલ છે કે:- “અજ્ઞાની હોય તે સૂતેલા જાણવા અને જ્ઞાની મુનિઓ સદા-નિરંતર જાગતા રહે છે. હે નરો ! સદા જાગતા રહો, જાગતા રહેનારની બુદ્ધિ વૃદ્ધિ પામે છે, જે સૂણ છે, તે ભાગ્યશાળી ન જાણવો, અને જે જાગે છે તે સદા ભાગ્યશાળી જાણવો. ૧. પ્રમાદીનું શ્રુતજ્ઞાન સૂડ જાય, અથવા તેનું શ્રુતજ્ઞાન શંકાબાલું અને સ્વલના પામનારું થાય છે, અને અપ્રમાદી તેમજ જાગતાનું શ્રુતજ્ઞાન સ્થિર અને અસ્વલિત થાય છે. ૨. જ્યાં આલસ હોય ત્યાં સુસ્વ ન હોય, જ્યાં નિદ્રા હોય ત્યાં વિદ્યા ન હોય, જ્યાં પાંચે પ્રમાદ હોય ત્યાં વૈરાગ્ય ન હોય અને જ્યાં આરંભ હોય ત્યાં દયાલુતા ન હોય. ૩. ધર્મિ પુરુષોની જાગરિકા શ્રેયસ્કારી છે અને અધર્મિ પુરુષોની તો નિદ્રાલુતા સારી છે, એ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીર દેવે વચ્છ દેશના મહારાજાની બ્હેન જયન્તીને કહેલ છે. ૪. અજગર મૃત થઈને જે સૂણ છે, તે અમૃતમૃત શ્રુત-

આચાર્યશ્રીબ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૦૫

જ્ઞાનને નાશ કરે છે, અમૃતભૂત શ્રુતજ્ઞાન નાશ થઈ છે તે જીવ આસ્વાદ્ય જીવો અથવા છાંણ જીવો બને છે. ૫ ” આમ છે, તેથી દર્શનાવરણીય કર્મના વિપાકોદયથી કદાચિત્તું ઝંધી જાય તોપણ જે આત્માર્થી યતનાવાળો છે, તે દર્શનમોહનીય મહા-નિદ્રાનાં નાશથી જાગૃત્તું અવસ્થાવાળો જાણવો, એમ કહેલ છે. અહિં નિદ્રા દર્શનાવરણીય કર્મ વિપાકોદયથી આવે છે એમ કહ્યું, તે કર્મ પોતાની મેલેજ ઉદય થાય છે પણ કોઈના ઉપ-દેશથી ઉદય થતું નથી, અહિં એ તાત્પર્ય સમજવું. વળી શ્રી-આચારાંગસૂત્રના ત્રિજા અધ્યયનના ચોથા ઉદ્દેશાને વિષે જણાવેલ છે કે:—“ સર્વત્ર-આ ભવમાં તથા પરભવમાં પ્રમાદીને ભય છે પણ અપ્રમાદીને સર્વત્ર ભય નથી. ” વળી એજ સૂત્રના પાંચમાં અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશાને વિષે કહેલ છે કે:—“ વિ-ષયાદિ પ્રમાદોમાં પડેલાઓ તે ધર્મથી વહાર છે એમ સમજો; સમજીને અપ્રમાદિ થયા થકા સંયમ અનુષ્ઠાનમાં સાવધાન રહો. ” વળી પણ એજ સૂત્રનાં નવમાં અધ્યયનના બીજા ઉદ્દે-શાને વિષે કહેલ છે કે:—“ એ પ્રકારની પૂર્વે કહેલ વસ્તિમાં ત્રણે જગત્તે જાણનારા, તપસ્યામાં ઉજમાલ, નિશ્ચલ મન-વાળા ઉત્કૃષ્ટ તેર વર્ષ સુધી સંપૂર્ણ રાત-દિવસ સંયમ-અનુ-ષ્ઠાનમાં પ્રયત્ન કરતાં નિદ્રાદિ પ્રમાદ રહિત અને નિઃશંકપણે ધર્મધ્યાન-શુદ્ધ ધ્યાન ધ્યાવતા વશી રહ્યા છે. ૬૮ ” વળી ભગવાન્ નિદ્રાને પણ ઘણી સેવતા નથી, “ બાર વર્ષની અંદર અસ્થિક ગામમાં વ્યન્તરે કરેલ ઉપસર્ગના છેડે કાયોત્સર્ગમાં

૨૦૬

શ્રીક્ષત્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

રહ્યા થકાજ અન્તર્મુહૂર્તમાત્ર એક વસ્તતજ નિદ્રા પ્રમાદ થણ હતો. ” તેટલામાત્ર નિદ્રા પ્રમાદથી સાવધાન થઈને આત્માને જગાડે છે-મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરાવે છે. જ્યાં થોડી પળ નિદ્રા થઈ ત્યાં પળ નિદ્રાની પ્રતિજ્ઞા ન હતી. મતલબ કે સૂવાની બુદ્ધિથી સૂતા ન હતા. ૬૯. વ્હી શ્રી સુયગડાંગ-સૂત્રના ચણદમાં અધ્યયનમાં જણાવેલ છે કે:-“ કાનને મીઠા લાગે એવા શબ્દો સાંભળીને અથવા કાનને ભયંકર લાગે એવા શબ્દો સાંભળીને, તે શબ્દોમાં રાગ-દ્વેષ રહિતતા વાઝો થયો થકો સમિતિવાન સાધુ સંયમ-અનુષ્ઠાનમાં રમનાર થાય, તથા ઉત્તમ સાધુ નિદ્રા પ્રમાદને પ્રમાદનું અંગ હોવાથી ન કરે, અને ‘ચ’ શબ્દથી બીજા પ્રમાદો ને પળ ન કરે, ગુરુકુલવાસ-માં રહ્યો થકો આ પાંચ મહાવ્રતો મેં લીધેલા છે તેને કેવી રીતે પાર પમાડું ? આવા સંશયનો ગુરુકૃપાથી પાર પામનાર થાય. ૬ ” તથા વ્હી શ્રીઠાણાંગ સૂત્રના ત્રિજા અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશમાં કહેલ છે કે:-“ શ્રમણ ભગવાન શ્રીમહાવીર સ્વામીએ ગૌતમાદિ શ્રમણનિર્ગ્રન્થોને “હે આર્યો” એ પ્રકારે સંબોધિને આમ બોલ્યા-શાથી પ્રાણીઓ ભયવાળા છે ? હે શ્રમણ ચિરંજીવીઓ ! મરણાદિ દુઃખથી ભયવાળા પ્રાણીઓ છે. હે ભગવન ! તે દુઃખો કેણે કર્યા ? પ્રમાદથી જીવે કર્યા, હે ભગવન ! તે દુઃખો કેમ નાશ થાય ? અપ્રમાદને સેવન કરવાથી તે દુઃખો નાશ થાય. ” તેમજ વ્હી શ્રી ઠાણાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશને વિષે કહેલ છે કે:-“ ચાર

આચાર્ય શ્રી બ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાઝા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૦૭

સ્થાને કરો નિર્ગ્રન્થ અને નિર્ગ્રન્થીઓને સંપૂર્ણ કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન ઉત્પન્ન થવાનું હોય તો ઉત્પન્ન થાય છે. તે આ પ્રકારે-સ્ત્રીકથા, ભક્તકથા, દેશકથા અને રાજકથાને કરનારા ન હોય ૧, વિવેકે કરી અને કાયોત્સર્ગે કરી સમ્યક્ પ્રકારે આત્માને ભાવનારા હોય ૨, મધ્યાહ્ન રાત્રિના સમય-અવસરમાં ધર્મજાગરિકાવડે જાગનારા નિદ્રાનો ક્ષય કરનારા હોય ૩, ફાસુ-નિર્જીવ અને કલ્પે તેવો તે પણ ઉંચ્છ-થોડો થોડો અને યાંચાથી પ્રાપ્ત થઈ એવા આહાર-પાણીની સમ્યક્ પ્રકારે ગવેષણા કરનારા હોય ૪, આ ચાર કારણે સાધુ-સાધ્વીઓને કેવલજ્ઞાન-કેવલ-દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય.” વઢી આજ સૂત્રના પાંચમા અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશમાં જણાવેલ છે કે:-“સૂતેલા સાધુઓનાં શબ્દ, રૂપ, રસ, ગન્ધ અને સ્પર્શ જાગતા અગ્નિની માફક શક્તિવાઝા હોય છે, કેમકે કર્મબંધનના અભાવનું કારણ અપ્રમાદ-સાવધાન-પણું તેઓને તે વચ્ચે ન હોવાથી શબ્દાદિક કર્મ બંધનનાં કારણો થાય છે. અને જાગતા સાધુઓના શબ્દાદિક સૂતેલાની માફક સૂતેલા હોવાથી રાખથી ઢંકાઈ અગ્નિની માફક ઠણાઈ ગઈ શક્તિવાઝા થાય છે, કેમકે કર્મબંધનનું કારણ પ્રમાદ તેનું તે વચ્ચે તેઓમાં ન હોવાપણું હોવાથી, શબ્દાદિક કર્મબંધનના કારણ થતા નથી.” વઢી શ્રી ભગવતી સૂત્રના પાંચમાં શ્લોકના ચોથા ઉદ્દેશમાં કહેલ છે કે:-“ હે ભગવન! છદ્મસ્થ મનુષ્ય સુખેથી જાગે એવી નિદ્રાને અને ઉભા તથા બેઠા નિદ્રા કરે તે પ્રચલા, તેને કરે ? હા, હે ગોતમ ! કરે.”

૨૦૮

શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર - ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

વળી શ્રીભગવતીસૂત્રના બારમાં શતકના બીજા ઉદ્દેશને વિષે જયન્તી શ્રાવિકાએ પૂછેલા પ્રશ્નના અધિકારમાં ઉત્તર આ પ્રમાણે આપેલ છે:-કેટલાક જીવોનું જાગવાપણું સારું, હે ભગવન્ ! તે શા અભિપ્રાયથી એમ કહો છો કે કેટલાક જીવોનું જાગવાપણું સારું ? હે જયન્તી ! જે આ જીવો શ્રુત-ચારિત્ર રૂપ ધર્મે કરી ધાર્મિક છે, શ્રુત રૂપ ધર્મના અનુસારે ચાલનારા છે, શ્રુત રૂપ ધર્મ જેમને વલ્લભ છે અથવા ધર્મ-આત્માઓને જે વલ્લભ છે. ધર્મને કહેનારા અથવા ધર્મથી પ્રસિદ્ધિ પામેલા છે, આ લોકમાં ગ્રહણ કરવા લાયક ધર્મજ છે એમ જોનારા, ધર્મમાં પ્રેમને ધારણ કરનારા, સમ્યક્ચારિત્ર રૂપ ધર્મને સેવનારા અને શ્રુત-ચારિત્રરૂપ ધર્મથી પોતાની આજીવિકા ચલાવનારા વિચરી રહ્યા છે, એવા જીવોનું જાગવા-પણું સારું છે. એ જીવો જાગતા છતાં ઘણા પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્વોને દુઃખ નહિં આપનારા અને પરિતાપ નહિં કરનારા એવી રીતે વર્તનારા હોય છે. તે જીવો જાગતા પોતાને અથવા પરને અથવા બંનેને ઘણી ધાર્મિક સારી યોજનાએકરી સંયોજનારા થાય છે, એ જીવો જાગતા છતાં ધર્મજાગરિકાએ કરી પોતાના આત્માને જાગૃત કરનારા થાય છે. એ જીવોનું જાગૃતપણું સારું છે. તે કારણને લઈ હે જયન્તી ! એમ કહેવાય છે કે કેટલાક જીવોનું જાગવાપણું સારું છે. ” ઇત્યાદિ શ્રી સિદ્ધાન્તના વચન હોવાથી. તથા શ્રીદશવૈકાલિકસૂત્રના ચોથા અધ્યયનમાં જણાવેલ છે કે:-“ સૂત્રમાં બતાવેલ ઇર્ષા-

આચાર્ય શ્રી આતુચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું. ૨૦૧

સમિતિ પૂર્વક યતનાઈ ચાલતો, હાથ, પગ વિગેરેનો વિક્ષેપ ન કરતો યતનાથી ઉભો રહે, હાથ, પગ લાંબા, ઢુંકા ન કરતો યતના પૂર્વક બેસે, રાત્રિમાં સાવધાન, અતિનિદ્રા વિગેરેને દૂર કરતો યતના પૂર્વક સૂઈ, સ પ્રયોજન અને પ્રણીત આહારનું ત્યાગ કરતો યતના પૂર્વક સ્વાતો અને કાલોચિત, કોમલ સાધુયોગ્ય ભાષાઈ યતના પૂર્વક બોલતો સાધુ માઠા ઇવા જ્ઞાનાવરણાદિ પાપકર્મ બાંધે નહીં. ૮ ’’ અહિં ‘ જયં સઈ ’ ઇનો અર્થ યતનાપૂર્વક પ્રયત્ન કરતો સાધુ શયન કરે. અહિં કોઈ ઇમ કહે છે કે:-શ્રીજિનેશ્વરે શયનનું કથન કરેલ હોવાથી નિદ્રાનો ઉપદેશ આપેલ છે. ઇમ કહે છે તે કહેનારાને કહિઈ છીઈ:-શયન શબ્દે ઇકાન્તે નિદ્રા અર્થ ન થાય, પ્રચલામાં વ્યભિચાર આવવાથી, બેઠેલાને પળ નિદ્રા આવે છે. નિદ્રામાં સાત અથવા આઠ કર્મોનો બન્ધ છે, અને શયનમાં ભજના છે. યતનાથી શયનમાં ઇર્યાપથિકી ક્રિયા બે સમય સ્થિતિવાલી પળ હોય છે, અને નિદ્રામાં તો ઇકાન્તે સાંપરાયિકીજ ક્રિયા હોય છે, તેમાં સંશય નથી. સૂતા-શયન કરતા થકા અનન્તા મુક્તિઈ ગયા, અનન્તા જસે અને સંખ્યાતા મુક્તિને પામે છે પળ નિદ્રા કરતો કોઈ મુક્તિઈ ગયો નથી, જતો નથી અને જસે પળ નહિ. વઢી શ્રીમુયગઢાંગસૂત્રમાં તથા શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં પળ કહેલ છે કે:-“ ઉપયોગે વર્તનાર, શયન કરનારને ઇરિયાવહિયા કિરિયા લાગે છે. ” ઇમ નિદ્રામાં નથી, શયનમાં યતના શાસ્ત્રોક્ત જણાય છે, પરંતુ નિદ્રામાં નથી

૨૧૦ શ્રીસતપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

જે કારણે ગાથાના ચોથા પદમાં કહેલ છે કે:—યતના પૂર્વક શયન કરતો પાપકર્મ બાન્ધતો નથી. નિદ્રામાં સાત અથવા આઠ કર્મનો બંધ છે, સૂત્રમાં કહેલ સ્વોદું ન હોય. જો સાધુ-ઓને નિદ્રા પ્રમાદ કરવા યોગ્યપણાથી ઉપદેશ કરાશે ? તો મદ્ય, વિષય, કષાય અને વિકથા પળ કરવા યોગ્યપણે કેમ નહિ થાય ? અહિં ઘળી વિચારણા છે, છતાં પણ ગીતાર્થો મધ્યસ્થપણાં સૂત્રમાં કહેલ નીતિએ જે કહે તેજ પ્રમાણ છે, તેમાં સંશયકે વિચારણા નથી. તથા ઘઠી શ્રીસુયગઢાંગસૂત્રના પુંડરીકાધ્યયનમાં કહેલ છે કે:—“ જે કંડ આ સંપરાડક કર્મ કરાય છે, જે કર્મે કરીને ચારે ગતિમાં જીવ રચ્ચડે, તે સાંપરાયિક કર્મ કહેવાય, તે કર્મને પોતે કરતો નથી, બીજાઓની પાસે કરાવતો નથી અને બીજા કરતાં હોય તેને સારું જાણતો નથી, તે સાધુ જાણવો. ” આવું સૂત્ર વચન હોવાથી, સાંપરાયિક કર્મનો નિષેધ સાધુઓને ઉપદેશેલ છે. નિદ્રામાં તો સાંપરાયિક કર્મજ થાય છે, અને શયનમાં તેની ભજના છે. તથા શ્રી મહાનિશીથસૂત્રમાં કહેલ છે કે:—“ દિવસે શયન કરવું નહીં, કરે તો ‘દુવાલસ’ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.” અહિં દિવસે સૂવાનો પણ નિષેધ કરેલ છે, તો નિદ્રાના માટે શું કહેવું ? રાતે તો કારણે સંથારા કરવાનો વિધિ છે, ત્યાં સૂવાની યતના બતાવેલ છે. અહિં ગીતાર્થોજ સાક્ષીઓ થઈ જે કહે તેજ પ્રમાણ છે. નિદ્રા વિધિનો ઉપદેશ જિનેશ્વર તથા છદ્મસ્થોના કથિત ઉપર બતાવેલ સૂત્ર તથા તેઓની વૃત્તિઓમાં નથી. તો નિદ્રા

આચાર્યશ્રીભ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રંથમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૧૧

કરવાનો વિધિ ક્યાંથી કહેવાળો ? ૧૨૩. છદ્મસ્થોને દર્શ-
નાવરણીયકર્મના ઉદયથી જો કે નિદ્રા હોય છે, તોપણ જિને-
શ્વરે કહેલ વિધિથી નિદ્રા છે, એ કથન સદ્દેહવા યોગ્ય નથી.
૧૨૪. રાત્રિના ત્રીજા પહોરે કેવલ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિનો પ્રતિષેધ
જો હોય તો એ વસ્તુ માનવા યોગ્ય છે. કારણકે નિદ્રામાં
કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ હોતિ નથી. ૧૨૫. છદ્મસ્થને પ્રમાદ
હોય, અને કેવલીને પ્રમાદનો લેશ પણ ન હોય; એ બન્નેમાંથી
આણામાં કોણ ? અને કોણ આણામાં નહીં ? જેની પ્રવૃત્તિ સૂત્ર
પ્રમાણે છે અને કેવલ ઇરિયાવહિ કિરિયા જેને લાગે છે તે
આણામાં છે, અને વ્હી જેને સંપરાઇય ક્રિયા લાગે છે, તે
આણામાં નથી એમ જાણવું. ૧૨૬, ૧૨૭. ઉપશાંતકષાયીને
તથા ક્ષીણકષાયીને ઇરિયાવહિની ક્રિયા હોય છે, અને તે
સિવાય બીજાને સંપરાઇય ક્રિયા હોય છે. આ બીના શ્રીભગ-
વતીજી સૂત્રમાં કહેલ છે. તેના ૭ માં ૧૦માં અને ૧૮ માં
શતકને વિશે રહેલ આ બીના જાણો સાચી શ્રીજિનેશ્વરનો
વાણી તેને સાંભળીને સદ્દેહવો જોડે. ૧૨૮, ૧૨૯. શ્રીભગ-
વતીજી સૂત્રના ૭ માં ૧૦ માં અને ૧૮ માં શતકને વિષે કહેલ
છે કે:—“જેના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ નાશ નથી
પામ્યા અને જે સંપરાઇયાક્રિયા કરનારા છે. તે ઉત્સૂત્રેજ ચાલે
છે” આવું સૂત્ર વચન હોવાથી. અહિં વૃત્તિકારે ‘ઉત્સૂત્રમના-
જ્ઞૈવ’ ઉત્સૂત્ર તે અનાજ્ઞાજ એ પ્રકારે વ્યાખ્યાન કરેલ છે. અને
“જેના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ નાશ પામેલા છે, તેને

૨૧૨

શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

ઈરિયાવહિની ક્રિયા હોય છે અને તે સૂત્ર પ્રમાણેજ પ્રવૃત્તિ-કરે છે. ” આવાં સૂત્ર વચન હોવાથી નિદ્રાના અધિકારમાં ઉપર બતાવેલ થોડું લખ્યું છે. અહિં રહસ્ય આ છે:-ગયા કાઝમાં અનન્તાછદ્મસ્થ સાધુઓનું નિદ્રા કરવાપણું થયું, આવતા કાઝમાં અનન્તા છદ્મસ્થ સાધુઓનું નિદ્રા કરવાપણું થશે અને ચાલતા કાઝમાં પણ છદ્મસ્થ સાધુઓને નિદ્રાપણું છે. પરંતુ સ્વાભાવિક કર્મના ઉદયથીજ હોય છે, તેમાં વિધિરૂપ જિન-વરનું ઉપદેશ હોતું નથી. વઢી જે આપકારે કહે છે કે:- શ્રીવીતરાગના ઉપદેશવિધિ વિના નિદ્રાને કરતા સાધુઓ સ્વચ્છંદી ગણાયંતિ. તે પ્રતે ગીતાર્થોં આમ કહેવું જોઈએ:- રાત્રિના ત્રિજા પહોર પહેલા અથવા પછી કારણ વિના નિદ્રાને કરતા સાધુઓ સ્વચ્છંદીજ છે, તો એમ પ્રમાણ કરો. અને બીજું જે કોઈ પણ છદ્મસ્થ સાધુ એક પહોરથી અધિક સમય-માત્ર પણ અહોરાત્ર મધ્યે નિદ્રાને ન કરતો હોય તેવા એકને બતાવો, કદાચિત્ એક બતાવાસે, પણ તેનાથી અન્ય બીજા બધા સાધુઓ તેમ ન કરતા સ્વચ્છંદ પળાથી વિરાધકોજ થશે. એમ વિચારીને જે યોગ્ય હોય તેજ કરવું જોઈએ એપ્રકારે હાથ જોડી કરાતું મારી વિનતિનું વિધાન તેને ગીતાર્થોં સફલ કરવું જોઈએ. ડખા રહેતા કે બેઠે છતે નિવારણ ન થાય તેવું કારણ ઉત્પન્ન થઈ છે, જે સાધુ સૂવાની ઇચ્છાવાળો થાય, તે સાધુ સંથારાને કરે. ૧૩૦. જે કારણે સંથારો અને ઉત્તરપટ્ટો ઔપગ્રહિક ઉપધિમાં કહેલ છે, એ ઔધિક ઉપધિ-

આચાર્યશ્રીભ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૧૩

માં નથી. તેથી જાણવું જોઈએ કે એ કારણિક છે. ૧૩૧. સાધુ-વર્ગને સંથારાનું કરવું શ્રીજ્ઞાતાસૂત્ર છટ્ટા અંગના પ્રથમ અધ્યયનમાં ચરિતોપદેશે-ચરિતાનુવાદે કહેલ છે એમ જાણો. ૧૩૨. સંથારો કરવાનો વિધિ:-ભૂમિને પ્રમાર્જના કરીને વલ્લોની પ્રમાર્જના તો ચોવીસ ન થાય પણ એક દૃષ્ટિ પહિલેહણા કરીને. ૧૩૩. ત્યાર પછી અઢી હાથ માપવાલો સંથારો પાથરીને જંવાઓને સંકોચી ઉપયોગ વાલો થઈ યતનાપૂર્વક તેનાપર સૂએ. ૧૩૪. ઈરિયાવહિ પઢિક્કમીને ત્યાર પછી આચાર્યને વાંદીને બે સ્વમાસમણ આપીને ‘વાયળા સંદિસાણમિ અને વાયળા કરેમિ’ કહી વાચના કરે. ૧૩૫. ઉક્કુડાસને બેસીને રજોદરણ વડે અથવા મુદ્દપત્તિએ કરીને મસ્તકથી લઈ પગ પર્યંત શરીરની પ્રમાર્જના કરીને. ૧૩૬. ઉક્કુડાસને રહેલ અને ઢાવા પગવડે સંથારાને દબાવીને બેઠો થકો, ત્યારપછી ગુરુએ બતાવેલ વિધિ જાણવો. ૧૩૭. હે જ્યેષ્ઠ આર્યો! હે જ્યેષ્ઠ આર્યો! અનુજ્ઞા આપો, અન્યકાર્યને નિષેધું છું, ક્ષમાગુણમાં રમણ કરનાર મહામુનિઓને નમસ્કાર થાઓ, એમ કહી નવ-કાર. કરેમિખંતે સામાઙ્ય અને અરિહંતો મહાદેવોં ત્રણ વાર કહે, ત્યારપછી ગુણગણ રત્ને કરી શોભિત શરીરવાળા હે પરમગુરુ! આપ અનુજ્ઞા આપો તો હું બહુ પહિપુન્નાપોરસી રાત્રિ સંથારાને સ્થાપન કરું. ૧. આ ગાથા બોલીને સંથારાના ઉપર યતનાપૂર્વક બેસીને એક પગ ડુંચો અથવા લાંબો કરીને બોલવું જોઈએ. સંથારાની અનુજ્ઞા આપો! બાહુરૂપ ઓસિકે

૨૧૪

શ્રીસત્તપદોશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ

કરી, ઢાંચા પડસે કુકડીની માફક પગ પસારતો અન્તર-મધ્યની ભૂમિને પુંજે. ૨. જંઘાને સંકોચતા અને પાશા ફેરવામાં શરીરને પહિલેલે, દ્રવ્યાદિ ઉપયોગવાળો ઉશ્વાસને રોંકી વિચારે. ૩. જો આ મારા શરીરનો રાત્રિમાં પ્રમાદે-નાશ થાય તો આહાર, ઉપધિ અને આ દેહને છેલ્લા શાસોશ્વાસે વોસરાવું છું. ૪. એમ બોલી પછી ચત્તારિ મંગલં, અઢાર પાપસ્થાનોને વોસરાવવા, ચોરાસીચાલ જીવાજોનીઓને ચમાવવી અને બાર ભાવનાઓ ભાવવી જોડે. હું એકલો છું, મારું કોઈ નથી, બીજા કોઈનો પણ હું નથી, એવી રીતે અદીન મનવાળો થયો થકો પોતાના આત્માને શિશ્વામણ આપે. ૧. જીવ એકલો છે, અને એકલોજ ઉત્પન્ન થાય છે, એકલાનો મરણ થાય છે, કર્મ-રજ રહિત થયો થકો એકલો સિદ્ધિને વરે છે. ૨. જ્ઞાન-દર્શનગુણે સહિત, શાશ્વતો મારો આત્મા એકલો છે. બાકીના સર્વ ભાવ પદાર્થો સંયોગ સંબંધથી એકઠા થઈ શકે છે, તે મારાથી જૂદા છે. ૩. સંયોગને લઈનેજ જીવે દુઃખપરંપરા પ્રાપ્ત કરેલ છે, માટે સર્વ સંયોગ સંબંધોને ભાવથી હું ત્યાગ કરું છું. ૪. પહેલા નહીં પામેલ એવા સુભાષિત અમૃત સરસ્વા શ્રીજિનવચનોને પામીને સ્વીકારેલ છે મુક્તિમાર્ગ જેણે એવો હું હવે મરણથી બીહિતો નથી. ૧૩૮. ત્રસ-થાવર જીવોને સુખ આપનાર અને નિર્વાણમાર્ગનો રસ્તો દેખાડનાર એવા શ્રીજિનેશ્વરે દર્શાવેલ એ સત્ય ઉપદેશને ત્રિવિધે હું સદ્દહણા કરું છું. ૧૩૯. ઇત્યાદિ, એ સંથારાનો વિધિ જાણવો. શ્રીઆચારાંગસૂત્રના સિદ્ધાંત

આચાર્યશ્રીબ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાળા પુસ્તક ૫૩ સું. ૨૧૫

અધ્યયનના ત્રિજા ઉદ્દેશમાં જણાવેલ છે કે:-“ તે સાધુ અથવા સાધ્વી નિર્દોષ એવા સિજ્જા-સંથારાને પાથરીને નિર્દોષ સિજ્જા-સંથારાપર બેસવાની વાંછા કરે. તે સાધુ અથવા સાધ્વી નિર્દોષ સિજ્જા-સંથારા પર બેસવા પહેલાજ મસ્તકથી પગ પર્યન્ત કાયાને પુંજે પુંજીને ત્યાર પછી સમ્યક્ યતના પૂર્વકજ નિર્દોષ સિજ્જા-સંથારા પર બેસે બેસીને ત્યારપછી સમ્યક્-યતનાપૂર્વક નિર્દોષ સિજ્જા-સંથારાપર સૂણ, તે સાધુ-સાધ્વી નિર્દોષ સિજ્જા-સંથારા પર સૂતે છતે એક બીજાને હાથે કરી હાથને, પગે કરી પગને, કાયાણ કરી કાયાને સ્પર્શ ન કરે, એવી રીતે સ્પર્શ કર્યા વિના સમ્યક્ યતનાપૂર્વક નિર્દોષ સિજ્જા-સંથારા પર સૂણ. તે સાધુ-સાધ્વી શ્વાસ લેતા, શ્વાસ મૂકતા, શ્વાંસી કરતા, છીંકતા, બગાસા સ્વાતા, ઓઢકાર સ્વાતા અને વા સંચાર કરતાં પહેલાજ મુખ કે અધિષ્ઠાનને હાથે કરી ઢાંકે, ઢાંક્યા પછી સમ્યક્ યતનાપૂર્વકજ શ્વાસ લે યાવત્ વા સંચાર કરે.”

આવા સિદ્ધાન્તના વચન હોવાથી, આવી યતના બતાવેલ છે. આવી યતનાથી સૂતેલાને નિદ્રા કરવી કેમ બને ? એવી રીતે સૂતો અને સમ્યક્ ધર્મ જાગરિકાવડે જાગતો જિનેશ્વરના ઉપ-દેશને સદ્ગુણ કરતો થકો યતનાથી સૂણ. ૧૪૦. ઉપયોગ-વાળો છતાં પણ દર્શનાવરણીય કર્મના ઉદયે કરી નિદ્રાથી વ્યાપ્ત થઈ નેત્રવાળો, મારો આત્મા પ્રમાદથી છલાયો, એમ જાણી આ પ્રકારે વિચારના કરે. ૧૪૧. જે બુદ્ધ ઉપયોગવાળા, કેવલજ્ઞાનયુક્ત એવા જિનવરેન્દ્રો સુબુદ્ધિ જાગરિકાણ જાગે છે, તે

૨૧૬

શ્રીસત્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

ધન્ય છે, હું તેઓને નમસ્કાર કરું છું. ૧૪૨. ચૌદપૂર્વી થઈને નિદ્રાના દોષે કરી ઘણા ભવ હું ભમ્યો, એમ મુવનભાનુષ સભામાં પૂર્વભવના નિજ ચરિત્રને કહેતા કહેલ છે. ૧૪૩. કહ્યું છે કે:-“ જો ચૌદ પૂર્વધર નિદ્રાદિ પ્રમાદે કરી નિગોદમાં અનન્તકાલ વસે, તો હે જીવ ! તારું શું થશે ? ” આવાં વચન હોવાથી. વહી દિવસમાં ચિન્તવેલ કાર્યને કરવા-વાહી ‘ થીર્ણદ્વિયા ’ નિદ્રા જેને હોય, તે દુર્ગતિમાં જાય છે; માટે અહો ! નિદ્રા પ્રમાદ મહા શત્રુ છે. ૧૪૪. નિદ્રા પ્રમાદ દોષે કરી સાધુએ હાથીના દાન્ત ઉસ્વેડી નાખ્યા, આ દૃષ્ટાન્ત ઘણા શાસ્ત્રોમાં સંભળાય છે. ૧૪૫. આવા કારણે જિનેશ્વરના ઉપદેશમાં નિદ્રાકરણના આદેશ ન હોય, પણ તેજ નિદ્રાનું ત્યાગ વિધિપૂર્વક જિનેશ્વરોએ બતાવેલ છે. ૧૪૬. નિદ્રા ત્યાગ કરી, ઊઠીને ઇરિયાવહિયં પઢિકમિને રાત્રિ પ્રાયશ્ચિત્ત વિશોધનાર્થ-કુસુમિણ દુસુમિણ ઉઢાવનાર્થ કાઉસસગ કરે, શો શાસોશ્વાસ પ્રમાણ-અને કારણ હોય તો એક નવકાર-આઠ શાસોશ્વાસ અધિક ચાર લોગસનો કરે, પછી શક્રસ્તવ મળીને વૈરાત્રિક કાલને ગ્રહણ કરે. વિધિપૂર્વક સજ્ઞાયને પઠાવીને પછી સંવેગને પામેલો અસંયતિ-અવિરતિયો જેમ ન જાગે તેમ સજ્ઞાયને કરે. ૧૪૭ થી ૧૪૯. બે ઘડી અવશેષ રાત્રિ બાકી રહે ત્યારે મુનિ પ્રાભાતિક કાલ ગ્રહણ કરે. પછી ત્રણ થોમ વંદનાએ આચાર્યોદિકને વાંદીને. ૧૫૦. પછી ચોથે સ્વમાસમણે રાડ પ્રતિક્રમણને ઠાવે. હવે સૂત્ર, નિર્યુક્તિ, વૃત્તિયોમાં, તથા

આચાર્યશ્રી બ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું. ૨૧૭

આવશ્યક ચૂર્ણિમાં અને પૂર્વાચાર્યોં કરેલા ગ્રન્થોમાં જેમ વિધિ કહેલ છે, તેમાં પણ કેવલીના વચનાનુસારે જેમ કહેલ છે તેમ હું કહું છું. ૧૫૧, ૧૫૨. શ્રીઉત્તરાધ્યયનના છવીસમાં અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે:—“ સર્વ દુઃખોને નાશ કરનાર કાઝ-સ્સગ્ગ કરે. ૪૬. અને રાત્રિ સંબંધી અતિચાર જ્ઞાનમાં, દર્શન-માં, ચારિત્રમાં અને તપમાં જે લાગ્યા હોય, તેને અનુક્રમે ચિન્તવન કરે. ૪૭. પછી કાઝસ્સગ્ગ પાઠી ત્યારબાદ ગુરુને વંદન કરી વળી રાત્રિના અતિચારોને અનુક્રમે આલોચના કરે. ૪૮. પછી પઢિક્કમી નિશલ્ય થઈલો ઇવો ગુરુને વંદન કરે, કરીને ત્યારપછી સર્વ દુઃખોનો નાશ કરનાર કાઝસ્સગ્ગ કરે. ૪૯. તે કાઝસ્સગ્ગમાં ‘ હું આજે શું તપ સ્વીકારું ? ’ એ પ્રકારે ચિન્તવણા કરે, પછી કાઝસ્સગ્ગને પાઠીને શ્રી જિને-શ્વરોનું સ્તવન કરે. ૫૦. પછી પારેલ છે કાઝસ્સગ્ગ જેણે ઇવો ગુરુને વાંદીને, જે તપ ધારેલ હોય તેનું પચ્ચરુલાણ કરીને સિદ્ધોનું સ્તવન કરે. ૫૧ ” વળી રાટ્રપ્રતિક્રમણનો વિધિ શ્રી આવશ્યક નિર્યુક્તિ મધ્યે પાંચમાં અધ્યયનમાં બતાવેલ છે:—
“ માયા કરણથી, વેગપૂર્વક કરવાથી, કરવાનું ન કરવાથી દોષો અથવા અતિચારોને નિદ્રાથી પ્રમાદથી સ્મરણ ન કરી શકે તેથી પ્રભાતના પ્રતિક્રમણમાં પહેલા ત્રણ કાઝસગ્ગ. ૧. તેમાં પ્રથમ ચારિત્રાચારવિશુદ્ધિનો, ત્રીજો દર્શનાચાર વિશુદ્ધિનો અને ત્રીજો શ્રુતજ્ઞાનનો પણ તેમાં અતિચારોને ચિંતવે. ૨ ત્રીજામાં રાત્રિના અતિચારોને ચિંતવે અને છેલ્લામાં

૨૧૮ શ્રીસત્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

શું તપ કરું? શ્રમણ ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામીએ છમાસી તપ કર્યું હે જીવ ! તું કરી શકે? ન શકું, એમ એક એક દિવસ ઉંઠું કરતાં કરતાં જાવ પોરસી અથવા નવકારસી સુધી ચિંતવે. ૩.” વળી શ્રીહરિભદ્રસૂરિકૃત પંચવસ્તુક ગ્રંથમાં જણાવેલ છે કે:-“ પ્રાદોષિકાદિ સર્વ-કાલગ્રહણ અને સ્વાધ્યાયાદિ તે વિશેષ સૂત્રથી અહિં જાણી લેવું. હવે હું રાઇપતિક્રમણ અનુક્રમે કહીશ. ૧. સામાયિક લઇ પહેલાજ इहां चारित्राचार विभुद्धि માટે પચીસ શાસોશ્વાસ પ્રમાણ ધીર પુરુષો કાઉસ્સગ્ગ કરે. ૨. વિધિપૂર્વક ‘નમો અરિહંતાણં’ કહીને શુદ્ધ ચારિત્રિયા ‘લોગસ્સ ઉજ્જોઅગરે’ બોલીને દર્શનશુદ્ધિ નિમિત્તે એક લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ ‘ચંદેસુ નિમ્મલયરા’ સુધી કરે. ૩. પછી વિધિપૂર્વક ‘નમો અરિહંતાણં’ કહીને ‘પુરુસ્સરવરદીવ ૦.’ શ્રુતસ્તવ બોલીને ત્યાર પછી ઉપયોગ વાળા થયા થકા અતિ-ચાર ચિન્તવનરૂપ કાઉસ્સગ્ગ કરે. ૪. હવે જે ચિંતવન કરે, તે બતાવે છે:-સાંઝના પ્રતિક્રમણના અનન્તર સ્તુતિથી લઈને આ ચાલતા કાઉસ્સગ્ગ વ્યાપાર પર્યન્ત રાત્રિ સંબન્ધી સર્વ અતિ-ચારોને રૂઢી રીતે ચિન્તવે. ૫. ત્રીજા કાઉસ્સગ્ગમાં રાત્રિના અતિચારો ચિન્તવીને વિધિપૂર્વક ‘સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં’ કહીને વિધિપૂર્વક પ્રતિક્રમણ કરે. ૬. સામાયિકનું બહુધા કરણ, તે પૂર્વક શ્રમણના વ્યાપાર છે; અને આ સ્મરણ કરાવવામાં પ્રાયે તે કારણભૂત છે. ૭. પછી ગુરુને સ્વમાવીને સામાયિક ઉચ્ચાર-પૂર્વક કાઉસ્સગ્ગને કરે, તેમાં આવું ચિન્તવન કરે, ગુરુએ

આચાર્યશ્રીભ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું. ૨૧૯

આપણને ક્યાં જોડ્યા છે. ૮. ગુરુષુ બતાવેલ કાર્યની જેમ હાનિ ન થાય તેમ ઉદ્યમ કરે, તપ કરવામાં છ માસથી લઈ યાવત્ પોરસી નવકારસાં સુધી સરલ ભાવનાએ ચિન્તવે. ૯. પછી આટલું તપ કરવાને હું સમર્થ છું એમ હૃદયમાં નિશ્ચય કરીને ગુરુને વાંદણા દઈને ગુરુ સમીપે જે ચિન્તવેલ તેજ નવકારસી, પોરસી વિગેરે ગ્રહણ કરે. ૧૦ ” જેવો પ્રતિક્રમણનો વિધિ ઉપર બતાવેલ ગ્રન્થોમાં કહેલ છે તેવોજ આવશ્યક બૃહદ્ વૃત્તિમાં જણાવેલ છે. ૧૫૩. તેવોજ આવશ્યક ચૂર્ણિમાં વચ્ચાણેલ છે. તથા શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત પંચ વસ્તુક ગ્રન્થમાં:-“ આચરણાએ શ્રુતદેવી વિગેરેનો કાઠસ્સગ્ગ છે, વ્હી કોઈક ચોમાસીમાં, સંવચ્છરીમાં ક્ષેત્ર દેવતાનો કાઠસ્સગ્ગ અને પચ્ચીમાં શય્યાસૂરી-ભવનદેવીનો અને કોઈક ચોમાસીમાં પણ કાઠસ્સગ્ગ કરે છે. ૪૯૨ ” આવું વચન તેમાં હોવાથી. પરંતુ આચરણાએ પણ દેવસિંહ પ્રતિક્રમણમાં શ્રુતદેવી તથા ક્ષેત્રદેવીનો કાઠસ્સગ્ગ સૂત્ર, વૃત્તિ અને ચૂર્ણિમાં બતાવેલ નથી. ૧૫૪. પચ્ચીમાં, ચોમાસીમાં અને સંવચ્છરીમાં દેવીનો કાઠસ્સગ્ગ કોઈકજ કરે છે, એમ કહેલ છે. આવા વિધિવાદો સર્વેને માન્ય છે એમ કહેલ નથી. ૧૫૫. આચરણાએ કરેલ હોય, તેને ન કરવાથી આળાભંગનો દોષ નથી, આચરણાને અન્યોન્ય-દેવાદેવી કોઈ કરે અને કોઈ ન કરે. ૧૫૬. સર્વેની પોતપોતાની ગચ્છાચરણા ભિન્ન ભિન્ન હોવા છતાં પણ અને જુદી જુદી રીતે કરાતી છતાં કોઈથી

૨૨૦

શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

પણ નિન્દાતી નથી. ૧૫૭. કેટલાક ત્રણ થોડ કહે છે, વ્હી કેટલાક ચાર થોડ કહે છે, કાઝસ્સગમાં દેવીઓની થોડ કહે છે, તે દેવીઓની થોડ પણ સર્વેને પ્રમાણ નથી. ૧૫૮. દેવીઓની સ્તુતિ કરવામાં પ્રયોજન આલોકનોજ હોય છે અને તે પ્રગટ દેઘાય છે, કારણ કે ‘વંદણ વત્તિયાણ’ એ પાઠ ત્યાં બોલતા નથી. ૧૫૯. કાઝસ્સગ અર્ધિતર તપમાં છે, વ્હી નવ-કારનું ચિન્તવન કરાય છે, અને જૈનસિદ્ધાન્તોમાં વંદનીય અરિહંતાદિ પાંચ છે. ૧૬૦. શ્રીદશવૈકાલિકસૂત્રના નવમાં અધ્યયનમાં ‘આ લોકના અર્થે તપ ન કરવું’ એમ તિહાં સુલ્લી રીતે નિષેધ કરેલ છે, તે જાણવું જોઈએ. ૧૬૧. વ્હી શ્રી આવશ્યક સૂત્રમાં, શ્રી ઢાળાંગ સૂત્રમાં, શ્રી સમવાયાંગ સૂત્રમાં, શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રમાં અને શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં આ લોકના અર્થે તપ કરવાનું નિષેધ બતાવેલ છે. ૧૬૨. શ્રી દશવૈકાલિકસૂત્રમાં કહ્યું છે કે:-“ નિશ્ચેથી તપસમાધિ ચાર પ્રકારની છે તે આ પ્રકારે આ લોકના માટે-આ લોકના નિમિત્તે લબ્ધિ આદિની વાંછાથી તપ-અનસનાદિરૂપ ન કરવું, ધમ્મિલની માફક ૧, તથા પરલોકના માટે-જન્માન્તરના ભોગ નિમિત્તે તપ ન કરવું, બ્રહ્મદત્તની માફક ૨, વ્હી કીર્તિ, વર્ણ, શબ્દ અને શ્લાઘાના માટે તપ ન કરવું ૩, પરંતુ કર્મનિર્જરાને માટેજ તપ કરવું, તેને છોડી બીજી કોઈ પણ વાંછાથી તપ કરવું નહીં. ૪ ” આ પ્રકારે સિદ્ધાન્તનાં વચન હોવાથી. વ્હી શ્રીઆવશ્યકસૂત્રમાં વત્તીસ યોગસંગ્રહ બતા-

આચાર્ય શ્રી આત્મચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૨૧

વેલા છે, તેનાં નામઃ—“આલોચન ૧, નિરવલાપ ૨, આપદિ સુદૃઢધર્મ ૩, અનિશ્ચિતોપધાન ૪, શિક્ષા ૫, અને નિષ્પ્રતિકર્મ ૬” ઇત્યાદિ નામ બતાવેલાં છે, તેમાં ચોથો યોગ-સંગ્રહ—અનિશ્ચિતોપધાન છે, તેનો અર્થ ‘આલોકના ફલની વાંછા કર્યા વિના તપનું કરવાપણું’ એમ બતાવેલ છે.” એજ પ્રમાણે શ્રીઠાળાંગસૂત્રમાં, શ્રીસમવાયાંગસૂત્રમાં, શ્રીપ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્રમાં અને શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં બતાવેલ છે. એક દિવસના પર્યાયવાલો—આજનો દીક્ષિત, બાલ અને અજ્ઞ એવો પણ સાધુ શો વર્ષની દીક્ષિત અને બહુશ્રુતવાલી પણ સાધ્વીને વંદન કરે નહીં. ૧૬૩. વિરતિને ધારણ કરનારી, ગુણના સ્થાનભૂત એવી પણ સાધ્વી વંદાતિ નથી, એવો વ્યવહાર છે, તો અવિરતિ દેવીઓને સાધુ કેમ વાંદે?, તે કહો? ૧૬૪. દેવીની થોડી આચરણા છે, એ કારણે તે શુદ્ધ નથી, આચરણના લક્ષણે કરીને પણ યોગ્ય નથી, કારણકે આચરણાનું લક્ષણ ત્યાં લાગુ પડતું નથી. ૧૬૫. આચરણાનું લક્ષણ પૂર્વાચાર્યોએ આ પ્રમાણે બતાવેલ છેઃ—“કોઈ પણ અશઠ પુરુષે કોઈ સ્થાને જે કંઈ નિર્દોષ—પાપરહિત આચરણ કર્યું હોય, અને તેનું બીજા-ઓએ નિવારણ કર્યું ન હોય, તે આચરણ કહેવાય, તેવી આચરણા અમને પ્રમાણ છે. ૧” આવું પૂર્વાચાર્યનું વચન હોવાથી. તેમાં જે જિનેશ્વરે નિષેધેલ અને તે નિષેધેલનું જ વિધાન કરવું એજ સાવધ-પાપકારી છે, લક્ષણ વિરુદ્ધ એવું આ આચરણ અહિં કેમ પ્રમાણભૂત માની શકાય?

૨૨૨

શ્રીસત્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

૧૬૬. ક્ષેત્રના અવગ્રહ કાર્યમાં ક્ષેત્રદેવીનું સંસ્તવ-સ્તુતિ કરતા માધુઓને વસતિ દોષ છે, તે ઉત્પાદનના શોભદોષ માંહેલો અગ્યારમો ‘પુવ્વાપચ્છવ સંથવ’ નામનો જાણવો. ૧૬૭. આ આચરણ જે સૂત્ર વિરુદ્ધ અને જે સ્વચ્છંદમતિએ કલ્પાણી મોતાર્થોએ કહેવાતી, તે આચરણા નિશ્ચેથી મારાવડે નહીં થાય. ૧૬૮. હવે પરસ્ત્રી સંબંધી, ચોમાસી તથા સંવચ્છરી સંબંધી પ્રતિક્રમણનો વિધિ કહે છે:-શ્રીઆવશ્યક નિર્યુક્તિના પાંચમા અધ્યયનમાં જણાવે છે કે:-“દેવસિય, રાડ્ય, પરિસ્વય, ચોમાસિય અને સંવચ્છરીય એ પાંચે પ્રતિક્રમણમાં, એક એક પ્રતિક્રમણમાં ત્રણ ત્રણ ગમા જાણવા. ૧. પ્રથમ સામાયિક ઉચ્ચાર કરી કાઉસ્સગની પહેલા, ફરી બીજીવાર પડિક્રમતાં અને ત્રિજીવાર કાઉસ્સગ કરતાં પહેલાં સામાયિકનો ઉચ્ચાર શા માટે કરાય છે ? ગુરુ ઉત્તર આપે છે કે:-સમભાવમાં રહી કાઉસ્સગ કરે, એવીજ રીતે સમભાવમાં રહી પ્રતિક્રમણ કરે અને સમભાવમાં સ્થિતાત્મા કાઉસ્સગ કરે, એ માટે ત્રણ વખત સામાયિકનો ઉચ્ચાર બતાવેલ છે. ૨-૩. આ પાંચે દેવસિય વિગેરે પ્રતિક્રમણોમાં એક એક પ્રતિક્રમણની અંદર ત્રણ ત્રણ ગમા જાણવા. સામાયિકનો ઉચ્ચાર કરી પડિક્રમણને માટે અતિચાર ચિન્તનરૂપ કાઉસ્સગ કરવું તે પ્રથમગમો, ફેર સામાયિકનો ઉચ્ચાર કરી પ્રતિક્રમણસૂત્રનું કહેવું, તે બીજો ગમો અને સામાયિક અધ્યયન ઉચ્ચારણ કરીને ચારિત્ર શુદ્ધિ કરવા કાઉસ્સગનું કરવું એ ત્રિજો ગમો, એમ ત્રણ ગમા જા-

આચાર્યશ્રીબ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૨૩

ળવા. અહિં બીજો કોઈ પ્રશ્ન કરે છે:-પ્રતિક્રમણના માટે પ્રથમ કાઉસ્સગ્ગના આદિમાં સામાયિકનો ઉચ્ચાર કરીને ફેર કેમ બીજી વાર પ્રતિક્રમણસૂત્રની આદિમાં તેનો ઉચ્ચાર કરવામાં આવે છે ? અને વ્હી ત્રિજી વાર ચારિત્ર શુદ્ધિની આદિમાં તે સામાયિક સૂત્રનો ઉચ્ચાર કરવામાં આવે છે ? એમ કહે છે તે ગુરુ કહે છે:-સમભાવમાં રહેલ આત્મા પ્રથમ ઉચ્ચારણ કરેલ છે સામાયિક જેણે એવો તે કાઉસ્સગ્ગ કરીને અને એવીજ રીતે બીજી વસ્તુ ઉચ્ચારણ કરેલ છે સામાયિક જેણે, તે પ્રતિક્રમણસૂત્ર મળે અને ત્રિજી વાર પણ સમભાવમાં રહેલ, ઉચ્ચરિત સામાયિકવાળો ચારિત્રની શુદ્ધિ માટે કાઉસ્સગ્ગ કરે. પ્રથમ સમભાવમાં રહેલનેજ પ્રતિક્રમણ કર્યું ગણાય, તે શિવાય ન ગણાય. એટલા માટે ત્રણવાર કરેમિમંતે કહેવાય છે. અથવા “સજ્ઞાય, ધ્યાન, તપ, કાઉસ્સગ્ગ, ઉપદેશ, સ્તુતિ, પ્રદાન અને સંતગુણ કીર્તન એટલામાં પુનરુક્તદોષ નથી ગણતાં. ૧” આલું વચન હોવાથી. પાંચે પ્રતિક્રમણમાં અતિચાર ચિન્તવન રહેલજ છે. ઉપર વતાવેલ નિર્યુક્તિના બલે પરુલ્લી, ચોમાસી અને સંવચ્છરીપ્રતિક્રમણ દેવસી પ્રતિક્રમણની સાથે કરાય છે, અને તેમાં કાઉસ્સગ્ગ જે જે આવે છે તે તે જોતકલ્પથી છે. ૧૬૯. દેવસિયપ્રતિક્રમણમાં શો શાસોશ્વાસ, અને રાઈપ્રતિક્રમણમાં તે પચાસ હોય છે, પરિલ્લમાં ત્રણશો, ચોમાસીમાં પાંચશો. ૧૭૦. તેમજ એક હજારને આઠ શાસોશ્વાસ સંવચ્છરી પ્રતિક્રમણમાં જાણવા. એમ શ્રીઆવશ્યકનિર્યુક્તિમાં

૨૨૪

શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

કહેલ છે. ૧૭૧. પશ્ચિમ, ચોમાસી અને સંવચ્છરીપ્રતિક્રમ-
 નનો બીજો કોઈ વિધિ સૂત્રમાં દેખાતો નથી. વૃત્તિઓમાં જે
 વિધિ કહેલ છે, તે પણ સર્વગચ્છોમાં થતો નથી. ૧૭૨. સર્વેની
 પૂર્વસૂરિઓ કરેલ પોતપોતાનાં ગચ્છની આચરણા છે, તેમાં
 જે પ્રવચનમાર્ગના અનુસારે આચરણા, તે આચરણા પણ
 આળા સરસ્વી છે. ૧૭૩. હવે પશ્ચિમ ક્યાર કરવું તેનું
 અધિકાર જણાવે છે:-પશ્ચિમ અને પોષધમાં સમાધિને પ્રાપ્ત
 થયેલા સાધુઓનાં ચિત્ત સમાધિસ્થાન શ્રીદશાશ્રુતસ્કંધ સૂત્રને
 વિષે દશ કહ્યાં છે. ૧૭૪. અહિં ચૂર્ણિમાં જણાવેલ છે કે:-
 “ પશ્ચિમમાં પશ્ચિમકાર્ય અને પશ્ચિમમાં પોષધોપવાસ આઠમ
 અને ચૌદશમાં, સમાધિ ઇટલે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ
 ભાવસમાધિમાં પ્રાપ્ત થયેલા ” इत्यादि वचन होवाથી, અહિં
 શ્રીદશાશ્રુતસ્કંધસૂત્રને વિષે પશ્ચિમ શબ્દ છે તે ચૌદશીને
 કહેનાર જાણવો, જે કારણે પશ્ચિમનો પર્યાય ચૌદશ શબ્દ
 કહેલ છે પણ પશ્ચિમ શબ્દે પૂર્ણિમા કહેલ નથી. ૧૭૫.
 વળી શ્રીભગવતીસૂત્રના વારમા શતકનાં પહેલા ઉદ્દેશમાં
 પશ્ચિમ-પોસહ શબ્દે ચતુર્દશીનો સંભવ છે. ૧૭૬. જે કારણ
 માટે પ્રથમ દિવસ વિના પોષધ પણ ગ્રહણ કર્યું નથી, તેથી
 એક દિવસનુંજ આરાધન ઇહાં સુલ્લં જણાય છે. ૧૭૭. તેની
 ‘ શ્રીભગવતીસૂત્રની ’ વૃત્તિમાં ચૌદશ કે પૂનમ આદિ લેવાનું
 વિશેષ કાંઈ જણાવેલ નથી; એ કારણે ચૌદશીમાંજ પશ્ચિમ
 થાય. ૧૭૮. જે માટે પૂર્વાચાર્યોએ કહેલ છે કે:-“અઠમ, છઠ

આચાર્યશ્રીબ્રાહ્મચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાળા પુસ્તક ૫૩ સુ. ૨૨૬

અને ચતુર્થભત્ત-એક ઉપવાસ સંવચ્છરી, ચોમાસી અને પશ્ચિમમાં પોષધ તથા તપ કહેલ છે, અસમર્થ અને ગિલાનને માટે માફી છે ? ” તેમજ વ્હી શ્રીનિશીથભાષ્યમાં કહેલ છે કે:-“ પશ્ચિમમાં ચોથભત્ત-એક ઉપવાસ કરવું ” હવે પૂર્ણિમાં અને અમાવાસ્યા ગણવામાં આવેતો ચોથભત્ત-એક ઉપવાસ કેમ થઈ શકે ? આવા કારણથી ચૌદશમાંજ પાક્ષિક જાણવું. વ્હી શ્રીવ્યવહારસૂત્રનીવૃત્તિમાં કહેલછેકે:-“ આઠમ-તિથી તથા પશ્ચિમમાં ચતુર્થભત્ત અને ચોમાસીમાં છઠ્ઠ તથા સંવચ્છરીમાં અઠ્ઠમ તપ ન કરે તેને પ્રાયશ્ચિત્ત આવે ? ” તથા આવશ્યકચૂર્ણિમાં કહેલછે કે:-“ આઠમ અને ચૌદ-શમાં અરિહંત અને સાધુઓ વાંદવા ” એમ જણાવેલ છે. વ્હી ફેર ત્યાંજ:-“ વ્હી તે શ્રાવક આઠમ, ચૌદશમાં ઉપવાસ કરે, પુસ્તક વાંચે, ત્યારે સાગરચંદ્રનામા શ્રાવક આઠમ ચૌદશને વિષે શૂન્ય ઘરોમાં અથવા સ્મશાનમાં એક રાત્રિસંબંધી પઢિમા-અભિગ્રહ વિશેષને સ્થાપે. ચંપાનગરીમાં સુદર્શન શ્રેષ્ઠિપુત્ર આઠમ અને ચૌદશમાં ચૌટાને વિષે શ્રાવક પ્રતિમાને સ્વીકારે. ઉદાયનરાજા આઠમ અને ચૌદશમાં પોષધ કરે. ” આવા આવશ્યકચૂર્ણિના વચન હોવાથી તથા વ્હી-“ આઠમ, ચૌદશમાં પ્રભાવતી શ્રાવિકા ભક્તિરાગે કરીને નિરંતર અવશ્ય સાધુવંદનાદિ ઉપચારને કરે ” એમ નિશીથચૂર્ણિના વચન હોવાથી ઘણા સ્થા-નોને વિષે પાક્ષિક-કૃત્યો પૌષધ, ચૈત્યપરિપાટી, સાધુવંદન વિગેરે ચતુર્દશીમાંજ દેખાય છે. એ કારણે પાક્ષિક શબ્દે કરી

૨૨૬ શ્રીસપ્તધીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

ચતુર્દશી જાણવી. કાર્તિક અમાવાસ્યાએ શ્રીવીરજિનચરેન્દ્રનું નિર્વાણ થયું, તે કારણે ત્યારે શુદ્ધ પોષધ-ઉપવાસ સ્થાપ્યું. ૧૭૯. કાશી, કોશલ દેશના રાજા વિગેરે અઢાર ગણરાજાઓ મલીને પશ્ચિમ તથા અમાવાસ્યામાં ત્યારે કર્યું. ૧૮૦. આ સુવચનશ્રીદશાશ્રુતસ્કંધસૂત્રનાં આઠમાં અધ્યયનમાં કહેલ છે. ફેર વઢી, તેજ સૂત્રમાં પશ્ચિમની આરોપણ અથવા આલોવણા કહેલ છે. ૧૮૧. તે આલોવણાનું ગ્રહણ કરવું અમાવાસ્યાએ નિષેધેલ છે, માટે અમાવાસ્યામાં પશ્ચિમ ન હોય; જ્યારે અમાવાસ્યાનું નિષેધ કર્યું, ત્યારે પૂનમનું પણ પશ્ચિમ ન થાય એમ જાણવું. ૧૮૨. જે કારણથી પંચમાંગ શ્રીભગવતીસૂત્રના પનરમાંશતકમાં શ્રીવીરનાથનો વિહાર પડવાના દિવસે અને તેના પહેલા દિવસે ચોમાસી એમ કહેલ છે. ૧૮૩. તેથી ત્રણ ચોમાસી પૂનમના દિવસે જાણવી. વઢી પશ્ચિમ તથા ચોમાસી એક દિવસમાં ન થાય. ૧૮૪. અંગસૂત્રોમાં તથા ઉપાંગસૂત્રોમાં ચતુર્દશી, અષ્ટમી, ઉદ્દિષ્ટા-જિનકલ્યાણિક તિથી તથા ત્રણ પૂર્ણિમાં એ રીતે ચાર પર્વતિથીઓનાં નામો કહ્યાં છે. ૧૮૫. વીજોઅંગ શ્રીસુયગઢાંગસૂત્ર, તેનાં ત્રેવીસમાં અધ્યયનનીવૃત્તિમાં ચોપર્વી સંબંધી ખુલ્લા અર્થ રહેલા છે, એમ જાણવું, તે આ પ્રકારે:-આઠમ તથા ચૌદશ. ૧૮૬. તેમજ ઉદ્દિષ્ટા શબ્દે કરી શ્રીજિનચરેન્દ્રોની મહાકલ્યાણકતિથિઓ અને ચોમાસીની ત્રણપૂર્ણિમા તિથીઓજ છે, એમ જણાવેલ છે. ૧૮૭. એ કારણે ચૌદસના દિવસે પશ્ચિમ જાણવું, જે

આચાર્યશ્રીબ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૨૭

કારણ માટે પૂર્ણિમાં ચોમાસીનીતિથી કહેલ છે, તેમાં કોઈ પ્રકારે પળ પલ્લિય થાય નહીં. ૧૮૮. હવે પલ્લિય ચૌદશના દિવસે થાય, તેમાં પહેલા દેવસિય થાય. એમ યોગશાસ્ત્રનાં અર્થમાં શ્રીહેમચંદ્રસૂરીશ્વરે કહેલ છે. ૧૮૯. જે કારણ માટે પૂર્વાચાર્યોએ કહેલ છે કે:-“ બીજી પળ વૃત્તિયોમાં તેમજ ચૂર્ણિયોમાં અને વઢી શ્રીઅભયદેવસૂરિ પ્રમુખોએ ઉદ્દિષ્ટા શબ્દે અમાવાસ્યા નિર્દેશ કરેલ છે. ૧. એમ ઉદ્દિષ્ટાનો અર્થ અમાવાસ્યા જો માનીએ તો શ્રીજૈનશાસનમાં સુપ્રસિદ્ધ કલ્યાણક તિથીઓ પ્રાપ્ત થઈ શકે નહિં, અને જ્યારે સૂત્ર કે અર્થમાં કહેલ ન હોય તો તે કેવી રીતે આરાધિ શકાય ? ૨. બીજી ક્રિયાઓમાં નાગ વિગેરેની પૂજા, સમુદ્રના જલની વૃદ્ધિ અને શૈલક યજ્ઞના ઉપચારમાં ત્યાં ઉદ્દિષ્ટાનો અર્થ અમાવાસ્યા જાણવો. ૩. એમ ઉદ્દિષ્ટાપદે કરી પ્રવચન-સિદ્ધાન્તમાં અમાવાસ્યા કહેલ છે, જ્યાં શેષ લોકસ્થિતિ એમ વિશેષ જણાવેલ હોય. ૪. ત્યાં વિવેક કરવો જોઈએ, પર તીર્થીઓનું કે સ્વતીર્થીઓનું આરાધન છે. ધર્મક્રિયામાં કલ્યાણિકતિથીઓને મૂકી જિનમતનો જાણકાર બીજો અર્થ કેમ ગ્રહણ કરે. ૫. ” એ કારણે સ્વતીર્થે ઉદ્દિષ્ટા શબ્દે કલ્યાણિક તિથી જાણવી અને જગત્સ્વરૂપે ઉદ્દિષ્ટા શબ્દે અમાવાસ્યા જાણવી. વઢી સંદેહ વિષોષધીમાં જિનવલ્લભસૂરિએ પળ કહ્યું છે કે:-ચોમાસી પ્રતિક્રમણ પલ્લિયદિવસમાં ચતુર્વિધસંગે (૧) ૧૯૦. નિશ્ચેથી પક્ષની આઠમ અને માસની પલ્લિય જાણવી, અને ત્યાં

૨૨૮ શ્રીસતપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

પસ્ત્રિય શબ્દે ચતુર્દશી એમ શ્રીપૂર્વાચાર્યોએ કહેલ છે. ૧૯૧. વઢી વીજું શ્રીજંબુદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તી, શ્રીચંદ્રપ્રજ્ઞપ્તી, શ્રીસૂર્યપ્રજ્ઞપ્તી, શ્રીભગવતી અને શ્રીઅનુયોગદ્વારસૂત્રોમાં અને વીજી જગોએ પળ એજપ્રમાણે કહેલ છે. ૧૯૨. પનરદિવસેં પક્ષથાય, બે પક્ષનો માસથાય, બારમાસનો વર્ષ થાય, એ કાલ પ્રમાણ છે, એ પર્વપ્રમાણ ન હોય. ૧૯૩. જે તિથીઓમાંજ પ્રતિક્રમણ થાય એવા મોટા ત્રણપર્વો પસ્ત્રી, ચોમાસી અને સંવચ્છરી તે આવા કાલ પ્રમાણની ગણનાએ ન થાય. ૧૯૪. શ્રાવણ વદ પઢવાએ તથા અધીચનક્ષત્રે સંવચ્છરનો પ્રારંભ થાય છે, એમ જિનધરોએ કહેલ છે. ૧૯૫. અને જો એવીરીતે ગણિએ તો આષાઢીપૂર્નિમે વરસથાય, પળ ભાદરવાસુદપાંચમનાદિવસે એ વરસ કેવીરીતે થાય? ૧૯૬. તેમ વીજાપક્ષમાં માસ થાય તો માસસ્થાનમાં ચોમાસી કેમ થાય? વઢી આઠ માસને વિષે અને બારમાસનેવિષે શું કરવું? એમ કરીએ તો એવધું વિરુદ્ધજેવું થાય. ૧૯૭. એ પ્રમાણે શ્રુતને સાંભળીને દિવસોની ગણના કરી પર્વનું કરવું સંભવતું નથી, અહિં ગોતાર્યો જે કહે તેજ પ્રમાણ. ૧૯૮. એ પ્રમાણે પસ્ત્રીસંવંધી અધિકાર જાણવો. હવે ઉદયિકતિથીનો અધિકાર બતાવે છે:—શ્રીચંદ્રપન્નતિસૂત્ર તથા શ્રીસૂર્યપન્નતિસૂત્ર એ બે ઉપાંગસૂત્રમાં તથા પંચમઅંગ શ્રીવિવાહપન્નતિસૂત્રમાં ઉદયતિથીનું પ્રમાણ બતાવેલ છે. ૧૯૯. અહિં સૂત્રનાં પુરાવા બતાવે છે. શ્રીજંબુદ્વીપસૂત્ર મૂલમાં જણાવે છે કે:—“હે ભગવન!

આચાર્યધીમાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૨૯

એકમાસના પક્ષ કેટલા કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! બે પક્ષ કહ્યા છે. તે આપ્રમાણે, એક વદિપક્ષ અને વીજો સુદિપક્ષ, હે ભગવન ! એકપક્ષનાં કેટલા દિવસ કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! પન્નરદિવસ કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે—પ્રતિપદા દિવસ, દ્વિતીયા દિવસ યાવત્ પંચદશી પન્નરમો દિવસ. હે ભગવન ! આ પન્નર દિવસોના કેટલા નામ કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! પન્નર નામ કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે:—પ્રથમ પૂર્વાંગ, ૨. સિદ્ધમનોરમ, ૩. મનોરથ, ૪. યશોભદ્ર, ૫. યશોધર, ૬. સર્વકામસમૃદ્ધ, ૭. ઇન્દ્રમૂર્દ્ધાભિષિત્ત, ૮. સૌમનસ, ૯. ધનંજય. ૧૦. અર્થ-સિદ્ધ, ૧૧. અભિજાત, ૧૨. અત્યશન, ૧૩. શતંજય, ૧૪. અગ્નિવેશ્મ, ૧૫. ઉપશ્મ. એ દિવસોના નામ જાણવા. હે ભગવન ! આ પન્નરદિવસોની કેટલી તિથી કહેલ છે ? હે ગૌતમ ! પન્નરતિથી કહેલ છે, તે આપ્રકારે—નંદા, ભદ્રા, જયા, તુચ્છા—રિક્તા અને પૂર્ણા એમને ત્રણવસ્ત આવર્તન કરીએ એટલે પન્નરદિવસની પન્નરતિથીઓ થાય. જેમ કે ૧-૬-૧૧ નંદા, ૨-૭-૧૨ ભદ્રા, ૩-૮-૧૩ જયા, ૪-૯-૧૪ તુચ્છા, ૫-૧૦-૧૫ પૂર્ણા. હે ભગવન ! એકપક્ષની રાત્રિઓ કેટલી કહી છે ? હે ગૌતમ ! પન્નરરાત્રિઓ કહેલ છે, તે આપ્રમાણે—પઢિવારાત્રિ યાવત્ પન્નરમીરાત્રિ. હે ભગવન ! આ પન્નર રાત્રિઓના કેટલા નામ કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! પન્નરનામ કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે—ઉત્તમા પઢવેની રાત્રિ, સુનક્ષત્રા વીજની રાત્રિ, એલાપત્યા ત્રીજની. યશોધરા ચોથી,

૨૩૦

શ્રીસત્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

સૌમનસા પાંચમી, શ્રીસંભૂતા છઠી, વિજયાસાતમી, વૈજયન્તી આઠમી, જયન્તી નવમી, અપરાજિતા દશમી, ઇચ્છા અગ્યારમી, સમાહારા બારમી, તેજા તેરમી, અતિતેજા ચૌદમી, દેવાનન્દા પન્નરમી, આનું બીજુંનામ નિરતિ પળ છે. આ રાત્રિઓના નામ જાણવા. હે ભગવન્ ! આ પન્નર રાત્રિઓની કેટલી તિથીઓ કહેલ છે ? હે ગૌતમ ! પન્નરતિથીઓ કહેલ છે, તે આ પ્રમાણે:- ૧. ઉગ્રવતી, ૨. ભોગવતી, ૩. યશોમતી, ૪. સર્વસિદ્ધા, ૫. શુભનામા, ૬. ઉગ્રવતી, ૭. ભોગવતી, ૮. યશોમતી, ૯. સર્વસિદ્ધા, ૧૦. શુભનામા, ૧૧. ઉગ્રવતી, ૧૨. ભોગવતી, ૧૩. યશોમતી, ૧૪. સર્વસિદ્ધા, ૧૫. શુભનામા, આ પન્નરરાત્રિઓના નામ જાણવા. આવાં સૂત્રવચન હોવાથી. ઉપર પ્રમાણે સૂરપન્નત્તીમૂલસૂત્રમાં પળ દશમાં પ્રાભૃતના ચૌદમાં અને પન્નરમાં પ્રાભૃતપ્રાભૃતને વિષે સરસ્વો પાઠ હોવાથી લખેલ નથી. આ સ્થાને ઈનીવૃત્તિમાં આમ જણાવેલ છે:- “એકેક પક્ષની પન્નર પન્નર રાત્રિઓ કહેલી છે. તે આ પ્રકારે-પડવે પડવા સંબંધીની પ્રથમા રાત્રિ, બીજા દિવસ સંબંધીની બીજી રાત્રિ, એવી રીતે પન્નરમાં દિવસ સંબંધીની પન્નરમી રાત્રિ” આવા વચન હોવાથી. જે દિવસ, તેજ રાત્રિ ઇટલે દિવસના સંબંધવાળી રાત્રિ જાણવી. શ્રીકલ્પ-સૂત્રમાં જણાવેલ છે કે:- “ઉપશમ નામા દિવસે દેવાનંદા તે રાત્રિ” એમ કહેલ હોવાથી વૃત્તિમાં જણાવેલ છે કે:- “કોઈ શંકા કરે છે કે-દિવસોથી તિથીઓમાં શું વિશેષતા છે ? કે

આચાર્ય શ્રી આત્મચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાળા પુસ્તક ૫૩ સું. ૨૩૧

જેથી એઓને જૂદી કેવાય છે. ગુરુ ઉત્તર આપે છે—અહિં સૂર્ય નિષ્પાદન કરેલ એટલે સૂર્યથી નિષ્પાદન થયેલા અહોરાત્ર છે અને ચંદ્રથી નિષ્પાદન થયેલ તિથીઓ છે. તથા વઢી આ પૂર્વાચાર્યોની પરંપરાથી આવેલ રહસ્યભૂત ઉપદેશ છે. વાસઠભાગે પ્રવિભક્ત થયેલ અહોરાત્રના જે એકસઠ ભાગો તેટલા પ્રમાણવાઢી તિથી જાણવી. અને ત્રીસ મુહૂર્ત પ્રમાણ અહોરાત્ર તે તો સુપ્રસિદ્ધ છે. વઢી શ્રીભગવતીસૂત્રનાં વારમા શતકનાં છઠ્ઠા ઉદ્દેશકમાં આમ કહેલ છે:—“ હે ભગવન્ ! શા પ્રયોજને એમ કહેવાય છે કે સૂર્ય આદિત્ય છે ? હે ! ગૌતમ સૂર્ય જેની આદિમાં છે એવા સમયાદિ અથવા આવલિકાદિ અથવા યાવત્ ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી કાલ છે, તે કારણથી સૂર્ય આદિત્ય કહેવાય છે. ” તેનો વૃત્તિ આ પ્રમાણે છે—“ હવે આદિત્ય શબ્દનો અન્વર્થ—સાર્થકતા જણાવતા જણાવે છે સૂર્ય છે આદિ-પ્રથમ જેઓનો મધ્યે તે સૂર્યાદિક કહેવાય, કોણ કહેવાય ? વતાવે છે સમયો-અહોરાત્રાદિ કાલ ભેદોમાં જેઓનાં બીજો ત્રિભાગ ન થઈ શકે એવા અંશો. તે સમયો કહેવાય, તે આ પ્રકારે—સૂર્યોદયની અવધિને કરીને અહોરાત્રનો આરંભક સમય ગણાય છે, તેમજ આવલિકા, મુહૂર્તાદિકો પણ ગણાય છે, તે કારણ માટે સૂર્યને આદિત્ય એમ કહેવાય છે. અહોરાત્ર, સમયાદિઓની આદિમાં થયેલ તે આદિત્ય કહેવાય. આ પ્રમાણે વ્યુત્પત્તિ કરેલ હોવાથી. ” એવીજ રોતે શ્રીસૂર્યપ્રજ્ઞસિ સૂત્રમાં જણાવેલ છે કે:—હે ભગવન્ શાથી સૂર્ય આદિત્ય એમ

૨૩૨

શ્રોતમપદોશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

કહેવાય છે ? ઉત્તર આપે છે કે:-સૂર્ય જેમની આદિમાં છે એવા સમયો, આવલિયો, શાસોશ્વાસ, સ્તોક યાવત્ ઉત્સર્પિણી કાલ એમ નિશ્ચેથી જાણ સૂર્ય આદિત્ય, એમ કહેવાય છે, એમ બોલાય. ” એવીજરીતે શ્રીચંદપન્નત્તિમૂલસૂત્રમાં પણ જણાવેલ છે. હવે તેમની વૃત્તિ જણાવે છે:-“ હે ભગવન્ ! શા-કારણથી સૂર્ય આદિત્ય એમ કહેવાય છે, એમ બોલાય ? ભગવાન કહે છે, સૂર્ય આદિ પ્રથમ છે જેઓને તે સૂર્યાદિક કહેવાય. તે કોણ ? સમયો. સમય એટલે અહોરાત્રાદિ કાલ, જેના બીજા વિભાગો ન થઈ શકે તે સમય, સૂર્ય જેની આદિ છે, સૂર્ય જેમનું કારણ છે, એવા જાણવા. તે આ પ્રમાણે-સૂર્યના ઉદયની મર્યાદાકરી અહોરાત્રનો આરંભક સમય ગણાય છે, બીજીરીતે ન ગણાય એવીરીતે આવલિકાદિ પણ સૂર્ય જેમની આદિમાં છે, એવા જાણવા. વિશેષ અસંખ્યાતા સમય સમુદાય રૂપને આવલિકા કહિએ. સંખ્યાતિ આવલિકાઓનો એક શાસોશ્વાસ એટલે ૪૩૫૨ આવલિકાઓની એક શાસોશ્વાસ, એમ વૃદ્ધસંપ્રદાય છે, તથા કહેલ પણ છે કે:-“ એક શાસોશ્વાસ ૪૩૫૨ આવલિકા પ્રમાણ અનંતજ્ઞાનીઓએ કહેલ છે ? ” સાત શાસોશ્વાસનો એકસ્તોક ઇત્યાદિ યાવત્ શબ્દે મુહૂર્ત્તાદિક જાણી લેવા, તે સુગમ હોવાથી જણાવ્યા નથી. એવી રીતે નિશ્ચેયથી સૂર્ય આદિત્ય એમ પ્રસિદ્ધિથી બોલી શકાય. આદિમાં જે થયેલ હોય તે આદિત્ય આવી વ્યુત્પત્તિ હોવાથી. ” આવા અક્ષરો જોવાય છે, તેથી ઉદયતિથી પ્રમાણ

આચાર્યશ્રી ભાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રંથમાલા પુસ્તક ૫૩ મું. ૨૩૩

છે. અન્ય શાસ્ત્રોને વિષે પણ કહેલ છે કે:—“ઉદયમાં જે તિથી હોય તેજ પ્રમાણ, બીજી સ્વીકારવી નહીં બીજી સ્વીકારતા આણાભંગ થાય, આણાભંગથી મિથ્યાત્વ લાગે ?” જે તિથીમાં સૂર્ય ઉદય થાય તે તિથીમાં પચ્ચરુલાળ, પૂજા, પ્રતિક્રમણ અને પૌષધ અનુષ્ઠાન કરવું જોઈએ ૨’” ઇત્યાદિ બતાવેલ છે. અત્યંત થોડા અંધારાવાળી માટેજ અજવાળી છતાં અંધારીપદવે કહેવાય છે, અલ્પ જેમાં ઉદ્યોત-અજવાળું છે સ્વરેશ્વર સંપૂર્ણ જેમાં અંધારું છે, છતાં પણ અજવાળી પદવે કહેવાય છે. ૨૦૦. એવીરીતે ઉદયતિથી પણ જાણવી. સંપૂર્ણઅંધારી એવી ઉજ્જ્વલતિથીની માફક. આવશ્યક વેલાએ તિથીનું ગ્રહણ કોઈ જગાએ પણ દેખવામાં આવેલ નથી. ૨૦૧. છતાં પણ એ સંબંધીના અક્ષરો જો ગીતાર્થો બતાવે તો તે અક્ષરો મને પ્રમાણ છે, તત્વતો તેજ ગીતાર્થો જાણે. ૨૦૨. આવશ્યકવેળાએ પર્વતિથી હોય તેમાં પ્રતિક્રમણ, તે પર્વતિથી પૂર્વાદ્ધમાં ઉત્પન્ન થયેલી હોય કે અપરાદ્ધમાં પણ ઉત્પન્ન થયેલી હોય, તે વિચાર કરો. ૨૦૩. તે પર્વતિથી અપરાદ્ધમાં જો ઉત્પન્ન થયેલી હોય તેમાં પ્રતિક્રમણ કરવું તે વ્યાજબી છે, પણ પૂર્વાદ્ધમાં ઉત્પન્ન થયેલી હોય તેમાં પ્રતિક્રમણ કરવું તે વ્યાજબી નથી, તે પણ જો સૂત્રમાં કહેલ હોય, પછી ભલે તે અજવાળીયા પક્ષની હોય કે અંધારીયા પક્ષની હોય, તે તે સર્વ મને પ્રમાણ છે. ૨૦૪. નિશ્ચેથી પહેલો દિવસ હોય અને તે દિવસની રાત્રિ તે દિવસના પાછલ આવનારી જાણવી, એ બીના શ્રીજંબુદ્વીપ-પન્નત્તિ, સૂર્યપન્નત્તિ તથા ચંદ્રપન્નત્તિસૂત્રોમાં કહેલ છે. ૨૦૫.

૨૩૪ શ્રીસપ્તપદોશાદ્ય-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

તે સૂત્રપાઠ પહેલા લખેલજ છે, ત્યાંથી જાણી લેવું. તે કારણ માટે દિવસના અંતમાં-સમાપ્તિમાં પ્રતિક્રમણ કરવું, એ માર્ગ વ્યાજબીજ છે. માટે પ્રવચન-સિદ્ધાન્તમાં કહેલ ઉદયતિથીમાં પર્વતિથી આરાધવાની રમણતા કરવી. ૨૦૬. એ પ્રકારે ઉદયતિથી આરાધવાનો અધિકાર સમાપ્ત થયો. અથ સાધુ અને શ્રાવક પ્રમુખોના દેવસિય વિગેરે પાંચપ્રતિક્રમણની ક્રિયા સૂત્રાનુસારે સરસ્વી જાણવી. ૨૦૭. હવે શ્રાવકોના પ્રતિક્રમણમાં જે વિશેષ છે, તે કહેવાય છે:-ઈરિયાવહી પઢિક્કમીને ધર્મના ઉપગરણ, મુહપત્તો, શરીર પ્રમુખની પઢિલેહણા કરીને વઢો પળ ઈરિયાવહી પઢિક્કમવી. ૨૦૮. સમ્યક્પ્રકારની જયણા કરવા સારું, ત્યારવાદ બે સ્વમાસમણ આપીને 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસ્સહ ભગવં સામાઙ્યવયં સંદિસ્સાર્વેમિ, ઇચ્છાકારેણ સંદિસ્સહ ભગવં સામાઙ્યવયં ઠાવેમિ' ૨૦૯. એક નવકાર ગણવા પૂર્વક સામાયિકદંડગ કરેમિમંતે ઉચ્ચારણ કરે, પછી આવશ્યક ક્રિયાની વેઠા પ્રાપ્ત થઈ છે એમ જાણીને. ૨૧૦. આવશ્યક ક્રિયા કરવાનો કાલ પ્રાપ્ત થઈ છે તે પ્રતિક્રમણ કરનારાઓને બેસવાનું હોતું નથી, તેથી નજીકમાં પ્રાપ્ત થઈ આવશ્યક કાલથી પ્રેરાઈલા બેસવાનો આદેશ નિર્રથક અર્હિ માગે નહીં. ૨૧૧. કાલે કરાતો સ્વાધ્યાય શ્રીજિનમતમાંસુવિશુદ્ધ કહેલ છે, સ્વાધ્યાયકરવાનો અનુજ્ઞા શ્રીજિનેશ્વરદેવોએ અકાલે કરેલ નથી. ૨૧૨. બેસણે તથા સજ્ઞાયના સ્વમાસમણ આપ્યા પછી ક્રિયાનું સંભવ છે, એ ભાવ જો ગીતાર્થો માનતાહોય તો

આચાર્યશ્રીઆત્મચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું. ૨૩૫

સાચું. ૨૧૩. એ એ કારણે જો મારો માન્યતા શ્રીસૂત્રવિરુદ્ધ હોય તો મારું મિચ્છામિ દુક્કર્મ થાઓ, પછી દ્વાદશાવર્ત વંદન ૨૧૪. આપીને પચ્ચલ્લાણ કરીને ત્યાર પછી ચૈત્ય-દેવવાંદીને પછી આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સર્વસાધુવાંદીને પ્રતિક્રમણ ઠાડીને અનુક્રમે કાઠસમગને કરે. ૨૧૫. બાકીનો વિધિ દેવ-સિયપ્રતિક્રમણસંબંધી સાધુ સરસ્વો જાણવો, અને એજ પ્રમાણે રાઇપ્રતિક્રમણનોવિધિ જાણવો. વ્રતોનું ઉચ્ચારકરીને પછી અનુક્રમે રાઇપ્રાયશ્ચિત્તસંબંધી કાઠસમગને કરવું. ૨૧૬. પ્રથમ ચૈત્યવંદનકરીને પછી પ્રતિક્રમણઠાવે. એ પ્રમાણે શ્રાવ-કોનું દેવસિય તથા રાઇપ્રતિક્રમણ જાણવું. ૨૧૭. અને વળી બીજું મુહપત્તી પઢિલેહણા કર્યાપછી બે વચ્ચત દ્વાદશાવર્તવંદન દેવામાં બે વાર મસ્તક અને ઉપરની કાયાની પ્રમાર્જના કરવી. ૨૧૮. એવીરીતે આસ્વાદિવસમાં પચ્ચલ્લાણથી માંડીને આઠ વાર મુહપત્તીની પઢિલેહણા અને શરીરની પ્રમાર્જના પણ આઠ વાર. ૨૧૯. અને છ વાર રાત્રિમાં જાણવી. મુહપત્તી પઢિલેહ્યા-વિના જો વાંદણા આપે તો પૂર્વસૂરિઓએ તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત બતા-વેલ છે. ૨૨૦. દૃષ્ટિનિરિક્ષણ પઢિલેહણા વારંવાર કરવી, અને બન્ને કાઠ પચીશ પચીશ મુહપત્તીની તથા શરીરની પઢિલે-હણા કરવી. ૨૨૧. બાકીના ત્રણ આવશ્યક સાધુની માફક કરવા, અને પોતપોતાના વ્રતના અતિચારો અનુક્રમે કરીનેજ ચિન્તવવા, ૨૨૨. રુઢીરીતે આલોવીને ત્યારપછી પઢિક્રમીને વિશુદ્ધિ કરે, સર્વપ્રતિક્રમણોનું પરમરહસ્ય એ છે. એમ

૨૩૬

શ્રીસત્તપવીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ

જાણવું ૨૨૩. અહિં ગીતાર્થી મધ્યસ્થો સૂત્રાનુસારે દૃષ્ટિરાગ રહિતપણે મહેરબાની ધારણકરીને જે કહે તેજ પ્રમાણ કરવું. અથવા અહિં મધ્યસ્થ ગીતાર્થી જે કહે, તેજ પ્રમાણ કરવું. માટે સૂત્રાનુસારે દૃષ્ટિરાગ રહિતપણે કૃપાકરી બોલવું જોઈએ. અથ ઉપધાનનો આધિકાર લેખિયે છીએ-૧. અંગપ્રવિષ્ણુત અને અંગબાહ્યશ્રુત, તથા વળી આવશ્યકશ્રુત અને આવશ્યક વ્યતિરિક્તશ્રુત, તેમજ કાલિકશ્રુત અને ઉત્કાલિકશ્રુત. ૨૨૪. શ્રીઠાણાંગસૂત્રમાં તથા શ્રીનંદીસૂત્રમાં તેમજ શ્રીઅનુ-યોગદ્વારસૂત્રમાં સૂત્રના ઉપર વતાવ્યા તે છબેદ શ્રીજિનેશ્વરોએ કહ્યા છે. યથી અધિક, એ વિના બીજા કોઈપણ સૂત્ર જણાતા નથી. ૨૨૫. હું પુછું છું કે પંચમંગલનામે જે મહાશ્રુતસ્કંધ, જેના પાંચઅધ્યયન અને એક ચૂલા છે, તે જો હોય તો તે કોઈ જગાએ હોવા જોઈએ પણ તે કોઈ જગાએ પ્રાપ્ત થતા નથી. ૨૨૬. વળી પ્રતિક્રમણ શ્રુતસ્કંધ અને શક્રસ્તવ નામે બીજો શ્રુતસ્કંધ, ત્રીજો અરિહંતચૈત્ય અધ્યયન, ચોથો સ્તવઅધ્યયન, પાંચમું નામસ્તવ અધ્યયન અને છતું શ્રુતસ્તવ અધ્યયન, એમ ચાર અધ્યયન અને બે શ્રુતસ્કંધ. ૨૨૭. ૨૨૮. દ્વાદશાંગ ગણિ-પિટક-આચાર્યશ્રીનો સ્વજાનો વારઅંગ કહેલ છે, તેમાં કઈ જગાએ ઉપરની વસ્તુ બતાવેલ છે, તે ગીતાર્થી કૃપાકરી મને બતાવે, તો હે ભગવન્ ! હું તેનું સુખેથી સ્વીકાર કરું. ૨૨૯. માટે સર્વમનોગત કષાયનો ત્યાગકરી મારાપર કૃપાકરો, કારણકે ઉત્તમપુરુષો નમનાર ઉપર વાત્સલ્યભાવ ધારણકર-

આચાર્યશ્રીમ્નાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૩૭

નારાહોયછે. ૨૩૦. ઉપર જણાવ્યા એઓના ઉપધાન શ્રીમ-
હાનિશીથસૂત્રમાં શ્રાવકોને ઉદ્દેશીને જે કહ્યાછે, તે કારણે
શ્રાવકોને વિના ઉપધાને આવશ્યકસૂત્રનું ધણવું પણ નકલ્પે.
૨૩૧. તો પછી આવશ્યકના ઉપધાન વહ્યા નહોય તેઓને
નિશ્ચેથી આવશ્યકની ક્રિયાકરવાનું શું કહેવું? વિના ઉપધાને
આવશ્યકની ક્રિયાકરનારને જ્ઞાનાચારની વિરાધના પ્રાપ્તથાય
છે. ૨૩૨. અને વિપરીત સદ્દહનાઈ સદ્દહના કરનારને દર્શના-
ચારની વિરાધના થાયછે, તેમજ નિર્દોષતા રહિત સદોષક્રિયા
કરનાર ચારિત્રાચારની વિરાધના કરેછે. ૨૩૩. આવા કારણે
આવશ્યકસૂત્રના શુદ્ધઉપધાન જે કરવા યોગ્ય, તે સાધુ તથા
શ્રાવકોઈ અવશ્ય કરવા જોઈએ. ૨૩૪. કારણકે શ્રીઅનુયોગ-
દ્વારસૂત્રમાં કહેલછે કે:-સાધુ તથા શ્રાવકે દિવસ-રાત્રિના
મધ્યમાં જે કારણે અવશ્યકરાય તે કારણે એનું નામ આવશ્યક
કહેવાય છે.” તથા વળી એજ સૂત્રમાં જણાવેલ છે કે:-“ જે
આ પ્રતિક્રમણઆવશ્યકને સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા
બન્ને વચ્ચે સાંજ-સવારે કરેછે, તે લોકોત્તર ભાવાવશ્યક કહે-
વાયછે, કેવા થયા થકા કરે, તે બતાવે છે:-તે આવશ્યકક્રિયામાં
ચિત્તના ઉપયોગવાળા, તે આવશ્યકક્રિયામાં મનનાવિશેષ
ઉપયોગવાળા, તે આવશ્યકનીક્રિયામાં શુભપરિણામરૂપ
લેણાવાળા, તથા તે આવશ્યકનીક્રિયા સારીરીતે કરવામાં
તત્ત્વિચ્છાદિ અધ્યવસાય-ભાવનાવાળા તથા તે આવશ્યકક્રિયામાં
તીવ્રભાવનાવાળા એટલે આવશ્યકક્રિયાની શુરુઆતથીલઈ

૨૩૮

શ્રીભક્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

છેવટસુધી દરેકક્ષણે વધતી ભાવનાના પ્રયત્નવાળા, તથા તે આવશ્યકક્રિયાના દરેક સૂત્રોના અર્થમાં ઉપયોગવાળા અને તેનેલઈ અત્યંત વસ્ત્રાણવાયોગ્ય સંવેગગુણથી વિશુદ્ધિ પામનારા, તે આવશ્યકકરવામાં યથાસ્થાને સ્થાપેલાછે દેહ, રજોઢરણ, મુખવસ્ત્રિકા વગેરે જેમણે ઈવા, તથા આવશ્યકની ક્રિયાવડે ભાવિત કરેલછે આત્મા જેમણે ઈવા, બીજી કોઈ જગાઈ મન, વચન અને કાયાને નકરતા-ન પ્રવર્તવિતા બન્ને કાલ જોઓ આવશ્યકને કરેછે, તે લોકોત્તરભાવાવશ્યક કહેવાયછે.” આલું સૂત્રવચન હોવાથી સાધુ, સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓને આવશ્યક કર્તવ્ય કરવાનું ઉપદેશ કરેલ છે. તે આવશ્યકનું કરવું સૂત્રપાઠવિના કોઈરીતે થઈશકતું નથી. તે સૂત્રપાઠ ગુરુકૃપાથી પ્રાપ્તથાય ઈમ અનુયોગદ્વાર સૂત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે. તે સૂત્રવાચના સમુદ્દેશવિના સંગત થાય નહીં, અને સમુદ્દેશ ઉદ્દેશપૂર્વકહોય ઈમ શ્રીઅનુયોગ-દ્વારસૂત્રમાં દેખાય છે. તે આપકારે:—“જ્ઞાન પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે તેઆ, મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનપર્યવજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાન, તેમાં ચારજ્ઞાન થાપવા યોગ્યછે, તેઓને સ્થાપોને કારણકે તેઓના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ અને અનુજ્ઞા હોતી નથી, પરંતુ શ્રુતજ્ઞાનના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞા અને અનુયોગ પ્રવર્તે છે. તે શું અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુતજ્ઞાનના ? ઉદ્દેશ. સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞા અને અનુયોગ પ્રવર્તે છે ? કે અંગવાદિરસૂત્રના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ અનુજ્ઞા અને અનુયોગ પ્રવર્તે છે ? અંગપ્રવિષ્ટસૂત્રના

આચાર્યશ્રીબ્રાત્ચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૩૯

ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશાદિ પ્રવર્તે છે અને અંગબાહ્યસૂત્રના પળ ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશાદિ પ્રવર્તે છે. જો અંગબાહ્યસૂત્રના ઉદ્દેશ સમુદ્દેશાદિ પ્રવર્તે છે, તો શું આવશ્યકસૂત્રના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશાદિ પ્રવર્તે છે ? કે આવશ્યકસૂત્રથી જૂદાના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશાદિ પ્રવર્તે છે ? આવશ્યકસૂત્રના પળ પ્રવર્તે છે અને આવશ્યકસૂત્રથી જૂદા સૂત્રના પળ પ્રવર્તે છે. જો આવશ્યકસૂત્રના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશાદિ પ્રવર્તે છે, તો શું સામાયિકના, ચત્તવિસત્થાના, વંદનના પઠિ-ક્રમણાના, કાઉસસગના અને પચ્ચરુવાળના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશાદિ પ્રવર્તે છે ? ઉત્તર:-એ સર્વ છળ આવશ્યકોના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞા અને અનુયોગ પ્રવર્તે છે. ” આવું સૂત્રવચન હોવાથી આવશ્યકના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ અને અનુજ્ઞાવિના સૂત્ર ધણાય નહીં. ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશાદિના અર્થ આ પ્રમાણે છે:- આ અધ્યયનાદિક તમારે ધણવું, આવું જે ગુરુ વચન, તે ઉદ્દેશ, તે અધ્યયનાદિ સારીરીતે ધણોને શ્રીગુરુને સંધ્યાએ ત્યારે ગુરુકહે એમાં સ્થિર પરિચય કરો ! આવું જે ગુરુવચન તે સમુદ્દેશ અને તે પ્રમાણેકરી ગુરુને નિવેદનકરે ત્યારે ગુરુકહે કે રૂઢીરીતે ધારણકરો અને બીજાને પળ ધણાવો આવું ગુરુ વચન તે અનુજ્ઞા કહેવાય છે. ગુરુના ઉપદેશની પ્રાપ્તિ અપેક્ષા રાખનાર શ્રતજ્ઞાન છે. આ બીના વિશેષે શ્રીઅનુયોગદ્વાર-વૃત્તિમાં છે. એ સૂત્રના અનુસારે સાધુઓ તથા શ્રાવકોને આવશ્યકનીક્રિયા સરખી છે અને તે આવશ્યકસૂત્રના ઉપ-ધાન પળ સરખા છે. ૨૩૫. અને શ્રીમહાનિશીથસૂત્રમાં જે

૨૪૦

શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

ઉપધાન કહેલા છે તે આવશ્યકસૂત્રના ઉપધાન નથી. માટે ઉપધાન વિના શ્રીઆવશ્યકસૂત્રનું મળવું અને શ્રીઆવશ્યક-સૂત્રનીક્રિયાકરવી, તે યોગ્ય નથી. ૨૩૬. શ્રીઆવશ્યક સૂત્રમાં ધર્મરાજાના હસ્તીસ્કંધસરસ્વો એક શ્રુતસ્કંધ છે અને વ્હી એકસરગવાલા તેનાજ છ અધ્યયનો છે. ૨૩૭. તે આવશ્ય-કસૂત્રના છ અધ્યયનના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ અને અનુજ્ઞાનીક્રિયા છ દિવસમાં થાય છે અને સાતમે દિવસે શ્રીઆવશ્યકસૂત્રના શ્રુતસ્કંધનો સમુદ્દેશ કરવો. ૨૩૮. અને આઠમાં દિવસે શ્રી શ્રુતસ્કંધની અનુજ્ઞાસંબંધી ક્રિયાકરવી. એવીરીતે શ્રીઆવ-શ્યકસૂત્રના આઠ દિવસના ઉપધાન સાધુ તથા શ્રાવકને સરસ્વા કહ્યા છે. ૨૩૯. કારણ કે શ્રીજિનાગમમાં શ્રીજિને-શ્વરદેવોએ સાધુ તથા શ્રાવકોને અન્તેવાસી, ઉગ્રા અને ઉગ્રવિ-હારી શબ્દોએકરી પરુપ્યા છે. ૨૪૦. તથા શ્રીસાતમોઅંગ ઉપાશકદશાંગ પાંચમોઅંગ શ્રીભગવતીસૂત્ર અને શ્રીઆચારાંગ-સૂત્રને વિષે પાસત્યાદિક પળ સાધુ, શ્રાવક બન્નેને ‘વસુવા અણુવસુવા’વિગેરે શબ્દોથી સરસ્વા કહ્યાછે, એપળ વિચારો. ૨૪૧. ‘હે આર્યો !’ આવા આમન્ત્રણેકરી ગુરુએ સાધુ તથા શ્રાવક બન્નેને એક શબ્દે આમંત્રણ કરેલ છે. સાધુઓના પાછલ ચાલનારા તેથી દેશ્યતનાવાલા એવા શ્રાવકો છે એમ તમે જાણો ! ૨૪૨. વ્હી શ્રાવકના ઉપધાનનો વિધિ જે શ્રીમહા-નિશીથસૂત્રમાં કહેલ છે, તે કોઈક માનેછે અને કોઈક ઘણા નથી માનતા. ૨૪૩. શ્રીઆવશ્યકસૂત્રસંબંધી આઠ-

આચાર્યશ્રી આતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૪૧

દિવસની ઉપધાનક્રિયાને પ્રથમ ચારિત્રિયા ‘સામાયિક ચારિત્ર’ નાની દીક્ષાને ધારણકરનારા સર્વમુનિઓને શ્રી આવશ્યકસૂત્રના યોગની ક્રિયા કરવો, તે સર્વગચ્છવાસીઓ સુપ્રમાણ માનેછે. ૨૪૪. શ્રીઆવશ્યકસૂત્રનો ઉપધાનવિધિ બીજો કોઈપણ દેખાતો નથી, જેથી આચાર્યો તો સદા નિરતિ-ચાર શિક્ષાને કરે છે. ૨૪૫. કહ્યું છે કે:—“કાલે ભળવું, વિનયપૂર્વક ભળવું, બહુમાનપૂર્વક ભળવું, ઉપધાનવહીને ભળવું, જેની પાસે મળીએ તેને ઓલવવું નહીં, શુદ્ધ અક્ષર, શુદ્ધ અર્થ અને વસ્ત્રે શુદ્ધશીખવા એ આઠ પ્રકારનો જ્ઞાનાચાર છે ?” આવું વચન હોવાથી. શ્રાવકોને પણ ઉપધાનક્રિયા વિના આવશ્યકસૂત્રનું ભળવું, તેથી જ્ઞાનાચારના અતિચાર લાગે. વલી પ્રતિક્રમણસૂત્રમાં શ્રાવકના અધિકારે કહેલ છે કે:—“બે પ્રકારનાં વંદન, બાર પ્રકારનાં વ્રત, બે પ્રકારની (ગ્રહણ અને આસેવનારૂપ) શિક્ષા, ત્રણ ગારવ, ચાર સંજ્ઞા ચાર કષાય, ત્રણ દંડ, ત્રણ ગુપ્તિ, પાંચ સમિતિ અને ‘ચ’ શબ્દે શ્રાવકની અગિયારપદિમા તેનેવિષે જે અતિચાર લાગ્યો હોય તેને હું નિદુંછું.” આવું વચન હોવાથી. જો શ્રાવકોને ઉપધાનવિના શ્રીઆવશ્યકસૂત્રનું અધ્યયન-ભળવું ગીતાર્થી સ્વીકારતા હોય અથવા ઉપધાનવિધિ કરી શુદ્ધ આવશ્યક-સૂત્રની ક્રિયાને સ્વીકારતા હોય તો તેમ પ્રમાણ કરો. હવે મુનિઓને ઉપદેશનો વિધિ બતાવેછે:—પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ અને ઉત્તર વિચરતા શુદ્ધમુનિ શુદ્ધધર્મનો ઉપદેશ કરે ૨૪૬.

૨૪૨ શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

અહિંસા લક્ષણવાળો ધર્મ શ્રીજિનેશ્વરદેવોએ વ્યવહાર-નિશ્ચયથી અને ઉત્સર્ગ-અપવાદથી કહેલ છે. ૨૪૭. વિધિવાદ ઉપદેશમાં સાવચ-પાપ ન હોય એમ આગમમાં કહેલ છે અને અપવાદમાં વિધિ ન હોય, એ યથાસ્થિત ઉપદેશ જાણવો. ૨૪૮. ઉત્સર્ગ-માર્ગમાં વિધિ છે એમ અતીતકાળના અનન્તા શ્રીજિનવર-દેવોએ કહ્યું, ભવિષ્યકાળના અનન્તા કહેશે અને વર્તમાનકાળમાં વિચરતા સંખ્યાતા શ્રીજિનેશ્વરદેવો કહે છે, ૨૪૯. ભૂત અને ભવિષ્યકાળના અનન્તા અને વર્તમાનકાળમાં વિચરતા સંખ્યાતા જિનેશ્વરોનો ઉપદેશવિધિ તેની વાનગી લેવા છીએ. શ્રીઆવશ્યકસૂત્રમાં જણાવેલ છે કે:-“ હે ભગવન્ ! હું સામાયિક કરું છું, સર્વપાપકારીવ્યાપારનો ત્યાગ કરું છું, જાવજીવ સુધી ત્રિવિધે ત્રિવિધે મન, વચન અને કાયાએ હું ન કરું, ન કરાવું અને બીજા કરતા હોય તેને હું સારું ન જાણું. તેમાં જે કાંઈ દોષ લાગે તેનાથી હેભગવન્ ! હું પાછો હટું છું, પોતાના દોષની નિન્દા કરું છું, શ્રીગુરુની સાક્ષીએ ગર્હી કરું છું અને પાપકારી મનનો ત્યાગ કરું છું. ” તથા શ્રીદશવૈકાલિકસૂત્રના ચોથા અધ્યયનમાં કહેલ છે કે:-“ હેભગવન્ ! પહેલા મહાવ્રતમાં જીવોના પ્રાણનો નાશ તેથી વિરામ પામવું, હેભગવન્ ! સર્વ પ્રાણાતિપાતને હું પચ્છવું છું, તે સૂક્ષ્મ અને બાદર, તે અકેક બે પ્રકારે છે ત્રસ અને સ્થાવર, સૂક્ષ્મ ત્રસ કુંથુંઆ વિગેરે, સૂક્ષ્મ સ્થાવર વનસ્પતિ વિગેરે, બાદર ત્રસ ગાય વિગેરે, બાદર સ્થાવર

આચાર્યશ્રીઆત્મચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાળા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૪૩

પૃથ્વી વિગેરે એ પ્રાણીઓને હું જાતે નાશ કરું નહીં, બીજાની પાસે નાશ કરાવું નહીં, કોઈ પ્રાણીઓને નાશ કરતો હોય તેને હું સારું જાણું નહીં. જાવજીવ સુધી ત્રિવિધે ત્રિવિધે ”
 ઇત્યાદિ. એજ પ્રમાણે શ્રીઆચારાંગસૂત્રમાં પણ બતાવેલ છે. વ્હી શ્રીદશવૈકાલિકસૂત્રના આઠમા અધ્યયનમાં જણાવેલ છે કે:—“પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ પાંચ એકેન્દ્રિયકાય અને ત્રસપ્રાણી વેડન્દ્રિયાદિક એ જીવો છે, એમ શ્રીમહાવીરપ્રભુએ કહેલ છે. ૨. માટે પૃથ્વીવિગેરે જીવોનો નાશ ન થાય એવા મન, વચન અને કાયાએ અહિંસક વ્યાપાર-વાળા સાધુઓએ થવું જોઈએ, એમ વર્તે તે સંયત કહેવાય, તે સિવાય નહીં. ૩ ” વ્હી શ્રીપાક્ષિકસૂત્રમાં કહેલ છે કે:—“તે પ્રાણાતિપાત ચાર પ્રકારનું કહેલ છે. દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી અને ભાવથી. દ્રવ્યથી પ્રાણાતિપાત છજીવનિકાયનેવિષે, ક્ષેત્રથી પ્રાણાતિપાત સર્વલોકનેવિષે, કાળથી પ્રાણાતિપાત દિવસમાં અથવા રાત્રિમાં અને ભાવથી પ્રાણાતિપાત રાગે કરી અને દ્વેષે કરી ” ઇત્યાદિ. એમ સૂત્રવચન હોદાથી. તથા શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રના આઠમા અધ્યયનનેવિષે કહેલ છે કે:—“લોકમાં રહેલા જીવો ત્રસ અને સ્થાવર, તેઓનો નાશ ન કરે મન, વચન અને કાયાએ કરી નિશ્ચેથી, તેમજ નાશ ન કરાવે અને નાશ કરતાને મળું ન જાણે. ? ” તથા વ્હી એજ સૂત્રના ચોવીસમા અધ્યયનમાં કહેલ છે કે:—“સંરંભ-બીજાને નાશ કરવામાં સમર્થસંકલ્પને સૂચનકરનાર શબ્દ-વચન તે, સમા-

૨૪૪ શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુષાદ.

રંભ-બીજા જીવોને સંતાપ ઉત્પન્ન થાય તેવું વર્તન તે, તેમજ આરંભ એટલે પ્રાણીઓના પ્રાણ જેમાં નાશ થાય એવો વ્યાપાર તે, વ્રતમાં અથવા વચનમાં પ્રવૃત્તિકરનાર મુનિ યતનાવાનું સંરંભ, સમારંભ અને આરંભથી નિવૃત્તિ પામે અર્થાત્ તેઓનો ત્યાગ કરે. ૧” બ્લો શ્રીઔપપાતિક ઉપાંગસૂત્રમાં તથા શ્રીઠા-ળાંગસૂત્રમાં અને શ્રીવિવાહપદ્મતીઅંગસૂત્રમાં જણાવેલ છે કે:- “ સાતપ્રકારે વિનયછે, તે આ,-જ્ઞાનવિનય, દર્શનવિનય, ચારિત્રવિનય, મનવિનય, વચનવિનય, કાયવિનય અને લોકો-પચારવિનય. ‘તેમાં પળ વચનવિનય કેટલા પ્રકારે ? વચન-વિનય બે પ્રકારેછે, એક વસ્થાવિનયોગ્ય વચનવિનય અને બીજો નહિ વસ્થાવિનયોગ્ય વચનવિનય, તેમાં નહિ વસ્થાવિનય લાયક વચનવિનય કેવા સ્વરૂપે છે ? જે વચન પાપકારી હોય, ક્રિયાસહિત હોય, કઠણ, કડવું, નિઠુર, કર્કશ હોય, આસ્રવ કરનાર, ભેદ કરનાર, પરિતાપ કરનાર, ઉપદ્રવ કરનાર અને જીવને ઉપઘાત કરનાર હોય તેવાં વચન ઉચ્ચારણ કરે, તે અપ્રશસ્તવચનવિનય જાણવો. હવે વસ્થાવિનયોગ્ય વચનવિનય કોને કહિયે ? તે કહેછે:-અપ્રશસ્તવચનવિનયથી ઉલટું તે પ્રશસ્તવચનવિનય જાણવો.” બ્લો શ્રીઆચારાંગસૂત્રના પ્રથમ અધ્યયન-શ્લોકપરિજ્ઞાનામે, તેના પ્રથમ ઉદ્દેશમાં જણાવ્યું છે કે:-“ મન, વચન અને કાયના વ્યાપારમાં ભગવાન વીરવર્દ-માનસ્વામીએ બે પ્રકારની પરિજ્ઞા બતાવેલછે, એક જ્ઞપરિજ્ઞા અને બીજી પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞા, તેમાં જ્ઞપરિજ્ઞા ‘પાપકારી

આચાર્યશ્રીભ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૪૫

વ્યાપારથી કર્મનો બંધ થાયછે' એમ ભગવાને જણાવેલ છે અને પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞાણ 'પાપકારી મન, વચન અને કાયાના વ્યાપાર, તેમજ કર્મબંધના હેતુઓ ત્યાગ કરવા' એમકારે ભગવાને બતાવેલ છે. વળી અસાર, વિજળીની માફક ચંચલ અને બહુકષ્ટવાળું એવું જીવિતવ્ય જીવવામાટે જીવો આરંભાદિક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ કરેછે, તથા વંદાવા, પૂજાવા મનાવવામાટે કર્મો કરેછે, તથા જન્મ-મરણથી છૂટવામાટે પાપકારી ક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ કરતા જીવો કર્મોને ગ્રહણ કરેછે, તથા દુઃખનો નાશ કરવામાટે અને પોતાની રક્ષા કરવાસારું આરંભોને પોતે સેવન કરેછે, બીજાઓ પાસે કરાવેછે અને બીજા કરતા હોય તેને સારું માને છે. એવા પ્રકારના સર્વલોકને વિષે કર્મના આરંભો જે થઈ રહ્યા છે, તે જાણવાજોઈએ અને જેને એ કર્મના આરંભો લોકનેવિષે જાણવામાં આવ્યા છે સ્વરેસ્વર તે મુનિ પરિજ્ઞાતકર્મવાળા જાણવા. એમ શ્રીસુધર્મસ્વામી શ્રીજંબૂસ્વામી નામના શિષ્યને કહે છે. ” વળી શ્રીઆચારાંગસૂત્રના પહેલા અધ્યયનના સાતમા ઉદ્દેશનેવિષે જણાવેલ છે કે:-“ એકજ પૃથ્વીકાયવિગેરેના આરંભમાં પ્રવૃત્ત થઈ જાણે જીવો બધી જીવનિકાયના આરંભથી ઉત્પન્ન થઈ જાણે અને ગ્રહણકરાતા કર્મોથી તે જીવો બંધાય છે એમ જાણો. કારણકે એક જીવનિકાયસંબંધી આરંભ શેષજીવનિકાયના નાશ વિના કરી શકાતો નથી માટે કોણ તેવા કર્મો ગ્રહણ કરેછે ? જે નિશ્ચયથી પરમાર્થજ્ઞાન વિનાના જ્ઞાનાદિ પાંચપ્રકારના આચા-

૨૪૬

શ્રીસત્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

રમાં રમતા નથી, તે પૃથ્વીકાય વિગેરેના આરંભથી ગ્રહણ કરાતા કર્મેવિદે બંધાય છે. હવે કોણ જ્ઞાનાદિ આચારમાં નથી રમણ કરતા ? તે કહેછે, પૃથ્વીકાયવિગેરે જીવોના આરંભમાં પ્રવૃત્ત થયેલા છતાપણ સંયમને કહેનારાછે ઇટલે અમે સંયમી છીએ એમ પાસંથા અને શાક્યાદિ બોલનારાછે અને આરંભ કરે છે, જ્ઞાનાદિ આચારથી રહિત છે. શા કારણથી એમ કહે છે ? તે જણાવે છે:-સ્વચ્છંદપણાને લડ, પૂર્વાપર વિચાર કર્યા વિના વિષયના અભિલાષવાળા આરંભના માર્ગને સેવતા અસંયમી છતા અમે સંયમી છીએ એમ બોલે છે, વળી અત્યંતવિષય-ભોગની આશક્તિવાળા તેઓ છે. એવા તેઓ શું કરે છે ? આરંભ-પાપકારીક્રિયામાં તત્પર થયેલા આઠ પ્રકારના કર્મેના સંગને કરનારા અને તેથી સંસારમાં રચ્ચડનારા થાયછે. છ કાયજીવોનો ઘાતકરનારા અનેક પ્રકારના કષ્ટો પામેછે. હવે જે આરંભથી નિવૃત્ત થયેલ હોય તે કેવો હોય તે જણાવે છે:-છકાયજીવના હનનથી નિવૃત્ત થયેલ તે સમ્યક્ત્વાદિ ભાવલક્ષ્મીવાન અને સર્વપ્રકારે મેલવેલ છે વિશેષ બોધ-જ્ઞાન જેણે એવો આત્મા આલોક અને પરલોક વિરુદ્ધકાર્ય ‘અક-રણીય’ અકાર્યકરવા પ્રયત્ન કરતો નથી, શું તે અકાર્ય ?, તે જણાવે છે. ‘પાપકર્મ’ નીચે પાડનાર જે કર્મ, તે પાપકર્મ-અઢારપાપસ્થાન, તેને પોતે કરે નહી, બીજાઓની પાસે કરાવે નહી અને બીજા કરતા હોય તેને સારું જાણે નહી. તે અઢાર-પાપસ્થાનોને જાણનાર મેધાવી-મર્યાદાવાન પોતે છજીવ-

આચાર્યશ્રીઆત્મચંદ્રસુરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૪૭

નિકાયનો આરંભ કરે નહી, બીજા પાસે કરાવે નહી અને કરતા હોય તેને સારું જાણે નહી. જેને એ છજીવનિકાયશાસ્ત્ર સમારંભો સારીરીતે જાણવામાં હોય છે, તે સ્વરેસ્વર ‘જ્ઞપરિજ્ઞા’ વડે જાણીને અને ‘પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞા’ વડે તેઓનો ત્યાગ કરનાર મુનિ જાણવો. તે સર્વથા પાપકર્મોથી વિરામ પામેલો હોય છે. એમ શ્રીસુધર્મસ્વામી પોતાના શિષ્ય શ્રીજંબૂને કહે છે કે જેમ શ્રીવીરપરમાત્માએ કહ્યું તેમ હું કહું છું. ” વળી શ્રી આચારંગસૂત્રના બીજા અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશાને વિષે કહેલ છે કે:—“આત્માનું બલ-શક્તિ તે મને થાઓ’ એમ ધારીને અનેક પ્રકારના ઉપાયોવડે આત્મપુષ્ટિના માટે આલોક તથા પરલોકના-હિતને નાશકરનારી તેવીતેવી ક્રિયાઓ કરે છે, પંચેન્દ્રિય વિગેરે જીવોના ઘાતમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. સ્વજનનું બલ મને પ્રાપ્ત થશે તેના માટે. વળી મને મિત્રબલની પ્રાપ્તિ થશે, જેથી આપદા-ઓને હું સુખેથી દૂર કરી શકીશ. વળી ભવિષ્યમાં બલનો મને પ્રાપ્તિ થશે અથવા મને દેવશક્તિ પ્રાપ્ત થશે એ હેતુએ તેવા પ્રકારની ક્રિયાઓ કરે અથવા મને રાજબલ પ્રાપ્ત થશે માટે રાજાની સેવા કરે અથવા ચોરોના ગામમાં વસે, ચોરોની સાથે સંબંધ રાખે કે જેથી મને ચોરીથી આવેલ દ્રવ્યનો ભાગ મળશે. અતિથિ એટલે નિસ્પૃહ પુરુષોનું બલ મને થશે એમ ધારીને તેઓની સેવા કરે. એવીરીતે કૃપણની તથા શ્રમણની સેવા કરે આત્મબલને માટે અનેક જીવોની હિંસા-આરંભને આદરે. એમ પૂર્વોક્ત અનેક પ્રકારના કાર્ય-પ્રયોજનને લઈને

૨૪૮

શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

જેથી પ્રાણીઓ ઠળાય ‘તેનું નામ દંડ’ તેવા દંડને ગ્રહણ કરે, પોતાના બલને વધારવા खातर જો હું તેમ નહીં કરું તો મને બલની પ્રાપ્તિ નહીં થાય એમ વિચારીને અથવા ભયથી પરમાર્થને નહીં જાણતા ‘પાપથી હું છૂટીશ એમ ધારીને અનેક પ્રકારના પાપ આચરણ કરે અથવા દ્રવ્યની આશાથી મોહિત-મનવાળા ભવિષ્યમાં હું સુખી થઈશ એમ ધારીને અનેક આરંભ કરે. તે બધું ‘જ્ઞપરિજ્ઞાણ’ જાણીને ‘પ્રત્યાશ્વાસન પરિજ્ઞાણ’ તેનો ત્યાગ કરીને ‘મેઘાદી’-જાણેલ છે હેય ઉપાદેય જેણે એવો થયો થકો ઉપર બતાવ્યા તે કારણે જીવોનો ઘાત પોતે ન કરે, બીજા પાસે ન કરાવે અને કોઈ કરતો હોય તો તેને પણ સારું ન જાણે એ માર્ગ આર્યોંએ ઇટલે તીર્થકરોંએ કહેલ છે.” વઢી શ્રીઆચારાંગસૂત્રના છઠા અધ્યયનના પાંચમા ઉદ્દેશાનેવિષે જણાવેલ છે કે:-“રાગાદિરહિત સમ્યક્દૃષ્ટિ આત્મા સર્વત્ર જીવલોકને દ્રવ્યથી જાણીને દયાલુ થયોથકો ધર્મનો ઉપદેશ કરે, ક્ષેત્રથી પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ અને ઉત્તર વિગેરે દિશી વિભાગોને જાણીને કૃપાલુ ધર્મનો ઉપદેશ કરે, કાલથી જાવ-જીવસુધી અને માદથી રાગ-દ્વેષ વિનાનો થયોથકો ધર્મ ઉપદેશ કરે. તે આ પ્રમાણે:-‘સર્વજીવો દુઃખના દ્વેષી છે અને સુખની ઇછાવાળા છે, માટે પોતાના સરખા જાણવા’ એમ ધર્મને કહેતો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને માવે કરી અથવા આક્ષેપણી, વિક્ષેપણી, સંવેદિની અને નિર્વેદિનીકથા વિશેષેકરી અથવા પ્રાણાતિપાત વિગેરેની વિરતી વિશેષેકરી ધર્મનો વિભાગ

આચાર્યશ્રીબ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું. ૨૪૯

કરી કહે. તેમજ વ્રત અને ક્રિયાના ફલને વચાણે. આગમ-સિદ્ધાન્તનો જાણનાર, ખાવથી ઉઠેલા—તત્પરથણા મુનિઓને વિષે ધર્મને કહે અથવા શ્રાવકોને, ધર્મસાંખ્યલવાની ઇચ્છા-વાલાને અને ગુરુ વિગેરેની સેવા—ભક્તિ કરનારાઓને, સંસાર સાગરનો પાર પમાડવાને ધર્મનો ઉપદેશ કરે. કેવા પ્રકારનો ધર્મ કહે ? તે બતાવે છે—શાંતિ—અહિંસા તથા વિરતિના સ્વરૂપને કહે, તથા ઉપશમ ઇટલે ક્રોધને જીતવો અને નિર્વૃત્તિ—નિર્વાણના સ્વરૂપને કહે, તથા શૌચ—ચિત્તની પવિત્રતા તેમ શરલતા, તથા કોમલતા અને લાઘવતા ઇટલે બાહ્ય તેમજ અભ્યંતર પરિગ્રહના ત્યાગથી ઉત્પન્ન થનાર ગુણ એમનું સ્વરૂપ જેમ આગમમાં કહેલ હોય તેમ ફેરફાર કર્યા વિના સમજાવે. હવે કોને સમજાવે તે કહે છે:—સર્વ પ્રાણીઓને—દશવિધ પ્રાણને ધારણકરનારા સંઙ્ગિ-પંચેન્દ્રિયોને તથા સર્વભૂતોને—મુક્તિગમન યોગ્ય જે ધન્ય થણા હોય તેઓને તથા સર્વજીવોને—સંયમ જીવિતેકરી જીવતા અને જીવવાની ઇચ્છાવાલાઓને તથા સર્વ સત્ત્વોને—તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવો જે સંસારમાં ક્લેશને પામતા અને દયાના પાત્ર ણવા-ઓને ક્ષમાદિક દશપ્રકારના ધર્મને સ્વપર ઉપકારનામાટે ધર્મ-કથા કરવાની લબ્ધિવાન્ સાધુ ઉપદેશ કરે. તે પળ પૂર્વાપર વિચાર કરીને જે પુરુષને જે કહેવાયોગ્ય ધર્મ હોય તે મર્યાદાથી કહે. પૂર્વાપર વિચાર કરનાર સાધુ ધર્મના સ્વરૂપને કહે તો પોતાના આત્માની આશાતના ન કરે, બીજાની આશાતના ન કરે, બીજા પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વની આશાતના ન

૨૨૦

શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

કરે. તેજ મુનિ પોતે આશાતના નહીં કરનાર, બીજાઓપાસે નહીં કરાવનાર અને આશાતના કરતા હોય તેને પણ સારું નહીં જાણનાર હોય છે, મતલબ કે પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વોને પીડા ન ઉત્પન્ન થાય એવીરીતે ધર્મને કહે, તે અના-શાતક મુનિ પીડાપામતા પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વ તેઓની આશાતના નહીં કરનાર જેમ ‘અસંદીપ્ત’ નામનો દ્વીપ જીવોને શરણ થાય છે તેમ તે પણ મહામુનિ શરણ થાય છે.” તથા વ્હી શ્રીઆચારાંગસૂત્રના સાતમા અધ્યયનના પહેલા ઉદ્દેશમાં જણાવેલ છે કે:-“ અહિં મનુષ્યલોકમાં કેટલાક અશુભ કર્મના ઉદયવાળાને મોક્ષસંબંધીક્રિયા સારીરીતે જાણવામાં આવેલ ન હોવાથી તે આલોકમાં આરંભી બને છે અને આરંભ જેમાં રહેલ છે એવા ધર્મને કહેનારા તથા કહેવરાવનારા બને છે, આ પ્રાણીઓને હળો એમ બીજાઓની પાસે હળાવતા અને હળતાને સારું જાણતા એવા હોય છે.” તેમજ વ્હી શ્રીઆચારાંગસૂત્રના બીજા શ્રુતસ્કંધના ચોથા અધ્યયનનેવિષે કહેલ છે કે:-“ હવે ચાર પ્રકારની ભાષાઓ છે, તેમાં ન બોલવા યોગ્ય ભાષાને ન બોલે તે સાધુ જાણવા. ચારભાષાનાં નામ-સત્યભાષા, અસત્યભાષા, સત્યમૃષા અને અસત્યામૃષા. આ ચારભાષામાંથી અસત્યભાષા તથા સત્યમૃષાભાષા સાધુને એ બે ભાષા બોલવાની નથી. સત્યભાષા પણ આવી હોય તે ન બોલાય, તે જણાવે છે-પાપકારી હોય, અનર્થદંડવાળી હોય, ઓછા અક્ષરવાળી હોય, ચિત્તને ઉદ્વેગ કરનારી હોય, નિષ્ઠુર-હાકોટાવાળી હોય,

આચાર્યશ્રીઋતુષ્વંત્રસૂરિ ગ્રન્થમાઝા પુસ્તક ૫૩ મું. ૨૨૧

મર્મને ડઘાડનારી હોય અને આશ્રવને કરનારી હોય, છેદન ભેદન કરનારી હોય અને પ્રાણીઓનો યાત કરનારી એવી સત્યભાષા પણ મનની સાથે વિચારકરી સાધુ ન બોલે.” તથા શ્રી સૂયગઢાંગસૂત્રનેવિષે જણાવેલ છે કે:—“ક્ષમાદિ દશભેદ સ્વરૂપ જે ધર્મ તેની પરૂપણા પ્રતે શંકા કરે મૂઢતાના કારણે અને પાપના સાધનભૂત જે આરંભો તે પ્રતે જેમને શંકા પણ થતી નથી, તે સદ્વિવેકરહીત જાણવા તેમજ સત્શાસ્ત્રના બોધ રહીત જાણવા. ૧૧ અથ અજ્ઞાનવાદિમતના કહેલા કહેલ ક્રિયાવાદિ દર્શન ઇટલે ક્રિયા છે તેજ પ્રધાન મોક્ષનું અંગ છે એ પ્રકારે કહેવાના સ્વભાવવાઝા તે ક્રિયાવાદી જાણવા, તેઓનું જે દર્શન-આગમ તે ક્રિયાવાદિદર્શન જાણવું, તે ક્રિયાવાદિઓ કેવા છે ? જ્ઞાનાવરણ્યાદિકર્મના વિચારથી શૂન્ય અવિજ્ઞાનાદિથી વૃદ્ધિપામેલા ચારપ્રકારના કર્મબન્ધને ઇચ્છતા નથી, તેથીજ કર્મનો ચિન્તારહિત તેમનું દર્શન છે. તેને લઈને સંસારની વૃદ્ધિ કરનારા છે પણ સંસારના નાશક તેઓ નથી. ૨૪ તેજ જીવ અને તેજ શરીર આદિને કહેનારા, ગોશાલકના મતને અનુસરનારા અને ત્રૈરાશિક, એ રાગદ્વેષાદિકથી પરાભવ પામેલા છે, શબ્દાદિવિષયથી અથવા પ્રબલ મહામોહથી ઉત્પન્ન થઈ અજ્ઞાનથી પરાભવ પામેલા છે, એમ તું હે શિષ્ય જાણ ! એવા એ મતના આગ્રહીઓ અસત્ય ઉપદેશમાં પ્રવર્તેલા હોવાથી કોઈના શરણભૂત અથવા રક્ષાકરવામાં સમર્થ થઈ શકતા નથી, કારણકે તે બાલકની

૨૫૨

શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ

માફક સત્ અસત્ વિવેકથી રહિત હોવાથી, બોલે કંડ અને કરે કંડ, પોતે અજ્ઞાનથી ઘેરાણ્ણા તેથી બીજાઓને પણ અજ્ઞાની બનાવનારા એવા છતાપણ પોતાના આત્માને પંડિત માનનારા તેઓ છે. ધનધાન્ય-સ્વજનાદિ-સંયોગને છોડીને અમે પ્રવ્રજિત થયા છીએ એમ ગૃહસ્થપણામાંથી નિકળીને ફેર પરિગ્રહ આરંભમાં આસક્ત થઈલા ગૃહસ્થોની જેમ પચન-પાચન, ટાંકવું, પીસવું વિગેરે પાપકારી વ્યાપારના ઉપદેશને કરનારા તેઓ થાય છે, અને પાંચસૂનાના વ્યાપારવાળા ગૃહસ્થની જેમ પોતે પ્રવૃત્તિ કરનારા થાય છે. ૧ વળી ૧ સત્ય, ૨ અસત્ય, ૩ સત્યમૃષા, અને ૪ અસત્યામૃષા આ ચારપ્રકારની ભાષામધ્યે ત્રીજી સત્યમૃષા કે જેમાં કંડક સત્ય છે અને કંડક અસત્ય છે, જેમ કોઈ નગરમાં ‘દશ છોકરા જન્મ્યા અથવા મૃઆ’ એમ બોલ્યે છતે ન્યૂનાધિક થઈછતે સંખ્યામાં ફેરફાર થવાથી સત્યમૃષાપણું થવાથી જીવ ભવાન્તરમાં તેવા દોષથી ઉત્પન્ન થઈલા કર્મકરી પીડા પામેછે, અથવા આજ ભવમાં પશ્ચાત્તાપ કરનાર થાયછે. જ્યારે મિશ્રભાષા દોષભળી થાયછે તો ત્રીજી અસત્યભાષાનું તો કહેવુંજ શું? તેમજ પહેલી સત્યભાષા પણ જે પ્રાણીઓને દુઃખ ઉત્પન્ન કરે એવા દોષવાળી તે પણ ન બોલવી, ચોથી અસત્યામૃષાભાષા જે જ્ઞાનીઓએ ન બોલવાની કહેલીછે તે પણ ન બોલવી. સત્યવાળી પણ જે હિંસાવાળી હોય જેમ ‘આ ચૌર છે માટે એને મારો’ ‘આ ક્યારામાંથી ઘાસ કાઢીનાઓ’ ‘આ બલ્લડ જોડવા

આચાર્યશ્રીબ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૫૩

લાયક થયાછે ' અથવા જે વાણીને લોકો પળ છાની રાखે છે તેવી વાણી ન બોલવી આ આજ્ઞા, આ ઉપદેશ શ્રીભગવન્તોઈ કહેલ છે. " એ પ્રકારે ઉપદેશ કરવાનો અધિકાર બતાવેલ છે. વઢી શ્રીઆચારાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશાનેવિષે કહેલછે કે:-“જે હું કહીશ તે દિવ્યજ્ઞાનથી અમોઈ જોઈલછે જાણેલછે તે કહીશ અથવા અમારા પૂજ્ય શ્રીતીર્થકરોઈ આગમમાં ફરમાવેલછે અથવા અમારા ગુર્વાદિક પાસેથી અમોઈ જે સાંભળેલ છે અથવા અમારા ગુરુઓ અથવા શિષ્યોઈ તે બીના સ્વીકારેલ છે યુક્તિયુક્ત હોવાથી, અમને અને અમારા તીર્થકરોને તે વ્યાજબી લાગેછે અથવા તત્ત્વભેદ પર્યાયેકરી અમોઈ તથા અમારા તીર્થકરોઈ પોતેજ વિશેષેકરી જાણેલ છે પરોપદેશથી નહીં, આ નોચે જણાવેલ બીના ઉંચે, નીચે, તિછે સર્વદિશીઓમાં સર્વપ્રકારે પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણે કરી, મનની ઇકાગ્રહતાઈકરી અમોઈ અને અમારા પૂજ્યતીર્થકરોઈ વિચારાઈલ છે. શું વિચારાઈલ છે ? તે જણાવેછે -સર્વપ્રાણીઓ, સર્વજીવો, સર્વભૂતો અને સર્વસત્ત્વો તે હળવાયોગ્ય છે, હળાવવાની આજ્ઞાકરવાયોગ્ય છે. પકડવાયોગ્યછે, પરિતાપ ઉત્પન્ન કરવાયોગ્યછે, ઉપદ્રવકરવાયોગ્ય છે અથવા હિંસાકરવા યોગ્યછે ઇમાં કોઈ જાતનો દોષ નથી ઇમ જાણે છે. વઢી ધર્મની વિચારણામાં પળ ઇમ જાણે છે કે-યજ્ઞાદિકમાં પશુવધ છે તે દોષ કરનાર, પાપનું અનુબંધ કરનાર નથી. ઇમ કેટલાક પાશંદીઓ ધર્મવિરુદ્ધ, પરલોક વિરુદ્ધ ભાષણ કરેછે.

૨૬૪ શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

તે આ-તેમનો ઉપદેશ પાપને વધારનાર જીવોને નાશકરનાર ક્રૂરકર્મીજીવો અનાર્યલોકોનું એ ઉપદેશવચન છે. તેમાં જે આર્યજીવો છે તે તો એમ બોલે છે, જે હમણાં કહ્યું તે સારું જોવાણ નથી, તમારાથી કે તમારા દેવોથી, તમારા ગુરુઓ કે તમારા દેવો પાસેથી તમોએ સારું સાંભળ્યું નથી, તમારો કે તમારા દેવોનો એ અભિપ્રાય સારો નથી, તમારો કે તમારા દેવોનું વિશેષ જાણપણું સારું નથી, સર્વપ્રકારે વિચાર્યા વિનાનું છે વ્હી તમો જે આમ કહોછો, ભાષણ કરોછો, પરુપણા કરોછો કે સર્વ પ્રાણ ભૂત, જીવ અને સસ્ત્રોને હણવા, મારવા વિગેરેમાં દોષ નથી અને યજ્ઞાદિક-પ્રાણિઓના નાશકારક અનુષ્ઠાનમાં પાપ-દોષ નથી એવા તમારા વચન ધર્મવિરુદ્ધ અનાર્ય સરસ્વાં વચન છે. અમે તો વ્હી જેમ ધર્મવિરુદ્ધવાદ ન થાય તેમ કહિએ છીએ. ભાષણ કરીએ છીએ, પરુપણા કરીએ છીએ કે સર્વ પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સસ્ત્રોને હણવા નહીં, પોડવા નહીં, પરિતાપ ઉપન્ન કરવો નહીં વિગેરે, એમ એવો ઉપદેશ કરીએ છીએ, તેથી અહિં દોષ નથી, અને તે આર્યવચન છે.”

વ્હી શ્રીસૂત્રકૃતાંગસૂત્રના સાતમા અધ્યયનનેવિષે જણાવેલ છે કે:-“વનસ્પતિકાયની ઉત્પત્તિને અથવા તેની વૃદ્ધિને અથવા બીજ-ફલને વિનાશ કરતા હરિતકાયને જે છેદન કરેછે તે કર્મને કરનાર ગૃહસ્થ હોય કે દીક્ષિત હોય પણ તે સ્વસ્થ પરમાર્થથી વિચાર કરવામાં આવે તો તેઓ પરોપઘાત કરતા પોતાના આત્માનેજ દંડેછે. આલોકમાં હરિતકાયને છેદનકરનાર

આચાર્યશ્રી શ્રાતૃચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું. ૨૫૫

અનાર્યધર્મી કહેલ છે. વીજ વિગેરે વનસ્પતિકાયની હિંસા કરેછે તે અનાર્ય જાણવા. ૯ ” વળી શ્રીસૂત્રકૃતાંગસૂત્રના અગ્યારમા અધ્યયનનેવિષે જણાવેલછે કે:-“ધર્મશ્રદ્ધાવાળાઓના ગામ-નગરોનેવિષે રહેવાના સ્થાનો હોય છે. તે સ્થાનને આશ્રય કરનાર કોઈ ધર્મોપદેશથી કે ધર્મની શ્રદ્ધાથી અથવા ધર્મબુદ્ધિથી કૂવા તલાવ खोदाववा વિગેરેની ક્રિયા કરનાર એમ પૂછે કે આ કરવામાં ધર્મ છે કે નથી ? એવીરીતે પૂછાણછતે, તેના આગ્રહથી કે ભયથી પ્રાણીઓના નાશને સારું જાણે નહીં, કેવો થયોથકો સાધુ મન, વચન અને કાયાએકરી ગુપ્ત અને પોતાના આત્માની રક્ષા કરનાર તથા જિતેન્દ્રિય સાવચ અનુષ્ઠાનને સારું માને નહીં. ૧૬ કોઈ રાજા વિગેરે પૂછે કે કુવા खोदाववा વિગેરેમાં પુણ્ય છે કે નથી ? એવી વાણી સાંભળીને સાધુ પુણ્ય છે એમ ન બોલે, તેમજ પુણ્ય નથી એમ પણ ન બોલે બન્ને પ્રકારે મહાભય સમજીને, દોષના હેતુપણાને લઈને તેનું અનુમોદન ન કરે, મૌન રહે. ૧૭ જ્ઞા માટે ‘પુણ્યછે’ એમ ન બોલે ? તે બતાવે છે—અન્નપાણી આપવામાટે આહાર અને પાણી છે, આહાર પચન પાચનાદિ ક્રિયાથી અને પાણી કૂવા વિગેરે खोदाववाથી પ્રાપ્ત થાય છે, તે ક્રિયામાં ત્રસ—સ્થાવરજીવો હણાય છે, તેથી તેઓની રક્ષાના માટે તથા સાધુ પોતાના આત્માની રક્ષાના કારણે જિતેન્દ્રિય એવો તમારા અનુષ્ઠાનમાં ‘પુણ્યછે’ એમ ન કહે. ૧૮ જો એમ હોય તો ‘પુણ્ય’ નથી એમ કહે, તેમ પણ ન બોલે, તે જણાવે છે—જે જીવોને માટે તેવું અન્ન-

२५६ श्रीसप्तपदीशास्त्र-गुजरातीभाषानुवाद.

पाणी विगेरे धर्मबुद्धिथी प्राणीओनो नाशकरो उत्पन्न करे छे, तेनो निषेध करवाथी ते आहारपाणीना अर्थीने माटे लाभान्तराय थाय, तेथी तेओ पीडापामे, माटे कूवा खोदवा विगेरे कार्योमां पुण्य नथी एम पण मुनि न बोले. १९ वली पण एज अर्थने स्पष्ट बतावता कहेछे:-जे कोइ एम प्रशंसा करे के दानशाळा करवी, पाणीनी परबो मंडाववी विगेरेनुं 'दानछे ते घणा जीवोना उपकार करनार छे' एम बोलनार परमार्थने नहिं समजनार प्रशंसाकरनार घणाजीवोना वधने इच्छेछे, कारणके ते दाननी प्राणातिपातकर्याविना उत्पत्ति थती नथी. वली जे पोताने तीक्ष्ण बुद्धिवाळा अमे छीए एम माननारा अने आगमना सद्भावने नहिं जाणनारा ते दाननो निषेध करे ते सूत्र अने अर्थना नहिं जाणनारा प्राणीओनी आजीविकाना छेद करनारा छे. २० ते माटे कूवा, तलाव यज्ञ विगेरे करवामां उजमाल थएला राजा के शेट-साहुकारे साधुओने पुच्छचं होय के 'ए कार्योमां पुण्यनो सद्भावछे के नहिं ?' ते जणावे छे:-जो 'पुण्यछे' एमकहे तो अनंता सूक्ष्म बादर जीवोना सदाए प्राण त्यागज थाय अने लाभ तो थोडा जीवोने थोडुं थाय, माटे तेमां पुण्यछे एम न कहे, तो पुण्य नथी' एम निषेध कर्येछते पण तेना अर्थीओने अंतराय थाय, एटलामाटे बन्ने प्रकारे 'पुण्यछे' के 'पुण्य नथी' एम साधुओ न बोले, किन्तु कोइथी पुच्छाएला साधुओ मौन-धारण करे. कोइ आग्रह करीने पूछे तो कहे के अमने बेता-

આચાર્યશ્રી બ્રાહ્મચંદ્રસૂરિ પ્રમ્થમાઠા પુસ્તક ૫૩ મું ૨૫૭

લીસ દોષરહિત આહાર કલ્પે । આવા પ્રકારના વિષયમાં સાધુઓને બોલવાનો અધિકાર નથી અને જો એ બંને પ્રકારમાં બોલે તો કર્મોનો બંધ થાય માટે નિરવધભાષા બોલનારા મુનિઓ મોક્ષને પામે છે. ૨૧ ”

વ્હી શ્રીપ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્રના સંવર નામના બીજા અધ્યયનમાં જણાવેલ છે કે:—

“સદ્ગુરુના સમીપમાં સાંભળીને મૃષાવાદવિરતિરૂપ સંવરના માટે અને સાંભલવાથી હેય, ઉપાદેય વચનનું તાત્પર્ય રૂડીરીતે જાણીને બોલવું જોઈએ, પળવેગથી—વિકલ્પના વ્યાકુલપણાથી બોલવું નહીં, ત્વરિત—ઉતાવળથી બોલવું નહીં વચનની ચપલતાથી બોલવું નહીં, અર્થથી કઢવું બોલવું નહીં. અક્ષરોથી કઠળ બોલવું નહીં, સાહસથી—વિચાર્યા વિના બોલવું નહીં, બીજાને પીડાકરનાર વચન બોલવું નહીં. ત્યારે કેવાં વચન બોલવાં તે બતાવે છે:—પાપરહિત હોય, સત્ય હોય, હિતકારી હોય, મિત—થોડા અક્ષરવાળું હોય, પ્રતીતિને ઉત્પન્ન કરનારું હોય, શુદ્ધ—પૂર્વે કહેલા વચનના દોષોએ કરી રહિત હોય, સંગત—પૂર્વાપર વિરુદ્ધ ન હોય, મળમળા અક્ષરેકરી રહિત હોય અને પહેલાં બુદ્ધિથી સારીરીતે વિચારાણ હોય, એવું વચન સંયમી—સાધુએ અવસરે બોલવું, આવાં સૂત્રનાં વચન હોવાથી તે સિવાય બોલવું નહીં.”

વ્હી શ્રીસૂત્રકૃતાંગસૂત્રના અગ્યારમા અધ્યયનનેવિષે જણાવેલ છે કે:—“એજ હમણાં કહેલ હિંસાથી નિવર્તન છે તે જીવનું સ્વરૂપ તેના વધથી કર્મોના બંધને જાણનાર એજ જ્ઞાનીઓના જ્ઞાનનો પરમાર્થથી પ્રધાન સાર છે. વ્હી

૨૫૮

શ્રીસત્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

પણ અહિંસા વસ્તુપર આદર જણાવવા માટે એજ આગે કહેછે. જે માટે સુખની ઇચ્છાકરનાર કોઇપણ જીવની તેઓ હિંસા કરતા નથી, સ્વર્ગ જ્ઞાન પણ તેજ કે પરને પીડા ન થાય તેમ વર્તેવું, મતલબકે પ્રાણાતિપાતથી નિવર્તેવું. એજ અહિંસાપ્રધાન સિદ્ધાન્તને જાણીને મુમુક્ષુ સાધુની ઇચ્છિત કાર્યસિદ્ધિ થાયછે વિશેષની જરૂર નથી. ૧૦” આ પ્રકારે સિદ્ધાન્તનું વચન હોવાથી કોઈ જીવની હિંસા કરવી નહીં. વઢી શ્રીરાજપ્રશ્નીય ઉપાંગ સૂત્રમાં સૂર્યાભિદેવના નાટક કરવા સંબંધી પ્રશ્નના અધિકારને વિષે જણાવેલ છે કે:-“ હું ઇચ્છુંછું દેવાનુપ્રિયની આગે ભક્તિ-બહુમાનપૂર્વક શ્રીગૌતમાદિક શ્રમણનિર્ગ્રન્થોને દિવ્ય એવી દેવની ઋદ્ધિ, દિવ્ય એવી દેવની વ્રતિ, દિવ્ય એવો દેવનો પ્રભાવ દેશાદવા અને બત્રીસ પ્રકારના નાટ્યવિધિને બતાવવા ઇચ્છુંછું, ત્યારે શ્રમણ ભગવાન શ્રીમહાવીર સૂર્યાભિદેવે એમ કહેછેતે સૂર્યાભિદેવના એ અર્થને આદર-સ્વીકાર ન કરે, સારું પણ ન માને, મૌન રહે.” આવાં આગમનાં વચન હોવાથી બોલવામાં બહુવિચાર રાખવો જોઈએ. આ જિનવરોનો ઉપદેશ તે વિધિવાદે મુનિઓનો જાણવો, તેજ નિશ્ચયથી મુનિવરોએ પ્રયત્નપૂર્વક સદ્ગતિ જોઈએ. ૨૫૦ । બીજુંઅંગ શ્રીસૂત્રકૃતાંગસૂત્રના બીજા શ્રુતસ્કંધના બીજા ઉદ્દેશાનેવિષે ત્રણ પક્ષ બતાવ્યા છે, ૧ ધર્મપક્ષ ૨ અધર્મપક્ષ અને ૩ મિશ્રપક્ષ. ૨૫૧ । એ ત્રણ પક્ષોનો અવતાર ધર્મપક્ષ અને અધર્મપક્ષ એ બે પક્ષની અંદર કરેલ છે । પહેલા ધર્મપક્ષમાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને બીજા અધર્મપક્ષમાં મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો

આચાર્યશ્રી આત્મચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલ્યા પુસ્તક ૫૩ મું. ૨૫૯

બતાવ્યાછે. ૨૫૨ । અવિરતિમિથ્યાદૃષ્ટી એકાન્તે અધર્મપક્ષમાં જાણવા કારણકે તેઓમાં શ્રતધર્મ કે ચારિત્રધર્મ એ બન્નેમાંથી એક પળ હતો નથી. ૨૫૩ । સમ્યગ્દૃષ્ટી અને વિરતિ એ બન્ને ધર્મપક્ષમાં છે, અવિરતિસમ્યગ્દૃષ્ટી પળ સમ્યક્ત્વને લઈ ધર્મપક્ષમાં છે એમ જાણવું. ૨૫૪ । મિથ્યાદૃષ્ટી વિરતિ ચારિત્રને લઈને મિશ્ર-પક્ષમાં છે; સમ્યગ્દૃષ્ટીવિરતાવિરતિ શ્રાવક પળ મિશ્રપક્ષ-માંજ જાણવા. ૨૫૫ । વળી મિથ્યાદૃષ્ટી વિરતિ હોય કે અવિરતિ હોય તોપણ એ અધર્મપક્ષમાં છે એમ જાણવું, કારણકે તેમાં સર્વથા કાંઈપણ શ્રુતધર્મ નથી. ૨૫૬ । વળી સમ્યગ્દૃષ્ટી, સર્વવિરતિ હોય, અવિરતિ હોય કે વિરતાવિરતિ હોય, તે બધા ધર્મ પક્ષમાં જાણવા. ૨૫૭ । વ્યવહારથી કે નિશ્ચયથી ચારિત્રધર્મને લઈ જે મિશ્રપક્ષવાળા હોય તે મિશ્રપક્ષને વિશુદ્ધ એવા મુનિ સારું છે એમ સ્થાપન ન કરે અને સ્વોદું છે એમ નિષેધ ન કરે. ૨૫૮ । મુનિ અધર્મપક્ષનો પ્રતિષેધ કરે અને ધર્મપક્ષની સ્થાપના કરે. આ ત્રણ પ્રકારના ધર્મપક્ષોની વિચારણા સૂત્રમાં બતાવેલ છે. ૨૫૯ । એ કારણે ઉત્સર્ગમાર્ગમાં સાવચ્છ એટલે પાપનો લેશમાત્ર પળ ન હોય અને અપવાદમાર્ગમાં પળ નિશ્ચયથી સાવચ્છનો કર-વામાં વિધિ શ્રીસિદ્ધાન્તોમાં બતાવેલ નથી. ૨૬૦ । જિને-શ્વરોએ છદ્મસ્થોને માટે કોઈ સ્થળે અપવાદ પળ બતાવેલ છે. પળ તે કોઈ પ્રકારે પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થાયછે; અને જે જેવો હોય તે તેવો યથાસ્થિત કહેવાય. ૨૬૧ । અને તેમાં જે જિનવચન-ના અનુસારે હોય તે નિરવચ્છ-(પાપરહિતવિધિ) ઉપદેશ જાણવો,

૨૬૦

શ્રીસમપદોશાલ-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

તેનાથી જે બીજો તે યથાસ્થિત હોય છે. ૨૬૨ । જે ચરિતાનુવાદ છે, તે પણ ત્રણ પ્રકારનો છે:-અધર્મચરિતાનુવાદ, ધર્મચરિતાનુવાદ અને મિશ્રચરિતાનુવાદ, તેમાં પણ સાધુનો ઉપદેશ પહેલા કહેલ છે તે પ્રમાણે જાણવો. ૨૬૩ । છટું અંગ શ્રીજ્ઞાતાસૂત્ર અને પાંચમું અંગ શ્રીભગવતીસૂત્ર, તેની વૃત્તિમાં શ્રીઅભયદેવસૂરિષ દ્રોપદીના અધિકારમાં તથા શંખશ્રાવકના અધિકારમાં જેમ કહેલ છે તેમજ જાણવું. ૨૬૪ । એવીરીતે ત્રણ પ્રકારના ઉપદેશ-વિધિવાદોપદેશ, ચરિતાનુવાદોપદેશ અને યથાસ્થિતવાદોપદેશ જ્ઞાનીઓએ કહ્યા છે, તે વ્યવહારથી તથા નિશ્ચયથી આદરવા યોગ્યને આદરવા, જાણવા યોગ્યને જાણવા અને છોડવા યોગ્યને છોડવા. ૨૬૫ । વઢી ધર્મપક્ષ, અધર્મપક્ષ અને મિશ્રપક્ષ એ ત્રણ પક્ષ કહ્યા છે, એમ અગ્યારસ્થાનો-બેદો શ્રીસુગુરુના મુખથી જાણવા જોઈએ. ૨૬૬ । પ્રવચન-સિદ્ધાન્તના અનુસારે આ અગ્યારઠાણા જેમ લખેલા છે તેમ મહેરબાની કરી નિશ્ચેથી એઓને ગીતાર્થો ગ્રહણકરનારા થાઓ. ૨૬૭ । જો સૂત્ર-પ્રવચનથી અવિરુદ્ધ એ અગ્યાર બોલ છે એમ જો જાણો તો સુપ્રમાણ કરો અને બીજાને સુપ્રમાણ કરાવો. જો એમાં કાંઈ પણ સૂત્ર-સિદ્ધાન્તથી વિરુદ્ધ લખાયું હોય તો તેનું મને મિથ્યાદુષ્કૃત થાઓ. ૨૬૮ । અને વઢી કંઈ અપવાદને સેવતો પણ શ્રીજિનેશ્વરોએ કહેલ ઉત્સર્ગમાર્ગનેજ માનતો અને પોતાના કારણને કહેતો સાધુ વિરાધક ન જ જાણવો. ૨૬૯ । તેમજ ઉપયોગવાન સાધુ ચારે ભાષાને બોલતો પણ આરા-

આચાર્યશ્રીઆત્મચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલ્યા પુસ્તક ૫૩ મું. ૨૬૧

ધકજ શ્રીપન્નવળાજી ઉપાંગ સૂત્રમાં કહેલ છે. ૨૭૦ । એ પ્રકારના વર્ણનો શ્રીદશાશ્રુતસ્કંધસૂત્ર તથા શ્રીટાળાંગસૂત્ર વિગેરે સિદ્ધાન્તોમાં અપવાદપદે કહ્યા છે, ત્યાં બતાવેલ બીના તે યથાસ્થિત ઉપદેશ છે એમ જાણવું. ૨૭૧ । કારણકે એ એ સ્થાનોમાં પ્રવર્તવાનો વિધિ શ્રીજિનેશ્વરોએ બતાવેલ નથી, તેથી એ સ્થાનોને ન કરતો મુનિ વિરાધક થતો નથી. ૨૭૨ । તથા નદી ઉતરવાનો ઉપદેશ યથાસ્થિત જાણવો અને તેનો જે વિધિ તે વિધિવાદ જાણવો, નદીનું ઉતરવું તે સાવચ્છ છે, અને ઉતરવાનો વિધિ તે નિરવચ્છ છે ૨૭૩ । જો નદીના પાણીમાં એક પગ પળ ધારણ ન કરે તો પળ દોષ નથીજ, પળ જો નદીમાં પ્રવેશ કરતો એક પગ સ્થલમાં ધારણ ન કરે તો તેથી મહાદોષ થાય છે. ૨૭૪ । ‘એવીરીતે વિચારીને ગીતાર્થો જે કહે તે સત્ય’ એ ઉપદેશ યથાસ્થિત છે એમ હું જાણું છું. ૨૭૫ । જોકે છદ્મસ્થ અને કેવલી ‘બાહ્યથી’ સમાન ક્રિયાએ નદીના જલને ઓલંઘે છે એટલે નદી ઉતરે છે, તથાપિ ‘નિશ્ચયથી’ ઉત્સૂત્ર તથા યથાસૂત્રપણું રહેલ છે, છદ્મસ્થની પ્રવૃત્તિ ઉત્સૂત્રવાલી અને કેવલીની પ્રવૃત્તિ સૂત્રાનુસારી હોય છે. ૨૭૬ । શ્રીભગવતીસૂત્રના સાતમા, દશમા અને અઠારમા શતકનેવિષે તેમજ તેના ઘણા સ્થાનોમાં ‘રિયતિ’ એવું પદ છે અને તેનો અર્થ ‘ચાલે છે’ એમ કહેલ છે અને અર્થમાં પળ સમાન છે—જૂદાપણું નથી. ૨૭૭ । જોકે સ્વરેસ્વર જિનેશ્વરનો ‘વિધિ’ ઉપદેશ છે, તો એમાં એટલો અંતર કેમ ? એવા

૨૬૨

શ્રીસપ્તપદીશાસ્ત્ર-ગુજરાતીભાષાનુવાદ.

કારણે જિનેશ્વરનો ઉપદેશ નિરવચ્ચ હોયછે. ૨૭૮ । તથા શ્રીભગવતીસૂત્રના સાતમા, દશમા અને અઠારમા શતકનેવિષે સમાનદંડક આ પ્રમાણે જણાવેલ છે:—“ જેના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ નાશ પામ્યા નથી, તે ‘ સંપરાઈયા ’ ક્રિયા કરનારા જાણવા, તે ઉત્સૂત્રેજ ચાલે છે તથા જેઓના ક્રોધ, માન માયા અને લોભ નાશ પામી ગયાછે. તેઓને ‘ ઈરિયા-વહિયા ’ ક્રિયા હોયછે, તે સૂત્રના અનુસારેજ ચાલેછે. ” આ પ્રકારે સૂત્રવચન હોવાથી, અનીવૃત્તિમાં ‘ ઉત્સુત્તમેવરી-યતિ ’ તેમાં ‘ ઉત્સુત્ત ’ એ પદનું વ્યાખ્યાન ‘ અનાજ્ઞાણ ’ એમ કરેલ છે. માટે ગીતાર્થોએ સૂત્ર તથા અર્થ બન્ને વિચારવા. ‘ અહાસુત્ત ’ એ પદનું વ્યાખ્યાન તો સુગમજ છે જ્યારે ‘ ઉત્સૂ-ત્રનો અર્થ અનાજ્ઞા ત્યારે સૂત્રનો અર્થ આજ્ઞાજ જાણવો જોઈએ. નિરવચ્ચ-પાપરહિત આ ઉપદેશનો વિધિ શ્રીસાધુરત્નગુરુના સુપસાણ જાણીને મેં સંક્ષેપથી કહેલ છે. ૨૭૯ । સ્વરતર ગચ્છ, તપગચ્છ, ઉપકેશગચ્છ, અથવા વિશુદ્ધ ઉકેસગચ્છ, કોરંટગચ્છ, ચિત્રવાલગચ્છ, મલધારીગચ્છ, પ્રવર-શ્રેષ્ઠ વહ-ગચ્છ, અંચલગચ્છ, નાળગચ્છ, સાંડેરગચ્છ, પલ્લિપુરગચ્છ, આગમીયાગચ્છ, પુનમીયાગચ્છ વિગેરે અને ધર્મઘોષ નામે ગચ્છ બીજા પળ ગચ્છવાસીઓ હાલમાં જે જે વિદ્યમાનછે, તે તે સર્વ પોતપોતાની પરંપરાને જણાવે છે, તેમાં પળ જે જે શ્રીજિન-વરનીઆણાના અનુસારે પ્રવર્તે છે, તે તે મને પ્રમાણછે. અને પોતાના આચાર્યોએ કહેલ પળ જે જે શ્રીજિનવરની આણાને

આચાર્યશ્રી આત્મચંદ્રસૂરિ ગ્રન્થમાલા પુસ્તક ૫૩ મું. ૨૬૩

અનુસારે હોય તે તે મને પ્રમાણ છે. ૨૮૦ થી ૨૮૩। જે કાંઈ પ્રવચન-સૂત્રસિદ્ધાન્તથી વિરુદ્ધ આ શાસ્ત્ર લખતાં મેં લખ્યું હોય, તેનું શ્રીસંઘસમક્ષ હું 'મિચ્છામિદુક્કલં' આપુંછું તે દુષ્કૃત મારું મિથ્યા થાઓ. ૨૮૪। વિક્રમ સંવત્ ૧૫૯૧ ના વર્ષે કાર્તિકપૂર્ણિમાના દિવસે પાર્શ્વચંદ્રે-શ્રીપાર્શ્વચંદ્રસૂરિએ આ સમાચારી સંબંધી સપ્તપદીશાસ્ત્ર લખ્યું છે. ૨૮૫। શ્રી સિદ્ધાન્તમાર્ગના પ્રેમી અને અત્યન્તશ્રેષ્ઠ વૈરાગી એવા સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને સુશ્રાવિકાઓને આ શાસ્ત્ર યોગ્ય છે ૨૮૬। શ્રીજિનવરકથિત-સિદ્ધાન્તરૂપ શ્રેષ્ઠ માનસસરોવરમાં રમણતા કરનાર રાજહંસસરસ્વા એવા જે શુદ્ધ-પવિત્ર ધર્મની સદ્ગુણ કરે છે અને અનાદિકાલથી સિદ્ધ તથા સિદ્ધિને આપનાર એવા ધર્મની પ્રરૂપણા કરે છે, તે ભાગ્યશાળીઓને મારો નમસ્કાર થાઓ. ૨૮૭।

इति विश्ववंधश्रीमहावीरस्वामिशासननायकश्रीगौतमस्वामी,
सुधर्मस्वामिप्रमुखसुविहितपरंपरायात-श्रीनागपुरीयवृहत्त-
पागच्छनभोमणि-श्रीजिनागममार्गप्रकाशक-शासनप्रभा-
षक सद्धर्मरक्षक-पंचाचारपालक-क्रियोद्धारकारक-
आत्मज्ञानरसिक-धर्मधुरंधरधोरी-स्वपरोपकारी-
आवालमहाचारी-उग्रविहारी-धोरतपस्वी पर-
मपुरुष-जगत्पूज्य-युगप्रधानश्रीमत्पार्ष्वचंद्र-
सूरीश्वरदादाविरचित 'सप्तपदोशास्त्र' नो
गुजराती अनुवाद संपूर्ण। आ शास्त्र
श्रमणसंघनुं अखंडकल्याण
करनार અને शाश्वती-
लक्ष्मी આપનાર
થાઓ ।

युगप्रधानश्रीपार्श्वचंद्रसूरीश्वरदादानो छंद ।

(गिरिधर दरिसन विरला पावे-ए देशी)

धुभ अनोपम पगलां सुंदर, रूप मनोहर महिमा मंदिर ।
 चरणकमल बंदु आणंदा, धन धन श्रीपार्श्वचंद्रसूरीन्दा । च० । १
 वेलग पिता विमलादे माता, प्रागवंश गुरु जगत विख्याता । च० ।
 साधुरतनगुरुशिष्यशिरोमणि, गच्छपति बडतपगच्छनभोमणि २
 पंच महाव्रत पंचाचारा, षट्काय जीव प्रतिपालनहारा । च०
 मोह मदन भड वैरिजिता, पंचइंद्रियजित बदीता ॥ च० ॥ ३
 चिहुं प्रकारे धर्म प्रकाशे, उत्तम भवियण चित्त विकासे । च०
 गुणसागरप्रतिबोधदिवाकर, सौम्यकलागुणे जित निशाकर ॥ ४
 आगम निरवद्य मधुरी वाचा, बोधिबीज गुणदायक साचा । च०
 करणी साची ने बुद्धि साची, प्रगटी धर्मसामग्री जाची । च० । ५
 निर्मल शिवपद मार्ग साधे, शुद्धी जिनवर आण आराधे । च०
 श्रीपार्श्वचंद्रसूरि संकट चूरे, सकल कुशल वंछित फल पूरे । च० । ६
 श्रीसंघ चतुर्विध सेवा सारे, बहाण सम भवसायर तारे । च०
 पूज्य अर्चित्य चिंतामणि कहीये, विमलचारित्र सेवक सुख लहीये ७

श्रीपूज्याः पार्श्वचंद्रा जिनपतिसदृशा मार्गदा मार्गसंस्थाः,

शुद्धाचारा यतीशा व्रतसमितिरता ज्ञानदा ज्ञानवंतः ।

दृष्ट्वा तान् मर्त्यलोके नृपसुरमहिता वंदनार्थं सुरैर्देवैः—

राहूताः स्वर्गलोके भवभयहरणाः शान्तिदा मे भवन्तु ॥१॥

तुष्टिदा मे भवन्तु पुष्टिदा मे भवन्तु । श्रीरस्तु ।

सकलभविषु बोधे ज्ञानविज्ञानपूर्णः ।
 युनिगणगणनासु लब्धकीर्ति-वरेण्यः ॥
 उदयगिरिषु चन्द्रः सद्वचोम्भोधिचन्द्रः ।
 जयति जगति स्वरिः सागरश्चन्द्रवर्यः ॥१॥

यशवन्त युक्ताष्टनीग वर्धस
 दावगर्वाड—ज्यसदावाह.